

VOORUIT

DE VERZWEGEN POLITIEK VAN HET DAGELIJKS LEVEN

NEDERLAND IN MEER DAN
VIJFTIG PERSOONLIJKE VERHALEN

Vooruit

Vooruit

*De verzwegen politiek
van het dagelijks leven*

Menno Hurenkamp en Monika Sie Dhian Ho

Met een nawoord van Mark Elchardus

Eerste druk februari 2013
Tweede druk maart 2015

Jaarboek van de Wiardi Beckman Stichting
© Wiardi Beckman Stichting / Uitgeverij Van Gennep
Nieuwezijds Voorburgwal 330, 1012 RW Amsterdam
Ontwerp omslag René van der Vooren
Foto auteurs Werry Crone
Foto's binnenwerk Werry Crone
Drukwerk Bariet, Steenwijk
ISBN 978 94 6164 183 0 | NUR 740

www.wbs.nl

www.uitgeverijvangennep.nl

Inhoud

Inleiding 9

I Arbeid

- Brigitte de Waal (1962), schoonmaakster 21
Esther Kortenhoff (1980), ergotherapeute 28
Werry Crone (1955), fotograaf 34
Gamze Babür (1982), sociaal adviseur 39
René van Duuren (1979), verpleegkundige 43
Zimri Kramer (1979), kledingontwerper 49
Dian Mol (1967), schoonmaakster 54
Sandra Lonnee (1966), politie-agent/buurtregisseur 60
Ruud Tuynder (1965), bedrijfseconoom 65
Harry Bleeker (1950), adviseur 69
Marije Berkhout (1985), streekbuschauffeur 73
Ria Koevoets (1958), schoonmaakster 78
Eric ten Napel (1974), marktkoopman 84
Evelien van den Ende (1985), projectleider 88
Femke Egas (1972), fysisch geografe/marktvrouw 92

II Bestaanszekerheid

- Dorien Rahman-Spies (1984), verpleegkundige 99
Ronnie van der Staay (1962), sociaal werker 105
Aisha Bouali (1972), fulltimemoeder 112

Bogusia (1978) en Daniel (1974) Dziecielewski, fabrieksmedewerkers 118
Gienie Meijer (1959), thuisbegeleider 123
Rob Kokkeler (1973), buurtregisseur 129
Mirjam Kappert (1963), coach 134
Jeroen Vonk (1984), juwelier 139
Noëlle Sterk (1990), fulltimemoeder 145
Toine Versteeg (1950), uitvinder 152
Jan Wieffer (1950), ICT'er 157
Yvet Schilder (1979), logopediste 162
Michiel de Rooter (1961), fotograaf 166
Greetje Wolgen (1958), arbeidstrainer 171
Koosje Ritsema (1962), uitkeringsgerechtigde 175
Kees 't Bos (1991), tuinier in opleiding 180

III Binding

Erik Zwart (1983), horeca-ondernemer 187
Marion van Efferen (1957), eigenares fietsenzaak 194
Reinout van der Wiek (1993), supermarktmedewerker 199
Malia Boucetta (1971), accountmanager 203
Janneke Faber (1976), diplomate 208
Maureen Davids (1949), mantelzorger 213
Rachida El Kettabi (1985), student 218
Rosdom Jessayan (1967), buschauffeur 223
Amina Boudhan (1988), student 228
Eva Mandemaker (1975), docent aardrijkskunde/student 232
Peter Lage Venterink (1960), jurist 237

IV Verheffing

Joris Schuurman Hess (1991), welzijnswerker 243
Paul Willms (1986), student Public Policy en Human Development 248
Eduard Vleugel (1978), grafisch vormgever 253
Laila Oulad Saddik (1985), sociaal-juridisch medewerker op zoek naar werk 258
Volkert van der Wijk (1981), werktuigbouwkundige 263

Arthur Mkrtsjan (1987), eigenaar fietsenwinkel 269

Nico Blok (1981), econoom/tafeltennisser 274

Mariëtte van Heden (1971), eettherapeute 279

Salma Saeed (1988), student 285

Geertje Mulder (1985), marktvrouw 288

Palle Mulder (1978), onderwijzer 292

Nawoord 299

*Zimri Kramer (1979),
kledingontwerper, zie p. 49*

Inleiding

Wat ging er goed en wat ging er slecht de laatste weken? Waar was je boos over en waar werd je blij van? Wie hielp je en wie werkte je tegen? Met deze open vragen gingen we de afgelopen anderhalf jaar op pad. Via kennissen van kennissen van kennissen zochten we een zo divers mogelijk gezelschap aan mensen op, van wie de gedeelde noemer was dat ze naar ons idee nog wel wat te winnen hebben in het leven, dat ze niet gearriveerd zijn. Het is geen representatieve doorsnede van de beroepsbevolking of van de hele bevolking die we hier bundelen. We hebben wel ons best gedaan mensen uit verschillende delen van het land te spreken, jonge en oude mensen, mensen die al generaties in Nederland zijn en relatieve nieuwkomers, gestudeerde en ongestudeerde mensen. De balans slaat door naar de mensen die niet gestudeerd hebben, die als eerste van hun familie op het hbo belandden of die wel een hoge opleiding genoten maar hun weg niet wisten te vinden in de wereld die daarmee voor hen open had kunnen gaan. Dat leek ons wel zo aardig voor een sociaal-democratische beweging. Maar ‘gewoon’ zijn ze niet, want gewone mensen bestaan alleen als clichébeeld van gemakzuchtige politici. Sommigen komen uit de creatieve klasse, anderen komen juist uit de vakbond, maar we hebben ze niet op basis van dat soort criteria geselecteerd. We vroegen ook geen actieve politici, of bewoners van een straat of wijk die toevallig veel in het nieuws was. Wel praatten we met zorgwerkers, leraren, overheidsdienaren op een stadhuis, buschauffeurs, medewerkers van de sociale dienst, tweede- of derdegeneratiemigrantendochters die druk bezig zijn met hun studie.

De lading van het woord vooruitgang is: beter of meer voor meer mensen. Meer geld of meer frisse lucht, beter onderwijs of meer vrije tijd, meer kleding

of beter tuingereedschap, meer kennis of meer gemoedsrust. Tegenover vooruitgang staan begrippen als overleven en de traditie volgen. Beide hebben in een vooruitgangscultuur een negatieve lading: survivals of manden maken is iets voor op vakantie. Als je je afvraagt wat vooruitgang is in een rijk land als Nederland, dan kom je makkelijk in de verleiding om te denken dat de zaak voor elkaar is. Omdat iedereen wel een bron van inkomen heeft, een dak boven zijn hoofd en een medemens om af en toe tegen aan te praten. Als het geen vaste baan is, dan toch een mooie klus en anders wel een uitkering. Wanneer het geen modern rijtjeshuis is, dan toch een aardige flat. Als het geen huwelijkspartner of kind is, dan toch een aardige vriend of een stel burens. Waarom zou je in zo'n welvarend land nog over vooruitgang praten? Nederland is toch af? Nou nee. Wij vermoedden dat er nog genoeg vooruitgang te boeken is. Het is alleen de kunst om greep te krijgen op de gedeelde ambities van al die mensen.

We dachten daarom dat het een goed idee zou zijn wanneer we die mensen zelf eens een tijdje aan het woord lieten. Het is een traditie die in de sociaal-democratie op zijn minst teruggaat tot de beroemde arbeidersenquête uit 1887, die zo mooi is na te lezen in *Een kwaad leven* van Jacques Giele. Een traditie die voortgezet werd met het boekje *Arbeiderslevens*, waarin SDAP-voorman J.F. Ankersmit een reeks verhalen verzamelde waarin mensen, mannen, in eigen woorden vertelden over hoe ze arm geboren werden, na een paar jaar school van de ene rotbaan naar de andere gingen, met telkens geringe verdiensten, ziekte en andere tegenslag aan het thuisfront. Het was een manier om nou eens echt te weten te komen hoe het harde en karige arbeidersbestaan eruitzag, een van de pogingen die men ondernam om voorbij het romantische beeld te komen van de gestaalde fabrieksman die zich in de avonduren Marx liet uitleggen.

Ongeveer in die sfeer bracht ook A. de Swaan in 1972 *Gesprekken met arbeiders* uit, al waren de sociaal-economische omstandigheden toen natuurlijk niet meer vergelijkbaar met die uit 1917. De Swaan liet de dubbelzinnigheden van het werk in de fabriek zien: de tevredenheid die het vaste inkomen en een plek om bij te horen bieden, en tegelijkertijd het schoorvoetend toegeven dat het eigenlijk wel jammer is dat alleen hobby's échte tevredenheid brengen. Het soort werk mag inmiddels wezenlijk veranderd zijn, maar het ongemak niet. Natuurlijk is het anders om met mensen te werken dan achter een machine

te staan, maar van een roeping of een andere verheven benaming is nog altijd vaak geen sprake. Van de journalist Martin Schouten is het boek *Werk* uit 1977, waarin hij vijftig mensen over hun baan laat vertellen, en gedetailleerde verhalen optekent van het plezier en de ergernissen van de postbode, de tegelzetter, de bijstandscontroleur en vele anderen. Ze doorbreken taboes door vrijelijk over hun inkomens of hun gefnuikte ambities te praten, door te vertellen hoe ze de kantjes eraf lopen om zo snel mogelijk met de VUT te kunnen of hoe ze juist nachten doorwerken om een caravan te kunnen kopen. Wat er overblijft na het lezen is niet de tastbare agenda van de vakbond (36 uur voor iedereen!), maar een scherper inzicht in het ontstaan van liefde en haat voor het werk. De schrijver Wil Tinnemans richtte in het recentere *Onzeker bestaan* (2009) de focus op de onderkant van de arbeidsmarkt, en liet mensen aan het woord die, in seizoenswerk of via uitzendbureaus, van baantje naar baantje gaan en daarmee vaak nog niet de meest basale financiële zekerheid weten op te bouwen.

Wij wilden ons niet alleen op de mensen richten die het van meet af aan heel erg moeilijk hebben gehad, en we wilden ons ook niet alleen op werk concentreren. Onze inzet was breder, meer gericht op wat mensen van het leven verwachten en meer gericht ook op mensen die zichzelf vermoedelijk niet als achtergesteld zouden zien. We begonnen onze interviews vrijwel altijd met de vragen waar we ook dit artikel mee begonnen: vertel eens wat er goed ging de afgelopen tijd, waar je tevreden over was, waar je blij van werd, waar je trots op was? We wilden mensen laten praten over wat ze zo'n beetje doen, de hele dag, waar ze over lopen te tobben en waar ze naar streven. Er was geen wederhoor, want we wilden niet uitzoeken hoe het zit, maar wat er zit. Wanneer mensen mopperden op hun baas of hun ex-vrouw, hebben we niet gecontroleerd wat de leidinggevende of partner in kwestie ervan vonden; wanneer mensen verrassende dingen vertelden, bijvoorbeeld dat ze de afgelopen jaren ettelijke huizen hadden gekocht en doorverkocht, hebben we niet op Funda gekeken of dat waar was. We hadden geen vragen over de politiek voorbereid, we hebben niet gevraagd: heb je vertrouwen in Mark Rutte of Diederik Samsom? Verschillende mensen begonnen wel uit zichzelf over de politiek, omdat we wel regelmatig vroegen wie hen geholpen of tegengewerkt had, of van wie ze hulp verwachtten. Maar veel

mensen begonnen er ook helemaal niet over. Je kunt uren praten over iemands veelbewogen leven zonder dat Den Haag ter sprake komt.

We hebben de interviews gerangschikt naar de thema's van het Van waarde-project van de Wiardi Beckman Stichting: arbeid, bestaanszekerheid, binding en verheffing. Klassieke thema's die we eerder al in meer academische zin actualiseerden in het maandblad *S&D*. De meeste interviews beslaan een veel breder spectrum dan alleen het ene kopje waar ze nu onder vallen, maar dat deel van het gesprek kwam dan wat ons betreft het meest pregnant naar voren. Waar het ons om ging, was het tonen van de dagelijkse verschijningsvorm van klassieke ambities. Mensen willen zich immers nog altijd ontplooiën in hun werk; leven zonder zorgen over basale levensbehoeften; de onbekende mensen die ze tegenkomen op straat goed kunnen inschatten; en ze willen vooruitkomen of ten minste zorgen dat hun kinderen vooruitkomen.

Tegelijkertijd past wel een kanttekening. Het pad van de politiek de wijk in is allang platgetreden. De burger serieus nemen, maatwerk leveren, Henk en Ingrid opzoeken: politici zullen nooit nalaten om hun achterban ervan te doordringen dat ze graag hun mooie bureau verlaten om in de modder of klei van het dagelijks leven te gaan staan. Er is dan blijkbaar zoiets als de schoonheid van de politiek en de modder van de straat. Laten we daarom voorzichtig zijn met de claim dat we 'echt' luisterden. We hebben de gesprekken zo uitgewerkt dat de geïnterviewden zelf aan het woord zijn. Maar uiteindelijk zijn het ook onze verhalen, hebben wij mensen geselecteerd en bewust of onbewust het gesprek gestuurd. Dat we afkomstig waren van een wetenschappelijk bureau van een politieke partij hebben we niet geheimgehouden, maar om te voorkomen dat mensen zouden denken dat ze over Den Haag moesten praten, hebben we daar weinig woorden aan besteed. We zijn van de Wiardi Beckman Stichting en we maken een interviewboek, zeiden we, en de meeste mensen vonden dat genoeg uitleg. Een deel van de namen zijn pseudoniemen, want niet iedereen wilde – begrijpelijk genoeg – te herkennen zijn. We zijn alle mensen die mee wilden werken enorm dankbaar, ook de mensen die hun verhaal terugzagen en dachten: daar loop ik toch liever niet mee te koop, zelfs niet onder pseudoniem. Het is dapper wat ze gedaan hebben.

Er zit een tijdloos element aan de interviews. Tolstois beroemde openingszin uit de roman *Anna Karenina* dat alle gezinnen gelukkig zijn op dezelfde manier maar ongelukkig op een eigen manier, dringt zich op. Er zijn relatief weinig dingen die maken dat iemand zich uitdrukkelijk goed voelt en het zijn vaak dezelfde dingen. Een stabiel familieleven, erkenning op het werk of op iets kortere termijn een reis die net gemaakt is of in het verschiet ligt, dat zijn de repeterende thema's van tevredenheid. Veel mensen noemen ze spontaan en veel gesprekken begonnen er dan ook mee. Omdat Nederland nu eenmaal een van de gelukkigste landen ter wereld heet te zijn, moeten we er ook niet te makkelijk overheen stappen: voldoening is binnen bereik voor de meeste mensen. De ouderen onder onze gesprekspartners lijken wat tevredener, over wat ze bereikt hebben, over hoe ze leven. Een cynicus kan daar berusting in lezen, dat men niet zozeer tevreden is maar de strijd om het realiseren van grote dromen heeft opgegeven. Maar realisme drukt beter uit wat de iets ouderen lijken te zeggen: ik ben er nog, en kijk eens wat ik heb bereikt.

De lijst van zaken waar mensen ontevreden over zijn is langer en gevarieerder: allerlei soorten geldzorgen, een hectisch gezinsleven, miskennis van vakmanschap en ervaring op het werk, gebrek aan zeggenschap ook, woede om bureaucratische regels en bazen die het allemaal beter geregeld hebben voor zichzelf, angst voor discriminatie, angst voor internet, angst voor geweld, voor criminaliteit. Zo gaat die lijst door, en veel van de zorgen zijn gebaseerd op tamelijk concrete ervaringen. Lang niet altijd hoesten mensen dit soort dingen zomaar op, want veel angst en ergernis laten we natuurlijk liever op de achtergrond sluimeren dan dat we het vrolijk benoemen, maar tegelijkertijd zijn mensen vaak ook verrassend open geweest over de tegenslagen in hun bestaan.

De repeterende noemer daaronder zou je de last van keuzevrijheid kunnen noemen. Dat is geen volkomen tijdloos element, eerder iets van de afgelopen decennia, waarin keuzevrijheid, eigen verantwoordelijkheid en zelfontplooiing een tamelijk prominent onderdeel van het dagelijks leven werden. Dat komt op verschillende manieren tot uiting. Mensen willen natuurlijk zelf hun eigen leven inrichten. Kiezen speelt daarin een grote rol: kiezen voor een baan ver onder hun opleidingsniveau, kiezen voor een baan die zo veel mogelijk vrijheid geeft, kiezen voor een gezin in plaats van voor een carrière, kiezen om geld te gaan

verdienen in plaats van naar school te gaan. Zelf doen, zelf kiezen, vrijgelaten worden, met dat soort woorden verklaren de geïnterviewden veel van de stappen die ze zetten. 'Je moet het toch zelf doen', is een zinnetje dat veel opduikt, zelf iets van je loopbaan maken of van je opleiding, zelf je kinderen tot degelijke burgers opvoeden, zelf je gezondheid in de gaten houden. Voor de ouderen is het belangrijk om niet meer te hoeven geloven of niet meer te hoeven geloven op vaste tijdstippen, ze moeten kunnen kiezen om de kerk de rug toe te keren. Voor de jongeren die religieus zijn is het van belang hun eigen geloof te maken, tot aan hun eigen kerk toe, met zo min mogelijk sturing van bovenaf. (*So much for Die Entzauberung der Welt*, in veel interviews dook springlevend geloof op.)

Ook identificeren de mensen in dit boek zich sterk met hun werk of, als ze nog studeren, met hun aanstaande werk. Het bepaalt een groot deel van hun dagelijks leven, niet alleen hun levensonderhoud maar ook hun zelfrespect en waardigheid zijn ermee verweven. Ze zijn vaak tevreden over hun werk of er zelfs trots op. Vrijheid krijgt vorm op de werkvloer, achter de computer, tussen de cliënten, tussen de patiënten, tussen de klanten. Niemand zegt: nou, als ik 's avonds voor de tv onderuitzak, dan voel ik me eindelijk even vrij. Het kunnen de hooggespannen verwachtingen van het werk in onze cultuur zijn, of het kan het gebrek aan alternatieve vormen van bevrijding zijn, maar wanneer de geïnterviewden gekwetst of gefrustreerd zijn, dan is het negen van de tien keer ook doordat ze slachtoffer waren van een zoveelste reorganisatie, doordat hun werkgever de organisatie aanpaste aan zijn visie op de tijd en vervolgens de werknemers aan de organisatie. Aan de ene kant is het onvermijdelijk, werk verandert, dat laten de mensen in dit boek wel zien. Een ambacht als de fotografie verdwijnt door de techniek, maar de vormgeving groeit en bloeit. Maar aan de andere kant blijft een gebrek aan erkenning of hufterige behandeling op de zaak mensen lange tijd bij, zeker wanneer dat is in tijden van onzekerheid. Als je het zelf moet doen, maar anderen maken het je onmogelijk, wat dan?

De onmacht op het werk overlapt met onmacht jegens instituties. Wat er functioneert aan ziekenhuizen, kinderopvang, scholen en maatschappelijk werkers, wordt als vanzelfsprekend gezien, totdat ze opeens wegvallen. Dan kijken veel geïnterviewden eerst nostalgisch om, om vervolgens te omschrijven hoe ze er zélf tegenaan zullen gaan, dat ze zich beter zullen wapenen. Veel gaat

best goed in al het werk dat in die overheidsinstellingen verricht wordt, als je kijkt naar hoe de meest problematische levens in deze bundel met vallen en opstaan toch ingebed worden in vormen van hulp en opvang. Maar wat de minder succesvolle mensen bindt met de meer succesvolle mensen is de ergernis over vernedering: niet met een mens maar met een computer moeten praten, als volwassene testjes met letters moeten doen omdat je daardoor een betere baan zou krijgen, te horen krijgen dat het fijn is dat je zo fris gedoucht bent. Wanneer ze daarover mopperen krijgen ze een antwoord van een krachtige manager of een zelfbewuste adviseur. De wereld verandert, je baan verandert, de wet verandert, de samenleving verandert, dus: hup, je moet mee.

‘Aanpassen aan nieuwe tijden’ lijkt synoniem voor vooruitgang te zijn geworden. De permanente reorganisatiedrang van de afgelopen decennia, in organisaties, in sociale wetgeving, heeft in mensen een onzekerheid opgewekt waar ze liever niet mee te koop lopen.

Een geïnterviewde kan uitgebreid vertellen over hoe onhandig haar leven is omdat ze graag als buschauffeur wil werken, maar alleen op onregelmatige tijden aan de slag kan, en op gezette tijden zonder contract zit omdat de busmaatschappij dat nu eenmaal wil. Of een ander vertelt dat ze graag met revalidanten wil werken, omdat ze het nu eenmaal mooi vindt om te zien hoe gehandicapte mensen vooruitgang boeken. Maar dat de luxe nieuwbouw van de kliniek eigenlijk niet voldoet aan de meest basale eisen voor het werken met die specifieke groep patiënten. Het ‘willen’ van de busmaatschappij en het ‘willen’ van de kliniek, dat wordt in de redenties van de buschauffeuse of de ergotherapeute een onveranderlijk, vaststaand gegeven. De moeilijkheden die de busmaatschappij veroorzaakt in de werkplanning, die moet de chauffeur oplossen door wat langer op vakantie te gaan. De consequenties van de reorganisatie en verhuizing in de zorginstelling zijn dat je je werkwijze moet aanpassen. Simpel toch?

Nou, alleen als je allang geïnternaliseerd hebt dat voormalige publieke instellingen die zich ooit voor lieten staan op hun degelijke arbeidscontracten elkaar nu opgewekt kapot concurreren, of dat klinieken waar mensen weer de maatschappij in moeten worden geholpen het niet nodig vinden om brieven van bezorgd personeel te beantwoorden. Macht en onmacht waren in de fabriek

van weleer heel helder verdeeld; het feit dat er nauwelijks nog van die echte arbeiders zijn met van die echte fabrieksdirecteuren betekent helaas niet dat werknemers in organisaties plots allemaal serieus genomen worden. Wanneer we vroegen naar toekomstplannen begonnen de geïnterviewden dan ook eerder over hun privéleven, over de reizen die ze nog willen maken, over hoe ze hun huis willen verbouwen, over het gezin dat ze willen stichten. Alsof spontaan speculeren over een carrière niet voor de hand ligt of op de een of andere manier bedreigend is. 'Ik ben zo'n type niet,' was het antwoord regelmatig wanneer we wat langer doorvroegen of een geïnterviewde niet hogerop wilde, 'bovendien ben ik heel tevreden met mijn plek.' Hobby's, vrijetijdsbesteding en gezin voeren de boventoon in het nadenken over de toekomst.

Combineer de op zijn best aarzelende manier waarop mensen spontaan kunnen formuleren dat er wetten, regels, gebouwen en functionarissen zijn of zouden moeten zijn die hen op een eerlijke manier vooruit helpen (helpen, dus niet het werk overnemen) met de frontale manier waarop hun werkgevers hen te kennen geven dat het tijd is voor een nieuwe taakomschrijving, een nieuw contract of geen contract, met de manier waarop ze van jongs af te horen hebben gekregen dat ze zélf iets van hun leven moeten maken, of met de manier waarop migrantenkinderen horen hoe hun cultuur publiekelijk wordt afgebrand, en dan krijg je greep op het ongemak dat Nederland lijkt te voelen over het collectief. Het is geen trots 'ikke ikke ikke en de rest kan stikken' dat je tegenkomt, maar eerder het ietwat verontschuldigende 'iemand moet het toch doen', wanneer iemand aangeeft vooral een eigen weg te volgen en daar niet helemaal gelukkig over te zijn. Er lijkt eerder sprake van een afgedwongen individualisme, dat ontstaat in gevecht met de baas of de GG&GD of de DWI of de school, dan dat mensen thuiszitten en denken: ik ga me eens lekker in mijn eentje ontplooiën.

De collectieve actie zit op zijn best tamelijk onevenwichtig in de grammatica van het dagelijks leven. De verhalen waarmee mensen hun gedrag regelen, zijn eerder hun eigen verhalen dan een collectief verhaal. Maar daarmee zijn het nog geen ongedeelde verhalen. Want er zijn telkens terugkerende waarden. De wens dat het werk en het inkomen net voldoende zeker zijn om je bestaan, je relatie, je moederschap of vaderschap op te kunnen bouwen. De diepe behoefte

om serieus genomen te worden als vakman of vakvrouw, om invloed te hebben op de manier waarop het werk wordt gedaan, of dat nu in de schoonmaak, bij de politie, of in het onderwijs is. De drang om iets voor elkaar te krijgen in het leven, je gezien te weten, en voldoening te vinden. En de behoefte bij dit alles aan binding, aan een samenleving waarin het prettig leven is.

Ook zijn het steeds dezelfde muren waar onze gesprekspartners tegenop lopen in het nastreven van die waarden, ze delen een ervaring van machteloosheid. Het is de tamelijk tragische conclusie van individuele geïnterviewden dat het aan henzelf ligt, dat zij er in hun eentje toch niets aan kunnen doen, en dat zij hun energie beter op iets anders kunnen richten, op iets positiefs, op iets kleins, op iets waar hun handelen wel een verschil maakt, op hun gezin en vrienden en op de volgende vakantie. Dat veel van de persoonlijke frustratie – op de werkvloer, op school, in de wijk, op de bus – politiek is of zou moeten zijn dringt zich op aan de lezer, maar niet noodzakelijkerwijs aan de vertellers. Weinigen spreken over de Europese integratie als je hen naar hun leven vraagt, terwijl het aantal minuten dat je hebt om een klaslokaal schoon te maken in Groningen toch voortvloeit uit toepassing van Europese aanbestedingsregels. Sommigen verbinden de nieuwe mores op hun werk wel met het feit dat hun bedrijf is overgenomen door een private-equityfonds, maar signaleren slechts dat dit de kwaliteit van het werk en de werkverhoudingen geen goed heeft gedaan. Anderen zien zelfs wel dat collega's eveneens de vinger leggen op de harteloze manier waarop de instituties waar zij deel van uitmaken werken, maar ook zij slagen er niet zomaar in de handen ineen te slaan.

We schreven het al: het is een niet-representatieve selectie van gesprekken. Voor zover we uit deze 'verzwegen politiek van het dagelijks leven' een opdracht durven te destilleren, dan is het deze: verbind de grote politiek voortdurend met wat er in de levens van mensen gebeurt. De politiek maakt de regels van het spel, internationaal, Europees, landelijk of lokaal. Wie of wat er daarbij centraal staat, is niet zelden ambigu. Wie een beetje door dit boek bladert zal zien dat de vraag of je kiest voor mensen of kaartenbakken minder retorisch is dan deze in eerste instantie lijkt. Alledaagse waarden laten doorklinken in idealen van politieke partijen, van de vakbeweging en maatschappelijke organisaties is een

voorwaarde voor mensen om zich gesteund te weten, om hen het vertrouwen te geven dat het zin heeft om zich met collega's, andere ouders, of buurtgenoten op te winden over misstanden, om zich in te zetten voor de goede zaak. Opdat 'je energie op iets positiefs richten' niet alleen maar de volgende vakantie kan betreffen, maar ook de publieke zaak, omdat de energie die je daarin steekt ook tot zichtbare resultaten kan leiden. Want vooruitgang, dat is toch eerder de economische, technologische, politieke en maatschappelijke ontwikkelingen aanpassen aan de mensen en wat hen lief is, dan andersom.

Het idee voor dit boek is ontstaan in gesprekken met Frans Becker, René Cuperus, Mark Elchardus en Evelien Tonkens. Lena van der Leije, Esther Mulder, Naomi Woltring en Sjoerd van de Zande hielpen ons op gang; Annemarieke Nierop en Myrthe Geerts waren onmisbaar bij de eindsprint. Niels Graaf, Arnold de Groot, Jan Erik Keman, Sara Murawski en Hendrik Noten reisden onvermoeibaar met ons mee het land door, verdroegen alles en leverden fantastisch werk met het organiseren van interviews, het schrijven van transcripten of tot onze grote vreugde soms zelfs met het aanleveren van nagenoeg persklare interviews, het aandragen van gesprekscandidaten, het stellen van goede vragen, het helpen met de redactie van teksten en het levend houden van het idee van vooruitgang.

Menno Hurenkamp en Monika Sie Dhian Ho

I
Arbeit

Effektief Groep

Effektief Groep

Brigitte de Waal (1962) maakt scholen schoon. Ze heeft zich het afgelopen jaar in sneltreinvaart ontwikkeld tot activiste. Ze moet onder druk van de uitbesteding van het schoonmaakwerk steeds meer doen in steeds minder tijd, voor weinig geld. En wat misschien het ergste van alles is, is de minachting van de mensen; de ouders en leraren die je nakijken. Weten zij veel dat die klaslokalen in anderhalve minuut schoon moeten van haar baas. We spreken haar in de keuken van haar kleine huis in Groningen.

‘Staat ze daar op hoge hakken belangrijk te doen’

Schoonmaakster Brigitte de Waal windt zich op over het gebrek aan erkenning

Anderhalve minuut is wat je van ze krijgt om een lokaal schoon te krijgen. Resultaatgericht werken noemen ze dat dan. Ja, maak dat de kat wijs. Een klaslokaal goed schoon krijgen in negentig seconden kan gewoon niet. Weet je wat een smeerkezen die basisschoolkinderen kunnen zijn? Kinderen tussen de vier en twaalf, vertel mij wat, ik heb er vijf gehad. Snot overal en met een beetje pech plakken ze hun kauwgom erbij. Met poepschoenen het lokaal in, je kan het zo gek niet bedenken. Dat geeft een hoop ranzigheid.

Misschien kan je bij een bedrijf met dat soort tijden werken, maar om een lokaal schoon te krijgen ben je wel even langer bezig. Ze weten het wel, hoor. Dat het niet kan, maar het interesseert ze gewoon geen ene moer. Ik heb het ze weleens recht in de bek gezegd. Tegen zo’n managementtroela in zo’n mantelpakje met een decolleté van hier tot aan haar navel heb ik gezegd: als je het zo goed weet allemaal, laat maar zien. Verdommen ze gewoon. Terwijl zo’n wijffie zelf haar werk niet eens doet. Een collegaatje van me heeft een halfjaar geen schone mop gehad. Een halfjaar het lokaal schrobben met een mop die je ook gebruikt voor de wc’s, ranzig toch? Ja, als die vrouw zich nou eens wat meer bezighield met de materialen en wat minder met haar make-up, zouden we al wat verder zijn. Kom je op een school aan, zijn er geen vuilniszakken. Krijg

je te horen dat je al de vuilniszakken van de maand al hebt gebruikt. Of je ze even van een andere locatie mee kan nemen. Dat moet gewoon niet mogen. Dan leg je toch een extra rol neer. Alsof je die de volgende maand niet meer kan gebruiken. Ja, dat is toch idioot?

Ik werk voor twee bedrijven. 's Ochtends voor CSU en 's middags voor Effektief. En gek genoeg komt het alleen bij Effektief voor. Met die rayonmanager van CSU heb ik totaal geen probleem, dat is een prima vrouw. Die is net als ik, staat achter je, lost problemen op en zorgt gewoon dat het goed is. Dan ga je ook met plezier naar je werk. Je meldt je niet ziek. Als je behandeld wordt zoals je zelf behandeld wilt worden, kan het dus wel. Nou heb ik wel gehoord dat het op andere locaties van CSU soms ook bar en boos is. Maar bij Effektief gaat het dus overal mis. Die rayonmanager van Effektief, die heeft volgens mij nog nooit in haar leven een dweil in haar handen gehad. Ze is in ieder geval niet een van ons. Als ik haar op school zie staan, is mijn dag gelijk naar de klote. Staat ze daar op hoge hakken een beetje belangrijk te doen bij de directeur. Ze laat wel heel graag zien dat ze boven ons staat. Probeert ons ook echt te intimideren, wil niet dat we onder werktijd praten. En ook als we dorst hebben: pech; drinken doe je maar in je eigen tijd.

Mijn baas bij Effektief denkt dat schoonmakers dom zijn en dat we daarom alles maar pikken. Op één punt geef ik 'm gelijk. Ik bedoel, hoe dom kun je zijn om voor zo weinig geld zulk werk doen? Welke gek staat er nou voor zo'n karig loon iedere morgen om vijf uur op? Je bent toch niet helemaal normaal dan, hè. Voor een uitkering krijg je net zo veel, maar mag je wel tot tien uur in je bed blijven liggen. Maar onze baas, echt een gladjanus is dat zeg, kan alles maken, vindt-ie. Toen ze ons vorig jaar overnamen, hield die vent een praatje. Deed net alsof hij het tegen een stel kleuters had: snappen jullie dit wel, ga ik niet te snel? We moesten niet zo zeuren. Harder werken, minder uren. Ja, het is crisis, dus iedereen moet maar inleveren, zegt-ie nog. Ik was echt heel kwaad. Want ik heb van een collegaatje gehoord dat-ie wel in een Porsche rijdt. Zo'n mannetje is het wel. Wij moeten maar op ons fietsje de hele stad af. Fietsen ons de vernieling in, omdat we anders te laat komen. Draaien een halve dienst op een schooltje in Beijum, en een uurtje aan de andere kant van de stad. Want ja, er zijn te weinig uren anders.

Ongelooflijk, dat Effektief die aanbesteding heeft kunnen winnen. Dat komt zo, die vent werkte eerst voor OCS. OCS zat voor de aanbestedingen in die scholen, maar is inmiddels failliet. Zag mijn baas waarschijnlijk aankomen, want ineens zat-ie bij Effektief. Maar hij wist natuurlijk precies hoeveel uren OCS nodig had om die panden schoon te krijgen. Konden wel 2500 schoonmaakuren van af, zei hij. En de gemeente dacht, denk ik, dat ze goedkoop uit waren. Die zagen natuurlijk van die dollartekens, keken alleen maar naar het eindbedrag. En ja, op papier is het allemaal prachtig natuurlijk. Resultaatgericht werken en ook nog de goedkoopste, wat wil je nog meer? Dat een collegaatje van me drie kwartier in haar eigen tijd lokalen staat te dweilen, vergeten ze dan maar even. Maar zo is het wel. Ik vertik het, anders verandert er nooit wat. Maar je hebt ook een moedergevoel, begrijp je? Je wilt niet dat die kinderen in een smerige, ongezonde omgeving les krijgen. Dus veel van die vrouwen voelen zich schuldig, willen de school niet in zo'n puinzooi achterlaten. En dus werken ze maar voor niks.

Zelfs de uren dat je wel werkt krijg je niet goed uitbetaald. September vorig jaar zijn we overgenomen door Effektief en sindsdien heb ik nog geen enkele keer het goede salaris gehad. Denk ook maar niet dat iemand ooit eens een keer te veel uitbetaald kreeg. Nee, het is altijd te weinig. Als je geen e-mailadres hebt, krijg je niet eens een loonstrookje. Want zoiets met de post opsturen, dat is veel te duur. Meneer moet wel zijn auto betalen natuurlijk.

We zijn niet de enigen hoor, die helemaal klaar zijn met Effektief. De scholen kunnen hun bloed wel drinken. Ik heb heel veel met die scholen gemailld, met leraren gepraat, en ze begrepen er allemaal geen snars van. Drie jaar geleden, ja in 2009 was het, is Effektief nog van die scholen afgetrapt. Wegens wanprestaties, en dan staan ze nog geen 36 maanden verder weer doodleuk op je stoep. Ja, ik zou ook pissig worden. Er gaat iets helemaal mis in die aanbestedingen. Die worden gedaan door een bemiddelingsbureau, Alfa. Heel gek, maar twee maanden voor die inschrijving namen twee van die mannetjes ontslag bij Effektief en gingen ze ineens bij Alfa werken. Maar Alfa bepaalt dus uiteindelijk wel wie die aanbesteding krijgt. Zeggen tegen de gemeente: die kosten zo veel en doen dat in zo weinig tijd. En die ambtenaren maar braaf knikken. Want ja, de controles zijn toch ook goed verlopen. Driemaal

raden, wie die controles doet. Nou? Ja ja, Alfa. Eén keer in het jaar zie je zo'n ventje langskomen. Bewijzen kun je het niet, dus eigenlijk mag je er niks van zeggen, maar toch.

We hebben te lang onze bek gehouden, te lang over ons heen laten lopen. Op een gegeven moment moet je in opstand komen. Om iets voor elkaar te krijgen. En daar zijn we dus eigenlijk vorig jaar mee begonnen. Eerst alleen met een collega'tje van me. Op 9 september was dat. We hadden het helemaal gehad. Toen ik bij de bond kwam, ging er wel een lampje branden, zeg. Niet alleen op de scholen worden schoonmakers respectloos behandeld, ook op de universiteiten en bij DUO is het een puinzooi.

Bij DUO weet ik dat schoonmakers soms met cateringdingen moeten lopen. Schotel'tjes, schalen vol met borden, weet ik het. Maar dat mag dan weer niet via de lift. Ze zeggen het niet met zo veel woorden, maar eigenlijk hebben ze het liefst dat je onzichtbaar bent: ga maar met de brandtrap omhoog, dan zien we je tenminste niet. Man, je wilt niet weten hoe klein je je dan voelt. Miezerig, alsof je niks waard bent. Ik heb me van ellende vorig jaar een tijdje ziek gemeld. Trok het gewoon niet meer. Elke keer als ik een schoolplein opkwam, die blik. Ouders die je nastaren, niet direct in je ogen, maar in je rug. Want die ouders die zien alleen jou, hè. Die weten niet dat we in negentig seconden een lokaal glimmend en wel achter moeten laten. Zij zien een ranzig lokaal en denken: wat komt dat wijf in haar malle shirtje eigenlijk doen, schoonmaken doet ze in ieder geval niet. Tja, alleen daarom al is het belangrijk dat iedereen zich laat horen. Zodat ook voor die ouders duidelijk wordt dat ze niet ons, maar die gladjakkertjes in die Porsche moeten hebben.

Het werkt wel, dat actievoeren. We proberen nog de gemeente over te halen om meer tijd te geven. Maar we hebben ze nu al goed geplaagd. Ik heb het idee dat ze ons helemaal spuugzat zijn daar bij de O2G2. Dat is de overkoepelende stichting van het openbaar onderwijs. Zij bepalen uiteindelijk wie die scholen schoon mag maken. Maar ze moeten ons dus niet meer, worden helemaal misse-lijk van ons gezeur. En dat is goed, daardoor komt het in beweging. Eerst wilden ze ons niet eens te woord staan. Die vrouw bij de O2G2 weigerde het. Het zijn toch maar schoonmakers, zal ze wel gedacht hebben. Maar toen Máxima op bezoek kwam, was ze wel de eerste die met haar op de foto moest. Zo'n type.

Nu hebben we een nieuwe. Een man, meneer Theunissen. Nou, die is wel netjes tegenover de schoonmakers. Gelukkig wel, ja. Dus ik heb wel goede hoop.

Met CSU in de morgen heb ik altijd nog iets achter de hand. Mochten ze me bij Effektief ontslaan, bedoel ik dan. Dan kan ik gewoon wat meer uurtjes bij CSU gaan werken, geen probleem. Misschien durf ik het daarom ook. Ik weet het natuurlijk niet zeker, maar als ik alleen van Effektief afhankelijk was, had ik het waarschijnlijk niet gedurfd. Ik kan me nu toch wat meer permitteren. Maar veel van m'n collega's kunnen dat dus niet. Die werken alleen voor Effektief. En volgens mij weten ze dat in de directie. Ze proberen je ook te intimideren, je te pesten. Mij hebben ze op een ander pand gezet. Nou, ze doen maar. Ik sta daarboven.

Een vrouwtje die al zeventien jaar bij dezelfde school schoonmaakte, werd van de ene op de andere dag weggehaald. Gewoon omdat ze bij dat programma van de EO de waarheid vertelde. Ze liet gewoon zien hoe het zat. Geen materiaal, negentig seconden voor een lokaal. En smerig dat het was. Nog geen dag gestaakt en nu al was het niet te harden. Snot, stof, overvolle prullenbakken, het bekende verhaal. Zeventien jaar had ze daar gewerkt, nooit klachten gehad en nou ineens moest ze eraf.

Voor mezelf opkomen bij onrecht heb ik altijd wel gedaan. Mijn jongste dochter leerde niet zo makkelijk, ze had problemen op school. Ze beweerden dat ze in één jaar drie leerjaren achterstand had opgelopen, en dat ze geen middelbare school voor haar wisten. Ja, dat kan je mij gewoon niet wijsmaken. Ik heb toen dus het telefoonboek gepakt en het nummer van het ministerie van Onderwijs opgezocht. Net zolang aan de lijn gehangen, doorgezeurd tot ik de minister, een vrouw was dat, te spreken kreeg. Luister eens, mevrouw, zei ik, voor iedere dag dat mijn kind thuis moet zitten, wil ik honderd gulden, dan geef ik haar wel les. Want omgekeerd is het wel zo dat je honderd gulden moet betalen aan de overheid als je je kind thuishoudt. Nou, ik kan je wel vertellen, die school was snel gevonden. En ze heeft het uiteindelijk wel gered, hè. Ja, op het speciaal onderwijs in Den Haag ging het allemaal niet zo lekker. Ze zeiden: ze kan niet leren, ze is dom en je moet er maar niet te veel van verwachten. Hooguit de schoonmaak, waarschijnlijk in de plantjes. Maar toen we naar Groningen waren verhuisd en ze daar een paar maanden op het speciaal onderwijs had rondgelopen, hoorde ik ineens: ze moet naar het normale onderwijs. Nu werkt

ze dus op een kinderdagverblijf. Supertrots ben ik op haar, maar m'n andere kinderen zijn ook goed terechtgekomen, hoor.

Ik zie ze te weinig. M'n jongste gelukkig niet, die woont in Groningen, maar de andere twee zitten in Rotterdam en Den Haag. Dat is een klere-end weg. Een retourtje Groningen-Den Haag kan ik me gewoon niet veroorloven, ik red het niet aan het einde van de maand. Alleen als ze die kaartjes in de aanbidding gooien, 17,50 voor een dagretour of zo, lukt dat. Als ik alles bij elkaar optel, mijn ochtendwerk bij CSU en de middag bij Effektief, dan kom ik rond de twaalfhonderd in de maand uit. Nou, daar kan ik mijn vaste lasten nog niet eens van betalen; 36 uur werken, hè. Kwart over vijf gaat de wekker, kwart voor zes beginnen. Tussen de middag de honden uitlaten en dan 's middags tot kwart over zes lokalen schoonmaken. Dan ben ik nog voorvrouw bij CSU, dus krijg ik meer dan m'n collegaatjes. Moet je nagaan. Maar ja, mijn vaste lasten zijn ongeveer vijftienhonderd iedere maand, alleen al 632 euro aan huur. Geen subsidie, want je zit net boven hoe heet dat, die dinges... Ziektefonds en alles, zo kom je wel aan die vijftienhonderd. Anderhalf maandsalaris, dat gaat er iedere keer hap vanaf. Zie je niks van terug. Mijn man zit ook in de schoonmaak en lapt daarnaast nog ramen. Mag-ie eigenlijk niet doen vanwege zijn gezondheid, maar ja, je moet toch wat om rond te komen. Laatste keer dat ik op vakantie kon? Geen idee, lang geleden in ieder geval.

Het is crisis heet het dan. Iedereen moet op zijn centen passen. Leg me dan uit waarom die Grieken en Spanjaarden ons geld krijgen. Stop er gewoon mee. Niks mis mee: zelf werken. Gewoon op je 65ste met pensioen. Je werkt je hele leven lang, niet dan? Hier heb je ze ook hoor, mensen die de kantjes ervan af lopen. Een uitkering, daar heb je niet zomaar recht op, vind ik. Als je net afgestudeerd bent en je kan geen baan vinden, vind ik het prima. Dat hoort zo. Maar als ik kijk naar de zoon van m'n man, ja, dan denk ik: die heeft geen uitkering, maar een schop onder z'n kont nodig. Die jongen was liever lui dan moe. Vond het leuker om met z'n vriendin in bed te liggen dan zijn mouwen op te stropen. Kregen we een tijdje geleden een telefoontje van zo'n tante bij de sociale dienst. Of we even de helft van zijn uitkering konden lappen: 450 euro! Terwijl mijn man die jongen al maandenlang niet had gesproken. Dus mijn man met hem gebeld. Dat-ie als de sodemieter een baan moest gaan zoeken, omdat

hij echt niet van plan was om ook maar iets te betalen. Kreeg-ie die tante weer boos aan de lijn. Had mijn man niet moeten doen, dat onder druk zetten. Wat denk je? Ze was bang dat ze extra werk zou krijgen. Beter dat hij gewoon in de uitkering bleef dan dat-ie na een maand weer ontslagen zou worden en op haar bureau terecht kwam. Ongelooflijk toch? Toen ben ik maar weer het telefoonboek ingedoken. Nummer van het ministerie van Sociale Zaken opgezocht en de situatie uitgelegd. Nu hebben we een brief gekregen waarin staat dat we hem niet hoeven te betalen. Het is toch van de gekke dat de ouders van iemand die zo nodig op zichzelf wil wonen, zijn uitkering moeten ophoesten. Laat hem lekker zelf aan het werk gaan.

Esther Kortenhoff (1980) is ergotherapeute bij een zorginstelling buiten de Randstad. Ze heeft heel bewust voor het vak gekozen en doet het ook met veel plezier. Maar ze kan er niet van maken wat ze wil: reorganisaties lijken de laatste jaren belangrijker dan cliënten en je wordt lang niet altijd serieus genomen door het management. We spreken haar thuis, in een huisje in het hart van het dorp waar ze met haar vriend woont.

‘Maar ze kunnen niet uit, ze gaan aan op een sensor’

Ergotherapeute Esther Kortenhoff wil in de nieuwe kliniek tevergeefs prikkelgevoelige revalidanten beschermen tegen felle lampen

Nou, ik werd opgewekt toen ik mijn vakantie boekte. Daar was ik heel blij mee. We gaan zestien dagen naar Brazilië, even lekker naar de zon. En waar ik ook opgewekt van werd, is dat ik eind vorige maand op een congres een presentatie gaf waar ik erg tegen opzag, maar die heel goed ging. Achteraf vond ik het jammer dat het voorbij was. Het ging over een manier van behandelen die in Nederland nog niet zo heel erg bekend is. Maar wel in Zwitserland, daar is er ook een kliniek voor, en ik heb drie jaar geleden daar een cursus gevolgd. We wilden het een beetje aan de man brengen in Nederland.

Ik kom uit een gezin van zes kinderen en toen ik veertien was is mijn oudste broer aan non-Hodgkin overleden, hij was toen 27. In de zomer van 2003 kregen we te horen dat hij ziek was. Toen heeft hij chemokuren en weet ik wat allemaal gehad, en in juni 2004 volgde de diagnose ongeneeslijk ziek. Die augustus is hij nog getrouwd met zijn vriendin, want hij was al lang met haar samen. In november is hij overleden, het ging heel snel. En ook al weet je dat hij ongeneeslijk ziek is, toch denk je dat hij niet doodgaat. Totdat hij dood is, dat werkt zo blijkbaar. Dat vormt je wel, ja, zijn dood heeft heel veel impact op ons gezin gehad.

Totdat mijn broer overleed gingen we twee keer op een zondag naar de Christelijk Hervormde Kerk, mijn vader was daar vooral heel erg van. En sinds

de dag dat hij overleden is, zijn we eigenlijk niet meer in de kerk geweest. Ik heb niks op de kerk tegen, maar ik voel er ook niks voor. Ik geloof wel dat er wat is, maar of dat dan God is en of dat allemaal zo is als het in de Bijbel beschreven staat, dat weet ik niet. Mijn moeder had altijd discussies met mijn vader, dat het niet hoefde als wij niet wilden en dat het in ieder geval niet twee keer op een zondag hoefde, want daar hadden wij een grote hekel aan. Mijn vader vond wel dat het moest. Maar vanaf het moment dat mijn broer is overleden, is hij heel erg teleurgesteld in het geloof. Hij had niet verwacht dat God zijn zoon zou afnemen.

Mijn moeder kon over de dood van mijn broer praten, mijn vader niet. Ze groeiden uit elkaar, gingen scheiden. En ik was me ook een beetje aan het afzetten tegen van alles, ik had het niet zo naar mijn zin thuis. Ik ging naar de kroeg, ging daar poken voor de gezelligheid. En ik ben op één tiende voor mijn havo gezakt; school had op dat moment niet zo mijn prioriteit. Ik vond het niet zo erg. Ik vond het erger dat mijn vader er een tiende probeerde bij te kletsen. Ik dacht: gezakt is gezakt. Ja, het is heel vervelend, maar ik vond het gênanter dat mijn vader op school probeerde om het recht te praten.

Ik kan me heel goed herinneren dat ik bedacht dat ik ergotherapie wilde doen. Toen zat ik bij mijn ouders op het toilet. En ik las een artikeltje in de Libelle, van een ergotherapeut die iets schreef over haar beroep. Ik had er nog nooit van gehoord, maar ik wilde wel wat in de zorg. Dát wil ik worden, dacht ik. Ik heb toen in de avonduren alsnog mijn diploma gehaald en ben naar de opleiding ergotherapie gegaan in Amsterdam. Een halfjaar nadat ik klaar was, kon ik een baan krijgen bij de instelling waar ik nog steeds werk. Ik heb daar direct na de opleiding vooral waargenomen, dus invallen voor vakanties en dergelijke. En dan moest ik weer weg, heb overal en nergens gewerkt. Ook in revalidatiecentra en op een mytylschool, op allerlei plekken, en uiteindelijk kwam er een vacature en ben ik op vaste basis aangenomen.

Ik vind het leuk om met mensen te werken. Het is bijzonder om te zien hoe de hersenen in elkaar zitten, wat een kleine verandering in je hoofd allemaal teweeg kan brengen in je leven, en dat ik er aan kan bijdragen om datgene wat je niet meer kan toch weer op te pakken. Ergotherapie is heel praktisch, hè, dus ik ga met mensen koken, ik ga met ze met de bus reizen als ze dat graag

weer willen. Dat je bereikt dat mensen weer dingetjes kunnen en dat ze daar gelukkig van worden, daar word ik ook gelukkig van.

Maar goed, de laatste maanden was er wel veel reorganisatie. Teams zijn gesplitst, terwijl lang niet iedereen dat wilde. We hebben een nieuw gebouw waarvan niet duidelijk is of het beter is. Mensen met hersenletsel functioneren het beste in een bekende omgeving. Als je koffie met ze gaat zetten om te kijken of ze dat nog kunnen, dan probeer je dat met een apparaat te doen dat lijkt op wat de mensen thuis hebben staan. En nu staat er opeens allemaal hartstikke ingewikkelde horeca-apparatuur. Ik moet zelf al uitzoeken hoe dat werkt, laat staan dat iemand met hersenletsel het begrijpt. Allemaal van dat soort dingetjes. Mensen met hersenletsel zijn vaak heel erg overprikkeld, die hebben veel meer last van geluid en licht. Ik heb bijvoorbeeld heel lang een vrouw behandeld die heel slecht tegen licht kon. Nu hebben we heel felle lampen gekregen, en dan denk je van: ik zet ze even uit, er is genoeg daglicht. Maar we hebben allemaal ruimtes waar de lampen niet uitkunnen, want die gaan aan op een sensor. Mijn mensen kunnen ook vaak de weg niet vinden, dat hoort er ook bij als je revalidant bent. Maar het hele nieuwe gebouw, alle gangen en kamers lijken op elkaar. Ze verdwalen. En als je in zo'n ruimte aan het werk bent, dan hoor je constant mensen voorbijlopen. Je hoort de hakken, klikklak, klikklak, dat is echt heel irritant.

Kijk, eerst was het gebouw er, en pas toen het allemaal zo'n beetje rond was, hebben ze besloten dat de ergotherapeuten er naartoe gingen.

Daar had ik zo de pee over in, dat ik echt wel een potje heb zitten huilen. We zitten er allemaal voor de mensen, maar je kunt je werk niet uitvoeren. Dan denk ik van: waarvoor doe ik het dan? Een reorganisatie mochten we het hele gedoe niet noemen, want dan zouden we mee mogen praten. We hebben wel een brief geschreven naar de OR, maar die kon ook niet veel doen. Het was gewoon niet duidelijk waarom het allemaal moest, niemand heeft het mij nog goed uit kunnen leggen. Op zo'n moment heb ik het gevoel dat er niet naar me geluisterd wordt. Ik voelde me niet zozeer vernederd, maar voornamelijk heel machteloos. Als team weten wij wat goed voor iemand is en we hebben best wat opgebouwd. We hadden een heel goed samenwerkend team, we zijn voorlopers; we werden ook als proefkonijnen ingezet bij eerdere verhuizingen. En toen kregen we dit, stank voor dank, zo voelde het.

Ik heb het idee, maar misschien is dat makkelijk gedacht, dat het besloten is en dat het toch zo blijft omdat het allemaal al zo is. En dat het niet uitmaakt of ik iets doe. Ik bedoel, het gebouw kan niet teruggedraaid worden. Het gebouw waar ik in zat, dat is plat gegooid. Dan denk ik: moet ik daar dan mijn energie in steken? Ik vind dat het tegenwoordig allemaal meer gaat over productie; een beetje een fabrieksidee krijg ik erbij. We werken met mensen en als er dingen veranderd kunnen worden omdat je dan meer voor die mensen kunt betekenen, dan word ik daar blij van, en daar vecht ik voor. Dat doe ik dan op kleine schaal hoor, op inhoudelijke dingen. Het grote verhaal, dan gaan we wat mij betreft het gebouw uit, maar dat gaat niet gebeuren. Want daar zitten we de komende weet ik hoeveel jaar nog wel. Daar kan ik niks aan veranderen.

We hebben de directie een brief geschreven, maar daar hoorden we niets meer van. Ik had niet de behoefte om een voortrekker te zijn. Ik kon het er ook niet meer zonder emotie over hebben. Ik heb er bewust voor gekozen me er niet meer mee te bemoeien, om bepaalde dingen niet meer te doen om de frustratie te beperken. Ik richt me heel bewust op mijn eigen werk en op de mensen waarmee ik bezig ben. Ik houd het voor mezelf klein. Zodra ik me er meer organisatorisch mee ga bemoeien, dan heb ik al snel moeite met de dingen. Dan word ik daar ongelukkig van. Ik heb vooral mijn verhaal kwijt gekund bij mijn vriend. En ook bij collega's. Het is fijn om het er samen over te hebben, want je begrijpt elkaar heel goed omdat je in hetzelfde schuitje zit.

Mijn familie begrijpt het misschien wat minder. Ik vind het moeilijk om uit te leggen wat voor werk ik doe, wat het werkelijk inhoudt. Mijn vader is tegenwoordig met pensioen, maar hij is altijd directeur geweest. Hij heeft een winkel in elektriciteit en lampen en apparaten opgebouwd tot een installatiebedrijf en dat heeft hij verkocht. Hij heeft veel bereikt, is heel kundig en slim, maar hoe hij daarmee omgaat, dat is niet mijn ding. Ik heb ook geen contact meer met hem, al zeven jaar niet. Ik heb een eigen leven en ik ben volwassen, en ik kan mijn eigen beslissingen nemen. Ik vind het heel leuk dat mijn ouders samen een winkel zijn begonnen en dat ze iets opgebouwd hebben. En ik vind het mooi en knap van mijn vader dat hij een heel bedrijf heeft opgebouwd, maar dan nog kun je bescheiden zijn. En respect hebben voor andermans gevoelens en andermans grenzen.

Ik ben dus wel een beetje zoekende, want ik vind mijn werk heel erg leuk en ik vind de doelgroep heel erg leuk en ik vind mijn collega's helemaal geweldig. Maar ik ben toch een beetje zoekende, of ik iets anders moet gaan doen. Maar wat weet ik dan niet, want het is heel moeilijk om als ergotherapeut een baan te krijgen binnen de setting die ik nu doe. Daar is gewoon niet zo veel keuze in. En ik wil ook niet in de file staan iedere dag. Maar soms denk ik er wel eens over om voor mezelf te beginnen. Ik word nu helemaal gepland, zal ik maar zeggen, dus als ik 's ochtends op mijn werk kom, dan ligt er een lijstje van wat ik van half negen tot vijf moet doen. In principe is er ieder halfuur een andere cliënt. En ik kan wel aangeven dat ik iemand in plaats van een halfuur een uur wil zien. Of dat ik iemand vijf keer in de week wil zien. Maar ik merk vaak dat dingen niet kunnen, omdat het planmatig niet kan. Het staat bijvoorbeeld vast dat als mensen met hersenletsel thuis behandeld worden, er veel meer bereikt wordt. Als mensen in een bekende situatie zijn, zien ze ook zelf eerder wat er misgaat in hun hoofd. Want als ze bij jou in de keuken koffie maken zeggen ze: ik heb thuis een heel ander koffiezetapparaat. Terwijl ze het thuis ook niet kunnen. Als ik voor mezelf zou beginnen zou ik altijd naar de revalidant toe gaan. Maar het kost geld, dat thuis behandelen, omdat je de reiskosten erbij krijgt. En als ergotherapeut in de eerste lijn krijg je maar tien uur vergoed door de verzekering. Voor de doelgroep waar ik nu mee werk is dat te weinig. Een vriendin werkt voor zichzelf als ergotherapeut, maar die heeft ook kinderen en die moet echt heel hard werken om dat allemaal rond te krijgen.

Waar ik me nog meer boos over maak? Nou, ik vind dat het land wordt volgebouwd. Wij hebben een heel diepe tuin en wij zaten de eerste twee jaar heel vrij hier. Dus als je in de tuin zat, dan keek je om je heen en dan zag je niks anders dan lucht. Maar nu zijn ze woningen aan het bouwen, en die mensen die daar komen wonen, zitten in de zomer straks lekker in onze tuin te koekeloeren. En zo wordt er heel veel volgebouwd. Ik snap dat het nodig is, maar ik vind dat heel jammer. Je ziet ook steeds meer criminaliteit op tv en zo, zinloos geweld, dan denk ik: waar gaat het heen? En weet je, ze zeggen dat door internet en webshops er over een paar jaar geen winkels meer zijn. Jemig, dat lijkt me helemaal niks. Straks zitten we allemaal binnen en dan zie je elkaar helemaal niet meer. Ik bedoel, als ik hier het centrum in loop even voor een boodschapje, het

is niet dat ik heel veel mensen tegenkom, maar je hebt wel weer even contact. Ik hoop niet dat het echt die kant opgaat. Ik vind dat je tegenwoordig ook veel lege winkelpanden ziet, en dan zit die er weer in, dan zit die er weer in; het is blijkbaar heel erg moeilijk om een winkel lopende te houden.

Je hoort ook wel heel veel over andere landen, dat er van alles speelt. Dat is toch wel vaak een ver-van-mijn-bedshow. Maar je denkt wel vaker dat iets ver van je bed is. Ik dacht vroeger ook nooit dat mijn ouders zouden scheiden of dat je iemand zou verliezen. Ik ben alleen niet het type dat veel stilstaat bij dat soort dingen. Ik kan daar wel negatieve energie in gaan steken, maar dat vind ik een beetje zonde van mijn positieve energie, zal ik maar zeggen. Die gebruik ik liever anders. Neem dat thuis behandelen waar ik over vertelde. Binnen de instelling mag ik iemand bij wijze van spreken onbeperkt behandelen. Maar als ik iemand thuis ga behandelen en dat is bewezen effectief, dan ligt dat ingewikkeld. Dat vind ik zonde en ik ben dus ook lid van de beroepsvereniging van ergotherapeuten, want die voeren actie voor dat thuis behandelen. Misschien dat ik daar in de toekomst wel meer mee ga doen. Zeker als ik besluit om voor mezelf te beginnen.

Werry Crone (1955) is persfotograaf. Hij woont met schildpadden, konijnen, een permanent opgewonden hond, wat vogels, twee zonen en een dochter en zijn vrouw in een oude boerderij in het Utrechtse Vleuten. Twee jaar geleden werd hij weer freelancer, tegen zijn zin. Loyaliteit betekende voor hem toch iets anders dan voor de krant. Hij moet zichzelf opnieuw uitvinden, heet het in modern taalgebruik. Maar daar heeft hij eigenlijk helemaal geen zin in. Er moeten foto's gemaakt worden. We spreken hem thuis, op de boerderij.

'Het is een virus'

Fotograaf Werry Crone over het verdwijnen van de fotograaf in vaste dienst

Het beste wat je kan doen is goed werk leveren. Het heeft geen zin om als een chagrijnige ouwe man op de krant rond te lopen. Niet dat het niet moeilijk is om daar te zijn, maar het is als met een rouwproces. Op een gegeven moment heeft niemand meer zin in zielige verhalen; je wilt gewoon doorgaan met het werk van alledag. Dat snap ik ook wel, dus daarom zit er niets anders op dan om me als een professional op te stellen. Proberen mezelf opnieuw uit te vinden, zoals ze dat noemen. Ik ben altijd ingezet in folders, in reclame-uitingen en weet ik niet wat meer, als een boegbeeld, ja. Samen met Willem Breedveld en nog een stuk of vijftien van dat soort namen wáren wij *Trouw*. Deze foto van Jan Kees de Jager vanochtend, die heb ik gemaakt. Staat mijn naam toch weer op de voorpagina. Maar ja, het is toch anders nu. Het voelt niet goed. Sinds mijn ontslag voel ik me toch een beetje het buitenbeentje. Ik was 24 jaar fulltime in touw, werkte me het leplazarus, hoorde nooit klachten en ik stond elke dag met mijn naam in de krant. Dan is het wel wrang. Je voelt je toch minderwaardig. Hoor ik er dan niet bij?

Juist daarom was ik hier komen werken. Ik wilde meer dan alleen de foto's afleveren bij de portier. De fotoredacteur bij *Trouw* zei: als ik nou jouw onkosten betaal, mag ik dan als eerste kiezen uit je envelopje? Ik tevreden, want zo was

ik verzekerd van plaatsing én had ik tegelijkertijd m'n 110 gulden binnen. Het was echt de bedoeling dat ik deel uit ging maken van de krant. Want, zei die fotoredacteur, jij als fotograaf bent de uitvoerder van wat wij hier op de redactie bedenken. Tot het begin van de jaren tachtig viste een redacteur een suf plaatje uit de bak. Foto's werden totaal onbelangrijk gevonden. Daarna werden de grote namen beeldbepalend en moesten ze een krant onderscheidend maken. Je had Vincent Mentzel bij de *NRC*, Daniël Koning bij *de Volkskrant* en Wubbe de Jong bij het *Parool*. Alleen *Trouw* had nog geen fotograaf, dat werd ik dus.

Zo'n bekende naam publiceerde in die tijd voornamelijk voor de zaterdagbijlage. *Trouw* wilde het anders doen. Onze fotoredacteur zei: we willen ons onderscheiden op de één! Dus jij gaat naar Koninginnedag. Daar werd behoorlijk op neergekeken in die tijd, hoor. Ik bedoel, je had natuurlijk nog geen Máxima. Het Koningshuis, dat was iets voor de uitgerangeerde types. Prinsjesdag viel in dezelfde categorie. Dus trok ik er die derde dinsdag op uit. Nou, dat hebben ze de eerste keer geweten. De eindredactie van *Trouw* wilde hem niet plaatsen, veel te apart, die foto. Ze durfden het gewoon niet aan. *De Volkskrant* koos nou juist net wel die ene uit mijn enveloppe. Die vonden hem wel mooi. Ze plaatsten hem zelfs op de één. Dat was uiteraard wel goed voor mijn marktwaarde, want toen de vernieuwende mensen bij *Trouw* de volgende morgen die voorpagina zagen, hadden ze zoiets van: hé, wilden wij dit niet? Toen bleek dat vrijblijvende van het freelancen niet te werken. We zijn daarna meteen om de tafel gaan zitten. Echt een wereldbaan, met een goudomrand contract. Omdat alles voor de eerste keer gedaan werd, verliep mijn sollicitatieprocedure op zijn zachtst gezegd opmerkelijk. Samen met de fotoredacteur en de adjunct-hoofdredacteur hadden we alles tot op de komma uitgezocht. Hoe duur een fotograaf eigenlijk is. Het totaalplaatje. Dus een leaseauto, maar bijvoorbeeld ook hoeveel geld het kost om de foto's te ontwikkelen. Toen ik dat aan die P&O-dame meldde, viel ze van haar stoel. Die schrok zich helemaal kapot. Ze dacht dat het alleen mijn salaris was. Maar ik praatte al alsof ik een personeelsmanager was: kostenpostje hier, leasecontract daar.

Vervolgens kon ik de wijde wereld in. Tijdens de Fluwelen Revolutie van '89 stond ik op de Wenceslasplein in Praag, van Mandela heb ik een handje gekregen. Wałęsa heeft me nog een duw gegeven en in Berlijn heb ik nog geprobeerd de Muur om te duwen. Die avonturen schreeuwden, vond ik althans, om een boek.

Kijk, als een fotograaf tien foto's van één onderwerp maakt, ziet-ie een fotopagina voor zich. Als-ie honderd plaatjes geschoten heeft, is het boek bij wijze van spreken al gedrukt. Ja, die boeken wil je eigenlijk altijd wel maken, ik heb er inmiddels zo'n vijftien. Ook nu weer. Voor *Trouw* volgen we een meisje met een pgb, Veronique heet ze. Toen die hele heisa vorig jaar uitbrak, gingen alle media, televisie, radio en kranten op zoek naar schrijnende gevallen. De rolstoelen vlogen zo ongeveer over het scherm. *Trouw* had dus Veronique. Eigenlijk al meteen bij binnenkomst bij haar thuis, dacht ik: hier zit meer in. Eens in de zes weken brengen we nu een fotoreportage uit met een begeleidende tekst. Het Haagse geharrewar, wat toch al gauw twee jaar in beslag neemt, combineren met de gevolgen voor een doodgewoon gezin in Mijdrecht. In de teksten wordt uitgelegd hoe de stand van zaken op het Binnenhof is en hoe moeders daarmee omspringen. En rondom dat verhaaltje komen dan vijf van mijn foto's. Per thema eigenlijk. Als je nou vraagt waar ik tevreden over ben, dan heb je hier je antwoord. Het is wel moeilijk, hoor, want zo'n meisje heeft van alles wat zielig is. Ze heeft Down en er komt telkens weer ellende bij. Je weet dat ze niet oud zal worden. Maar het is een kranig typje, ze slaat zich overal doorheen.

Niet dat zo'n fotospecial geen gezeur oplevert. Financieel kan het nauwelijks uit, zoals ze dat hier zeggen. Als freelancer word ik normaal per foto betaald. Ga maar rekenen: vijf foto's à honderdtien euro, dat kan dus niet. Het hangt allemaal van banale rekensommetjes aan elkaar. Een dagtarief is nu het hoogst haalbare, terwijl je zo vier of vijf dagen bezig bent per aflevering. Hetzelfde heb je met Den Haag. Een weekje chaos rond het Binnenhof is eigenlijk niet meer te doen, want je zit dan zo aan de twaalf uur per dag. Vroeger schoof je alles opzij, je ging naar Den Haag en zag wel hoe laat je thuis was. Nu ik mijn eigen bedrijfje moet runnen, is dat veel moeilijker. Toen het Kunduz-akkoord er kwam, leek het de politieke redactie wel leuk als ik een portretje van elke lijsttrekker afleverde. Ho eens even, dat zijn elf portretten! Dat kan helemaal niet. Juist om van dat gezeur af te zijn, ben ik in vaste dienst gegaan. Maar helaas zijn we nu weer terug bij af. Het is niet alleen onhandig en vervelend voor mij. Nee, de krant wordt ook beperkt in haar mogelijkheden. Die iPad bijvoorbeeld. Op zo'n apparaat komt een foto heel goed tot zijn recht, mooier vaak dan in de gedrukte versie van de krant. Bovendien kan je met één klik een hele reeks

afbeeldingen tevoorschijn toveren. Kijk, van een schrijvende journalist kun je om vijf uur niet vragen: hé Klaas, tik ook nog eens even een stuk voor de iPad. Bij een fotograaf kan dat wel. We schieten met hetzelfde gemak ons helemaal suf. Echt, ik stuur in een uur tijd negentien foto's door. Maar met die stuksprijs wordt dat wel een heel prijzig grapje.

Kostenbesparing, *that's it*. Doordat ik niet meer in vaste dienst ben, hoeven ze geen werkgeverslasten en pensioenskosten voor me op te hoesten. En dat scheelt een boel. Het verschil tussen netto en bruto is in Nederland behoorlijk fors. Dus voor *Trouw* is het financieel buitengewoon interessant om mij van buiten in te huren. Het doet me het meest denken aan een virus dat overal keihard heeft toegeslagen. De fotograaf in vaste dienst is niet meer. En waarom, denk ik dan? Je maakt meer kapot dan je lief is. Zet jarenlange ervaring overboord, terwijl wij als fotografen sinds het digitale tijdperk geen cent meer kosten dan onze schrijvende collega's. *Last in, first out* was geloof ik de filosofie achter de reorganisaties. Met 22 dienstjaren geen reden om je ongerust te maken, zou je zeggen, maar ik moest er toch aan geloven. De fotografen waren samen met de documentaristen de enigen die gedwongen de laan werden uitgestuurd. Dat zij hun ontslag kregen, kan ik nog wel begrijpen. Ik bedoel, sinds de komst van het internet hoef je geen apart archief meer bij te houden. De documentatieafdeling was gewoon overbodig geworden. Maar voor ons geldt dat helemaal niet. Juist nu zijn foto's belangrijker dan ooit. Tja, het lijkt net alsof het allemaal op een achternamiddag bedacht is: die fotografen zijn toch nergens in vaste dienst, waarom hier wel?

Je voelt je toch tweederangs. Ze zeggen: iemand van jouw kaliber moet de opdrachtgevers toch van zich afslaan? Vergeet het maar. De hele fotografie ligt compleet op zijn gat. De gratis foto's op internet nekken ons. Bijna iedere fotograaf heeft moeite om rond te komen. Het is een gekke constatering dat ik op mijn 57ste nooit meer in vaste dienst zal komen. Onbemiddelbaar noemen ze iemand in mijn leeftijdscategorie. Het UWV ziet me al aankomen. Ik ben 57 en het enige wat ik mijn hele leven heb gedaan is plaatjes schieten. De hele samenleving bestaat inmiddels uit zzp'ers, zo lijkt het. En dat zijn natuurlijk niet alleen maar types die vrijwillig een eigen onderneming op touw hebben gezet. De jeugd kent binnenkort niets anders meer dan een los dienstverband.

Nu is de arbeidspositie van een zzp'er ronduit beroerd. Je ziet dat werkgevers freelancers gewoon als klapstoel gebruiken. Zodra de winst in gevaar komt, vliegen ze er zonder moeite uit. Dan krijg je vaak te horen: een freelancer is zo vrij als een vogeltje, geniet ervan! Die zogenaamde vrijheid is leuk op papier. Maar als je dagenlang thuis uit je neus loopt te peuteren, wat heb je er dan aan? Nu met dit interview is het wel handig, mijn baas hoef ik nu niet meer te bellen. Maar in werkelijkheid pakt het allemaal beroerder uit.

Kijk, Vincent Mentzel vertelde mij ooit waarom hij gestopt is met Den Haag. Dat kwam door mij. Vincent en Lubbers waren op een gegeven moment zulke goeie vriendjes dat ik geen plaatje meer kon schieten waar die vervelende Mentzel niet met zijn kop op stond. Dus ik riep iets in de trant van: verdomme Vincent, donder eens op! Dat was voor hem reden om tegen zijn redactie te zeggen: jongens, stuur mij maar naar Mongolië, want het wordt me hier net iets te gezellig. Hij had door dat zijn journalistieke positie gevaar liep, zeg maar. Ik zou zo iets nu niet meer kunnen flikken, dan is het heel simpel: als jij Den Haag niet meer wil doen, dan zoeken we toch gewoon een ander? Vroeger hadden ze me moeten ontslaan, nu ligt dat allemaal veel eenvoudiger. Zo simpel als wat. Door die onzekerheid kan je je juist minder vrijheid permitteren.

Ik heb nog steeds de ervaring en het enthousiasme om me uit te sloven, maar wel voor minder geld. Zo iets als Den Haag, dat vergt gewoon veel flexibiliteit. Om twaalf uur 's middags hoor je dat Hero Brinkman om één uur een persconferentie gaat geven. Vroeger was het op zo'n moment: gaan met die banaan. Maar ja, nu heb ik om half twee een afspraak met een andere opdrachtgever en om half vier een portretje van die en die. Ze brengen allemaal geld in het laatje. Dat levert dus een verdomd lastig dilemma op. Het bestaan is een stuk chaotischer geworden dan voorheen. Een bedrijf dat afhankelijk is van freelancers is per definitie veel instabieler. Mijn hele leven heb ik bij *Trouw* gewerkt, dus ja, *Trouw* en ik, dat gaat niet meer kapot. Op mij kunnen ze blijven rekenen. Achteraf denk je weleens: verrek, dat was wel een rare beslissing toen in '86. Dat *Trouw* mijn leven werd en andersom. Zonder de krant was ik waarschijnlijk wat gaan doen met mijn studie, sociale geografie. Voor hetzelfde geld had ik nu voor de klas gestaan. Meester Crone, leraar aardrijkskunde.

Gamze Babür (1982) is Vlaardingse. Ze zat in Vlaardingen op school en haalde haar boekhoudersdiploma in Rotterdam. Ze helpt gemeenten om de bijstandswet beter uit te voeren. Het is mooi werk, beter dan boekhouden. Maar je moet ook dingen doen die je eigenlijk niet leuk vindt, zoals zo snel mogelijk zo veel mogelijk aanvragen voor hulp afwijzen. We spreken haar op het kantoor van de Wiardi Beckman Stichting.

‘In het begin zijn het mensen, daarna kaarten in een bak’

Sociaal adviseur Gamze Babür over het tempo waarin ze haar werk moet doen

Nou, waar ik afgelopen weken heel erg tevreden over was, dat was mijn tripje naar Marokko. Ik vond het heel leuk, even eruit was ook wel lekker. Het was heerlijk om met mijn vriendin weg te zijn, ik geef ontzettend veel om haar. De meeste dingen bespreek ik ook met mijn zussen, maar het liefst praat ik toch met haar. Die vakantie was bedoeld als een lang weekend, maar uiteindelijk ben ik vijf dagen weggegaan. Ik kreeg er echt een vakantiegevoel van. We wilden in eerste instantie naar Spanje maar het werd toch Marokko: Casablanca, Marrakech, Fes en Meknes. Het was met een Turkse vriendin. Dat kwam wel vreemd over op onze omgeving, dat je dan naar Marokko gaat. Meestal is het natuurlijk je eigen land. Maar ik weet dat wanneer ik naar Istanbul ga, dat ik dan als een gek ga shoppen. Ik moet naar een stad gaan waar ik niets weet, dan kan ik ontspannen. En ik kom toch wel ieder jaar in Istanbul, we hebben daar ook een appartementje.

Toen ik klein was, toen waren er weinig allochtonen. Alle islamitische kinderen gingen ook naar dezelfde openbare school. Mijn broer en ik ook. Maar in groep vijf wilde mijn moeder dat we naar een basisschool zonder Turkse kinderen gingen, zodat we goed Nederlands leerden. Want als kinderen onderling spreek je toch vaak Turks. En het klopte wel, dat ik op de openbare school altijd met Turkse meisjes ging spelen. Niet dat mijn moeder de Nederlandse

taal goed beheerst, maar ze is wel op de hoogte van alles. En ze moest alles alleen doen; mijn vader is overleden toen ik zes was. Op die nieuwe, katholieke school waren ik en mijn broertje de enige Turkse kinderen. En daar speelde ik met Nederlandse kinderen, ja. Het ging er niet om waar je vandaan kwam, maar hoe je je gedroeg. In het begin was het even wennen, maar ik heb eigenlijk niet veel problemen gehad. Als kind had ik misschien wel af en toe het idee dat ik het minder leuk vond, maar er is niets blijven hangen van: wat een rotperiode.

Boekhouden, tja, ik wist al tijdens de opleiding dat ik geen goede keuze heb kunnen maken toentertijd. Ik heb er nooit lang bij stilgestaan, eerlijk gezegd. Het is gewoon plotseling gegaan, daarom zeg ik ook dat ik geen goede keuze heb gemaakt. Het zou wel fijner zijn geweest wanneer men me geholpen had op school. Maar ik ben via een kennis van mijn broer bij een bedrijf terechtgekomen, alleen ik had het daar dus inderdaad niet naar mijn zin. Nu wel. Het detacheringsbureau bood allerlei interne opleidingen, ik heb die voor de WWB gedaan en zo is het in 2006 eigenlijk begonnen. Het is mooi werk hoor, maar soms moet je wel beleid uitvoeren waar ik het eigenlijk niet mee eens ben. Kijk, in Den Haag hebben we net een heel groot project gedraaid, het ging om aanvragen voor bijzondere bijstand. En wat we konden afwijzen, moesten we afwijzen. Dus echt heel veel onderzoek deden we niet. Het is eigenlijk het snelle beleid, zeg maar, wat ze ingevoerd hadden. Als ik een aanvraag van iemand wilde toekennen, moet je wel een lange strijd gaan voeren. Dat doe je dan wel, maar het ging om grote aantallen, hè, het was massawerk. En dan had het geen zin er individueel wat van te vinden en te gaan discussiëren. Zoals inrichtingskosten, tapijt. We gingen op huisbezoek, stelden vast dat het tapijt bij iemand kapot was en dat het vervangen moest worden. Maar er was ook een kwaliteitsmedewerker van Den Haag die zich alleen bezighield met bezuinigingen. Ja, dat was dan ook weer zoiets. Daar hadden ze een apart team voor, dat alleen huisbezoeken deed. Wij wisten niet dat er al een huisbezoek was geweest. Wij trokken dezelfde conclusie als een halfjaar eerder: het tapijt is versleten, moet dus vervangen worden, die aanvraag is terecht. Alleen, dan gaan ze discussiëren: dat het uitstelbare goederen zijn, dat vervangen later kan. Maar weet je, als een tapijt uitstelbaar is, is een eettafel ook uitstelbaar, dan eet je maar aan de salontafel, begrijp je.

Het had niet zo veel zin daar tegen in te gaan, het was eigenlijk meer massawerk. In het begin ga je nog individueel kijken naar die aanvragen, maar na een tijdje kijk je alleen naar de aantallen. Je hebt een bepaalde datum, en dan moeten bepaalde aantallen bereikt worden. Dan moeten de bakken met aanvragen leeg zijn. In het begin zijn het mensen, daarna zijn het kaarten in een bak, papierwerk. Ja, zo voelde het bij mij. En dat geeft dan ook niet echt een goed gevoel, moet ik zeggen. We hebben het daar wel over met collega's, als we even een bakje gingen doen. Het lijkt wel administratief werk. Aanvragen stuk voor stuk bekijken, het moet eigenlijk wel, maar daar hadden we nauwelijks de tijd voor. Wij deden ook meer dan de norm per dag, rond de tien zaken per dag. Dan zijn het geen aanvragen voor levensonderhoud, maar meer het minimaleid wat je dan doet. Soms kan het heel kort zijn, als je direct vaststelt dat het een afwijzing is. Dan kan het binnen een kwartier. Ik ben ook niet gemakkelijk in het iedereen toekennen, of wat dan ook. Zo kwam het altijd wel over, alles tot dan toe werd toegekend, leek het. Maar het gaat erom of je er recht op hebt. En als ze er recht op hebben, dan moeten ze het krijgen.

Mijn ouders zijn hier veertig jaar geleden gekomen en ik ben hier geboren. Ik voel me honderd procent Turks, dat wel. Er zijn ook Turken die zich echt Nederlander voelen. Maar omdat we moslim zijn wil men ons toch niet, dat is best teleurstellend. Het is af en toe wel een gespreksonderwerp: straks worden we er nog uitgegooid. Dat soort gesprekken heb je wel, vrouwen die iets hebben gehoord en die zijn dan een beetje paniekerig. In de auto heb ik weleens meegemaakt dat een man een middelvinger opstak, die vond het niet leuk om een hoofddoekje te zien rijden. Maar toch, wat doet mijn hoofddoek ertoe? Het gaat toch om mijn hersenen, die hoofddoek draag ik al lang. Dat wilde ik al heel graag op de basisschool, maar het mocht niet van mijn moeder. Misschien ook voor de eigen omgeving, dat ze zouden denken dat mijn moeder mij onder druk zou zetten. In groep vijf, toen ik op de katholieke school zat, nam ik mijn hoofddoek mee voor onderweg. Sinds de middelbare school draag ik hem consequent. Ik wist dat het een plicht was van de islam, van mijn geloof. Maar dat was niet de reden dat ik een hoofddoek ging dragen, ik vond het gewoon leuk. Ik ben blij dat ik het op die leeftijd heb gedaan, voordat ik mijn

omgeving heb opgebouwd. Anders werd het wel moeilijk. Dan kom je ineens heel anders in je omgeving bij vrienden en op het werk. Ik zou nu absoluut niet op straat kunnen lopen zonder hoofddoek, je voelt je bloot.

Als ik kijk naar mijn toekomst, dan woon ik strak ergens in Nederland. Maar ik ben best traditioneel, als ik een relatie aanga, moeten we trouwen. Misschien wordt het Turkije, Istanbul. Ik denk niet dat het zo gemakkelijk zou zijn voor me, maar ik zou er wel heen gaan, als mijn man dat wil. Ik ga niet thuiszitten, dat niet. Maar ik zou wel willen dat mijn toekomstige man ook wat tradities aanhoudt. Het kan ook een niet-Turkse man zijn. Vroeger was ik daar heel erg racistisch in, het moest toen een Turk zijn. Zo ben ik nu niet meer. Maar het belangrijkste is wel dat het een moslim is, een belijdend moslim, dat heb ik zo meegekregen. Mijn geloof wil ik echt zelf. Als ik iets niet echt logisch vind klinken, dan pak ik zelf de Koran en kijk ik naar de vertaling. Ik heb mijn geloof in het Turks geleerd en soms heb ik er moeite mee om het in het Nederlands te vertellen, maar ik wil het eigenlijk ook in het Nederlands kunnen. Alleen, ik heb het bidden een tijdje verwaarloosd. Dat zat me ook dwars, dus ben ik weer begonnen. Op het werk bid ik nu niet, maar ik haal alles thuis in.

René van Duuren (1979) is verpleegkundige in revalidatiekliniek Groot Klimmendaal. Hij woont in Arnhem, samen met zijn man en twee kale katten. Zijn leven lijkt redelijk op orde, maar hij is bang dat hij stagneert, dat er niks nieuws meer gebeurt. Het zou toch langzamerhand tijd zijn voor iets significant, denkt hij. Maar voor een nieuwe opleiding kan hij niet echt inspiratie vinden. We spreken elkaar in de woonkamer van hun flat in Presikhaaf.

‘Positiviteit halen lukt niet als de rest van de mensen ook zoiets heeft van: pff’

Verpleegkundige René van Duuren vindt het niet makkelijk om warm te lopen voor zijn werk

Wij zijn al heel lang bezig met onze badkamer. Vandaag komt de stukadoor om even te kijken wat dat gaat kosten en alles. En dan is het klaar, daar word ik wel blij van; we hebben de flat vier jaar geleden gekocht en vanaf dag één willen we al wat aan die badkamer doen. Dus dat is eigenlijk wel ons grote project. Bovendien ben ik op mijn werk gebombardeerd tot hoofdcoach. We krijgen vier mensen die halfzijdig verlamd zijn en die worden aan hun goede zijde vastgebonden, dus ze gaan alles doen met de aangedane kant. Het is wel leuk om gevraagd te worden voor zoiets, zeker als het nieuw is.

Toen ik klein was, woonden we in Alphen aan de Rijn. Ik wilde eigenlijk fotograaf worden, maar mijn ouders hadden zoiets van: misschien moet je een treetje lager beginnen. Want ik was niet zo’n heel grote ster op school. Maar ik was getest op lbo-niveau en ik wilde per se de mavo doen. Want mijn broer zat toen op die lbo en op mij kwam het over als een school waar heel veel gepest werd. Er zaten allemaal van die stoere, technische lui, dus ik dacht: daar moet ik echt niet tussen zitten. Ik was al veel gepest. Toen ik er zelf nog niks van wist, was ik al homo volgens al die kinderen, dus ik wilde per se naar de mavo. Ik wist ook dat ik alleen zou gaan, niemand uit mijn klas ging mee. Dat was een schone lei, een nieuw begin. Nooit gepest, altijd leuke vrienden gehad. En daarna op het

mbo verdergegaan. En mijn moeder zat in de zorg, dus ja, ik ben daar een paar keer gaan kijken. Ik had meteen zoiets van: nou, dit is ook wel leuk. Toen ik eenmaal stages ging lopen merkte ik: o, ik kan het wel. Zo ben ik er een beetje ingerold, eerst geleerd voor broeder, daarna voor verpleegkundige, in Den Haag.

Later kreeg ik een vriendje dat in Arnhem woonde, dus toen dacht ik: daar kan ik dan leuk werken, en vervolgens heb ik via een uitzendbureau werk gezocht. Die relatie is over gegaan, en in 2001 heb ik mijn man ontmoet. We zijn in 2008 getrouwd, ja, dat was wel bijzonder. We gingen naar Noorwegen en we hadden afgesproken: we doen het op het mooiste plekje dat we tegenkomen. We kwamen een waterval tegen waar echt geen kip te bekennen was. We moesten helemaal met een pad naar beneden en daar hebben we het gewoon met z'n tweeën gedaan, trouwen. We hadden netjes woordjes opgeschreven, we hadden ringen meegenomen. Ja, dat was echt super, ik zou het zo weer doen. Al die toestanden met familie en feestjes en zo, dat hoefde voor ons niet.

Nou ja, ik ben altijd blij met die kleine dingetjes. We hebben laatst samen een website gemaakt voor iemand. Die nodigde ons toen uit om een dagje te komen shoppen in een groothandel waar zij altijd komen omdat ze ook nog een ander bedrijf hebben. En dan mag ik van alles uitzoeken en ik hoefde er niet voor te betalen. Daar word ik dan echt blij van! Ik heb dit Mariabeeld uitgezocht. Ik ben helemaal niet zo van het gelovige, maar ik wilde al heel lang een Maria hebben. Het is natuurlijk supernep, maar Maria heeft me altijd wel aangetrokken op de een of andere manier. Ze heeft iets magisch, wordt over de hele wereld aanbeden. Ik ken haar verhaal natuurlijk wel een beetje, al heb ik me er niet heel erg in verdiept. Maar dat één icoon zo veel teweeg kan brengen, heel bijzonder. Ik kan me wel voorstellen dat mensen bijvoorbeeld ergens naartoe gaan waar zij dan staat en dat ze dan helemaal in tranen zijn. Maar met het geloof heb ik niet veel. We gingen wel naar de kerk, eens in de week, met school. Ik geloof niet zo in God. Ik geloof wel dat er in mezelf een spiritueel mens zit, maar niet goddelijk of zo. Er zal wel iets zijn, maar ik weet niet zo goed wat.

Waar ik bang voor ben is stagnatie, soms heb ik het idee dat mijn leven stilstaat. Daar ben ik dan wel ontevreden over. Ik wil altijd heel veel, maar er gebeurt niet zo veel omdat ik nogal inactief kan zijn. Zo'n badkamer is daar een voorbeeld

van, dat staat al jaren. Daar kan ik me vreselijk over opwinden, maar ja, ik denk altijd: ik ben nu 32 en er zal toch wel een keer een moment komen dat ik iets significant moet doen, of ga doen, of wil doen. Maar het is nog niet gekomen. Ja, ik weet ook niet wat het moet zijn, maar het staat een beetje stil op het moment. Nu dan niet, omdat we dat nieuwe project op het werk hebben, dat vind ik dan wel leuk. Maar ik werk daar nu acht jaar, dan ben ik wel een beetje doodgebloed af en toe. Dingen gaan op de automatische piloot en dat kan natuurlijk niet als je met mensen bezig bent, dan moet je alert blijven. We werken met z'n achten en ons hele team is een beetje opgebrand, zo voelt het. Positiviteit halen lukt natuurlijk niet als de rest van de mensen ook zoiets heeft van: pff.

Ik vind de doelgroep nog steeds wel heel leuk. Maar ik ben wel een creatief mens, ik zou graag iets creatievers willen doen. Alleen dan zou ik iets van een opleiding of zo moeten doen, want daar rol je niet zomaar in. Je moet overal wel iets voor doen. En dat stagneert dan weer, want dan weet ik weer niet wat. Als ik een vrije dag heb, dan doe ik leuke dingen, dan maken we uitjes, dan ga ik foto's maken. En dan gaat de dag zo'n beetje voorbij. En dan moet ik de volgende dag weer werken en dan denk ik: o pff. Het is sleur. Kijk, als je nu zo'n project doet en je wordt gebombardeerd tot hoofdcoach, en je merkt dat mensen ook een beetje naar je toekomen met: hoe ver staat het? Waar moeten we heen? Hoe loopt het? Dan voel je je wel lekker. Heb ik het idee van: o, ze zien me ook en ik voeg iets toe, of zo. En dat hebben wij normaliter in ons werk toch wat minder. Dan ben je een van het team en daar ga je een beetje in op. En de revalidanten zelf zien ook niet vaak wat je doet, dus daar zal je ook nooit eens iets van feedback van terugkrijgen. Ze kampen vaak met geheugenproblemen, concentratieproblemen, ja noem het maar op. En eigen problemen, alles wat daarbij komt. En ik zou soms wel wat meer, ja, het zou leuk zijn als mensen een keer tegen je zouden zeggen van: goh hé, goed gedaan! Of: wat leuk! Of: wat fijn! Maar nee, je moet het uit jezelf halen.

Ik vind het leuk om creatief bezig te zijn, en dat kan fotografie zijn of... ik heb zitten denken aan iets van design. Van huis uit was ik niet zo'n creatieve. Mijn vader werkte bij Heineken, in het magazijn. En mijn moeder werkte met verstandelijk gehandicapten. Ze hadden niet echt hobby's, dus ik kende dat hele fenomeen helemaal niet zo. Als ik zeventien zou zijn met de kennis die ik

nu heb, dan zou ik anders gekozen hebben, dat is zeker. Ik weet niet of mensen me daarin toen hadden kunnen sturen. Ik was in die periode ook wel gewoon heel erg met mezelf bezig, in een overlevingsfase. Dat kwam denk ik door de lagerschoolperiode, die tijd mocht niet nog een keer terugkomen. Ik ging wel elke dag naar school, maar altijd met een omweggetje of ik zocht wel weer een of andere sluiproute. Ik was daarna ook nog een beetje op mijn hoede. Dus ik weet niet of ik adviezen van anderen dan aangenomen had. Mijn ouders hebben me best wel geholpen op de lagere school, maar ouders kunnen niet zoveel. Want er gebeurt gewoon heel veel op school of van school of naar school en daar doen ouders gewoon niet heel veel aan.

Later kwam dat creatieve wel terug, op het mbo in Den Haag. Een vriendin van mij daar, daar liep ik altijd mee over het strand in de avond, want die woonde daar vlakbij. En dan was het avonden mijmeren over: wat zouden we willen? Gedichten schrijven met z'n tweeën en zo, over vriendschap en over liefde. Ja, gelul over liefde, dingen waar ik eigenlijk nog helemaal niks van afwist. Dat rolde er dan een beetje uit, of zo. Achter mijn computertje zat ik dan. Dan had ik die dikke bundel van Komrij, dat vond ik dan allemaal best mooi. Het was meer voor mezelf, maar omdat wij het er altijd over hadden heb ik ze ook aan haar laten lezen. Ik wist niet dat zij stiekem verliefd op me was. Toen bleek dat ik op jongens viel, was dat een grote teleurstelling voor haar.

Maar nee, al dat leren en al dat gedoe. Dus dan haak ik weer af en dan ga ik weer achteroverleunen. Soms denk ik wel van: Jezus man, kom op! Schop onder je reet en gaan. Een vriend van mij, altijd als ik daarmee heb gesproken, dan ben ik wel weer een soort van opgeladen. Die heeft altijd wel ideeën. Die is motiverend. Dus dat voelt dan wel goed, maar je moet het toch zelf doen. En ik ben wel iemand die graag dingen doet die 99 procent kans van slagen hebben. Ik ben niet zo'n gokker. Nou, in het casino wel, trouwens. Dat vind ik zelfs heel leuk. Ik ga regelmatig met een collega, als we late dienst hebben gehad. We hebben allebei geld bij ons en dat doen we in één bakje. Als we winnen delen we het en als we verliezen dan hebben we niets meer. Je moet de kast aaien, niet lelijk doen tegen de kast, want dan verlies je. Er zijn bepaalde kasten waar we vaak zitten, waar we veel bonus krijgen, dus die zoeken we vaak op. Er moet altijd even roulette gespeeld worden. En als je een kast hebt die

steeds bijna bonus geeft, dan blijf je zitten tot-ie wel wat geeft. We hebben nu één keer gehad dat we niks hadden, dat we vijftig euro verspeelden.

Over een jaar of vijf of tien, als alles goed gaat, dan ben ik gezond. Dat is tegenwoordig nogal belangrijk. Iedereen is maar ziek. Dan zouden we een boerderijtje hebben, waar we het nu altijd over hebben. In Nederland ergens waar het rustig is, of ergens waar het warm is, ergens in het buitenland. En het liefste werk ik geloof ik helemaal niet, althans niet hard. Ik hou van vrije tijd en leuke dingen doen en dingen voor mezelf doen. En werken is dat niet, althans, zo heb ik het nooit ervaren. Het is niet zo dat ik thuiskom en denk: zó, dat heb ik vandaag gemaakt of gedaan of geregeld. Als Daniël bijvoorbeeld een website gebouwd heeft, dan kan hij heel trots zijn en dat merk ik heel erg aan hem. Ik heb het wel als ik een mooie foto heb geschoten bijvoorbeeld, die zo gelukt is zoals ik het in mijn hoofd had. Daar kan ik dan onwijs trots op zijn. Dan denk ik: nou, ik heb geen opleiding genoten en het is helemaal gelukt. Hoe cool is dat!

Met hoe het in de maatschappij gaat ben ik niet zo bezig. Ik vind altijd dat je daar niet zo veel aan kunt doen, hoe dingen lopen, want het loopt toch zoals het moet lopen. Ik heb het niet voor het zeggen, dat zijn andere mensen. En ik kan wel stemmen bijvoorbeeld, maar als iedereen iets anders stemt, ik noem maar wat... dan heb je er nog niks aan. Afgelopen jaar was het eigenlijk voor het eerst dat ik dacht: ja, ik ga stemmen om iets dat ik belangrijk vind. Normaal stem ik een beetje wat bij mensen hoort die in de zorg zitten. Heel veel mensen in de zorg stemmen bijvoorbeeld SP of GroenLinks of PvdA. Mijn collega's hadden het altijd over de SP van: oh, dat is goed voor de zorg. Maar dit jaar dacht ik van: nou, laat ik nu maar iets stemmen wat me aanspreekt. Ben ik op D66 uitgekomen.

Waar ik van baal, dat ik niet op mijn naambordje beneden bij de bel kan zetten dat daar Daniël Oud en René van Duuren wonen. Ja, het kan wel, maar dat doen we niet, want dan krijg je gedonder. Wij zijn niet zulke uitgesproken homo's; Gay Pride of zo, dat doen we niet. Ik heb alleen maar zoiets van: ah jongens, trek wat aan en laat zien dat we ook gewone mannen zijn die het leuk hebben samen. Je hoort een hoop slechte verhalen weer de laatste tijd. Ja, vooral

in de media en dan vooral in Amerika natuurlijk. Dat er toch wel jongeren vermoord, in elkaar geslagen of weggepest worden, omdat ze daar met z'n tweeën wonen. Ik heb daar geen zin in. En op mijn werk merk ik het bijvoorbeeld ook. Ik laat het altijd heel erg in het midden. Omdat er heel veel gesproken wordt over homo's en nichten in heel negatieve zin door de revalidanten. Ik probeer daar niet al te veel op in te gaan, zeg vaak niks terug. Ik heb er wel last van. Wij liepen laatst vanuit de supermarkt met z'n tweeën gewoon met boodschappen en we liepen te lachen, ik weet niet. En toen stonden daar een jongen en een meid van ongeveer twintig en dan loop je langs en hoor je: vuile homo's! En dan ben ik echt van de kaart.

Het liefst zou ik zo iemand ontzettend hard op zijn bek slaan. Dat zou wel even lekker zijn. Maar wat helpt het? Het lijkt me beter dat je je kinderen in ieder geval opvoedt met het gegeven dat er meer mogelijkheden zijn. Mensen raken verliefd en dat is heel normaal. Ik denk dat daar een beetje de basis ligt. Kijk, ik kan me voorstellen dat een Turkse jongeman, ik noem maar wat, daar heel andere opvattingen over heeft dan een jongen uit de stad, uit Amsterdam, ik noem maar wat. Die is heel anders opgevoed. Als zo iemand mij bijvoorbeeld uitscheldt heb ik vaak zoiets van: ja, die weet niet beter. Dat kan ik beter hebben dan een of andere gewone boerenpummel. Ik heb weleens een discussie gehad met iemand op mijn werk en die was ontzettend christelijk. Voor haar was homofilie echt de duivel en noem het allemaal maar op. Toen heb ik tegen haar gezegd: dat mag je denken, als je het maar niet tegen me zegt. Want ik val jou er niet mee niet lastig, laten we gewoon samenwerken. Nou, dat is altijd goed gegaan.

Op straat ben ik wel alert. Niet zozeer hier in Nederland, maar als we samen op vakantie gaan ben ik wel alert. Gewoon niet te veel affectie tonen. Ik zou wel hand in hand willen lopen, dat doe ik hier thuis ook. Ik doe het weleens onopgemerkt. Dan lopen we door de Hennes en Mauritz en dan geef ik hem een kus. En dan zegt-ie: we lopen wel hier, hè? En dan denk ik: o ja, shit. Ja, ik ben wel alert.

Zimri Kramer (1979) is van huis uit kledingontwerper. Hij werkt hard bij Mexx en wil ook zijn kinderen zien. Het is de stress van de jonge tweeverdiener: de hele dag rennen, bijna te weinig tijd om je geld op te maken, verbazing bij je werkgever dat je eerder naar huis wil. En dat dan de vraag je overvalt waar je eigenlijk mee bezig bent. De hele dag maar verkopen, verkopen, verkopen. Is dat eigenlijk wel ergens goed voor? We spreken hem thuis, in Voorburg, de kinderen liggen er net in.

‘Man, man, man, ik word al moe als ik eraan denk’

Kledingontwerper Zimri Kramer vindt zijn werk en gezin leuk, maar dan zijn er nog al die sociale verplichtingen

Iedere morgen ontbijten met zijn allen, ja, dat doet me goed. Geen gehaast, geen gestress met kinderen die hun tanden nog moeten poetsen, maar ons rustig op het ochtendritueel concentreren. Dat ging voordat we de oppas hadden wel anders; soms voelde het alsof je een BV moest runnen. Noël, onze middelste, die zat, *for the time being* dan hè, in het Laakkwartier op de crèche. Onze oudste, Ian, tja, die moest natuurlijk ook naar school worden gebracht. Maar die zit dan weer in Voorburg op school. En dat ligt dan weer niet echt op de route van de crèche. En Lenne? Die zou dan naar een crèche bij Den Haag Centraal moeten. Meestal bracht ik Noël naar het Laakkwartier. Als je dan een beetje normaal afscheid wil nemen, ben je wel eventjes bezig. Met een beetje pech rijd je dan pas om negen uur weg uit Den Haag. En ik werk in Amsterdam, dus op zijn vroegst loop je dan net voor tienetien het kantoor binnen. Niet dat dat een heel groot probleem is hoor. Maar als je dan weer vrolijk om zes uur weggrijdt heb je toch het gevoel: ik ben nu wel héél erg een parttimer aan het worden. Nee, die oppas is wel een uitkomst, zeg. Het scheelt zo veel tijd.

Al om zes uur van kantoor weg is sowieso *not done*. Bovendien is rekening houden met het vaderschap bij ons echt een zeldzaamheid. Je moet 24 uur beschikbaar zijn voor de zaak, voor je klanten. Normaal gesproken ben ik

maandag vrij. Vorige week moest ik toevallig wel naar kantoor. Alleen, de BV gezin wacht niet. Ians zwemles werd echt niet ineens afgelast of zo. Dus rond een uur of vier zeg ik: jongens, ik ben ervandoor, want mijn zoon moet naar de zwemles. Daar wordt dan wel even een wenkbrauwkje over gefronst. Vinden ze apart. Gelukkig springt mijn leidinggevende voor me in de bres; hij wil me houden. Vier dagen werken was eigenlijk niet te bespreken, maar nadat ik dreigde om mijn spullen te pakken, is hij naar de CEO gegaan. Die zei eerst: geef hem gewoon een zak geld, is-ie ook weer tevreden. Het kwam niet in hem op dat ik echt meer tijd met mijn kinderen wilde doorbrengen. Nederland is wat dat betreft best wel een conservatief, zeg maar gerust achterlijk landje.

Ik ben wel heel dankbaar voor de kansen die ik heb gekregen in die tien jaar bij Mexx. Het is natuurlijk géén liefdadigheidsinstelling. Je moet er zelf alle energie in steken, maar dan heb je ook echt iets. En het is niet zo dat Mexx een saai bedrijf is. Er is een hoop veranderd sinds ik er werk. In naam zijn we nog steeds een Nederlands bedrijf, maar zes, zeven jaar geleden zijn we in handen van een Amerikaanse beursgenoteerde onderneming gekomen. Die zijn dus ook alweer vertrokken. Twee jaar geleden heeft een private-equityfonds de boel voor een prikkie opgekocht. Vooral sinds die laatste overname merk je wel dat de focus verschuift. Het gaat nu veel meer om de ballen, dat merkte ik al wel toen ik in Hongarije voor mijn bedrijf werkte. *Cash is king*. Ja, daar ben ik eerlijk gezegd niet altijd even blij mee. Vroeger was omzet genereren *key*, nu draait het om geld binnenharken. Het maakt niet uit hoe. Als je de klant leeg kan trekken, dan doe je dat. Hiervoor hielp je ze. Zo wil een klant altijd zo laat mogelijk betalen, want dan kan die het geld dat hij ons schuldig is, eerst investeren in zijn eigen zaak. Op die manier maakt hij meer omzet en uiteindelijk ook meer winst. Klant blij, wij blij, dat was onze filosofie. Dus waren we coulant met betalingstermijnen. Zorgde je ervoor dat iemand binding kreeg met Mexx. Terwijl ik nu een pluim krijg als ik een klant in zestig in plaats van negentig dagen laat betalen. Op de korte termijn is dat financieel heel voordelig. Mexx blijft gezond, want tja, je gaat géén risicovolle relaties met de klant aan. En dat is natuurlijk precies wat zo'n private equity wil, een mooi opgepoetst en winstgevend bedrijf. Ze zijn er niet voor de lange termijn, voor het grote plaatje, nee, ze willen ons zo snel mogelijk voor zo veel mogelijk doorverkopen aan weet ik wie of wat.

Momenteel doe ik de verkoop aan Oost-Europa, het Midden-Oosten en zo'n beetje alles wat buiten West-Europa ligt. Het uiteindelijke doel is om Mexx in die landen blijvend neer te zetten. Daarvoor is het wel handig als je winkels hebt. Als een klant een nieuwe winkel wilde, dan regelde je dat, *no matter what*. Sterker nog, wij pushten onze klanten om twee, drie, vier winkels te openen. Maar die aanpak *clasht* behoorlijk met de filosofie van die private equities. Hoe zal ik het zeggen? Zo'n private equity vindt *white spots* eigenlijk helemaal géén probleem. Toen ik in Boedapest zat, baalde ik op een gegeven moment behoorlijk over de gang van zaken. Ik was daar manager van het plaatselijke kantoor. Van de ene op de andere dag eigenlijk werd er door de managing director in Amsterdam besloten dat de vestiging dichtging. Op zich kon ik die sluiting van het kantoor wel begrijpen, ik zie er de voordelen wel van in. Maar dat gehaaste, dat was niks. Binnen een paar uur tijd stonden tien mensen op straat. Mensen die qua salariering nauwelijks wat kostten. Ik had zoiets van: je had die mensen ook gewoon tot het einde kunnen laten blijven.

Soms denk ik: jeetje, wat zou het mooi zijn om zelf iets te beginnen. Meestal zit ik op dat soort momenten in de kroeg en heb ik tien bier achter m'n kiezen, maar toch, het idee van een eigen kledinglijn, van iets nieuws op de markt brengen, dat idee krijg ik maar niet uit mijn hoofd. Een *midlife crisis*? Ach, daar ben ik geloof ik nog wat te jong voor, maar ik heb wel zoiets van: waar ben ik mee bezig? Wat doe ik nou helemaal? Verkopen, verkopen en nog maar wat verkopen. Verandert er nou echt iets, gaat er nou echt iemand dood als ik twee broeken minder verkoop? Nee, natuurlijk niet. Eigenlijk, diep van binnen, wil ik meer. Ik wil mijn creatieve ei kwijt, zal ik maar zeggen. Ik ben toch opgeleid als confectie-ingenieur. Tijdens mijn studie was ik vooral bezig met stofjes en met ontwerpen. Dat vond ik echt machtig mooi. De saleskant vond ik eigenlijk minder interessant. Een mooi mannenmerk opzetten, dat lijkt me wel wat. Samen met twee vrienden kan ik daar eindeloos over bomen. De een ontwerpt de schoenen, de ander de website en ik doe de kleding. Maar *at the end of the day* is het toch de financiële onzekerheid die je tegenhoudt. De hypotheek, het gezin, de auto's, noem maar op.

Niet dat geldzorgen me 's nachts wakker houden, hoor. Soms schaam ik me er zelfs voor. Het is echt heel slecht, maar ik zou niet weten hoeveel een halfje

wit kost. Nee, echt niet. Je leest in de krant dat je aan de goede kant van het gemiddelde zit. Je hebt twee behoorlijke auto's voor een kast van een huis staan. Omdat we toevallig een goede baan hebben. Maar er is toch altijd een stemmetje in mijn hoofd dat zegt: waarom zou iemand die zich kapot werkt in een fabriek niet hetzelfde moeten verdienen als ik? Ik wil niet zeggen dat ik me er schuldig over voel, maar we mogen God op onze blote knieën bedanken dat we het zo hebben. Mijn ouders hebben het nooit breed gehad, zeker nu niet. Ze moeten nu allebei rondkomen van een behoorlijk laag pensioen. Ik besef dat nog wel, maar mijn kinderen kennen alleen onze luxe. Voor mijn verjaardag wilde mijn moeder geld voor een fiets. Zo eentje met trapondersteuning. Nou, die zijn best wel prijzig. Mijn oudste zoon vond dat heel gek. Hij was stomverbaasd: maar pappie, waarom koopt oma niet gewoon een fiets? Tja, dan schrik ik dus wel even. Want ja, het is heel erg, maar bij ons gaat het wel gewoon zo. Voor Ian is dat gewoon, ik kan hem natuurlijk niks kwalijk nemen. Als je iets nodig hebt, dan koop je het. Onze tuin moest bijvoorbeeld worden bestraat. Nou, dan bel je iemand en dan gebeurt het. Je denkt er eigenlijk niet over na. Ja, over welke stoelen er het best bij de nieuwe tegels passen.

Als ik mijn ouders kan helpen dan doe ik het graag. Laatst was hun vaatwasser kapot. Als ze dat zelf hadden moeten bijlappen, hadden ze niet op vakantie gekund. Op zo'n moment zeg ik dan wel: mam, pap, laat mij maar een nieuwe kopen. Ik bedoel, zij hebben toch ook altijd voor mij gezorgd? Tja, als ik Nikes wilde, dan moest ik ervoor werken, maar dat heb ik nooit als iets vervelends ervaren, integendeel. Dus nu is het mijn beurt om iets terug te doen. In de eerste plaats zoek je het dan dichtbij huis. Maar als ik een straatkrantverkoper zie, dan koop ik altijd dat blaadje. Zo'n jongen staat er toch ook niet voor Jan Lul? Over het algemeen zijn er in Nederland nog dusdanig veel vangnetten dat je géén armoede hoeft te kennen. Kijk, er zullen altijd mensen zijn die zich op de één of andere manier in de nesten werken. Hoe dat precies gebeurt, weet ik eerlijk gezegd niet. Daar heb ik gewoon geen zicht op. Ik zeg niet dat het altijd aan henzelf ligt. Maar ik heb echt het idee dat de meesten gewoon niet de weg kunnen vinden naar de juiste instanties. Dan nog zullen er mensen overblijven die om wat voor reden dan ook nergens aanspraak op kunnen maken. Maar die zijn naar mijn idee echt de uitzondering op de regel.

Als ik met klanten in de Oekraïne of Polen spreek, besef ik ineens hoe goed we het hier hebben. Crisis? Ja, er wordt gekort op de kinderbijslag en dat is vervelend voor je portemonnee. Natuurlijk, de broekriem moet aangehaald worden, maar nee, echt crisis kan je dit niet noemen. Crisis is als je hypotheek en je auto zijn vastgesteld in Zwitserse franken, maar je je salaris ontvangt in zloty's en dat diezelfde zloty vanuit het niets veertig procent minder waard wordt. Dan heb je crisis. Je hypotheek? Veertig procent duurder. Je auto? Veertig procent duurder. De dagelijkse boodschappen? Hetzelfde verhaal. Dat mensen uit wanhoop hun auto op de stoep van de dealer zetten en hun sleutels naar binnen gooien, omdat ze hun auto niet meer kunnen betalen. Ja, dat heb ik in Nederland tot nu toe niet gezien.

Mensen klagen altijd zo over de politiek. Zakkenvullers dit, leugenaars dat. En soms denk ik ook weleens: had dat niet anders gekund? Bij mijn ouders in Hoorn hebben ze toen het ons economisch nog voor de wind ging een brug neergezet. Ze hadden twee opties: een functionele maar lelijke, of een mooiere maar duurdere brug. Dan kiest zo'n gemeenteraad dus voor de duurdere variant. En nu is het crisis, dus moeten de gemeentebelastingen omhoog. Behoorlijk dubieus vind ik dat. Aan de andere kant zou ik helemaal gek worden van de beslissingen die een politicus elke dag moet maken. En onze overheid functioneert nog prima als je dat vergelijkt met een land als Hongarije. Echt, die hele Hongaarse economie is een puinzooi. Van de tien miljoen werken er met een beetje mazzel 4,5 miljoen. Daarvan zijn er 800.000 ambtenaar. Behoorlijk wat, zou je zeggen. Maar nog steeds zijn de ziekenhuizen beroerd, zitten de wegen vol gaten en moeten de bejaarden hun brood bij elkaar bedelen.

En toch, we hebben in Hongarije een heerlijke tijd gehad. Ik zeg weleens tegen Janneke: ga maar weer een paar jaar naar het buitenland. Dan zeg ik mijn baan op en zorg ik wel voor de kinderen. Het voordeel van het buitenland is dat je relatief weinig sociale verplichtingen hebt. Je moet het doen met je gezin. Geen verjaardagen van vrienden, geen feestjes van kennissen, alleen Janneke, Ian, Noël en Lenne. Het klinkt misschien suf, maar dat niks hoeven doen, vond ik stiekem toch wel heel lekker. Als ik kijk naar wat onze vrienden in het weekend allemaal ondernemen. Vrijdag naar de kroeg, zaterdag voetballen en tennissen, zondag naar familie. Man, man, man, ik word al moe als ik eraan denk.

Dian Mol (1967) maakt schoon op het Norbertuscollege in Roosendaal. Doe iets met dieren, was ooit het advies dat ze kreeg. Maar er waren al zo veel dierenartsassistenten. Dus werkte ze eerst in het magazijn en later in de schoonmaak, dat ging eigenlijk allemaal heel keurig. En in de toekomst een nieuwe baan vinden, als het allemaal misgaat, nou, dat is toch ook niet zo moeilijk, als je niet te veel eisen stelt. We spreken haar op school, in een keurig lokaal.

‘Waar wij vier of vijf uur voor krijgen, moeten zij in tweeënhalf uur doen’

Schoonmaakster in vaste dienst Dian Mol is niet ontevreden

Wat er goed gaat? Mijn dochter is nu negen jaar, die krijgt nu een ‘jongmeidenkamer’. Ze ging niet meer akkoord met het beertjesbehang. Ik heb het idee dat het opgroeien sneller gaat dan bij ons. Wij gingen pas over jongens en zo nadenken in het voortgezet onderwijs en dat begint bij hen nu al. Moeten we daarom nu alles al gaan uitleggen? Of kunnen we nog wachten tot ze naar het voortgezet onderwijs gaat? Soms krijg ik het idee dat we haar te veel afschermen, maar op andere momenten ook weer niet. Ze is vrij genoeg, ten opzichte van andere kinderen. Vorig jaar heeft ze communie gedaan. Dat vraagt toch veel voorbereiding. En als die dag dan goed verloopt, ben je daar wel tevreden over, ja. Ze zijn een paar keer naar de kerk geweest, waar het een en ander werd uitgelegd. Ze konden echt van alles aan de pastoor vragen. Ze hebben daar ook een hele speurtocht door de kerk gehad. Mochten ze in zijn kledingkast kijken. Dat zijn toch dingen die je normaal niet doet. We gaan niet iedere zondag naar de kerk, maar met de kerst altijd wel. En meestal in augustus en in december. Het hoort er toch wel bij.

Op het ogenblik wisselt het best veel met de pastoors, en dat is wel jammer. Je hebt niet meer de vaste pastoor zoals vroeger. Je hebt hier vier of vijf kerken en daar zijn drie pastoors voor, en die rouleren. De vaste pastoors die er waren,

zijn gestopt wegens ouderdom. Op zich nog niet eens zo heel erg, maar aan één pastoor was ik me toch wel gaan hechten. Zo'n leuke man, hij was tenminste een beetje gemoedelijk. Hij moest toen stoppen wegens gezondheidsredenen. Dan heb je daarna toch wel een andere sfeer in de kerk. De gebondenheid van mensen neemt dan ook af. Voor de kerk zelf is dat niet goed. Het bezoek naar de kerk loopt achteruit. Eerst gingen de mensen al minder, toen verdween de vastigheid onder de pastoors, en nu komen de mensen nog minder.

Het is nu misschien meer traditie dan gebondenheid. Kerstavond, een trouwerij en een begrafenis, dat zijn de standaarddingen die je doet. Maar het is niet zo dat je denkt: ik ben op zondag vroeg wakker, laten we maar naar de kerk gaan. Dat deden we vroeger thuis toch wel regelmatig. Langzamerhand ging dat er vanaf. Vanwege de werkdruk. Hoe meer je werkte, hoe meer je in het weekend het huishouden ging doen. Omdat je doordeweeks geen tijd had. Het slijt er gewoon een beetje in. Met zo'n communie zijn er ook veel moeders bij die helpen. De pastoor doet alleen nog maar de mis; wat er omheen gebeurt, wordt door vrijwilligers van de parochie gedaan. Dat zijn over het algemeen vrouwen, tegenwoordig moeten overal moeders bij helpen. Op school bij mijn dochter merk ik dat ook. Als er iets gedaan wordt, worden er gelijk moeders en vaders gevraagd om mee te helpen, kinderen halen of wegbrengen.

Ontevreden? Tja, ik had deze week wel meer dingen af willen hebben. Bepaalde dingen opruimen of de strijk wegwerken. Dan heb ik in het weekend meer tijd voor mijn dochter. Maar op de een of andere manier ging dat niet. Ik moest én werken én mijn moeder naar het ziekenhuis brengen. Zij past op mijn dochter, dus doe ik dat voor haar. Het is niet dat ik daar echt ontevreden over ben, maar als ik niet weg gehoeven had, dan had ik het weekend een stuk kunnen lopen met de hond, buiten tennissen, bloemen plukken. Maar om meer tijd te hebben, zou ik niet willen stoppen met werken. Nu kunnen we sparen, leuke dingen doen, een keer op vakantie. En bovendien: een paar weken thuis is misschien wel lekker, maar op een gegeven moment mis je toch je contacten met je collega's, de mensen hier. Het is toch een ritme. 's Ochtends gaat mijn man werken en dan haal ik mijn dochter uit bed. Ik heb het geluk dat ik om de zo veel weken een week vrij heb. Dan kun je thuis weer alles op verhaal brengen.

Maar ik zou er niet aan moeten denken dat ik alle weken thuis kom te zitten. Toen we besloten aan kinderen te beginnen, hebben we het er ook over gehad. We wilden graag een oppas regelen, zodat ik kon blijven werken. Als dat niet was gelukt, was ik gewoon thuisgebleven. Maar mijn moeder wilde wel oppassen. Ze doet dat al vanaf het begin.

Ze is zelf pas gaan werken toen mijn broers en ik het huis uit waren. Toen we ouder waren en werkten, betaalden we een klein bedrag, een soort kostgeld. Om een beetje mee te helpen. Alles werd altijd gedaan, gewassen, gestreken en eten klaargemaakt. Ja, ze wonen nog in hetzelfde huis. Dat is mooi, je hebt daar toch herinneringen.

Toen ik jonger was, wilde ik iets met dieren doen. Thuis hadden we konijntjes en vogeltjes, gewoon voor het plezier. Ik ben na de lagere school naar de leao geweest. Eigenlijk via de uitslag van de toets. Het was leao of mavo. Ik koos voor leao, ik kan altijd nog mavo doen, dacht ik. Mijn ouders hebben zich daar niet mee bemoeid. We mochten vrij kiezen. Als we mavo wilden doen dan was dat ook goed. Bij de keuze tussen doorleren of werken werden we ook helemaal vrijgelaten. Mijn oudste broer is in de fabriek gaan werken in Bergen op Zoom, de tweede werd vrachtwagenchauffeur en de derde timmerman. Ik dacht dus aan dieren. Na de leao heb ik een tweejarige vervolgopleiding gedaan, verzorging. Op een gegeven moment kreeg ik de gelegenheid om stage te gaan lopen. Bij een dierenarts en een verzorgingstehuis.

Dat verzorgingstehuis, ik weet het niet, maar dat was het niet. En bij de dierenarts waren er veel meer aanmeldingen dan plekken. De dierenarts gaf het advies iets anders te gaan doen. Ik heb eerst magazijnwerk gedaan, in het centrale magazijn van v&d. Ik dacht: als het niet bevalt, kan ik altijd nog iets anders gaan zoeken. Maar het beviel eigenlijk wel. Je had ineens je eigen geld... Ik heb toen een stereotentje gekocht voor op mijn slaapkamer. *Wham, Duran Duran...* Maar dat magazijn sloot toen ik er een jaar of vier werkte. Alleen de mensen met winkelervaring kregen de banen in de winkel. Diegenen die helemaal niet geplaatst konden worden werden begeleid naar ander werk. Je moest ww aanvragen. Dat was wel rottig, die hele malle molen krijg je dan. Maar voordat ik definitief mijn ontslag kreeg, had ik al een nieuwe baan.

Toen heb ik nieuw werk gevonden in een speelgoedwinkel. Dat was echt

heel anders. Die winkel ging failliet, ik heb er nooit precies naar gevraagd. Alles werd netjes afgehandeld, maar ik kwam dus thuis te zitten. Ik dacht: ik ga eerst maar eens bij een schoonmaakbedrijf werken, dan zie ik later wel. Maar daar kreeg ik zulke leuke plekken, dat het me gewoon beviel. Ik heb nu een vast werkritme. Ik begin meestal rond halfeen. Dan doe ik eerst boven een stukje catering, afwas wegwerken, en een keer in de twee weken sta ik vrijdags 's middags in de kantine. Dat vind ik heel leuk. Je krijgt meer contact met de kinderen die hier rondlopen. Anders lopen ze je toch ook maar voorbij. Je voelt je meer verbonden met de school. Als dat werk boven gedaan is, doe ik schoonmaakwerk. Zo vind ik het best wel prettig. Om halfzes ben ik klaar.

Vroeger had je de tijd om alles op je gemak af te werken. Sinds vorig jaar is er nog meer werk bijgekomen, in dezelfde tijd. Dus nu is het best aanpoten. Toen ik hier begon had ik acht lokalen en de garderobe. Elke dag. Toen werd het de garderobe en de kantine en de gang. En nu heb ik twee gymzalen, een grote hal, twee wc-groepen en dan nog drie lokalen en die garderobe. Je kunt wel merken dat je nu toch wel echt dat stapje erbij moet doen. Anders red je het niet. Op een gegeven moment ga je toch indelen naar je tijd. Dan doe ik vandaag dit goed en dan doe ik morgen dat deel wat beter. Vandaag doe ik het hier intensiever en morgen weer daar. Er zijn weleens dagen dat je naar de klok kijkt of je alles wel afkrijgt. Dat irriteert. Vergeleken met vroeger kan het niet meer goed zijn. Af en toe moet je het afraffelen om op tijd klaar te zijn. Maar eigenlijk wil je toch alles goed doen. Het zit in mijn aard om alles goed schoon te maken.

In het begin werd iedere dag alles gedaan, nu niet meer. Dus is de ene dag het lokaal wel schoon en de andere niet. Er zijn docenten die dan zelf de bezem pakken en het lokaal schoonvegen, maar er zijn ook docenten die het gewoon vies laten. Als je dan komt, heb je dus voor twee dagen vervuiling, extra stof en vuil op de grond. Het ligt er wel aan welk lokaal je hebt. Het ene lokaal wordt toch vuiler dan het andere. Dat hangt ook van de docent af. Als ze wat strenger zijn, zijn de lokalen toch netter. Misschien durven ze het niet tegen de leerlingen te zeggen. Of misschien hebben ze een houding van: de schoonmaakster ruimt het allemaal wel op. Als het in een lokaal een rommeltje is, hebben ze dat natuurlijk al helemaal.

We zijn in dienst van de OMO Scholengroep Tongerlo, het Norbertus valt daar-
onder. We mogen niet klagen als je het vergelijkt met een schoonmaakbedrijf.
Dan zit je hier wel goed. Het loon dat je krijgt is hoger en je hebt ook meer
vakantie. Terwijl je daar van hot naar her rijdt, dan weer hier, dan weer daar,
's ochtends werken, 's avonds werken... Hier heb je vaste uren en dagen en een
vaste locatie. En je hebt hier meer vrije dagen. De voorzieningen zijn gewoon
beter. Bij een schoonmaakbedrijf is de sociale regeling meestal maar minimaal.
Daar werk je 's ochtends vroeg of 's avonds, er zijn zelden mogelijkheden dat je
onder schooltijd kan werken. Dat is de instelling van een schoonmaakbedrijf.
Ze doen het werk bij bedrijven wanneer er geen andere werknemers zijn. Waar
wij vier of vijf uur voor krijgen, moeten zij het in tweeënhalf uur doen. Daarom
zitten ze buiten de werktijden van kantoren: omdat er dan weinig obstakels
zijn, dan kunnen ze in principe in een keer door.

De laatste keer dat we bij elkaar werden geroepen voor een nieuwe werk-
verdeling, werd er door sommige collega's gelijk heel negatief gereageerd. Zo
van: dat doe ik niet, en dat kan ik niet. Ik denk dan: probeer het nu gewoon
eerst even, dan kun je later altijd aangeven wat er niet goed gaat. Zo werden
we ook weggestuurd: probeer het eerst een aantal weken, dan gaan we daarna
evalueren en dan kun je zeggen wat niet lukt, wat je echt niet af krijgt. Als je
van tevoren al gaat zitten mokken, dan gaat het ook niet lukken. Er zijn er best
veel die heel negatief zitten te doen. Dat is niet altijd even leuk. Maar op zich
heeft ieder zijn eigen afdeling, en zie je elkaar eigenlijk alleen op het moment
dat je een kopje koffie drinkt. Meestal zijn ze dan wel vrij redelijk, hoor.

Over een jaar of vijf ben ik hopelijk gezond, en gaat mijn dochter naar de
school die ze wil. En dan vindt ze een baan die ze graag wil doen. Ze wil wel
iets met dieren gaan doen. We denken dat je dan wel goed moet kunnen leren.
En natuurlijk dat mijn man en ik allebei de baan kunnen houden. Soms weet
je dat niet helemaal zeker. Er zijn bij hem ook inkrimpingen, dus ja. We zijn nu
alle twee blij dat alles goed gaat. Ik lig er ook weer niet 's nachts wakker van. Als
er nu toch iets mis zou gaan met mijn werk, tja, dan weet ik niet op wie ik dan
moet vertrouwen. Ja, op mijn man natuurlijk. Op familie eventueel. Ik heb zelf
met de werkvoorziening niet zulke slechte ervaringen gehad. Ik hoop dat als ik
er weer mee in aanraking kom, dat het op dezelfde manier is en niet slechter.

Het is niet dat ik er een echte roterving heb opgedaan en dat ik er nu tegenopzie om er weer naartoe te gaan. Dat niet. Als ik wil, dan heb ik toch op vrij korte termijn een andere baan. Misschien niet helemaal wat ik wens, maar toch wel iets. In een magazijn of een winkel. Maar ja, dat is ook niet alles nu ze zeven dagen per week open zijn. Ik zou toch wel eerst alles even op een rijtje zetten.

Sandra Lonnee (1966) is buurtregisseur bij de politie in Amsterdam, in de rang van inspecteur. Direct na school is ze begonnen, nooit spijt van gehad. Maar de werkdruk neemt wel toe. Laatst is er nog iemand met een hartaanval afgevoerd, door de conditietesten. Het idee was altijd dat de ouderen de jongeren een beetje opvingen, maar dat gaat verloren. Nog iets waar Lonnee zich over opwindt, waarom worden ouders niet harder afgerekend op wat hun kinderen doen? We spreken Lonnee op het bureau Amstelveen-Zuid.

‘Alle jonge mensen in de frontlinie en niemand die het voor ze relativeert?’

Agente Sandra Lonnee vraagt zich af waar het heen gaat als de politie steeds meer selecteert op prestaties

Mijn vader werkte in de fabriek en mijn moeder zorgde voor het huis. Vrij traditioneel. Ik zat bij de schooldokter en die vroeg: wat wil jij later worden? Nou, bij de politie dus. Vriendinnen gingen naar het ziekenhuis en werden zuster, maar dat is mij te veel verzorging. Iets kunnen betekenen voor mensen, dat wilde ik wel. En bij de politie sta je overal met je neus dichtbij, dat maakt het spannend. In de assistentiedienst gaat alles heel snel. Wat je dan meemaakt, is vijf minuten of misschien een uur later voorbij. Maar in de buurtregie: als ik iemand zie bij wie het slecht gaat, dan kan ik ook andere stichtingen of de GGD vragen om wat te doen. Nee, het is niet echt opbouwwerk, de politie krijgt vaak zaken die helemaal niet daar thuishoren, en als buurtregisseur leg je de bal waar die hoort.

Ik heb lang in Amsterdam-West gewerkt, Amstelveen is dan een cultuurschok. Mensen maken zich druk over dingen, nou, dingen waarmee ze in West blij zouden zijn als ze zich daarover druk konden maken. Straattegels die niet goed liggen, bosjes die overhangen, een schuttingplank die te hoog is. Wij zijn er voor de veiligheid van de burgers. Op de koffie bij iedereen om eens een gezellig praatje te maken, nou nee. Maar dat is het verwachtingspatroon.

Mensen hebben het idee dat als ze een probleem hebben, ze dat dan bij de politie moeten neerleggen, ook bij een burenruzie. Dan vraag ik: wat verwacht u nu eigenlijk van mij?

In West heb je veel meer criminaliteit en overlast. Soms van gestoorde mensen, mensen die midden in de nacht de muziek aanzetten of gaan stofzuigen – je zit dan meer op je vakgebied. Amsterdammers zijn toch ook anders. Mensen met een grote mond, die je vervolgens een schouderklopje geven. Ze zeggen wat ze van je verwachten en als het niet lukt, nou ja, dan is het ook goed, dan zeggen ze je de volgende keer weer gedag. Hier gaan mensen eerder klagen, op een formele manier, zodat ik via mijn chef te horen krijg dat er een klacht ligt, dat ik mensen niet serieus genomen zou hebben. Mensen zijn moeilijker tevreden te stellen, het is lastiger werken. Geef mij maar dat Amsterdamse.

De druk van de politieorganisatie is hoog. Het gaat vaak over resultaat, over cijfers. Je mag ook eigenlijk niet meer even ziek zijn. Het zal de individualistische wereld wel zijn, die ook hier is binnengekomen. Vroeger zat ik met twintig mensen op een groep, en als ik een keer ziek was dan was het: het zal wel, niks aan de hand. Tegenwoordig is het allemaal individueel geregeld, dus is het van: als jij er nu niet bent, dan moet ik dat dus doen. We hebben niet meer dat makkelijke contact met elkaar, waardoor je even wat uit de wind gehouden kunt worden, dat iemand weet wat jij gister hebt meegemaakt.

De druk van bovenaf wordt groter, en ook de druk van de buitenwereld, omdat er heel veel van je verwacht wordt. Op een gegeven moment hadden ze het zo georganiseerd dat je acht uur op straat was. Kon je dus een lijk vinden, vervolgens gelijk door naar een of andere twist en dan naar een aanrijding, en aan het eind van je dienst moest je dat ook nog allemaal op papier zetten. Dat je iemand dood hebt gevonden, daar denk je niet eens meer aan, maar het komt later wel terug. Collega's, soms van eenentwintig, tweeëntwintig jaar, worden met ernstige zaken geconfronteerd, maar doordat de roosters uiteenlopen, weten mensen van elkaar niet wat ze hebben gedaan. Dus daar wordt onderling ook niet meer over gesproken. Er is bij ons toch nog wel een beetje een machocultuur, zo van: nou, ik had een lijk. En voor de rest, de emotie die daarbij hoort, daar wandelen we overheen.

Ik heb dit speldje hier op mijn das, tegen geweld tegen de politie. Naar aanleiding van wat er in Rotterdam was gebeurd op het strand, die uit de hand gelopen strandrellen. Dat heeft behoorlijk wat impact gehad. Die pilletjes, de cocaïne, dat allemaal samen met alcohol, het wordt maar normaal gevonden. En dat is zorgelijk, ja. Je ziet ze soms dusdanig agressief worden dat je geen enkele invloed meer hebt. Dan kun je nog zo leuk praten, maar dan gaat het dus echt om kracht.

De eisen worden steeds hoger. We hebben tegenwoordig allerlei toetsen die je moet halen. Er zijn de amok-trainingen, tegen de *school shootings*. Daar leer je dan wat je zou kunnen doen om zo'n jongen zoals in Alphen aan den Rijn uit z'n idiote gedachten te halen. We worden er nu op getraind het gebouw binnen te gaan. Je werkt hier ook in nachtdiensten, en ze verlangen steeds meer van je conditie. Allerlei bijzondere trainingen, zoals over banken heen springen. De collega's die wat ouder zijn, die hebben daar toch ook wel meer moeite mee. Gisteravond heeft een collega na zo'n training op weg naar huis een hartinfarct gekregen. Ja, je zit bij de politie, dus je wilt toch hetzelfde blijven doen als je jongere collega's. Maar dat zit er niet altijd in. Als zo'n collega dan een infarct krijgt, dan denk je toch na over doorwerken tot je zevenenzestigste. Hoe zien ze dat voor zich? Allemaal achter het bureau en dan alleen maar jonge mensen in de frontlinie, die eigenlijk zwaar overbelast worden omdat er niemand meer de dingen voor ze relativeert?

Nederland is een land waar je trots op mag zijn, omdat we dingen zo geregeld hebben dat het echt wel loopt. Maar als je van de binnenkant kijkt, dan zijn er dus wel mensen die buiten de boot vallen, die echt arm zijn, die hun kinderen niet te eten kunnen geven. Niet zozeer in Amstelveen, maar in Amsterdam-West waren mensen die gewoon niks hadden. Als ik daar in die flats kwam, werd ik al depressief. En daar wonen dan soms gezinnen met meerdere kinderen, in de troep, omdat ze niet gestudeerd hebben of gewoon niet goed weten hoe ze dingen moeten regelen. Je kunt je behoorlijk arm voelen als je burens alles hebben en jij wat minder. Dat kinderen daar opgroeien en dan dus ook, uiteindelijk, crimineel gedrag gaan vertonen, dat vind ik niet logisch maar ik begrijp het wel. Kijk, als niemand iets heeft, dan is dat anders natuurlijk, maar als jij de enige bent die niks heeft, tja.

Ja, er wordt ook vreselijk misbruik gemaakt van onze sociale voorzieningen, daar loop ik natuurlijk ook tegenaan. Mensen die hun huizen verhuren voor maximale bedragen. Of mensen die ziek zijn en die je altijd ziet sleutelen. Ze zeggen wel, ik werk niet, maar je wéét dat ze fietsen opknappen en die verhandelen. Als ik daar wat van zeg, trekken ze zich er niets van aan, je moet dat via de formele weg doen. Je moet behoorlijk doorpakken om ervoor te zorgen dat mensen weten dat toch nog ergens een straf op staat. Wij als politie zijn maar een onderdeel, daarna krijg je de rechtspraak en justitie, en die staan natuurlijk los van elkaar. Maar als je ziet wat er soms aan straffen gegeven wordt. En hoe lang het duurt voordat iemand zijn straf uitzit. Kijk, een kind zal het niet begrijpen als het over een halfjaar een tik op zijn vingers krijgt omdat-ie nu iets heeft gedaan. Je moet wel consequent zijn in je gedrag, en ik denk dat wij dat niet zijn.

Jongeren bekladden een huis omdat het een vervelende man zou zijn die daar woont. Of ze gooien eieren tegen de gevel, dat is vernieling, het stinkt en je krijgt het er ook bijna niet vanaf. We spreken de ouders daarop aan, maar die hebben vaak het gevoel dat wat kinderen doen, vergoelikt moet worden. En dan wordt je invloed met je uniform natuurlijk wel steeds kleiner. Ik vind dat ouders harder aangepakt moeten worden. Als jongeren wat vernielen, zijn de ouders gewoon verantwoordelijk voor wat er vernield is en daar zouden ze voor moeten betalen. Je moet in zo'n geval een civiele procedure opstarten: er heeft een vernieling plaatsgevonden, dat zijn de daders, en wij komen dat geld halen. Je ziet kinderen soms al met elf jaar iets vernielen, een fiets stelen, een winkeldiefstalletje plegen. En het stopt meestal wel weer hè, rond hun eenentwintigste, als ze een vriendinnetje krijgen en het gewone leven gaan oppakken, maar in de tussentijd... Kinderen kunnen soms vreselijk gedrag vertonen. Met flessen wodka lopen, en dat door de cola gooien. En natuurlijk de drugs, het wiet roken. Hoe moeten over tien of vijftien jaar die hersenen eruitzien?

Ik hoor het ook van mijn kinderen terug dat vriendinnetjes dronken zijn. Als ik luister naar mijn dochter... In een tussenuur gaan ze naar de Albert Heijn, en vervolgens wordt er alcohol gekocht, roken ze een jointje en gaan ze weer terug naar school. Als ik er dan binnen m'n werk wel eens mee te maken heb, omdat mensen bellen over overlastgevende jeugd. Vervolgens ga ik naar

zo'n school toe: hé, wat gaan jullie daaraan doen? Ja, zegt die school, wij zijn geen gevangenis! Nee, maar ze zijn wel bij jullie op school. Ik denk wel dat je het een beetje kunt keren, als ze op school ook vertellen wat alcohol, roken en drugs met je lichaam doen. Maar ik vind ook dat ouders wel heel makkelijk zeggen: ze zijn zestien, ik heb er helemaal geen invloed op, ik weet dat allemaal niet. Ik vind dat je verantwoordelijk bent voor je kinderen. En daarom ben ik dus best wel een strenge ouder.

Je weet natuurlijk nooit precies wat je kinderen doen, maar ik probeer ze altijd wel een positieve boodschap mee te geven. Ik vraag waar ze zijn, met wie, en ik praat met ze. Natuurlijk kan ik ze niet controleren als ze gaan stappen, maar ik vind dat veel ouders snel zeggen: ach, ze gaan het toch doen. Dan denk ik: ja, maar volgens mij geef je een baby ook geen alcohol in de fles omdat ze het uiteindelijk toch wel gaan drinken. Veel ouders zijn te weinig thuis, ze werken, en dan voelen ze zich schuldig, en daardoor zijn ze toegeeflijker. Bij ons probeert altijd een van beiden thuis te zijn op het moment dat mijn zoon uit school komt. Ik wil dus niet dat-ie op straat gaat hangen. En ik vind dus dat dat ook niet kan. Nee, het is niet zoals mijn ouders het deden, ik probeer meer op te voeden met empathie, meer met uitleggen waarom ik denk dat dingen goed zijn, of waarom ze zo zijn. En ik probeer meer betrokken te zijn, en daar ook over te praten. Wat je natuurlijk heel erg in die leeftijd hebt, is groepsgedrag. Durf je wel of niet tegen de groep in te gaan? En als ze dat dan doen, durven ze het dan ook te zeggen? Ik wil wel dat als het niet lekker gaat met mijn dochter op school, ze dat met me komt delen. Ze móét het niet delen, ze mág het delen.

Ruud Tuynder (1965) is bedrijfseconoom. Het zakenleven vond hij te hard. Maar hij lijkt zich af te vragen of het bij de overheid veel beter is. Op kantoor is het de ene reorganisatie na de andere, mensen vallen elkaar voortdurend lastig met *mindmaps* en stroomschema's en andere pretentieuze plannen, of je wordt aangesproken alsof jij en je collega's geen economen maar een stel bomenzagers zijn. Alsof het er niet om gaat mensen tot creatief werk aan te zetten, maar ze te hinderen. We spreken hem op zijn kantoor in Hengelo.

'Voor waardering moet je misschien niet bij de overheid aan de slag'

Bedrijfseconoom Ruud Tuynder over het beroerde imago van de ambtenaar

We kampeerden wel eens hier in de regio en fietsten er ook graag rond, prachtig vonden we het. Ja, in Leiden woonden we in een vinexwijk. Geen groen, geen ruimte. Moesten we daar nog dertig jaar blijven? Toen er een kind kwam, was het antwoord niet zo moeilijk meer. Ik werkte al als accountant en ik ben op zoek gegaan naar een baan aan deze kant van het land. Dat werd een groot organisatieadviesbureau. Ik vond het daar erg hard en zakelijk; ik was er na een tijdje echt wel klaar mee. Maar vanuit die baan had ik contacten met de gemeente Hengelo. En hier is het minder hard; minder confrontaties en er is ook minder sprake van een interne afrekencultuur. Het is ook wel weer logisch dat het bij zo'n bedrijf wel hard is; het is het persoonlijk eigendom van een beperkt aantal partners en vennoten. Die moeten de koek verdelen, en hoe minder er verdiend wordt, hoe minder zij binnenkrijgen. En dat laten ze je daar weten ook. Maar hier bij de gemeente is het ook wel wat aan het veranderen, het mocht hier juist wel wat zakelijker. En door de druk van de bezuinigingen gaat dat roer nu enigszins om.

Ik ben beleidsadviseur van de harde sector, voornamelijk de wegen en het groen. Daarnaast heb ik wat gemeente-brede taken, ik voorzie de raadscommissie

bijvoorbeeld van advies. We hebben ook een Hengelo-academy, een interne opleiding waar ik een paar dagen per jaar docent ben. Ik probeer op die manier de afwisseling in mijn werk wel te zoeken. Je moet het zelf breed, uitdagend en leuk maken, anders zit je over dertig jaar nog in diezelfde stoel. Ik heb wel eens minder lekker in mijn vel gezeten op mijn werk. Dat had niet met collega's te maken, maar met mijn leidinggevende. Die man vond dat hij ons moest aansturen alsof we een ploeg bomenzagers of hoveniers waren. Er was heel weinig ruimte voor creativiteit, onze afdeling kreeg jaar in jaar uit ook allerlei commentaar. Daardoor weet ik hoe het voelt om met een lang gezicht naar je werk te gaan. Hij is uit zijn functie ontheven en toen heeft hier een tijdje een interim-manager rondgelopen. Die was binnengereden als een van onze twaalf collega's, maar op een gegeven moment is hij als externe kracht gepromoveerd tot leidinggevende van onze leidinggevende. Dat was natuurlijk wel bizar.

Voor mij was het een kanteling, van dat ik met een lang gezicht naar mijn werk ging en dat de dagen heel lang duurden tot nu, dat ik met plezier naar mijn werk ga. Dat heeft te maken met ruimte geven voor creativiteit. Voor een groot deel bestaat het voor mij uit goede sfeer en collegialiteit, en je moet uitgedaagd worden. Het moet intelligent werk zijn, je moet op de proef gesteld worden. Maar het rare is: terwijl ik nu net het idee heb samen met wat collega's in de lift te zitten, komt er wéér een reorganisatie. Daar baal ik wel van. Het is misschien meer regel dan uitzondering dat organisaties bewegen, dat er ergens weer een tekening gelanceerd is – een praatplaat noemen ze dat dan. Een *mindmap*, een situatieschets van de organisatie, met waar de goede en slechte kanten zitten. Het bestuur en het managementteam hebben zich twee dagen teruggetrokken onder leiding van een goeroe, een organisatiedeskundige. Die heeft dat uitgetekend in opdracht van die club. Daar kwam onze afdeling weer niet zo goed uit. Terwijl ik het gevoel heb dat we goed en leuk bezig zijn, komt zo'n ding naar buiten, dat is dan wel even heel vervelend. Wat me vooral dwarszat, was de formulering. Er stond niet dat de afdeling financiën het beter moest gaan doen. Nee, er stond heel gedetailleerd dat de kennis en de kwaliteiten van de financiële ondersteuners op korte termijn significant moesten verbeteren en dat daarbij alle opties open zijn. Opbouwend of constructief vind ik zoiets niet. Zeker niet als je het aan iedereen laat lezen.

Nou ja, als je waardering zoekt voor je werk, dan moet je misschien niet bij de overheid aan de slag gaan. Als je van die nieuwssites bekijkt waar je commentaren kunt afleveren, dan is dat vaak zo ontzettend vernietigend. Als het woordje ‘ambtenaar’ er al in staat, gaan mensen helemaal los. Ook op de site van de gemeente Hengelo hebben ze van die katernen. Hoe het komt weet ik niet, maar het imago is ontzettend beroerd. Misschien door ondeskundigheid, misschien duren trajecten te lang. Overheden zijn complexe organisaties en ze moeten van alle markten thuis zijn. Maar omdat ik nu lekker in mijn vel zit, ben ik scherp het gesprek aangegaan. Ik heb gevraagd om verklaringen en onderbouwing. Mijn leidinggevende reageerde eigenlijk niet sterk, ontwijkend. Mijn collega’s zitten er overigens net zo in als ik, ze hebben het gevoel dat hun onrecht is aangedaan. Informeel ben ik ook nog bij de OR-voorzitter geweest en ik heb ook aan veel van mijn collega’s gevraagd of die zich herkenden in de kritiek. Aan de mensen die wij bedienen, niet de mensen uit mijn eigen team. Soms kreeg ik een kritische noot terug en soms alleen onbegrip, dan snapten ze niet wat wij fout deden.

Partner en gezin staan voor mij bovenaan. Vrienden natuurlijk niet te vergeten. Ik heb er geen handenvol, een aantal; ik zie ze elk jaar een weekend of twee en dat is geweldig. Mijn twee jongens thuis doen het heel goed, ik heb een zoon van negen en een van dertien. Ontzettend verschillende jongens, maar wel allebei kerngezond. De oudste is een gymnasiast, daar hebben we geen omkijken naar. De jongste is een compleet ander type, die wil tussen ons in slapen, heeft knuffels en gelooft nog in Sinterklaas. Van die twee raak ik ontzettend opgewekt. Ik heb een goede relatie, ben gek op mijn vrouw en we zijn gezond. Dingen die anderen vanzelfsprekend vinden, maar waar ik echt blij mee ben. Ik ben ook een fanatieke hardloper, ik heb zondag zestien kilometer gelopen. Dat ik gezond en fit ben, maakt dat ik me lekker voel en dat ik meer voor anderen kan betekenen, voor mijn gezin. Ik probeer de laatste tijd ook wat te zingen, bij het projectkoor van de regionale krant hier. Het is een kwestie van vier keer oefenen en dan optreden, de *Messiah*. Daar word je wel nederig van als je daarmee bezig bent, hoor. En je bent met driehonderdvijftig mensen, dus een vals nootje hoor je niet.

Ik overweeg om in de toekomst geschiedenis te gaan studeren. Ik zie dat eerder gebeuren dan dat ik meer voor mijn huidige werk ga doen. Idealiter zou ik wel voor de klas willen staan. Ik heb vorig jaar gesolliciteerd op een hbo-instelling en ik werd hartelijk ontvangen, want ze hebben daar ook last van vergrijzing. We kwamen er helaas financieel niet uit. Ja, het onderwijs, op de school van mijn zoontje doe ik ook wel eens wat, al is dat nu minder dan vroeger. Er zijn helemaal geen meesters meer daar op school, dat doet me wel wat. Nog zoiets: een overkoepelende stichting kwam praten over de toekomst van de school en de krimpende markt in het dorp waarmee ze te maken hadden. Aan de ouders werd gevraagd verschillende pijlers te formuleren voor de school. De grote vraag die ik mezelf stel na zo'n avond: wat gaat er nou met deze *input* gebeuren? Er lagen acht verschillende schema's aan het eind van de avond. Acht. Je moet wel een hele pief zijn, wil je daarvan iets goeds mee terugnemen naar die stichting.

Harry Bleeker (1950) is zijn loopbaan begonnen als kandidaat-notaris. Maar met contracten opstellen had hij niks, het zakendoen in het algemeen vertrouwt hij eigenlijk niet. Een beetje met Pritt-stiften schieten, dat deed hij daar. En daarna maar bijscholen en solliciteren, bijscholen en solliciteren – een dagtaak had hij eraan. Het duurde bijna twintig jaar voor Bleeker een plek vond. En ondertussen ligt de macht allang niet meer bij mensen maar bij bedrijven, wat hem betreft. Raadselachtig dat zo weinig mensen dat zien.

‘Ik kom alleen voor de klus’

Adviseur Harry Bleeker wil zich niet meer invechten in organisaties

Ik las ooit over een mevrouw die bij de Internationale Brigade tijdens de Spaanse Burgeroorlog had gediend. Ze werd jarenlang geschaduwd door de AIVD en telkens ontslagen. Toen ze daarachter kwam, heeft ze op negentigjarige leeftijd een rechtszaak tegen de staat aangespannen. Toen men vroeg waarom ze dat deed, zei ze: ik moet aan mijn toekomst denken. Zo sta ik er ook in. Ik heb niet alleen een mooie tijd achter me liggen. Ik werk nu al vijftien jaar bij een detacheringsbureau; als zzp'er zou ik drie keer zoveel kunnen verdienen, maar daar heb ik niet voor gekozen. En dat is maar goed ook. Andere mensen zijn gewoon beter in de zakelijke kant. Gezien de tijd waarin we leven, komt het goed uit. De ene keer heb ik een opdracht en de andere keer niet, maar ik word altijd gewoon betaald.

Ik ben afgestudeerd in het notariële recht en begonnen als kandidaat-notaris. Ik vond er niets aan. Ik was kampioen in Pritt-stiften van kantoorkasten af schieten – te speels, denk ik nu. Als een kwestie juridisch is opgelost, is het voor mij klaar, maar dan begint het in het notariaat pas! Toch was het eerst wel een bewuste keuze. Ik ben geen bèta-man, maar wat moet je dan worden? Je probeert natuurlijk wel aan de verwachtingen te voldoen. In Leeuwarden had je in de vijftiger jaren toch wel een gestudeerde bovenklasse, waartoe iedereen

wilde behoren. Je moest je verbeteren ten opzichte van je ouders. Ik kom ook echt uit een prestatiegezin. Mijn vader was middenstander, hij had een foto- en optiekzaak. Mijn moeder vond het allemaal fantastisch wat we deden, die kwam uit een rood nest en had nog om de meiboom gedanst. Ik ging in Groningen naar de universiteit. Als je een broer hebt die in Groningen heeft gestudeerd, ga je daar eerder heen. Zo is dat gewoon, zo zelfstandig was ik ook weer niet.

Ik weet nog goed hoe ik die eerste avond in Groningen liep en besepte dat ik op straat niemand kon verstaan. En dan zit je vijftig kilometer van huis. Dus ga mij niks vertellen over xenofobie in Groningen; ik was echt een buitenlander, laat staan als ik zwart was geweest. Het was een compleet vreemde wereld voor me. Ik had gelukkig houvast aan een studentenvereniging. Maar ik weet echt niet meer wat ik daar deed. Gênant, maar ik ben het helemaal kwijt. Nou ja, ik weet nog dat ik een keer mijn kandidaats heb gehaald. Het werd notariaat, vanwege het sociale element, met mensen werken. Daarbij, je kon dat beroep overal uitoefenen. Ook op het platteland. En het heeft toch wel een redelijk aanzien. Dat zag ik wel zitten. Althans, tot het moment dat ik het moest doen.

Ik ben bij een accountantskantoor in Amsterdam gaan werken, als secretaris buitenland. Maar het werk werd steeds minder en ik zei dus van: wat er nu nog ligt, kan een secretaresse ook doen. Dat vonden ze een goed idee. Ze hebben me niet slecht behandeld, begrijp me niet verkeerd. Maar ik ben wel een gevecht aangegaan. Had ik niet moeten doen. Solliciteren werd daarna een dagtaak. Zeshonderd keer gesolliciteerd, en het ook zeshonderd keer niet geworden. Het was verschrikkelijk, ik ben me er nogal schichtig door gaan voelen. Toen ben ik, uit armoede, weer aan het werk gegaan als kandidaat-notaris. Ik vond het nog steeds niets. Mijn ouders overleden en omdat het financieel mogelijk werd, ben ik dingen gaan doen die ik echt leuk vond. Helaas liep rond die tijd ook mijn huwelijk op de klippen. Als je je toch wel maatschappelijk hooggewaardeerde loopbaan opgeeft en je huwelijk strandt, dan houd je weinig vrienden over. Eigenlijk niemand. Je staat er helemaal alleen voor. Maar ik ben een volhouder.

Ik ben een post-hbo-opleiding tot exportmanager gaan doen waarvan ze zeiden dat die top was. Leuk bovendien, en je kreeg er altijd een baan mee. Maar toen ik ging solliciteren, kreeg ik keer op keer te horen dat ik met mijn veertig jaar al over mijn hoogtepunt heen was. Toen ik solliciteerde bij de Postbank, een

gewone baan rond erfenissen, werd ik opgebeld: sorry, u bent te hoog opgeleid. Mijn advies voor mensen die hoog zijn opgeleid en willen solliciteren op een baan beneden hun niveau: verzwijg je achtergrond, anders nemen ze je niet aan. Pas daarna kwam de detachering in de sociale sector op mijn pad, via het arbeidsbureau. Ik ben onderaan begonnen, heb cursussen gevolgd, terwijl ik veel juridische zaken natuurlijk al veel grondiger had bestudeerd. Die docent vond het fantastisch een meester in de rechten wat bij te brengen. Gelukkig zit ik nu op mijn plaats. Het is leuk werk en ik kom overal binnen. En bedenk: in iedere grote organisatie ben je voor dertig procent bezig telkens je eigen positie veilig te stellen; dat betekent dat je dan niet met de inhoud bezig bent, maar met je positie. Ik hoef dat niet, ik kom alleen voor de klus. En ik hoef geen langdurige relatie aan te gaan met weet ik veel wie. Die afwisseling is heerlijk.

Wat me ergert? De beslissing waar de wereld naartoe gaat, ligt wat mij betreft niet meer bij de burgers. Dat is een groot gevaar. Vanaf de Tweede Wereldoorlog al, hoor. Er is een gebrek aan humor. Een gebrek aan zelfrelativering, de kleinheid van dingen, de menselijke kant. Dat je iets overhebt voor je medemens. Een immens populaire serie als *M*A*S*H** zou nu niet meer worden uitgezonden, dat beangstigt mij. Nu gaat het over grote belangen, grote bedrijven en ijzeren ego's, en heb je als burger niets meer te vertellen. Niemand vraagt zich af of de markt de belangen van burgers dient of die van het kapitaal en de macht. In de media zie je hetzelfde verhaal. Soms lijkt journalistiek meer op propaganda. Dat gezever over de markt en de onzichtbare hand van Adam Smith is pathetisch. Die onzichtbare hand vult namelijk voornamelijk zijn eigen zakken.

Ik heb het idee dat er een lijn in valt te ontdekken. In Nederland zijn er trustmaatschappijen, vooral in Amsterdam, waar twaalfduizend miljard euro per jaar doorheen wordt gepompt om belasting te ontwijken. Daar verdienen wij een miljard aan als natie. Maar we geven geen zier over de benadeling van andere landen. Wij burgers hebben geen grip meer op het kapitaal dat is losgezongen van de werkelijkheid. Er zijn weinig mensen die zich er druk om maken, ook economen niet. Daarom gebeurt er veel te weinig. Stuitend is dat fraude met uitkeringen door gewone mensen erger wordt gevonden dan belastingfraude. Met als argument: als jij het zou kunnen, deed je het toch ook? Niets ten nadele

van economen, hoor, maar ze vervullen de rol van astrologen zoals dat vroeger deden. Iedere machthebber heeft immers een eigen sterrenwichelaar nodig. Er zijn vast wel mensen die je de toekomst kunt toevertrouwen. Maar ik zie ze niet. De moed om je eigen verstand te gebruiken moet weer ingang vinden. Als we dat beslissen met z'n allen, betekent het dat je nooit alleen de wijsheid in pacht hebt. Daarom is democratie een goed systeem. Dit zie ik nu vervangen worden door macht; de macht van het geld, het grootkapitaal. Ik zou de banken willen nationaliseren en de vennootschapsbelasting met vijftig procent willen verhogen als er sprake is van milieuvervuiling. En dat een *hedgfund manager* tweehonderd miljoen aan bonussen ophaalt, is toch schandalig en pervers. Laten we niet denken dat de jaren zestig het walhalla waren; de gevestigde orde was toen nog onder de indruk van de Tweede Wereldoorlog. Maar ik heb door die tijd wel bijgeleerd. Ik weet nu meer. Ik was bijvoorbeeld laatst in een winkel en er kwam een dakloze dronken vent binnen. De baas zei: nu ga je weg, anders schop ik je eruit. Toen ik dat hoorde, schrok ik. Maar als er elke dag een dronken man je winkel binnenkomt omdat er een opvang in de buurt is, wat dan? Wat die winkelier zegt, mag niet, maar hij heeft ook geen keuze. Ik weet zo snel ook geen antwoord. Gelukkig zijn er mensen die er net zo over denken. Ik heb tijdens een cursus exportmanagement iemand ontmoet die een stuk slimmer is dan ik. We halen precies hetzelfde uit de krant. We bellen elkaar om de dag. Soms zelfs meerdere keren. We wisselen meningen uit. Een erg troostrijke gedachte dat je hetzelfde over zaken denkt.

Ik heb het goed getroffen hoor, de laatste vijftien jaar. Zowel met mijn baan, als met mijn kinderen. Daarvoor was het totaal anders. Ik heb zelf mijn kinderen niet gestuurd in hun studiekeuze, maar ze doen het geweldig. Mijn dochter werkt in de advocatuur en is niet alleen mooi, maar ook heel slim. Mijn zoon studeert af in kunstmatige intelligentie. Hij heeft ook rechten gedaan, en psychologie, wijsbegeerte – noem maar op. En ik zeg wel eens tegen hem: ik kan je niets kwalijknemen, want ik wist zelf ook niet precies wat ik wilde worden.

Marije Berkhout (1985) is sinds een halfjaar streekbuschauffeur in Woerden en omgeving. Berkhout deed de pabo, maar door al het papierwerk ging de lol er snel af. In de avonduren handelingsplannen invullen voor moeilijke kinderen, die dan vervolgens door niemand gelezen worden: nee, dankjewel. Ze snapt niet hoe andere leraren het volhouden. Op de bus of taxi, daar heb je tenminste met mensen te maken. Maar op het moment van het interview is ze uitgeroosterd, zoals dat heet; er is geen werk voor haar. We spreken haar in haar kleine appartement in Baarn.

‘Ze laten je werken totdat je een vaste aanstelling moet krijgen, dan gooien ze je er weer uit’

Buschauffeurs kunnen een vast contract wel op hun buik schrijven volgens Marije Berkhout

Wat er goed ging de afgelopen tijd? Nou, wat ik vooral leuk vind aan het vak, is als passagiers zeggen: joh, goh, leuk! Of: bedankt voor de rit, of iets in die richting. Daar doe je het eigenlijk voor. Maar nee, als je het vraagt, dat gebeurt alleen niet zo vaak. We leven in een heel individualistische samenleving, en dat is heel duidelijk bij de bus. Ja, dat valt me echt op. Ik was hiervoor taxichauffeur, en dan had je veel meer contact met mensen, en dat vond ik eigenlijk veel leuker; je raakt sneller in gesprek. Maar taxichauffeurs worden echt heel slecht betaald, daarom wilde ik touringcar-chauffeur worden. Een uitzendbureau heeft toen de opleiding betaald, en dus ben ik nu even als lijnbuschauffeur aan het werk, maar het is niet iets wat ik nog veertig jaar ga volhouden.

Ik zit nu op de streekbus, en dan heb je wel meer contact met passagiers dan op de stadsbus. Eigenlijk nog te weinig als je het mij vraagt. Ik vind het lekker om de hele dag te praten, maar er zijn ook collega's die het helemaal prima vinden dat niemand wat zegt. Die rijden gewoon hun rondje. Kijk, je merkt vaak al aan hun houding of iemand behoefte heeft aan een praatje. En als mensen vlak achter je gaan zitten, voor in de bus, willen ze vaak wel een

praatje. Want als ze meer naar achteren gaan zitten, kunnen ze niet eens met je praten. Dus ja, als iemand al heel gezellig, vrolijk binnenstapt, dan begin je eerder een gesprek. Soms dan denk je: ja, dan hebben mensen er echt behoefte aan dat je tegen ze praat. Als het bijvoorbeeld keihard regent, en iemand stapt helemaal doorweekt binnen, dan kun je zeggen: joh, wat vervelend. En dan beginnen ze zelf vaak wel een verhaaltje. Het loopt eigenlijk vanzelf. En soms beginnen passagiers ook tegen mij, hoor. Dat is eigenlijk meestal het geval. Negen van de tien keer dat ze iets zeggen van: joh, moet je nog lang werken? Daar ga ik dan op in.

Als ze niet groeten, of als ze al bellend binnenkomen, met de telefoon aan hun oor, dat soort dingen, dan zeg ik heel opvallend: góédemiddag. En die mensen zijn dan helemaal van hun à propos, zo van: huh? Want de meeste chauffeurs negeren dat. Heel veel chauffeurs zeggen: ik behandel ze zoals zij mij behandelen. Maar als je altijd vriendelijk blijft, dan valt jou niks te verwijten. Dus dat is misschien een beetje te overdreven, maar ik zeg ook altijd als ze weggaan 'tot ziens' – dat soort dingen. Dat zijn de meeste passagiers niet gewend, maar dan zie je ze toch denken van: o ja, dat is eigenlijk wel aardig. Als je veertig jaar op die bus zit en je wordt veertig jaar niet gegroet, dan zeg je misschien niks meer. Dat weet ik niet.

Het probleem is dat de concessie in de regio niet verlengd is. Dat betekent dat ik pas weer in december kan worden uitgezonden. Dus ik zit nu twee maanden zonder werk. Maar ik ben echt een workaholic. Daarom heb ik nu het idee dat het allemaal een beetje doelloos is. Stuurloos. Ze zeggen wel: we zenden je weer uit, maar ik heb daar geen zwart op wit bewijs van. Voor hetzelfde geld zit ik nog twee maanden thuis, en dan kan ik beter ander werk zoeken. Zo'n uitzendbureau, dat is echt onvoorstelbaar. Zoals nu bijvoorbeeld: ja, we hebben twee maanden gewoon geen werk voor je. Kijk, dat hebben ze me van tevoren niet verteld. Oké, ik hoef nu niks af te betalen voor mijn opleiding. Maar dat bedrag blijft wel gewoon openstaan. Als zij mij in december niet uitzenden, dat zoek ik ander werk, en dan betaal ik het zelf wel terug. Want dan ben ik wel een beetje klaar met ze. Wat het ook is: bij het bedrijf is de planning niet in orde. Dat vond ik echt vreselijk irritant, dat je niet weet waar

je aan toe bent. Ik vind het niet erg om onregelmatig te werken. Als je maar wel weet of je die dag een vroege of een late dienst hebt, dat is wel belangrijk voor je afspraken verder.

Ik heb er wel eens wat van gezegd, dan gebeurt er weer niks. Uitzendkrachten worden daar niet aardig behandeld, dat is het. Ze hadden acht uitzendkrachten, en maar werk voor twee of drie. Mijn mentor zei: ik had jou nog wat langer willen houden, om even alle puntjes op de i te zetten. Maar de planner wilde me direct op de bus hebben, ik moest meteen aan de slag. Alleen, ik wist de weg nog niet, dus ik reed telkens fout. En toen heb ik heel vaak met die bus moeten keren, echt ongelofelijk. In een bebouwde kom met heel veel passagiers die de trein moesten halen, telkens die hele bus omkeren. Na een tijdje hadden ze opeens geen werk meer. Toen ben ik dus weer bij de taxi gaan rijden. Werkte ik vier dagen op de bus en twee dagen op de taxi of zo.

Drie van de uitzendkrachten hebben ze gehouden. Maar die drie wonen tussen twee vestigingen in, die kunnen dus ook makkelijk op andere lijnen werken. Ze spelen eigenlijk gewoon een heel smerig spelletje. Ze laten je een tijdje in dienst, totdat je een vaste aanstelling zou moeten krijgen, dan gooien ze je er weer uit. En omdat de concessie heel onzeker is, willen ze geen vaste mensen aannemen. Want dan zitten ze eraan vast. Dat is gewoon vanuit de gemeente zo bedacht, denk ik. Vanuit de overheid. Zo zit het openbaar vervoer gewoon in elkaar. Ja, het is een belachelijke regel. Het komt waarschijnlijk omdat er te veel bedrijven zijn die zich aanbieden, en er te weinig plek is. Dus dan werken ze denk ik met die concessie. Als buschauffeur verdien je best redelijk hoor, zo zestienhonderd, zeventienhonderd netto. Daar kun je leuke dingen van doen: op vakantie gaan, naar de sauna en dan ook nog wat studieschuld aflossen. Nu klus ik wat bij, rijd ook nog iemand rond die een pacemaker heeft, dat soort dingen. En ik heb nu w w, al had ik dat liever niet. In mijn geval nog geen duizend euro per maand. Wat ik nu gekregen heb voor drie weken, is nog geen bijstandsniveau. Ik ga daar vandaag nog achteraan bellen, alleen bij het UWV behandelen ze je een beetje als een crimineel. Je moet, werkelijk waar, alles vertellen. Wanneer je waar bent, en hoe, en wat. Er was een test voor chauffeurs op de snelweg en daar mocht ik eerst wel en toen weer niet aan meewerken, omdat ik ook sollicitatieplicht heb. Ja, alsof een bedrijf iemand voor twee maanden gaat aannemen.

Ik denk dat het voor werknemers steeds beroerder wordt. Vroeger kreeg je gewoon een vast contract. Sneller, zeg maar. Tegenwoordig is het gewoon veel moeilijker. Maar als ik moet kiezen tussen een vaste baan in het onderwijs, of een nul-urencontract op de taxi, dan ga ik toch voor de taxi. Erg hè? Op de basisschool wist ik wel dat ik leraar wilde worden. Ik had op de basisschool heel goede docenten. Denk dat dat het is. Mijn ouders vinden het nu niet erg leuk dat ze die studie betaald hebben. Ze vinden het wel heel gaaf dat ik buschauffeur ben, hoor. Ze gaan ook mee met de bus, en dan zit m'n moeder voorin en dan zegt ze: ja, dat is m'n dochter! Tegen alle passagiers die het maar willen horen. Dat wel, ik voel me niet van: o jee, ze vinden het helemaal niks. Maar dat ze vier jaar lang in die studie hebben geïnvesteerd, vinden ze zonde. Onzin, want volgens mij is m'n studie altijd wel meegenomen. Volgens mij heeft m'n vader wel zoiets van: als je voor de klas was gebleven, had je nu niet twee maanden thuisgezeten. Ergens geef ik ze ook wel gelijk. Maar ik heb ze wel weten uit te leggen dat ik me hier het prettigst bij voel.

Die pabo was te makkelijk voor me, dat demotiveerde. Je krijgt veel te weinig pedagogische ondergrond. Om bijvoorbeeld om te gaan met kinderen met een handicap of noem maar op. Eigenlijk was het een opleiding om een hele map vol met lesideeën te verzinnen en te maken. Het sloeg nergens op. Leerlingen onderling hadden het daar natuurlijk over, behalve degenen die het te moeilijk vonden, maar die waren vaak in het eerste jaar al weg. Pas toen ik zelf voor de klas stond, zag ik hoe raar het was. Je hebt héél veel vergaderingen, veel papierwerk. Voor kinderen met problemen moet je een plan opzetten, maar er wordt nooit wat mee gedaan. Een jongetje had Asperger. Hij kon geen kinderen in z'n buurt verdragen. Hij zat tussen wandjes en hij had ook muziek op, zodat-ie niet alles hoorde wat er in de klas gebeurde. Het was een heel slim jongetje en het was zonde geweest als-ie naar een speciale school was gegaan, want vaak imiteren die kinderen dan ook slecht gedrag. Maar als je gewoon al zag hoeveel tijd ik daarmee bezig was, om dat jongetje erbij te houden, en dan nog al die handelingsplannen schrijven, welk gedrag je opvalt, hoe je dat wilt oplossen, wat nodig is, welke stappen. Je moest het rapport wel schrijven, maar het werd niet getoetst, waardoor heel veel docenten het niet doen en allemaal maar op hun eigen manier doormodderen. Het lesgeven zelf vond ik fantastisch, maar de

bureaucratie eromheen, daar kon ik echt heel slecht tegen. Ik werkte twaalf uur op een dag. Zeker van zeven uur 's morgens tot zes 's avonds, en de helft van de tijd ging zitten in onzin. Ik begreep niet hoe de anderen het deden. Misschien vergrootte dat mijn frustratie wel, ja.

Van iedereen heb ik hulp gehad: van mijn ouders, een vriendin, die me hielp met overhoren, maar ook van docenten. Ik was toentertijd slecht in economie. Daarom heb ik bijles gehad van een docent en uiteindelijk heb ik een acht gehaald voor m'n eindlijst. Omdat hij me zo goed hielp. Hij legde alles op een voor mij heel duidelijke manier uit, waardoor in één keer alle kwartjes vielen, en dat ik dacht van: oh, eigenlijk is het heel simpel. Maar als je in een klas zit met dertig leerlingen, dan is het natuurlijk veel moeilijker om iemand op z'n eigen manier te bereiken.

We woonden op Eemdijk. Ik vond het vreselijk daar. Het is gewoon heel afgelegen, en heel gereformeerd. Mijn ouders komen uit Amsterdam, dus ze zijn altijd *outsiders* daar geweest. Ze kunnen wel goed met de buren en zo, maar je bent nooit helemaal één van hen. Wij gingen gewoon naar de openbare school, en de rest ging naar de School met de Bijbel. En dat was natuurlijk al een ramp, want iedereen had daar een mening over. Wij gingen naar Baarn in school, en naar de scouting in Baarn, dus eigenlijk heb ik altijd alles in Baarn gehad. Dus ja, toen ben ik hier gaan wonen in een studentenhuis. Ik zou wel graag naar Amsterdam willen, dat lijkt me heel erg leuk. En als geld of tijd geen rol speelde, dan zou ik psychologie gaan studeren. Dat lijkt me wel interessant, maar ik weet nog niet wat ik ermee zou willen, in ieder geval geen psycholoog. En ik zou naar Australië willen, al sinds ik *De reddertjes in Kangoeroeland* zag. Elke keer gebeurt het niet, door geldgebrek. Ik wil eerst graag die schuld afgelost hebben. Gezondheid, dat is eigenlijk het belangrijkste. En dat ik een leuke baan als touringbus-chauffeur heb, zonder onzekerheid.

Ria Koevoets (1958) is schoonmaakster bij het Norbertuscollege in Roosendaal. Niets te klagen, hoor. Maar je merkt wel dat het zakelijker wordt. Niet meer tegelijk mogen lunchen met de leraren, want die zijn 'hoger'. Niet meer voor alle personeelsfeestjes worden uitgenodigd. En wanneer ze de wc-rolhouders vervangen en je niet meer in één oogopslag ziet of-ie bijgevuld moet, dat is ook zo iets. Moet je dat ding eerst weer openmaken. Waarom overleggen ze niet even? En je krijgt er elke keer werk bij, maar geen tijd. We spreken haar op het Norbertuscollege, tussen de lessen door.

'Nu moet je honderd keer dat snoer opwinden'

Schoonmaakster Ria Koevoets moet met stofzuigers zonder snoerautomaat werken

Wat er mooi was? Mijn man was onlangs vijftientig jaar in dienst bij de werkvoorziening. Toen hebben we een etentje gekregen. Hij heeft daar een leidinggevende functie. Op het moment zit-ie een maand of drie thuis. Hij is op een rare manier aan de kant gezet. Zijn consulent kreeg aan het einde van de maand een brief dat zijn contract was opgezegd. Er zou iets geregeld worden, en er gingen ook mensen mee aan de slag. Maar dat liep uit de hand. Ze zijn met vijf collega's, en vier zitten nu met een conflict met dezelfde baas. Mijn man had er wel last van. Hij kwam thuis eten, en dan maar zitten in die stoel. En dan 's nachts wakker liggen. Geen zin meer hebben in iets. Hij moet nu twee keer in de week cv-training doen. En dan toch dat etentje.

Nou ja, we organiseren zelf veel leuke dingen. We hebben onze eigen verjaardagen, onze trouwdag, de laatste dag van de kermis, en dan gaan we uit eten. En we zijn fanatieke motorrijders, dus we zijn regelmatig lekker weg. Op de Honda Goldwing, een 1800, met z'n tweeën, ik achterop. Kleine tripjes, aan de Moezel bijvoorbeeld. In de grote vakantie naar Oostenrijk, Italië, Zwitserland. Eind jaren zeventig hebben we ons verloofd, dat was op vakantie in Engeland. In die tijd was het nog wel een probleem, samen op vakantie. Mijn man was

er bij ons thuis over begonnen. Maar ons moeder zag het niet zitten. En mijn vader zei: wie zijn kont verbrandt, moet op de blaren zitten. Mijn man hield hun voor: je mag samen geen kamer huren zonder een bewijs van een trouwboekje. En daar traptten ze in! Ik had mijn man leren kennen via mijn broer, ze reden samen motor. We gingen dan uit op de Kaai. We mochten naar de Erato, daar gingen de boeren naartoe. Daar kreeg je een stempel op je hand. Zo konden ze thuis zien dat we daar geweest waren. En met die stempel gingen we dan lekker naar de Damstraat, want daar was het veel leuker. Mijn man werkte toen in de meubels op de Boulevard bij Brouwers, en die aten daar tussen de middag warm. Ik ging dan bij mijn schoonouders eten, heel gastvrij was dat, en dan hoefden we 's avonds alleen nog maar een boterham te smeren.

Ik heb hier de lagere school gedaan. Nou, kwamen wij van een boerenbedrijf. Maar je had ook de middenstand, en die kinderen konden eigenlijk al wel wat beter leren. Maar die werden ook meer geholpen. De juffrouw in de zesde klas liet echt zien dat ze de middenstand meer vond. Ze maakte twee carrés van de tafels; de middenstand zat in de binnenste ring en de boeren zaten in de buitenste rij. Er werd ons niets gevraagd. Wij kwamen van de ene kant van Roosendaal, dus gingen we naar de Hoge Vaart. Naar de huishoudschool. Er werd gewoon niet over gesproken. Bij de andere broers en zussen precies hetzelfde verhaal. Met zestien jaar ben ik gaan werken, ik ben in de winkel begonnen. Eerst bij de Spar, achter de kassa. Het was best leuk om te doen, heel afwisselend, ik heb verschillende kanten geleerd; bij de snijwaren, bij de kaas en het brood heb ik gestaan. En dus achter de kassa. Dan kom je met veel mensen in aanraking. Toen was het zo: als je boodschappen deed, maakte je ook een praatje. Echt even zomaar algemeen, of over het weer. Of mensen wilden zeggen dat het niet goed ging met een dochter of een zoon. Er waren mensen bij die toch naar mij kwamen voor een praatje, ook als bij de andere kassa de rij korter was. En het gekke is, ik werk hier nu tweeëndertig jaar, en ik kom nog mensen tegen van toen, van de tijd dat ze even hoi kwamen zeggen.

Toen we een tijdje getrouwd waren, wilden we een hond. We kochten toen een Duitse dog, een heel lief beestje. Zo'n frummeltje was het echt nog, in het begin. Het dier was eigenlijk ons kind. We hebben er veel plezier van gehad. Ik vind dat als je een dier neemt, je er dan ook wel voor moet zorgen. Ik ben

naar halve dagen schoonmaken gegaan. Toen verdiende ik eigenlijk nog meer dan hele dagen in de winkel. Maar met drie jaar en drie maanden hebben we het dier moeten laten inslapen. Ik wilde toen geen hond meer, omdat je toch gaat vergelijken. Dus toen hebben we een agaponis gekocht, een mini-papegaai, die zat op mijn schouder. Hij praatte niet, maar verstond je wel. Als we soep aten, dan deden we een stukje vermicelli aan de rand van het bord en dat at-ie dan op. En hij at een toetje, vla bijvoorbeeld. Als hij klaar was met eten dan kwam-ie op je schouder zijn snavel afvegen.

Hier op het Norbertus werk ik nog niet zo lang. Bij het vorige werk moesten we allemaal eruit. De OMO Scholengroep Tongerlo, de scholenkoepel waar het Norbertus onder valt, wilde schoonmaakbedrijven inhuren voor alle scholen die ze hebben. Maar omdat wij een vast contract hebben, konden ze ons niet ontslaan. Dus wij, vaste medewerkers, zijn toen verdeeld over het Gertrudis en het Norbertus. En sindsdien heeft iedereen zijn eigen taak, zijn eigen werk. Het verandert wel voortdurend, want als mensen op leeftijd raken of vijfenzestig worden, stoppen ze, en er komen geen mensen bij. Dan wordt iedere keer het werk over de anderen verdeeld. Dus elke keer krijg je er wat bij. Geen tijd, maar wel werk.

Eerst maakte ik alles schoon: klassen, toiletten, kantoren, trappen. Nu ik wat minder ben gaan werken, alleen nog in de ochtenden, maak ik alleen kantoren schoon en zorg ik voor de catering in de lerarenkamer, boven. De bestellingen, koffiezetten, het vullen van de koffieautomaat. Boven is het gezellig, je hebt je contacten met de docenten. Collega's die 's middags werken, hebben veel minder contact met de docenten, omdat zij de lokalen schoon moeten maken na de lessen. Op mijn vorige school hadden we altijd tegelijk met de docenten pauze. Maar dat mocht niet meer. Dan worden toch een beetje de krenten uit de pap gehaald. Die nieuwe baas liet eigenlijk blijken dat de leraren meer waren dan wij, en daarom moesten we gescheiden zijn. Ik vind toch: of je nu schoonmaakt of een leraar bent of de directeur, dat moet niet uitmaken. Je bent allemaal deel van één organisatie in één gebouw. Wij hebben nu pauze met de conciërges, dat is ook gezellig, en soms zitten er nog wel docenten bij.

Vroeger was het werk zwaarder; je liep gerust met twee emmers door het

gebouw, om dan daarna andere spullen te halen. Maar we werkten samen, het was gezelliger. Nu loop je alleen met een grote kar met alle spullen erop. Vroeger ging je met z'n allen de grote gymschaal schoonmaken, met emmers water gooien, en sommigen gingen schrobben en anderen gingen met een trekker alles aantrekken. Nu gaat alles machinaal. Dat is wel sneller, maar het had toch wel wat, dat samenwerken. Nu ben je verantwoordelijk voor je eigen stukje, alleen voor wat je zelf doet. Vroeger was je echt een team, zoals iedereen op school een team was. Jaren werkte je met dezelfde ploeg. Als er een feestje was, werd je uitgenodigd, je man werd uitgenodigd, het was gemoedelijker. Terwijl het nu toch meer vlug vlug is, het is meer stressen; in kortere tijd moet er meer gedaan worden.

Er zijn nu ook wel feesten, maar wij horen er niet echt bij, wij staan erbuiten. Dat vinden bepaalde leraren ook heel raar. Op een gegeven moment waren er leraren vijftienvintig jaar in dienst en dat vierden ze op de Kaai. Docenten zeiden: hé Ria, jij komt toch ook? Maar ik was niet uitgenodigd en dan kom ik dus niet. De docenten die dat feestje gaven, vonden dat ook niet leuk. Ik voel me niet minder dan collega's. Je hebt docenten die gewoon met mij praten en mij waarderen voor wat ik doe. Maar er zijn ook docenten die je klakkeloos voorbijlopen zonder goedemorgen te zeggen. Doen net of ze je niet zien en horen. Dan denk ik: jij komt aan het eind van de maand toch ook je geld opstrijken? Als er dan zo'n docent is en die heeft wat van mij nodig, dan is het bij mij toch: hallo, jij ziet mij niet staan en nu zou ik ineens voor jou iets moeten doen? Het is een wisselwerking. Als iemand gewoon aardig tegen je is, dan ga ik ook niet moeilijk doen. Soms denk ik wel eens: die hebben zo veel gestudeerd, die hebben oogkleppen op, die missen een stukje sociaal leven. Of ze denken door het geleerd zijn meer te zijn dan wij. Dat we onder aan de ladder staan. Maar daar ik sta dus echt boven.

De communicatie moet beter. Wij hebben toch ook zo onze ideeën. We kaarten wel eens wat aan. Ik heb bijvoorbeeld laatst onze leidinggevende gevraagd om ons erbij te halen als er spullen besteld moeten worden. Want wij moeten ermee werken. Zij kunnen het wel mooi vinden bijvoorbeeld, maar voor ons kan het weer heel onhandig zijn. Zo hebben ze laatst houders voor wc-papier gekocht, langwerpige, dichte. Ik heb gelijk toen ze binnenkwamen en

opgehangen werden, gezegd: dit is heel onhandig. Normaal gesproken is er een langwerpige doorschijnende gleuf, en dan kun je zien of er nog rollen inzitten. Nu moet je het apparaatje openmaken om te zien hoeveel er nog inzit. Het zijn kleine dingen, maar het is allemaal extra werk, en dat ze je het niet vragen, dat is echt heel vervelend. Ik hoop bijvoorbeeld ook dat als er op een moment weer stofzuigers besteld moeten worden, dat het stofzuigers zijn met een automatische snoeropdraaier. Nu moet je honderd keer zelf dat snoer opwinden.

Ik zeg er wel wat van. Er zijn ook collega's die gewoon meelopen met de rest, die zeggen niets. Toen de werkdruk opgevoerd werd, heb ik mijn mond ook opengetrokken. We kregen indertijd een nieuw schema. De eerste drie, vier dagen heb ik me in het zweet gewerkt. Maar toen dacht ik bij mezelf: dit moet voorbij zijn, ik ben niet gek. Ik pak gewoon wat ik zelf zie dat moet gebeuren. We krijgen drie of vier keer per jaar controle, en ik kom er altijd goed uit. Dus ik denk dat ik het goed doe. En als ze het niks vinden, jammer dan. Ik heb toch echt maar twee handen, ik word ouder; je gaat een beetje kraken links en rechts. Ik doe wat ik kan. En zolang ze het op mijn eigen manier laten doen, gaat dat prima. Ik heb ook wel eens een keer een controle gehad, en bij de directeur zijn er van die stoelen met chromen poten waar nog stof op enkele plekken zat. Dat was toen niet goed. Ja, dan denk ik: zoek het uit, dit is gewoon iets zoeken om iemand te berispen. Ik doe gewoon wat ik kan, en als ik thuiskom, moet ik niet afgebrand zijn. Als ik thuis ben, wil ik ook iets kunnen doen. Ik heb een collegaatje dat ingevallen was voor een vaste collega, en van haar hoorde ik dat ze ontzettend gepusht werden op haar andere plek. Zoveel minuten voor dit, en zoveel minuten voor dat. Het kan nog veel erger. Ik ben blij dat ik hier werk. Maar het is terecht dat er protest is.

Hier zijn nu nog vaste krachten, maar misschien komt er wel een schoonmaakbedrijf. Ze gaan ook steeds meer op tijd werken, je moet nu al om dingen heen poetsen. Daar zijn ze volop mee bezig. Nu zie ik hier allemaal kringen van de koffie. En er ligt papier, en je weet ongeveer wel: die en die is precies en dat is een sloddervos. Ik haal het nog steeds gewoon even weg en poets het af. Als ik zo overal langs moet slingeren, heb ik niet het gevoel dat ik schoonmaak. Misschien kan ik het straks ook wel zo doen als ze het vragen, en denk ik dan voor mezelf van: laat maar. Maar op zo'n moment gaat een beetje de interesse

ervanaf, denk ik. Terwijl nu toch het fijne is dat je het zelf kan bepalen. En dat je dan een schouderklopje krijgt.

Als alles goed gaat, dan gaan we proberen wat meer in de schoolvakanties lekker eens een reisje te boeken en echt weg te gaan. Dat het niet blijft bij alleen even met de motor, maar ook een vliegreisje. Meestal blijft het bij praten en komt het er niet van. Ik zou wel iets opzij willen zetten om misschien een paar jaar eerder te stoppen. Maar om te zeggen dat het om grote bedragen gaat, nee. We hebben het hartstikke goed. Mijn man zegt ook wel eens: je hebt mensen die klagen met het spek in de bek, het is nooit goed. Als ik echt veel geld zou hebben, dan zou ik het aan de vogelbescherming geven. Ik vind het belangrijk dat de mensen op de natuur letten en er zuinig op zijn. We hebben ook vogelkastjes hangen, en struiken waar de vogels nestjes in kunnen maken en in weg kunnen duiken. Dieren vind ik soms fijner en eerlijker dan mensen.

Eric ten Napel (1974) werkt op de markt. Hij woont in het leegste stukje van Nederland: vlak bij Blokzijl, nog net in de Flevopolder. School was hem te burgerlijk, maar bier drinken met de krakers was het ook niet. Hij wilde de handen uit de mouwen, het platteland naar de stad brengen, en vooral: alles zelf bepalen. We ontmoetten Eric in de woonkamer van zijn vriendin. Daar in de vriezer liggen zijn schaapjes, om worst van te maken.

‘Ik maak honderd procent mijn eigen beslissingen’

Marktkoopman Eric ten Napel geeft het meest van alles om vrijheid

Altijd sluimerde er natuurlijk wel iets van: is dit nu alles? Dat ik om me heen keek en dacht: waarom? Voor mijn gevoel was er van alles mis. Het is denk ik begonnen toen mijn moeder ontdekte dat ik rookte. Een jaar of zestien zal ik geweest zijn, en het eerste wat ze zei, was: Eric, hoe moet ik dit nou verantwoorden tegenover de burens? Ze maakte zich niet eens zorgen over mijn gezondheid. Ik was er kapot van, ben meteen na mijn middelbare school uit huis gegaan. Ik trok die VVD-mentaliteit van mijn ouders niet meer. Ik ben nog een tijdje blijven hangen op de havo, maar die heb ik nooit afgemaakt. Was te druk bezig met allerlei eigenzinnige dingen en was net in die linkse klik terechtgekomen. Je komt een keer een flyertje of een poster tegen en dan sta je er van de een of andere dag opeens met beide benen in.

Begin jaren tachtig had je dat hele kraakgebeuren. Er waren ontruiming en de media gaven er aandacht aan. Er gebeurde echt van alles op dat vlak, er waren toen ook allemaal leuke initiatieven. Ik ben muzikaal analfabeet, maar ik heb toen nog in allerlei bandjes gespeeld. Drummen, daarvoor hoefde je geen noten te kunnen lezen. Na een tijdje kreeg ik het gevoel dat er wel veel geroepen en geschreeuwd werd, maar dat er niet echt iets gebeurde. Uit weerzin tegen dat lamlendige gedoe kreeg ik het gevoel van: ik wil iets nuttigs doen. De biologische landbouw zou het worden, in plaats van overal maar tegenaan te schoppen en bier te drinken. Ik wilde functioneel worden, een bijdrage leveren.

Als vrijwilliger kwam ik zo terecht op een biologisch bedrijf en in een later stadium ben ik de studie gaan doen. Nou, dat is een groot woord, want het is gewoon een mbo-opleiding. Zo was ik na, wat andere mensen dan noemen, na vijf jaar nietsdoen opeens in de landbouw geëindigd. Na alles en niets te hebben gedaan, wilde ik het toen in de praktijk gaan brengen. Wel in de tuinbouw, hoor. Want als je in Nederland grond wilt kopen, heb je natuurlijk ontzettend veel geld nodig. Tuinbouw is dan het eenvoudigst te realiseren.

Uiteindelijk ging het niet door, want aan het einde van mijn jaar kwamen ze aanzetten met die plaats hier op de Noordermarkt. Wat me daar destijds precies in aansprak, weet ik eigenlijk niet. Ik was in eerste instantie van plan om die kraam daar neer te zetten om wat geld te verdienen en dan alsnog door te gaan in die tuinderij. Maar ik vond het daar eigenlijk zo leuk, met collega's en dergelijke en het werk an sich, dat ik ben blijven hangen. Ik illustreer het altijd met de zinsnede: het platteland naar de stad brengen. Ik ben ook gewoon maar een stadskind, geen boerenzoon. Dus die landbouw was eigenlijk vooral een dingetje van: kijken of je dat kunt. En zo werk ik nu toch wel zeventig uur per week op de markt in de stad. Maar dat gaat vanzelf, hoor, dat doe je gewoon omdat je voor jezelf werkt. Ik was wat dat betreft altijd een ijverig baasje. Begon al tijdens mijn middelbareschooltijd met productiewerk. Fabriekswerk, maar ik heb ook op zee gevaren en in een naaiatelier gewerkt; allemaal 'handen uit de mouwen'-banen. Maar ik hield het nooit langer dan een halfjaar vol. Er zit na een tijdje gewoon geen uitdaging in. Hier heb ik juist niet een bepaalde functie en dat scheelt, ik doe de leukste dingen gewoon zelf. Meestal is dat niet het geval, dan doen de meest hooggeplaatste figuren dat.

Ik noem mezelf sarcastisch wel eens secretaresse of logistiek medewerker, personeelshoofd, manager, directeur, de hele reutemeteut, noem maar op. En het klopt ook wel ergens. Ik sta maar drie dagen in de week op de markt en de rest is een boel administratie en ander geregeld: roosters maken voor personeel, bestemmingen doorgeven – verzin het maar. En dan moet ik ook nog samenwerken met een boerderij. Ik neem aan dat dat niet voor iedereen is weggelegd, maar het is wat mij betreft wel het leukst. Het is voor mensen in fabrieken toch verschrikkelijk om altijd hetzelfde schroefje in hetzelfde onderdeel te draaien? Je moet voor jezelf durven opkomen en eruit durven stappen. Het is ook de

vrijheid dan die je proeft. Ik maak nu altijd honderd procent mijn eigen beslissingen. En je komt jezelf 'voor de volle' honderd procent tegen als je het niet doet. Ik ben heel erg beschermd opgevoed, en eenmaal uit huis ging er dus een hele nieuwe wereld voor me open. Daar geniet ik nog elke dag van.

Als ik terugblik, heb ik maar een heel matige opleiding. Als ik nu ergens ga solliciteren, is het enige fatsoenlijke waarop ik kan terugvallen dat ik tien jaar zelfstandig ben geweest. Dan weten ze dat ik de motivatie heb om iets voor elkaar te krijgen en om de boel te overzien. Maar als je puur op het opleidingsniveau afgaat, dan heb ik alleen maar een havo-diploma. En ik heb middelbare agrarische school gedaan. Dus dat houdt heel weinig in op papier. Maar of ik terugkijkend andere keuzes had gemaakt... ik denk het niet, nee. Ik was een laatbloeier. Wist nooit echt wat ik wilde. Ik ben ook erg dankbaar dat ik de tijd heb genomen om dingen te ontdekken. Ik heb mezelf toen enorm ontwikkeld.

Boos, tja. Drie weken geleden is er ingebroken in m'n witte busje. De kassalades achter in de auto zijn gepikt. Zat muntgeld in, voornamelijk wisselgeld. 's Nachts gebeurd, in Leiden. Ik had hem ook op een domme plek neergezet, hoor. Ik ben wel redelijk stoïcijns, zo veel indruk heeft dat niet gemaakt. Ik had niet eens aangifte willen doen, maar dat moest. Want in de kassalade zat ook weer een pasje dat je nodig hebt op de markt, en om een nieuwe te krijgen moet je aangifte doen. Natuurlijk, je baalt ervan. Maar het is niet iets waarvan ik wakker lig. Je moet toch weer verder, van: wat moet er nu gebeuren? Zo ben ik altijd al geweest, eigenlijk.

Ik droom nog wel van een boerderij in Frankrijk. Ik ben altijd geïnteresseerd geweest in de agrarische sector. Wat mij het leukste lijkt, is een zelfvoorzienende boerderij. Misschien zelfs een commune – ik heb tot een paar jaar geleden altijd in woongroepen gewoond. Maar in Nederland is zo'n idee moeilijk haalbaar. Het is gewoon klein. Veel onroerend goed, en het is allemaal duur hier. Ik zou wel in Frankrijk in stenen willen beleggen. In Nederland is dat niet te doen. Dan heb je echt een aardige zak centen nodig. Maar in het buitenland kan het wel. Ik zit nu af en toe wel te kijken. Zou leuk zijn als het binnen vijf jaar lukt. De taal is nog wel een barrière, maar verder zie ik weinig obstakels. Tenzij natuurlijk de pleuris uitbreekt, en we nog dieper in crisis raken. Maar

ergens zou ik dat ook wel goed vinden. Dat zou de mensheid dwingen om de stoomtrein die maar doorwalst een keer op een ander spoor te zetten. Ik denk niet dat men dat vrijwillig zou doen. Iedereen doet gewoon z'n ding en gaat gewoon door. Als ik de machinist was, zou ik het wel weten: de afgrond in! We zijn toch gewoon overbevolkt, op dit moment?

Maar wie daarvoor verantwoordelijkheid zou moeten nemen, is een lastige. Ik ben tegen betutteling van de overheid, maar ik weet ook geen beter alternatief voor de democratie die we hebben. Op sommige vlakken zou de overheid meer initiatief mogen nemen. Het economisch gewin is nu overal dominant, in Europa en daarbuiten. Maar bijvoorbeeld die dunne plastic tasjes bij de kassa bij de supermarkt, dat mag nu niet meer. Geloof dat de overheid daarachter zat. Als de overheid dat soort dingen regelt, vind ik het wel goed. Ik heb me vrij bewust teruggetrokken uit de maatschappij. Heb al tien jaar geen televisie of krant meer. Ik vind het wel belangrijk om basaal op de hoogte te blijven, hoor. Ik zit er ook wel regelmatig over na te denken, over wat er gebeurt in de wereld – wat zijn de gevolgen hier als het daar slecht gaat? Daarom dacht ik ook: je kunt je spaarcenten misschien beter in stenen beleggen, want straks is het geld misschien niks meer waard. Kan ik er een bordje bij zetten: dit is van mij!

Evelien van den Ende (1985) is projectleider digitaal werken bij de gemeente Hengelo. Ze is om een baan te krijgen van Utrecht naar Hengelo verhuisd. Dat lag niet zo voor de hand, want ze is erg gehecht aan haar familie en vrienden in de Randstad, maar het werk ligt de laatste jaren nou ook weer niet voor het oprapen. Van den Ende is nog maar net begonnen met haar carrière. Een vast contract? Nou, liever niet, waarom zou je je al vastleggen?

‘De toekomst is een zwart gat. Mooi’

Evelien van den Ende heeft nog geen zin zich ergens op vast te leggen

Toen ik afgestudeerd was en terugkwam van mijn reis, was net de arbeidsmarkt ingestort. De recessie. Zo’n drie, vier jaar geleden. Ik had niet verwacht dat het Nederland zou treffen. Ik weet niet waarom, het was wel naïef misschien, maar ik had het niet verwacht. Ik was het meisje met het lijstje. Ik had een lijstje met dertig werkgevers. En allemaal hadden ze geen vacature of ik was niet goed genoeg. Mijn cv was naar mijn idee wel goed, maar blijkbaar had ik dat fout. Grappig, want ik ben een P&O’er in hart en nieren!

Nu heb ik een driejarig contract; ik krijg nog steeds geen vaste aanstelling. Maar mij maakt dat niet zo veel uit. Ik denk eerder dat ze blij mogen zijn dat ik drie jaar blijf. Dat klinkt heel lullig, maar je wilt jezelf ook ontwikkelen. We gaan voor de zomer het eerste proces digitaliseren en ik ben heel benieuwd wat het met mensen doet. Er zit een heel menselijke kant aan. Iedereen kan straks alles in de computer opzoeken; wanneer ze straks jouw naam intypen, kunnen ze precies zien wat jouw werkvoorraad is. Ik ben benieuwd hoe mensen zich daarbij voelen. Als jij dan belt als klant, kunnen we ook alles vinden. Als iemand op vakantie is, hoeven we niet te zeggen: sorry, over twee weken wordt u teruggebeld, dan kunnen we je meteen helpen. Zo kun je het werk makkelijk van elkaar overnemen. Je maakt je als organisatie minder kwetsbaar. En dat is nu mijn project. Maar ik wil de deuren niet voor mezelf dichtgooien. Ik denk dat ik misschien wel ga kijken bij meer commerciële organisaties. Hoe gaat het

daar, past dat beter bij me of werk ik toch prettiger bij de overheid? Dan kan ik daarna altijd nog terug. Het is maar werk. Ik zou mijn leven niet zo nauw willen zien. Het is belangrijk dat je jezelf ontwikkelt. Het leven en de toekomst, het is gewoon een zwart gat. En ik vind het fijn dat het zwart is; als ik alles al zou weten, zou het voor mij beknellend zijn. Het enige wat ik zeker weet, is dat ik nog meer kennis op wil doen.

Ik kwam uit Utrecht naar Enschede, voor een báán. Ik had nooit gedacht dat ik Utrecht zou verlaten. Ik vind het zo'n leuke stad. En ik mis mijn vrienden ook echt wel eens nu ik hier zit. Zeker in het begin. De andere trainees hielpen mij er wel doorheen. Eentje kwam uit Ede, waar ik oorspronkelijk vandaan kom, die had ook in Utrecht gestudeerd. En de andere kwam uit Groningen. Dus zodoende hadden we wel een groepje in Enschede dat in dezelfde situatie zat. Ik zie de trainees nog steeds één keer in de maand. Maar de afstand met mijn familie is lastig. Ik heb een tweelingbroer en nog twee oudere broers. We zijn echt een heel hecht gezin. Ja, en heel gezellig. Op hen kun je altijd bouwen. Dat heeft mijn moeder ook altijd hoog in het vaandel gehad. Voor mijn vrienden geldt hetzelfde. Het zijn echt heel goede vrienden. Er zijn er een aantal, een handjevol van vijf of acht mensen, die echt daartoe behoren, die je echt opvangen wanneer het misgaat. En ja, dat vond ik wel tegenvallen, van: oeps, die kan ik niet vervangen, die heb ik al twintig jaar. Die kennen me van de hoed en de rand. Je hoeft ze niks uit te leggen. Die zijn er echt voor me, dat hebben ze wel bewezen. Daarom is het soms ook wel moeilijk dat ze zo ver weg zijn.

Als ik kijk naar mijn helpers; mijn ouders staan echt bovenaan. Die zijn echt, ik ben een heel verwend kind. Ze zijn heel proactief. Om een klein voorbeeld te geven. Bij ons was het niet de bedoeling dat je gewoon chagrijnig was. Je moest verklaren waarom je chagrijnig was. Dat is wel een stukje proactiviteit. Als je dan vertelde wat je dwarszat, werd er een oplossing gezocht. Ze zijn heel betrokken. Mijn grootste kwelling is dat ik meestal in Twente ben. De rest van mijn familie en kennissen wonen in het westen van het land. Een goede vriendin die ziek is ook. Het is niet leuk om te horen dat ze haar ex-vriend moet bellen om haar naar het ziekenhuis te brengen. Ik kon dat op dat moment niet doen, heel vervelend. Ik vond het fijn om met mijn tweelingbroer zijn nieuwe huis in te richten. En dat ik daarna mijn oom en nog een andere oom ook even

kon zien. Mijn broers verjaardag was bij mijn ouders, dus toen heb ik gewoon iedereen weer even gezien.

Waar ik boos over ben? Tja. Eigenlijk is de overheid de ondernemingsraad van de bevolking, en die behartigt geen individuele gevallen. Maar neem Mauro. Waar ik me aan stoort, is dat er niet gezegd wordt: dat zijn nou eenmaal de gaten van het beleid. Die zijn er altijd. Ik erger me eraan dat wanneer er een gat gevonden wordt, men zich er heel erg over gaat opwinden. Dat er dan zo'n mediahype ontstaat. Ik zou wel willen dat de politiek niet zo mediagevoelig was, wat meer objectief. Ik vind het erg hyperig. Waarschijnlijk trekt dat onze bevolking aan, maar dat vind ik wel jammer. En andersom trouwens ook, dat de journalistiek niet zo hyperig zou zijn. Echt goede journalisten moeten alle kanten goed belichten en voor- en tegenstanders allemaal evenveel tijd geven. Vaak hoor je maar één kant van het verhaal. Het is zo ontzettend eenzijdig. Een economisch voordeel is vaak niet goed voor het milieu, bijvoorbeeld. Maar dat wordt dan niet goed belicht. Als je de bevolking wilt meenemen en een bepaald verantwoordelijkheidsgevoel wilt geven, dan moet je ze ook voeden met de achterliggende dilemma's.

Ik heb een keer gezegd dat als de cultuur zichzelf niet kon sponsoren, het er dan maar uit moest. Daar ben ik een beetje op teruggekomen. Want laatst was ik bij een fantastische dansvoorstelling. Echt een heel mooie avond gehad. Alleen, de stoeltjes waren dus leeg. Ja, dan komt het ineens wel dichtbij. Het zou zo jammer zijn wanneer dat verdwijnt. Ik denk namelijk dat onze samenleving zoals die nu is heel erg individualiseert; ik heb het gevoel dat het komt doordat we zoveel geregeld hebben. Hoe asociale de regering, hoe sociaal het volk. Als het slecht met je gaat, ga je kijken welke instantie je kan helpen. Maar je denkt niet welke vrienden of familie je kunnen helpen. Want het schijnt bijvoorbeeld in India, in de arme buurten, dat ze allemaal voor elkaar zorgen. Dat had mijn vriend een keer gelezen in zo'n boek van een man die in de getto's van India ging zitten. Het scheen heel gezellig te zijn en men zorgde goed voor elkaar. Dat is een staat waar de overheid helemaal niet voor de mensen zorgt. Op de een of andere manier zijn we niet meer gewend om in de buurt of de omgeving naar hulp te vragen en het te krijgen. Zo verlies je een stukje proactiviteit. Sport en cultuur, die zorgen ook voor een actief leven. Anders dan op een bank zitten

en je laten vermaken door de tv. En als mensen achter een tv zitten, zijn ze niet bezig met andere mensen, zijn ze niet de hert op, aan het *socializen*. En ik denk dat sport en cultuur wel verbinden. Het allermooiste zou zijn... In China hebben ze iedere ochtend ochtendgymnastiek samen. Misschien helpt dat nog ook.

Als je meer gedeeld gevoel wilt creëren, kan dat heel goed zijn. Maar dan moet het duidelijk zijn dat mensen een bijdrage moeten leveren aan de maatschappij. Daarvoor ben ik ook naar Twente gegaan. Ik lever er iets voor in, maar ik krijg er ook iets voor terug. Ik kan dan iets bijdragen. Als ik in Utrecht had willen blijven zitten en ik kan geen baan vinden, ja, dan doe je niets. En ik denk dat dat bewustzijn er pas, is wanneer de politiek een volwassen discussie gaat voeren met het volk. Wat dat betreft is bewustzijn een kwestie van herhalen. Ja, in de zin van samen een land opbouwen en het dus ook samen doen. En dan niet alleen maar bepaalde bevolkingsgroepen benoemen. Ook de welgestelde mensen hebben er belang bij dat het goed gaat met het land, dat het eerlijk verdeeld wordt, want dat is belangrijk voor de veiligheid. Ik voel me ook wel Nederlander, zeker. Hoewel ik moet zeggen dat ik wel een ander soort mensen zie dan vroeger. Meer nuchtere Nederlanders. Ik vind het heel bijzonder dat het beeld dat ik had van Nederlanders toch weer veranderd is. We worden in het buitenland, zeker door Belgen, blaaskaken genoemd. Dan denk ik: dan hebben ze de oostelijke Nederlander nog niet ontmoet. Ik ging werken bij een kleine gemeente en ik werd een beetje buitengesloten. Het groepsgevoel is hier heel groot. Je komt er niet doorheen. Later ben ik ook met open groepen in aanraking gekomen, maar dan moet je wel je beeld bijstellen.

Femke Egas (1972) werkt op de markt. Ze studeerde fysische geografie, maar de wetenschap ervoer ze als een vooringenomen praktijk. Meer dan tien jaar probeerde ze een praktischer plek in de samenleving te vinden. Ze probeerde allerlei banen voor ze uiteindelijk uitkwam bij het meest praktische denkbaar: groenten verkopen op de markt. Biologische groenten, zonder gif, en ze moeten er in haar kraam ook mooi bijliggen. Ze kweekt ze zelf ook, op een landje bij haar tuinhuisje in Leiden. We spraken de kraamhouder in haar keuken. Ouderwetse grote oven, pompoenen in de kozijnen.

‘Ik wilde liever op het land werken’

Fysisch geografe Femke Egas zag niks in de wetenschap

Ik heb nu een halfjaar een tuinhuisje, in Leiden. Ik wilde eigenlijk wel Amsterdam uit. Lekker dicht bij mijn werk en buiten wonen, maar wel betaalbaar. Ik ben gaan zoeken naar caravans of zoiets, toen kwam ik hier uit en ik vond het wel een leuke sfeer. Officieel mag je er niet wonen, maar ik ben er wel veel, bijna altijd. Het complex is een beetje aan de rand van de stad en best groot; het zijn vierhonderd tuintjes. Ik laat nu een houtkachel bouwen, midden in het huisje. Dat is nog best wel een gedoe, met de pijpen en alle onderdelen die je daarbij nodig hebt. Een vriend heeft geholpen om een gat in het dak te maken en ik ben voor alle onderdelen langs verschillende winkels gegaan. Een heel karwei, maar wel erg leuk om te doen. Daar word ik blij van. Ik heb daar een kasje en daar staan heel mooie paprika's en aubergines in. Nu kweek ik daar zelfs charentais. Dat is best wel bijzonder, want die meloen zie je nooit in Nederland. Het zijn Franse meloenen, oranje vanbinnen. Het lukte me om ze in een kasje zelf te verbouwen, dus dat was kicken.

Ik houd erg van het buitenleven en de natuur, dat is het. Ja, hoe kom je als kind op het idee wat je wilt studeren? Ik wilde eerst biologie doen en toen kwam ik erachter dat er ook zoiets als fysische geografie bestond. Ik heb dat

zelf uitgezocht, ik geloof niet dat ik echt advies kreeg. Het is aardrijkskunde, en dan niet de sociale kant, maar die van de natuur. Tijdens mijn studie kwam ik erachter dat die hele wetenschap niet zo mijn ding was. Ik ben er wel goed in, in die exacte vakken, maar ik vond het niet leuk. Met de wetenschap ga je naar een klein onderwerp kijken en daar heel diep op in. Allerlei aannames doen en een hoop geleuter; daar had ik gewoon niet zo'n zin in. Ik had bijvoorbeeld een onderzoekje gedaan naar de aanwezigheid van pyriet in de Amsterdamse waterleiding. Dat is een mineraal, het lijkt een beetje op goud. Het ging om de verzuring van de bodem, dat zou door pyriet komen. En ik weet nog dat ik dat pyriet helemaal niet vond. Maar het was dus wel de aanname van die professor dat het in de grond zat, en dat zou dan de enige verklaring zijn voor de chemische processen die daar in de bodem voorkwamen. Het was er niet; daar sta je dan met je aanname.

Ik was gewoon meer geïnteresseerd in de praktijk dan in wetenschap. Ik heb het wel afgemaakt, en toen dacht ik: nu wil ik graag iets met landbouw. Tuinders adviseren, over hun grond of over het omschakelen van regulier naar biologisch verbouwen. Ik had daar nog niet zo'n heel duidelijk beeld van. Ik wilde iets met advies doen én met mijn kennis. Maar daarvoor wilde ik eerst wat meer ervaring opdoen om te weten waar ik over praatte. Dus het was niet mijn doel om echt tuinder of boer te worden, het ging mij om de praktische ervaring. Maar ja, ze zien me aankomen. Ik kom uit Amsterdam en heb een universitaire studie gedaan, wat weet ik nou van de landbouwpraktijk? Dus dacht ik: dan ga ik eerst op het land werken. Twee maanden in Engeland gezeten. Ik ging er voor een halfjaar heen, maar dat trok ik helemaal niet. Engeland niet, het kleine dorpje niet. Ik had toch ook een ideaalbeeld dat ik helemaal op mijn plek zou zijn op een biologische boerderij. Helaas: Engeland is heel stijf. De omgang, het land, de mensen. Ik zat bij een gezin dat het een beetje moeilijk met elkaar had. Ik had mijn eigen caravan, maar ik at bij hen. Ze hadden wel van tevoren aangegeven dat als we uitgegeten waren, ik naar mijn caravan moest, want ze wilden ook nog hun eigen gezinsleven hebben, zeg maar. Dat klonk wel logisch voor mij. En ik had er ook veel zin in, had allemaal boeken meegenomen en ik zag me daar helemaal zitten. Ik had altijd in Amsterdam gewoond. Nu was er niets. Ik kon daar helemaal nergens naartoe, behalve naar Amsterdam.

Ik heb daarna nog allerlei dingen gedaan, zoals bij de provincie gewerkt, bij de afdeling bodemsanering. Dan gaat het om goedkeuringen van bouwprojecten. Er moet dan een bodemonderzoek gedaan worden. Dat onderzoek beoordeelde ik dan. Moest ik achter een computer zitten. Heel ambtelijk werk ja, maar je moet wel al je bodemkundige kennis gebruiken. In het begin vond ik het even leuk om dan echt m'n hersens te gebruiken, maar dat duurde niet lang. Dus ik heb op heel veel plekken een jaar of anderhalf jaar gewerkt en dan ging ik weer weg. Ik miste een plek waar ik mezelf kon ontwikkelen en het vertrouwen had. Nu heb ik heel erg m'n plek gevonden. Het is heel praktisch werk. De groente heeft wél m'n passie. Echt mooie groente vind ik leuk om te verkopen. Verkopen kan ik ook goed, mensen iets aanbieden van: nou, dit hebben we nog en we hebben ook nog lekkere radijsjes in de aanbieding. En dat ze dan zeggen: ik weet niet wat ik daarmee moet doen, en dat ik dan uitleg geef. Op de dag dat ik handel doe, bekijk ik alles wat er binnenkomt zelf. Als er dan sperziebonen van de groothandel komen die niet vers zijn, dan zeg je dat je niet het volle pond wilt betalen. Alles wat we direct bij boeren kopen is zo vers, dat komt meestal wel goed binnen. Eigenlijk willen we alleen maar de mooiste, meest verse producten hebben. Mooie kleuren, het moet er goed uitzien in de kraam.

Met het bedrijf waar ik werk, staan we op zeven verschillende markten, in Amsterdam, Rotterdam, Den Haag. Ik kende Rotterdam eigenlijk niet zo goed. Maar Rotterdam is echt heel leuk. Heel leuke mensen. Het is echt een stad-stad. Ook jonge mensen en aparte mensen, het is fris. Heel anders dan Den Haag. In Amsterdam sta ik altijd op de Nieuwmarkt. Dat is weer wat hipper, weet je wel. En in Amstelveen zijn altijd een beetje de zuinige zeikerige mensen, terwijl ze wel de rijkste zijn. We hebben vaste klanten, die elke week terugkomen om hun boodschappen te doen. Er is een klant die roept altijd: ik kom hier al negen jaar! En nu heb je in Amsterdam allemaal zondagsmarkten. Daar sta ik met verse *smoothies*, groente en fruit. Je hebt de Pure Markt en de Sunday Market, en de andere zondagen worden ook wel opgevuld.

Als het zou kunnen, blijf ik gewoon nog een tijd bij dit bedrijf werken. Dat lijkt me leuk. Ik geef nu ook meer leiding als ik op de markt ben, dan ben ik ook eindverantwoordelijk. Gewoon op een prettige manier met mensen werken, dat is toch wat je uiteindelijk wil. Ik vind dat soms moeilijk. Mensen waar je

verantwoordelijk voor bent, zorgen dat ze ook gemotiveerd blijven. En niet de kantjes ervanaf lopen. Het is soms lastig omdat je denkt: Jezus, waarom doet ze nou niet meer haar best? Soms zeg ik te veel, soms moet je juist eventjes een omweg nemen. En kijken waarom iemand iets niet doet; hoe kan je iemand weer enthousiast maken? Als ik dan te veel zeg: je moet dat doen, nu moet je dit doen, dan kunnen mensen zichzelf niet meer ontwikkelen. Ik vind het belangrijk om enthousiasme maar ook eerlijkheid en rust uit te stralen. Een beetje die dingen. Maar ook alles perfect maken, een echt zo mooi mogelijke uitstalling maken. En dan zelf ook nog wat geld verdienen. Ik bedoel, anders is het wel heel hard werken voor niks.

Als het zou kunnen, als ik echt geld zou hebben, dan zou ik wel heel graag ergens buiten gaan wonen. De stad uit en een flinke groentetuin kunnen bijhouden, beesten hebben. Als het maar kleinschalig is, niet om daarvan te kunnen leven, maar wel om voor mezelf te kunnen genieten van hoe het groeit en hoe het allemaal beweegt. Dus óf hier in Nederland buiten óf ergens anders. Nederland vind ik toch wel heel klein, heel veel snelwegen en steden. Vol. De samenleving, ik heb niet zo'n hoge pet op van de hele meute. Het gaat hier allemaal wel heel erg om groeien en om grotere snelwegen en dat soort dingen. Het is ook heel makkelijk allemaal, het hele leven. Zoals het lekker warm hebben in huis, want er is toch genoeg gas? We worden zulke luxebeestjes. Mensen weten het gewoon niet meer, alles moet zo comfortabel, snel en makkelijk mogelijk. Ja, nou klinkt het net alsof ik een enorm 'vroeger was alles beter'-achtig iemand ben, en dat is het denk ik niet, maar het gaat wel heel erg ten koste van de natuur, die ik wel heel belangrijk vind. En van de rust. Het is natuurlijk heel prettig om in een maatschappij te leven waar alles goed geregeld is. En ik heb wel periodes gehad dat ik ziek of werkloos was en dat ik prima heb kunnen leven doordat ik gewoon een uitkering kreeg. Grote veranderingen, daar ben ik niet echt bang voor – en kleine eigenlijk ook niet. Het gaat toch meer geleidelijk, al die aanpassingen. Nou ja, ik leef uiteindelijk toch mijn eigen leven. Als ik bijvoorbeeld werkloos zou zijn en geen uitkering zou krijgen, dan ga ik het op een andere manier oplossen.

II

Bestaanszekerheid

Dorien Rahman-Spies (1984) werkt als invalkracht in de thuiszorg. Een vaste baan zou beter zijn, maar dat kan niet met kleine kinderen. Ze werkte eerst voor Buurtzorg, een organisatie die bejubeld wordt als alternatief voor de bureaucratische klassieke thuiszorg. Maar ze is er net uitgeknikkerd, nota bene toen ze hoogzwanger was: ze zou te weinig flexibel zijn. Dorien trouwde met een jongen uit Bangladesh; dat had ze vroeger nou nooit gedacht. Een jongen die in een restaurant werkt, in plaats van dat hij een of andere chique baan heeft. We spreken haar in hun eigen huis in Leeuwarden.

‘Op een gegeven moment zeiden ze: Dorien, we moeten praten’

Verpleegkundige Dorien Rahman-Spies werd hoogzwanger ontslagen

Deze week werk ik twintig uur. Normaal gesproken krijg ik meer uren, hoor. Vorige week had ik er veertig en voor volgende week hebben ze me er weer zo veel gegeven. Ik bel een week van tevoren op, vraag wat voor diensten ze open hebben staan, geef m'n niveau aan en dan komen ze met wat mogelijkheden. Meestal kan ik kiezen, maar ik neem eigenlijk alles aan. Als ik het maar kan combineren met de rest van mijn werkzaamheden. Dus of het nou in een verzorgingshuis, bij een verpleegtehuis of een afdeling dementie is, dat maakt me eigenlijk niet zoveel uit. Verder werk ik op vrijdag en zaterdag bij het zwembad. Dat is ook weer zo'n veertien uur per week. Soms is het wel onhandig dat ik pas een week van tevoren weet wanneer ik aan de slag kan. Maar goed, daar heb ik naar leren leven.

Natuurlijk, je wilt altijd meer verdienen. Ik kan niet zeggen dat we het heel breed hebben, maar we komen prima rond. Ik heb soms wel het idee dat ik onder mijn eigen niveau werk. Als invalkracht blijf je toch altijd een vreemde: voor de klant, voor diens familie en voor de verpleegarts. Je doet je ding en je bent gelijk weer weg. Echt persoonlijk contact is er niet bij. Ik heb in het verle-

den ook wel meer verantwoordelijkheid gehad, maar ik vrees dat het onder de huidige omstandigheden niet mogelijk is. Als je in de zorg een vaste baan wilt hebben, moet je vierentwintig uur per dag beschikbaar zijn. En dat dan zeven dagen per week; hoe realistisch is dat met twee jonge kinderen? Mijn man werkt meestal 's avonds en in het weekend, en ik heb dus ook nog het zwembad. Dus ja, dan wordt het moeilijk.

Bij Buurtzorg had ik die verantwoordelijkheid wel. Je had een klein team waar iedereen zijn zegje kon doen. Er waren wel kaders waar je binnen moest blijven, maar die waren behoorlijk ruim. Je zette zelf echt de lijnen uit en die vrijheid die dat gaf, beviel me wel. Helaas hebben ze me er uitgeschopt. Als ik eraan terugdenk, voel ik nog steeds de boosheid van toen opkomen. Zonder waarschuwing hebben ze me ontslagen. Geen gesprek over de voortgang, niks. Op een gegeven moment zeiden ze: 'Dorien, we moeten praten.' En dat was dat. Ze zagen geen mogelijkheden tot verbetering, vonden dat ik te weinig flexibel was; maar wat wil je? Ik heb mijn gezin er ook bij en een andere baan. Misschien was het ook maar een smoes, ze hadden namelijk sowieso maar weinig uren. Dus ergens begrijp ik het ook wel. Ik kon maar moeilijk worden ingepland. Alleen hadden ze me als je erop terugkijkt gewoon nooit moeten vragen. Ik zat prima bij mijn oude team. Nu stond ik op straat met een baby in de buik. Achteraf heb ik ook heel lang gedacht: heb ik nou iets verkeerd gedaan, ligt het aan mij? Ben ik de fout ingegaan met cliënten, ben ik te dominant, of te eigenwijs? Ben ik te persoonlijk geweest? Nu twijfel ik niet meer. Het was vooral wanbeleid van hun zijde. We hebben nooit ruzie gehad, zijn altijd vriendelijk tegen elkaar geweest. En dan ineens een ontslag. Buitengewoon onprofessioneel. Zeker omdat ik in die tijd zwanger was. Doordat ze me toen ontsloegen, ben ik veel zwangerschapsuitkering misgelopen. Wisten ze niet, zeiden ze later. Nee, ik ook niet. Maar ik zat wel met de gebakken peren.

En dan heb je ineens geen inkomen meer. Heel vervelend, vooral omdat ik de kostwinner van het gezin ben. Mijn man werkt wel, maar heel onregelmatig. Hij is kok en het kan zomaar zijn dat-ie een week of twee geen werk heeft. Gelukkig is er in de zorg altijd wel werk. Dus ik heb niet heel lang thuisgezeten, maar je schrikt er natuurlijk wel van. Als we heel sober zouden gaan leven, de auto weg doen, zou het misschien net gaan. Ideaal is het alleen niet. Tijdens

mijn zwangerschap heb ik ook meer dan veertig uur in de week gewerkt. Zoiets is gewoon niet leuk, heel zwaar. De balans tussen werk en privé was toen ver te zoeken. Dat geeft dan ook weer druk op onze relatie. Want als ik om zes uur thuis ben, betekent het niet dat ik dan klaar ben met m'n werk. De volgende dag moet voorbereid worden, rapporten moeten geschreven worden en collega's moeten gebeld worden. Tijd voor het huishouden had ik op dat moment niet. Vond mijn man wel moeilijk, dat ik geen tijd voor hem had. Omdat ik zelf het idee had dat ik best wel goed bezig was voor mijn gezin, was dat behoorlijk confronterend.

Gelukkig heeft hij net weer een nieuwe baan. Of eigenlijk zijn oude. Over twee weken kan-ie weer beginnen. Hiervóór werkte hij in Heerenveen, bij een Griek. Daar werd-ie te vroeg naar huis gestuurd, of hij kreeg 's ochtends een telefoontje met de vraag of hij twee uur later kon beginnen. En hij werkte maar twee of drie dagen in plaats van de vier die ze hem beloofd hadden. Maar het ergste van alles was dat-ie z'n salaris niet goed kreeg uitbetaald: te weinig en te laat. Altijd gezeur met de vakantiedagen en zo. Afgelopen zaterdag werd hij zonder pardon op straat gezet. Nou, je zult begrijpen: zondag was een dieptreurige dag. Ik zag het even helemaal niet meer zitten. Hoe het nou verder moest, ik kon toch moeilijk ácht dagen in de week gaan werken. Toen zijn vorige baas een dag later vertelde dat-ie weer terug kon komen, kon ik wel springen van geluk. Bij Nederlandse werkgevers is het toch allemaal net iets beter geregeld. Die houden zich wel aan de cao-voorwaarden, om maar wat te noemen. Maar het blijft onzeker: hij vliegt er als eerste uit, mocht het even slecht gaan met het restaurant.

Door die onzekerheid moet ik altijd zorgen dat ik werk heb. Daardoor zijn de rollen bij ons eigenlijk omgedraaid. Ik werk, hij zorgt ervoor dat er wordt gestofzuigd, dat er boodschappen in huis zijn en dat er eten op tafel staat. Op zich zou ik niet willen ruilen, moet er niet aan denken om de hele dag thuis te zitten. Ik ben tevreden over mijn baan. Alleen soms is het wel onhandig, die rolverdeling. Borstvoeding geven gaat toch wat moeilijker als man. En al zou ik het nog zo graag willen: iets minder werken zit er ook niet echt in met die onzekerheid van mijn man. Daarnaast komt het vaak genoeg voor dat we tegelijkertijd werken. Dat is dan vooral 's avonds en in het weekend. Nogal

onhandig, want crèches zijn op zulke momenten gesloten. Een uitkomst is dat mijn moeder nu gastouder is. Bij haar laatste baan was ze ontslagen, en ze had gezworen nooit meer onder een baas te gaan werken. Nou, dat kwam dus wel even mooi uit, want we zochten nog een betrouwbaar iemand. Als het nodig is, past ze nu op. Ze krijgt betaald en dat is ook wel fijn voor ons. Anders had ze alsnog een baan moeten zoeken, en hadden wij zonder oppas gezeten.

Als je me vijftien jaar geleden gezegd had dat ik met een man uit Bangladesh zou trouwen, had ik je voor gek versleten. Ik dacht altijd: mijn man is hoogopgeleid, sportief, met een mooie baan en maatschappelijk betrokken. De prins op het witte paard, zeg maar. Maar ja, je kunt alles wel op papier uittekenen, de werkelijkheid verloopt altijd net iets anders. En ook al voldeed hij niet helemaal aan mijn lijstje, toen ik hem beter leerde kennen, bleken we toch wel een heel goede klik te hebben. Ik werd gewoon verliefd. Eerst was er twijfel, ik had in die tijd behoorlijk wat vooroordelen. Waren de verschillen niet te groot, zou het een stabiele relatie kunnen worden? Hij leefde op een manier waar ik het niet mee eens was; hij stond rood, maar had toch een laptop gekocht. Op afbetaling nog wel. En hij liep ook nog eens constant met enorme bedragen in zijn broekzak rond. Ik schaamde me daar eigenlijk wel voor. Negen maanden heeft het uiteindelijk geduurd voordat ik hem aan mijn ouders voorstelde. Veel langer dan bij vorige relaties.

Toen mijn ouders hem ontmoetten, was het meteen goed. Mijn moeder was wel even omver geblazen, maar dat heeft niet lang geduurd. Het is natuurlijk ook niet niks, iemand uit een ver land als Bangladesh. En dan ook nog een moslim. Maar goed, andersom was het ook even schrikken. Zijn ouders hadden natuurlijk niet verwacht dat-ie met een Friese meid aan zou komen zetten. Mijn zusje heeft ook ooit een relatie gehad met een allochtone man, en hij werd door mijn ouders ook met beide armen ontvangen. Daardoor kreeg ik net dat laatste zetje. Had ik het gevoel dat ik die keuze ook mocht maken. Maar ik heb soms echt het idee tussen twee werelden in te leven. In mijn eigen familie is iedereen hoogopgeleid. Als ik kijk naar mijn zussen, dan is er wel verschil. In financieel opzicht hebben ze het gewoon net een stukkie makkelijker dan ik. Terwijl we het vergeleken met het allochtonennetwerk van mijn man gewoon

heel goed hebben. Er zit daar echt een grote kloof tussen. Dus ik vind toch wel dat we daarin bevoorrecht zijn. We kunnen altijd nog terugvallen op mijn ouders. Toen we dit huis kochten, hielpen ze ons uit de brand. Tegelijkertijd zie ik dat allochtone gezinnen niemand hebben. Een ander valt dat misschien minder snel op, maar ik zit er precies tussenin.

Officieel zijn mijn kinderen ook allochtoon, van dat stempel komen ze nooit meer af. En dat vind ik echt naar. Kijk, als ik nou ook uit het buitenland zou zijn gekomen, had ik er nog wel bij kunnen komen. Ik vind het alleen maar goed dat ze kinderen met een mogelijke achterstand in de gaten houden. Maar in ons geval is dat dus onzin. En ik ben bang dat ze door dat allochtone stempel gediscrimineerd zullen worden. Hoe vaak lees je niet in de krant over discriminatie op de arbeidsmarkt? Daarom hebben we ook besloten onze kinderen Spies als achternaam te geven. Ik vind het geen supernaam, maar het is nog altijd beter dan Rahman. Niemand die weet hoe je het spelt en al helemaal niemand die het kan uitspreken. En Spies, ja, de sollicitatiebrief van iemand met zo'n oer-Hollandse naam zullen ze toch minder snel weggelassen. Ik zou eigenlijk ook niet weten waarom de man altijd zijn achternaam mag doorgeven. Mijn man en ik hebben elkaars naam aangenomen, dat vonden we symbolisch wel mooi. En daarnaast, in Bangladesh doen ze eigenlijk helemaal niet aan namen doorgeven. De vader van mijn man heet geen Rahman maar Hussein van zijn achternaam. Er zijn wel meer dingen waarbij je merkt: goh, we zijn niet het standaardgezinnetje. Van huis uit ben ik protestants. Als ik niet moet werken, zit ik op zondag in de kerk. Mijn man is islamitisch. Dat kan nogal botsen. Zeker omdat je in Bangladesh eigenlijk moet zwijgen als je geen verstand hebt van de islam. Je zou namelijk zomaar iets verkeerd kunnen zeggen. Hier in Nederland moet je natuurlijk altijd je mond open kunnen doen, kennis of niet. In de praktijk is mijn man bijna niet in de moskee te vinden. We proberen de kinderen van beide geloven wat mee te geven. Al zijn we tot nu toe alleen in de kerk geweest, er komt zeker een tijd dat we ook een moskee gaan bezoeken. Het is er alleen nog niet van gekomen. Mijn zoontje gaat binnenkort besneden worden, zielig, maar qua hygiëne is het echt beter. Als ervaringsdeskundige in de ouderenzorg weet ik er alles van. Je ziet toch vaak dat het daar beneden niet goed schoongehouden wordt, en dat het gaat ontsteken. Dus ik heb niks tegen

dat ritueel. Hoe ze in de cultuur van mijn man omgaan met familie, vind ik ook heel mooi. En andersom, als ik 's avonds voor het eten bid, wacht hij altijd even.

Zelf ben ik heel gelukkig met de situatie zoals-ie nu is. Ik hoef niet meer. Ook al zou je me een zak met geld geven, weggaan uit Leeuwarden doe ik niet. Ik heb een fijn huis, leuke kinderen en mijn familie woont om de hoek. Natuurlijk, je hebt weleens ruzie. Onenigheid of een misverstand over dit of dat. Maar dat heb je in elke relatie, denk ik. Dat het bij ons soms komt door die culturele kloof, jammer dan. We geloven ieder op onze eigen manier in God. Dat telt. Je spreekt dan wel een andere taal, maar dat wil niet zeggen dat we elkaar niet kunnen verstaan.

Ronnie van der Staay (1962) is begeleider op de sociale werkplaats Wedeka. Hij heeft gezien hoe Stadskanaal achteruit ging nadat de grootste werkgever, Philips, in 2006 zijn fabriek naar Polen verplaatste. Hij herkent zijn klanten van een kilometer afstand. Wie niet gemotiveerd is om weg te komen, blijft schroefjes tellen. En wie zielig gevonden wil worden, heeft pech. Ondertussen lijkt het de gemeente allemaal niks te interesseren; die propt de werkplaats het liefst tot de rand vol met mensen, want dan zijn zij er weer van af. We spreken Van der Staay in zijn kantoortje.

‘Die komen doodleuk aanzetten met achttien mensen’

Sociaal werker Ronnie van der Staay over wat de gemeente doet wanneer hij zegt dat hij plaats heeft voor vier mensen

Ze zeggen altijd: Ronnie, jij bent iemand die heel veel zegt, echt heel veel zegt. Niet alleen veel praat, maar ook veel zegt. Tja, als ik misstanden zie ben ik niet iemand die de andere kant op kijkt. De ellende met die sluiting van de fabriek heb ik zien aankomen. Philips weg, alles weg. Een heel dorp hebben ze ervoor gebouwd, voor die lampenfabriek. Echt bussen vol met fabrieksarbeiders stonden hier. Iedereen werkte er. Tot 2006, toen sloten ze de boel. Als je 4400 mensen in een dorp van, hoeveel zullen het er zijn, maximaal tienduizend inwoners, van de ene op de andere dag op straat zet, dan merk je dat wel hoor. Ik bedoel, de mensen die in de fabriek werkten waren natuurlijk niet de hoogstopgeleiden. ‘De wat minder geleerde mensen’, zal ik ze maar noemen, die zijn dus voor een groot gedeelte bij Wedeka terechtgekomen. Ook van bedrijven die afhankelijk waren van Philips, hè. Die mensen zijn allang blij dat ze bij ons mogen werken. Zonder ons hebben ze namelijk niks. Gewoon omdat er niks is. Geen werk, niks. Misschien dat je in Emmen nog een baantje in het magazijn kan vinden, maar hier in Stadskanaal lukt dat in ieder geval niet. De werkplaats krijgt er alleen maar mensen bij. Niet alleen die oude arbeiders, maar ook hun kinderen. Want ja, die blijven achter, hè. Iedereen die een beetje heeft doorgeleerd

weet niet hoe snel-ie naar Groningen of verder, richting Zwolle, moet gaan. In Stadskanaal blijft een bepaalde groep achter. Meisjes en jongens die niet te veel hebben geleerd, dus.

Nee, het gaat niet de goede kant op. Laatst kwam hier een meisje binnen, die na haar middelbare school direct bij de Action was gaan werken. Maar: net 23 geworden, daardoor te duur en ze heeft nu een uitkering. Kost de gemeente natuurlijk handenvol geld, terwijl ze ook kunnen zeggen: we geven Action gewoon twintig euro extra om die meid achter de kassa te laten zitten. Staat goed op haar cv en voorkomt heel wat problemen. Want veel van deze mensen lopen bij een psycholoog, zijn vaak lichamelijk ook niet helemaal in orde. Dus ja, als je naar de maatschappelijke gevolgen kijkt, ben je wel gek om al die jongeren in de bijstand te gooien.

Meisjes die expres zwanger worden hebben we ook regelmatig. Die horen van hun vriendinnen dat ze niet voor hun uitkering hoeven te werken als ze zwanger zijn. Klopt, ze worden een tijd met rust gelaten en krijgen zelfs meer geld dan wanneer ze gewoon een normale baan hadden. Nou, de keuze om 32 uur te werken bij ons voor achthonderd euro of dertienhonderd euro om thuis met je kindje op de bank te zitten, is snel gemaakt. Je kunt er niet veel tegen doen, want als je het ziet is het al te laat, hè. Nou, zoiets zingt zich rond en klaar. Vorig jaar zes van die meisjes gezien.

Soms gaat het wel goed, hoor. Pas geleden bijvoorbeeld kwam een jongen langs om te melden dat-ie een baan bij de helpdesk van de KPN in Groningen heeft. Voor een groot gedeelte ligt dat ook aan zo'n jongen zelf. Hij had wel wat financiële problemen, maar door zijn eigen motivatie heeft-ie heel snel een baan gevonden. Want ja, zonder motivatie blijven ze hier achter, en dan mogen ze schroefjes tellen. Uiteindelijk moet je het wel zelf doen. Iemand die alleen maar zuipt, blowt en zielig gevonden wil worden, die komt er niet uit. Kijk, de afgelopen jaren heb ik op een scholengemeenschap in Stadskanaal gewerkt. Jongeren die uitvielen, ving ik dan op. Daar zie je al wie er in de Wsw terecht komen, ze zitten allemaal in een bepaald circuit. Kleine criminaliteit, drugs, dat soort dingen. Je ziet hier veel mensen met een rugzakje, jongeren die nooit een normale baan hebben gehad. Nou, bijna iedereen heeft dan ook nog eens financiële problemen. Schulden door wat dan ook. Echtscheidingen,

studieschulden, faillissementen, jonge mensen die door hun mobieltjes in de schuldsanering zitten. Er is er zelfs één die voor 150.000 euro het schip is ingegaan. Had een eigen bedrijf, maar kreeg door omstandigheden niet betaald voor zijn werk, terwijl hij wel netjes het salaris van zijn werknemers op hun rekening stortte. Daar ben je dan wel klaar mee. Zo'n man heeft gewoon pech gehad.

Die groep kansloze jongeren is het grootste probleem. Echt, die blowen maar wat. Ja, dat blowen is echt een heel groot iets. Die zitten dan in de Wajong omdat ze verslaafd zijn aan blowen. Kunnen niet eens meer een normaal arbeidsritme opbouwen. Dat is toch erg, of niet dan? Vanmorgen nog, een meisje dat vertelt dat haar vriendje niet mag werken omdat hij verslaafd is aan blowen. 'Mogen', hè. Het wordt ernstig onderschat, vind ik. Een jointje is helemaal in onze cultuur ingebakken. Het hoort erbij. Vroeger, in mijn tijd, was het net alsof je een sigaretje opstak. Nou, dat is wel veranderd hoor, het blowen van nu doet zoveel meer. Op tijd opstaan om naar je werk te gaan is er niet meer bij. Maar als je er een beetje bij wil horen, word je gedwongen mee te doen. Je moet zo'n nieuwe telefoon, je moet nieuwe Nikes en je moet blowen, anders kan je het wel vergeten. Als je een probleem hebt, dan praat je er niet over, nee, dan steek je er nog een op. Is wel zo makkelijk.

Ik denk dat begeleiding al heel wat scheelt. Als ouders gaan scheiden: begeleiden. Ook al zijn er geen problemen: begeleiden. Je moet het gewoon in de gaten houden. Het levert altijd problemen op, met die scheidingen. Dat hoeft natuurlijk niet, maar als het niet gaat zoals het hoort, gaat het ook meteen goed fout. Vanmorgen nog, het standaardverhaal, weet je wel. Ouders van een meisje zijn gescheiden toen ze drie was, moeder krijgt een nieuwe vriend, die denkt dat hij vadertje moet spelen. Dat meisje wil dat niet, die gaat bij haar vader wonen. Maar die heeft een nieuwe vriendin, zit bovendien aan de alcohol en drugs, hangt iedere avond in de kroeg. Dat kind heeft een totaal verknipte opvoeding gehad, komt dus op haar zeventiende bij ons terecht. Zo iemand moet eigenlijk opnieuw leren leven.

Ik zeg niet dat je altijd maar bij elkaar moet blijven, zeker niet. Mijn ouders hadden van mij wel mogen scheiden, wat zeg ik: die hadden móéten scheiden. Altijd zaten ze maar te ruziën en was het mijn schuld. Want zonder mij in de

buik waren ze nooit getrouwd. Dat krijg je als klein jongetje te horen, hè. Ik was zes, 44 jaar geleden dus, maar vergeten ben ik het niet. Ik ga daar niet voor mijn lol heen, hoor. Ik kom er af en toe. Vijf minuten, dan heb ik het wel weer gezien. Tja, vroeger ging ik wel vaker. Maar toen ik 45 was, dacht ik: waar ben ik eigenlijk mee bezig? Ik heb altijd gedacht: die erfenis, dat huis zag ik een beetje als een schadevergoeding. Als je eens wist wat ik allemaal heb meegemaakt. Alleen het duurt me allemaal te lang en dat is het me allemaal niet waard. Twintig jaar, iedere dag op bezoek bij mijn moeder, dat trek ik niet. Ben ik zeventig, is ze nog niet dood. Mijn vader had astma, ging van ziekenhuis naar verpleegtehuis. Maar mijn moeder, nee, *dié* was ziek, weet je wel. Dat gezeur van haar moest ik als kind altijd maar aanhoren. Voor mijn moeder is het nooit goed. Zegt altijd: jongen, je hebt het niet goed gedaan. Met mijn baan, met mijn auto, maar vooral met haar. Haal ik haar in mijn Jetta op, krijg ik te horen: ‘Had je geen fatsoenlijke auto kunnen kopen?’ Ze was het ook niet eens met mijn carrière. Vond dat ik beter een saai baantje bij de gemeente had kunnen nemen. Nee, mijn moeder en ik, dat komt niet meer goed. Dus nu heb ik zoiets van: laat maar zitten, die erfenis. Als er iets is, val je mijn zusjes maar lastig.

Ze was niet de enige hoor, die dacht dat er niets van mij terecht zou komen. De directeur van mijn basisschool was er ook zo een. Nou, die man zat op een gegeven moment aan lagerwal. Moest zijn huis verkopen, dus toen heb ik om elf uur ’s avonds in het donker die boerderij gekocht. Had het huis nog nooit gezien, maar deed dat om een beetje te pesten, weet je wel. Als ze dood is, koop ik mijn moeders huis ook. Sowieso. Zo van: wat nou, niet gered?

Ik pik ze er zo uit, de types die problemen veroorzaken. Ik kijk ze even diep in de ogen en ik zie het al, daar heb je er weer eentje. Vorige week donderdag stond hier iemand waarvan ik binnen vijf minuten wist: die moeten we hier niet hebben. Hij was gevlucht uit een andere gemeente, opgejaagd eigenlijk. Dat is natuurlijk al verdacht. Vervolgens vertelt-ie zijn verhaal. Dat hij vast heeft gezeten voor zedendelicten met jonge jongens. Dat hij het nu alleen nog met jongens boven de achttien doet, maar dat zestien eigenlijk ook geen probleem is, zolang de ouders er maar niet bij worden betrokken. Nou, die wil je dus niet tussen de schroefjes tellende pubers hebben zitten. Het probleem van de

gemeente is dat ze hem plaatsen voordat iemand hem gesproken heeft. Terwijl je hier met een heel kwetsbare groep zit. Die man zat er al een week voordat ik achter zijn verleden kwam. In die tijd had-ie al contact gezocht met een jochie van negentien, moet je nagaan. Crimineeltjes vind ik niet zo erg, maar zodra de veiligheid in het geding komt, heb je aan mij een kwaaië. Dan word ik bozer dan boos. Daarom wil ik gewoon een intakegesprek hebben. Iemand leren kennen, weten wat je binnenhaalt. Maar de werkcoaches van mijn gemeente willen dat niet. Die zijn bang dat je tijdens zo'n intake al op zoek gaat naar een betere plek. Ik bedoel, schroefjes tellen, dat is zo'n beetje het simpelste werk dat er is. Iemand die vijftien jaar in een bedrijf heeft gewerkt, zetten ze hier gewoon neer. Ik zeg: dat kan niet, daar maak je ze mee kapot. Maar de gemeente denkt: er zit volk in het zaaltje, dus we hebben waar voor ons geld. Die intake is nu een *hot item*, daar word ik gigantisch op teruggefloten.

Jongen, die mensen van de gemeente doen maar wat, die vragen niet aan mij of iets kan. Die drukken het er gewoon door, weet je. Ik weet: de vakantie komt eraan, dus we hebben weinig werk de komende tijd. Maximaal vier, vijf mensen kunnen erbij. Weet je wat de gemeente doet? Die komen doodleuk aanzetten met achttien mensen. En dan verwachten ze dat ik ze kan plaatsen. En als je dan zegt dat het echt niet kan, lachen ze je nog net niet uit. Daar heb ik dus geen boodschap aan, ik ga geen dingen doen die tegen mijn natuur ingaan. Dan ga ik schoffelen. Daarnet nog stuurde ik een Irakese jongen weg om zijn uitlaat te repareren. Die heeft waarschijnlijk maandag een baan in Duitsland bij een slachterij. Hij kan beter nu een uurtje eerder weg, dan dat-ie straks zonder vervoer zit. Zo simpel is het toch? Zijn ze niet blij mee, die werkcoaches. Maar ontslaan kunnen ze me niet, ik heb een vast contract. Hooguit word ik op non-actief gezet.

Het interesseert me geen bal wat mensen van me vinden. Mijn zoontje vroeg dit weekend nog: pappie, ben je nou een zwerver? Ik kan het hem ook niet kwalijk nemen. Die komt binnen en ziet mij in een afgetrapt joggingspak mijn hond kammen. Is nauwelijks zeven jaar oud, ziet mij zitten in een oud, met vlekken besmeurd shirtje, een joggingbroek vol met gaten en een paar naar tenenkaas stinkende Nikes aan mijn voeten. Wat moet die dan denken? Ja, vroeger gaf ik

wel om die luxe. Man, met stukadoren verdiende ik grof geld. Dagje werk, tien-, twaalfhonderd euro rijker. Echt hoor, ik had een Jeep, zo'n Wrangler weet je wel, een Volvo, een Ducati, een enorme boerderij, alles erop en eraan. Maar ja, je vernielt wel je lichaam. Ik had al stoflongen en mijn rug was ook geen feest. Op een dag had ik het gehad. Net veertien uur op een steiger gestaan, zat in de auto op de IJsselbrug bij Zwolle en werd gebeld door een opdrachtgever: of ik morgen weer kon komen. Nou, toen ik van die brug afreed, toen was ik eigenlijk overal mee gestopt. Bedrijf verkocht, mijn toenmalige vriendin verlaten, auto's van de hand gedaan. Helemaal klaar was ik ermee. Heb een Jetta gekocht en dat joggingpak uit de kast getrokken. Dat uiterlijke gedoe doet me niks, echt helemaal niks.

Ik zeg ook altijd: het maakt niet uit wat je verdient, het gaat erom wat je te besteden hebt. Vrienden van me in Haarlem hebben een hypotheek van veertienhonderd euro. Veertienhonderd! Ik heb veertig euro vaste lasten in de maand. Je kunt wel veel geld verdienen en negentig uur per week werken, maar ik heb liever een leven. Een andere vriend van me, die leidt een melkrobotfabriek in Emmeloord. Komt vrijdagavond laat terug uit Canada, krijgt zaterdagochtend een telefoontje van zijn baas in Amerika, die meldt dat hij zondag op het hoofdkantoor verwacht wordt. Nou, ik heb zoiets van: bekijk het even lekker. Maar die jongen moet wel, want: hypotheek, auto. Ja, wat heb je aan je mooie jacuzzi als je geen tijd hebt om erin te zitten?

Als ik blut ben, doe ik er wat bij. Vroeger al, vinken vangen met de hengel. Wat lijm eraan en langs de bomen, vogels aantikken. Vinken vallen met bosjes uit de boom. Verdiende je bakken met geld mee. Vijf vogels, tweehonderd gulden. Daarna verkocht ik papegaaien. Dat was wel spannend, ja. Vriend van me smokkelde die beestjes in de achterbak over de grens. Serieus, stond ik op een parkeerplaats bij zo'n Van der Valkhotel 's avonds laat ara's te verkopen. Had ze voor 450 op de kop getikt, kreeg er 1500 voor, snel verdiend. Het is wel een duister wereldje hoor, veel schimmige figuren, moet je wel een beetje mee uitkijken. Autoverkoop doe ik soms ook. Laatst nog van die Toyota MR2'tjes. Die kleine sportwagentjes met de motor achterin. Had er in totaal drie. Maar eentje daarvan was niet helemaal goed, dat wist ik. Toch verkocht. Voelde ik me schuldig over, jongen, niet normaal. Een half jaar geen auto's meer van de hand gedaan. Zo hoort het natuurlijk niet. Je moet wel eerlijk blijven.

Als je vijftig bent, kijk je anders tegen dingen aan. Mijn hart gaat toch wel sneller kloppen als ik mijn vriendin zie. Of mijn jongste zoon, zien hoe die kleine jongen gelukkig is. Ik ben niet meer bij zijn biologische moeder, nee. Had ooit een keer drie minuten een relatie met dat meisje. Jaja, ik was echt in vorm toen. Nee grapje, het klikte gewoon niet. Als vriendin bedoel ik dan. Het contact met haar is nog wel goed, hoor. Zoals het hoort met een scheiding, vind ik. Mijn ex is zelfs één van de beste vriendinnen van mijn huidige geliefde, Rita. We doen nog veel dingen samen. Dat ventje heeft er ook geen problemen mee. Vroeg laatst nog: papa, wat is Rita dan? Tja, wat is ze eigenlijk? Rita is ook een beetje je mama, heb ik toen maar gezegd. Nou, vond-ie wel handig: twee moeders. Omdat je weet hoe het niet moet, gaat het goed. Dat is gewoon zo.

Als iemand me aan de hand had meegenomen, had ik allang in Mallorca gezeten. Nou ja, nu is het ook wel een beetje moeilijk. Mijn zoontje, het huis, ja dat moet ik dan achter me laten. Voordat je iets koopt, moet je toch het huis verkopen. Dat wordt 'm gewoon niet, hier in Stadskanaal. Jongen, die markt is totaal ingestort. God ja, wat er in de toekomst gebeurt, kan je toch niet voorspellen. Mijn baan is het probleem niet. Heb al vaak genoeg gezegd: ik vertik het gewoon. Dat gedoe met die intake bijvoorbeeld. Ik zeg nu nee, dus blijft het nee. Als dan de consequentie is dat ik moet vertrekken, jammer dan. Zolang ik op zondagmorgen door mist en regen mijn rondje kan doen, ben ik gelukkig. Daar kan geen werkcoach in honderd jaar wat aan veranderen.

Aisha Bouali (1972) komt niet aan een baan toe. Twee van haar kinderen vragen veel aandacht. Ze hebben eczeem, een allergie en ADHD en de alleenstaande moeder moet in haar eentje de boel draaiende houden. Aan het eind van de dag is ze dan ook vaak gevloerd. Ze beschrijft het als een berg beklimmen zonder dat de top in zicht komt. En een dagje je schouders erover ophalen gaat niet, want dan heb je de volgende dag een dubbele taak. We spreken elkaar in haar galerijflat in het Utrechtse Overvecht.

‘Het is niet gegaan zoals ik gedroomd had’

Aisha Bouali voedt in haar eentje vier kinderen op

Ik kan ze niet in het kinderdagverblijf achterlaten. Ze moeten meerdere keren per dag worden ingesmeerd, met verschillende crèmes: hormonaal en vet. En die kan je niet door elkaar gebruiken, want dan gaat het mis. Soms moet je eerst de één smeren en een uurtje later de ander. Soms andersom. Van iemand bij het kinderdagverblijf kan je dat niet vragen. Die moet ook voor tig andere kinderen zorgen. Ik ben er alleen al 's ochtends voordat ze naar school gaan uren mee zoet. Ze staan om zes uur op. Eerst eventjes eten, en dan rustig zitten om de crème aan te brengen. En als ze terug van school komen weer hetzelfde verhaal. Eerst even uitrusten, bijkomen van de schooldag, en dan weer smeren. En dan heb ik nog niet eens voor het eten gezorgd. Alleen maar smeren.

Gelukkig hebben we nu wel de goede crème gevonden. Dat is ook wel nodig, want het eczeem is zelfs naar hun hoofd gegaan. Hun gezichtjes helemaal droog, helemaal strak en helemaal geïrriteerd. Maar met dat nieuwe zalfje zie je wel echt verschil. Het openkrabben neemt af. Maar ja, stuiteren doen ze nog steeds. Die ADHD laat je niet verdwijnen met wat crème. Ze zijn heel lief, hoor. Het heeft niks met ruzie te maken, of zo. Maar soms word ik er wel een beetje moe van. De hele tijd dat gedol. Ze blijven maar rondrennen. Blijven maar kletsen. Blijven maar aandacht vragen. Terwijl je soms denkt: nou is het genoeg, laten we gaan eten. Maar je moet altijd geduld hebben. Ik spaar mijn energie

ook altijd op voor het eind van de dag. Soms weet ik het niet meer, dan ga ik tegen ze schreeuwen. Je wilt het niet. Zij kunnen er ook niks aan doen, maar soms floept het eruit. Dat vind ik wel vervelend, ja. Ze moeten niet met een schuldgevoel rondlopen. Want die twee hebben er toch ook niet voor gekozen. Dan denk ik: jij wilde vier kinderen, niet zij. Soms heb ik het er moeilijk mee. Dat ik alleenstaand ben, bedoel ik dan. Eigenlijk vind ik, dat iedere vrouw een partner nodig heeft. Eén hand klapt niet, zeggen ze in Marokko. Zonder liefde ben je nergens. Een man, die is er voor je. Hij steunt je door dik en dun. Aan de andere kant wordt het heel moeilijk, ben ik bang. Waar vind je iemand die vier puberende kinderen die niet van hem zijn, wil opvoeden? Daarbij weet ik niet wat mijn jongens van zo'n nieuwe vader vinden. Wat als ze hem niet accepteren? Als ze problemen gaan maken? Nee, misschien is het maar beter zo, zonder man. Maar soms heb ik het idee dat ik tegen een enorme berg op klim. Ik klim en ik klim maar, alleen de top komt niet in zicht. Mijn vriendinnen begrijpen dat minder goed. Die hebben wel een man, maar geen kinderen. Ze willen iedere dag een kopje thee komen drinken. Maar ik heb wel iets anders aan mijn hoofd. Ziekenhuizen bijvoorbeeld, daar ben ik constant mee bezig.

Het probleem is dat je niet kan zeggen: vandaag maar even niet. Stel, ik zou besluiten dat ik ze vandaag niet insmeer. Dan weet ik dat ik morgen spijt heb. Want naar school gaan is er dan niet bij. Alle eczeem hebben ze dan opengekrabd. Heel hun voetjes onder de wonden; dan kunnen ze echt geen sokken meer dragen. Nu moet ik al om de dag het beddengoed verschonen, omdat het onder het bloed zit. Van al dat gekrab. Hele dagen kost het me, dat wassen. Bloed krijg je heel moeilijk uit kleding, hè. Eerst in het koude water, dan weer uit het koude water. En dan nog eens in de wasmachine. Als je alles alleen in die machine gooit, blijf je met de bloedvlekken zitten. Precies weten wat ze hebben, doe je niet. Er zijn al talloze onderzoeken gedaan, maar geen één dokter kan me hoe of wat vertellen. Soms denk ik weleens: ik moet sparen, want met wat geld komen ze er wel achter. Nee, ik weet het niet. Waarom reageert de tweeling op het weer? Hoezo is de huid van mijn zoontje helemaal zwart, helemaal kapot? Twaalf jaar lang iedere dag ingesmeerd en waarvoor? Niemand die een antwoord kan geven. Die hormonale crème werkt dan wel tegen de eczeem, maar nu heb ik laatst gehoord dat ze er suikerziekte van kunnen krijgen. Heb

ik zelf maar moeten uitdokteren, want de arts zei niets. Waar ben je dan mee bezig, weet je? Maak je iemand beter, of juist ziek?

Met eten gaat het precies zo. Vis? Krijgen ze uitslag van. Appels, peren, nectarines, al die dingen mogen ze niet. Dat is uit die test gebleken. Van sommige dingen weten ze het nog niet. Die moeten ze dan maar proberen. Bang dat ze ervan worden! Durven niks meer te eten. Ik probeer er maar luchtig over te doen. Ze op hun gemak te stellen. Als we worteltjes gaan eten, zeggen: kijk eens wat ik nou heb, mijn konijntjes. En dan zelf gaan eten. Niet de wortels op hun bord leggen, maar zelf pakken en laten merken hoe lekker het is. Maar die angst krijg je nooit helemaal weg. Je kan moeilijk iedere dag worteltjes eten.

Met deze buurt is niet zoveel mis. Met de meeste mensen in de flat heb ik goed contact. Ik zeg ze altijd even goedemorgen als ik ze tegenkom. De buurvrouw van hierboven is behoorlijk eenzaam. Eens in de week breng ik koekjes, dan drinken we samen thee. Ze is één van de weinige witten die nog in de flat woont. Nou ja, niet de enige. Mijn buurman beneden is ook Nederlands. Ik zeg hem al sinds 2003 iedere dag gedag, maar pas in 2010 heeft-ie iets teruggezegd. De eerst keer gooide hij de deur dicht, recht in mijn gezicht! En als mijn zoontjes voor de deur voetbalden was het van: en nou opsodemieteren. Echt heel pijnlijke en kwetsende dingen zei hij. Hoe kun je zo zijn? Tegen mijn kinderen heb ik maar gezegd dat hij ziek is, dat-ie niet weet wat hij zegt en dat ze hem maar met rust moeten laten. Misschien dat-ie iets met allochtonen meegemaakt heeft, of zo. Ik hoorde laatst dat hij ook geen contact meer heeft met zijn familie. Tja, misschien ligt het aan zijn karakter.

Ergens vind ik het wel jammer, dat er alleen maar Marokkaanse mensen om ons heen wonen. Vroeger woonde ik in Lunetten en daar had je zwart en wit door elkaar. Dat was wel fijn. Hier is dat niet zo. M'n kinderen groeien nu op met alleen maar soortgenoten. Ze kennen niet anders. Weten niet hoe ze met blanke kinderen om moeten gaan. Dat is wel jammer. Beneden is net een Nederlandse vrouw komen wonen, daar ben ik wel blij mee. Maar voor de rest, helemaal zwart. Alleen mensen met een minimumloon komen in aanmerking voor een woning hier. Wat ik niet zo goed begrijp is dat ze ons buitenlanders in Overvecht hebben gestopt en de Nederlanders ergens anders. Door elkaar was

beter geweest. Op deze manier krijg je nooit respect voor elkaar. De gemeente had toch kunnen zeggen, tien Nederlanders, tien Marokkanen?

Mijn eigen familie zit in Marokko, dat wel. Maar ik heb twee vriendinnen met wie ik alles kan delen. Toen ik hier kwam, had ik helemaal niks. Ik was met mijn ex meegekomen. Sprak de taal niet, kwam uit een heel mooi stadje aan de noordkust van Marokko. Kende Nederland alleen van verhalen. Als eerste wilde ik de taal leren. Maar hoe doe je dat? Waar ik toen woonde, waren geen buurthuizen. En bovendien kreeg ik al vrij snel een kindje. Die zwangerschap was heel zwaar. Op dat moment ben je wel even met iets anders bezig dan de taal leren. En voor je het weet moeten die kinderen naar school, en na school moet je ze opvangen. Er moet voor het eten gezorgd worden. Alles moest ik doen, want mijn man werkte de hele dag. Heel hard hoor, die zag je pas 's avonds bij het eten. Als ik had geweten hoe makkelijk je bij zo'n buurthuis terecht kon, ja, dan was het misschien wel anders gegaan.

Uiteindelijk is het niet gegaan zoals ik gedroomd had. Maar gelukkig heb ik steun gehad aan mijn vriendinnen, aan de vrouwenopvang. Het is natuurlijk moeilijk om alles aan wildvreemden te vertellen. Maar daar lag dat anders. Want je zit daar natuurlijk niet voor niks. Iedereen is daar gevlucht voor iets. Dan praat het makkelijker. Je zegt gewoon: ik kom hier vandaan, ik heb dit meegemaakt en daarom zit ik nu hier. Je bent minder op je hoede als je weet dat je niet de enige bent. Binnen in zo'n opvangcentrum is het veilig, buiten moet je voorzichtig doen. Van mijn vriendinnen wist ik binnen de kortste keren alles. We kennen elkaar helemaal, alles delen we. Het is in Nederland gewoon heel goed geregeld. Als je in de problemen komt, kan je ergens op terugvallen. Een alleenstaande in Marokko is zonder familie nergens. Kijk naar mij, goddank dat ik in Nederland zit. Met al die bezuinigingen op komst wordt het allemaal wat beroerder. Ik ben al twee jaar niet bij mijn familie op bezoek geweest. Maar mijn kinderen hebben wel te eten en ze kunnen ook naar school. Dat is nooit in gevaar hier. Je zult nooit verhongeren. Nee, dan Marokko. De dochter van mijn tante is ook alleenstaand. Ze heeft geen werk en is afhankelijk van haar broers. Of die wat sturen. Doen ze dat niet, ja, dan heeft dat meisje dus ook helemaal niks. Geen inkomen, niks. Als ze ziek wordt, en ze kan de rekening niet betalen, zegt de dokter: niet mijn probleem. Je hebt niks om op terug te

vallen daar. Als je familie je niet te hulp schiet en je hebt geen baan, dan houdt het op. Dan word je aan je lot overgelaten.

Als je op je familie kan terugvallen, is Marokko geen slechte plek om te leven. Iedereen helpt elkaar. Je bent closer dan hier, vrouwen werken daar niet. Dus er is altijd wel een tante, zus of oma die kan passen op je kinderen. Dat missen veel mensen als ze hier in Nederland komen. De warmte, de diepe band met je familie. Iedere dag even op visite, wat thee drinken met je familie, het is er hier niet bij. Het is niet dat we niet willen, maar er is hier gewoon minder tijd. Je moet zelf de kinderen naar school brengen, voor het eten op tafel zorgen, en eens in de zoveel tijd naar een ouderavond. Waar ik geboren ben, is dat wel anders. Familie, familie, daar draait het om. Mijn vader is een heel goede man. Heel open, maar op de juiste momenten streng. Nooit heeft hij ons een klap gegeven, hoor. Met het hele gezin in een kringetje op het strand. En hij maar verhalen vertellen. Hij was leraar, daarom wist-ie heel veel. We hadden een huisje vlak bij het strand. Nam hij mij en mijn broertje op de motor mee. Ik voor-, mijn broertje achterop. Met zo'n enorme hengel, want dan konden we 's avonds vis eten. Hij zei ook: lieverds, nu begrijp je misschien niet waarom ik zo streng ben, maar over een paar jaar zal je me dankbaar zijn. Al mijn broers en zussen hebben hun school afgemaakt. Ik niet, ik was toch maar de jongste. Eigenlijk vind ik dat wel jammer, ja. Als ik erop terugkijk, ga ik helemaal trillen. Wat had ik graag een witte jas aangehad, werken in een apotheek, zieke mensen helpen met medicijnen.

Kijk, door de ziekte van mijn kinderen lukt het me niet om een vaste baan te krijgen. Soms word je midden op de dag gebeld, en is er weer iets met de tweeling. Als je dan een baan hebt, kan je niet weg. Maar wat ik wel kan doen, is iets bijdragen aan de maatschappij. Zorgen voor je kinderen is één ding; zorgen dat je omgeving beter wordt, is weer helemaal iets anders. Je wilt ook aan je kinderen het goede voorbeeld geven. Laten zien: kijk, zo moet het. Ik doe wel vrijwilligerswerk, voor andere vrouwen. Moeders die hun kinderen niet kunnen voorlezen helpen we bijvoorbeeld. Totdat ze het wel kunnen. Het klinkt als iets kleins, maar het brengt zoveel rust. Zo hebben we ook moeders met ADHD-kinderen geholpen. Veel vrouwen hadden het idee dat het hun schuld was dat ze niet luisterden. Dat ze faalden in het opvoeden. Dan zie je in je om-

geving kinderen van vriendinnen die wel luisteren en dan denk je: waarom die van mij niet? Dus hebben we iemand laten komen die er meer van weet. Die heeft uitgelegd dat het niet aan jou ligt als je kind niet luistert, maar dat je het gewoon nog een keer moet zeggen. Dat ze bij herhaling wel luisteren. Zoiets is heel belangrijk. Op het moment dat je je kind begrijpt, is het voor jou en voor hem makkelijker. Je hoeft je niet meer te schamen, dat is het belangrijkste.

Mijn tweeling is twaalf, maar ze lijken eerder tien. Spelen nog met autootjes en zo. Willen later ook iets met auto's doen. Automonteur lijkt ze geweldig. Stel ze een vraag over Lamborghini en ze weten het. En mijn oudste is ook goed bezig. Hij loopt nu stage. Ik wist even niet of hij hier kon blijven. Als je zoon meer dan duizend euro per maand krijgt, word je gekort op de uitkering. Dat kan dus niet, ik kom nu al nauwelijks rond. Ik werd al gebeld door de sociale dienst of ik de papieren van zijn studie op wilde sturen. Toen dacht ik: jeetje, gaat dit wel goed? Uiteindelijk viel het mee, hij verdiende niet genoeg. Als ik hem zo zie lopen, dan wil ik het soms haast uitschreeuwen: die is van mij, ja, die is van mij! Zo trots ben ik.

Bogusia (1978) en **Daniel** (1974) Dziecielewski werken bij VION, een grote vleesverwerkingsfabriek in Boxtel. Hun kinderen brachten ze in Polen onder. De Dziecielewski's hebben een proper huisje in de Indische buurt in Tilburg. Ze zijn nogal ingeburgerd en als ze niet oppassen zijn ze de hele dag problemen aan het oplossen voor andere Polen. In de achtertuin maken ze zelf worst, een bloeiend onderneminkje. We spreken hen samen, in hun eigen huiskamer.

‘Het was er vies, vuil en ellendig’

Fabrieksmedewerker Bogusia Dziecielewski over hoe ze woonde voor zij en haar man een eigen huis kochten

Zij: Ik kwam hier vijf jaar geleden naartoe met een vriendin, in de hoop wat geld te verdienen, en daarna terug te gaan naar Polen om daar een huis te huren. Ik wilde onafhankelijk zijn van mijn man, en wilde mijn kinderen in Polen een goede plek kunnen geven. Ik ging voor het geld, maar mijn vriendin niet. Die wilde een nieuwe man ontmoeten, een Hollander, en ze wilde zich uitleven. Naar discotheken, drinken, dingen die niet eens bij me op zouden komen. Voor haar was het vreemd dat ik thuiszat, muziek luisterde of een boek las; zij dronk liever een fles wijn om zich daarna zogenaamd gelukkig te voelen. Ik drink liever niet, wij beiden niet trouwens. Drank lost je problemen niet op. Daniel en ik waren de eersten die de beslissing namen om ons hier te vestigen, om hier en niet in Polen een huis te kopen en hier een normaal bestaan op te bouwen. Direct na ons kwamen er tientallen anderen.

Hij: We hebben er wel voor moeten vechten, want ons uitzendbureau wilde ons niet naar VION laten gaan.

Zij: We waren te goed.

Hij: De reden dat we weg wilden bij het vorige bedrijf was niet omdat we te weinig geld verdienden.

Zij: Het ging om de huisvesting. We woonden in een krot. Ik was de enige

vrouw tussen twintig mannen. Dat was in Sint Michielsgestel. En elk weekend: Sodom en Gomorra. Alcohol, feesten, een rotzooi. We hadden één kleine kamer, en in die kamer stond alles. De koelkast, de tv, noem maar op. Het was er vies, vuil en ellendig. Ik had er schoon genoeg van. Want als ik toe moet kijken hoe een volwassen man in het weekend z'n broek naar beneden trekt en uit het raam pist omdat hij te lui is om naar de wc-pot te lopen. Ja, dan dank ik daar hartelijk voor. Dus toen zijn we maar naar onze chef gegaan en hebben we gezegd: iets anders, of we zijn weg. Terug naar Polen. Daarop zei die dat hij ons absoluut niet zou laten gaan, en dat hij ons onder z'n hoede zou nemen en ons zou overplaatsen naar VION.

Maar toen we eenmaal met de chef en de manager een deal hadden dat we daar zouden gaan werken, ging onze vorige werkgever er niet mee akkoord dat we van de ene op de andere dag over zouden stappen. Dus moesten we een pauze inlassen van drie maanden. In die drie maanden hebben we onze hypotheek afgesloten, ons huis in Polen verkocht, en alles hier gehaald wat nodig was om als een normaal mens te kunnen functioneren. Om thuis te kunnen komen van je werk, en het koffiekopje dat je 's ochtends hebt laten staan weer in precies dezelfde staat terug te vinden, en niet gebroken, omgekieperd of volgepiest. Met dat huis waren we vanaf het begin heel erg blij. We hebben geweldige burens. In het eerste jaar, toen ze erachter kwamen dat we hier een huis hadden gekocht, schreven ze ons in het Pools een nieuwjaarskaartje.

Hij: En wij zeiden in het Nederlands: 'Prettig Nieuwjaar!'

Zij: En zij van: al die verspilde moeite achter de computer! Uren bezig geweest met Google Translate, weet je wel. Maar ze hebben ons zeer vriendelijk en sympathiek ontvangen. Ze helpen ons waar ze maar kunnen.

Hij: Ik werk al sinds mijn zestiende jaar in dit vak. In het slachthuis, op de zware afdelingen. Ik wil mijn vrouw niet de hemel in prijzen, maar ze doet ook zwaar werk. De helft van de Nederlanders in onze hal gooit het bijltje er telkens bij neer, omdat ze last hebben van hun hand, of ze doen alsof. En zij snijdt het staartbeen, zwaar werk dus. Maar zij zeurt nooit dat ze niet meer kan. Terwijl ze hier kwam als kapster.

Zij: Ik denk er niet aan dat het mannenwerk is. Ik weet dat ik het kan. En dat ik hier ben om aan iedereen te bewijzen dat ik het aankan. Ik heb twee

broers en ben opgegroeid te midden van jongens, dus het is logisch dat poppen me niet zo interesseerden. Auto's, ballen, en alles wat jongens leuk vinden, dat vond ik spannend.

Hij: Ik werk hier graag, want je hebt hier een systeem. In Polen, waar geen systeem is, kon ik nooit iets plannen na het werk. Ik wist alleen hoe laat ik begon, maar hoe laat ik klaar was, wist ik niet. Mijn record achter elkaar werken zonder pauze, was daar 38 uur.

Zij: We hebben hier goede relaties met de chef. Ze behandelen ons niet als zogenaamde schoonmakers, zo van: breng dit weg, breng dat hier, ga daar vegen. De basis is: je kunt het, je doet het, dus we waarderen je.

Hij: Bij VION denken ze niet: aha, een buitenlander, die laten we dag in dag uit zwaar werk doen op dezelfde plek. De leiding neemt de tijd om te kijken wie wat kan, of iemand zich op zijn werk stort of afwacht totdat een ander 'm een duwtje geeft. Als ik geen werk om handen heb, dan wacht ik niet tot iemand me zegt: ga dat maar doen. Ik kijk om me heen en stap er zelf op af. Ze houden ons dus niet meer in de gaten.

We moeten wel beducht zijn voor de mensen. Anders maken ze misbruik van ons. Want ze weten dat we hier vast zitten, dat we een huis hebben dat maandelijks betaald moet worden. En er zijn situaties waarin we geprovoceerd worden, door collega's of kennissen. Omdat ze weten dat we iets te verliezen hebben. Sommigen gaan dingen om een gunst. We hebben wel kennissen, maar van een soort dat pas vriendelijk gaat doen als het doorkrijgt dat we het ook ergens mee kunnen helpen. Bijvoorbeeld met het invullen van papieren. En als ik zeg: wacht even, ik heb ook mijn eigen leven, dan heb je opeens geen vrienden meer. Op het werk roddelen ze veelvuldig achter onze rug om. Over ons verleden, of onze relatie. Want men denkt dat als je een vinger krijgt, je de hele hand kunt nemen. Maar nee, ik geef je alleen een vinger.

Zij: Veel Polen hebben doorgekregen dat wij het goed kunnen vinden met Nederlanders, dat we ons best doen om continu stappen te maken in de taal. We gaan al sinds drie jaar naar school, en we spreken de taal steeds beter. Ze zien dat we hen zus of zo van dienst kunnen zijn, dus komen ze bij ons. Zo van: help ons hiermee, help ons daarmee, vertaal dit, regel dat even met de chef. Maar later, als het niet loopt zoals ze zouden willen, is het van: dat komt door

hem, dat komt door haar. Dan hebben wij het gedaan. Lelijke dingen gewoon. In de loop der tijd zijn we erachter gekomen dat we daar niet op vooruit gaan, en zijn we opgehouden met hulp bieden.

Ik vind het moeilijk om te zeggen over m'n eigen landgenoten, maar het moet wel: het zijn soms echt schoften. Ze komen naar een vreemd land, waar de overheid hen in staat stelt geld te verdienen, en in plaats van zich beschaafd te gedragen, gedragen zij zich als barbaren. En vervolgens moet ik lijden onder een stelletje Polen dat zich heeft misdragen. Zij hebben er een puinhoop van gemaakt, en ik mag die vervolgens opruimen. Waarom? Waarom moet ik de consequenties dragen van hun onnozelheid? Als zij geen flauw benul hebben. Niet eens weten dat gebruik maken van de wc betekent dat ze in de pot moeten pissen. Tja, dan weet ik het ook niet meer. Dat steekt me. Je hoort: het zijn die Polen, maar wij zijn zo niet. Waarom moeten Nederlanders alleen daarnaar kijken?

Als je hier een tv koopt van zeshonderd, zevenhonderd euro, doet dat mensen geen pijn in de ogen. Want je werkt ervoor, je kunt het je veroorloven. Neem het er dan ook maar van. En in Polen wonen zo twintig of dertig families in een arme flat, en de een zou de ander het liefste door het raam duwen, want daar denken ze: waarom heeft hij het beter dan ik? Zo is Polen.

Hij: We schikken ons naar de regels die hier heersen, in Polen is het heel anders. Polen is een katholiek land. Daar is het niet normaal om zo vriendschappelijk met elkaar om te gaan op het werk. Het is meteen van: hoho, die heeft toch een vriend, of die heeft een vrouw. Hier is de omgang tussen mannen en vrouwen veel lossier.

Zij: Als er een verjaardag is, geeft men elkaar een zoen, een knuffel, en feliciteert men elkaar. In Polen is het voldoende om een hand te geven.

Hij: Alleen al dat er in de kantine op de beeldschermen een felicitatie staat als je jarig bent!

Zij: We hadden gedoe met een autodealer in Tilburg. We wilden alleen maar weten of het mogelijk was om hier een auto op afbetaling te kopen, wanneer we onze auto in Polen zouden hebben verkocht. Hij haalde wat papieren tevoorschijn die we moesten ondertekenen, zogenaamd alleen om ons kredietvermogen te toetsen. Twee dagen later kregen we te horen dat alles in orde

was. We zeiden dat we ons wel weer zouden melden wanneer we onze auto verkocht hadden. Maar hij wilde dat we een vergoeding zouden betalen voor de informatie die hij verstrekt had. Niet dat we een krediet hadden afgesloten, hoor. De overeenkomst was volgens onze advocaat niet geldig, want er stond geen datum van aankoop op, en ook geen handtekening van de verkoper. Dat de autodealer ons een papier had laten ondertekenen om erachter te komen of we bij de bank een lening kunnen krijgen, was niet van belang. Maar na twee maanden kwam er een brief waarin stond dat we de auto hadden gekocht, en dat we hem niet op wilden komen halen. Dus wij weer naar de advocaat met die brief. Die zei dat die man gedacht moet hebben: oh, ik heb twee domme Polen voor me, die kan ik wel even pootje lichten.

Maar los het maar eens op. We hebben een Poolse auto, gekocht in april 2004. Ik heb gebeld met het consulaat, de Poolse ambassade, alle mogelijke instanties, om te vragen wat ik moet doen als ik hier woon en werk, terwijl ik een Poolse auto bezit die ik op krediet afbetaal. De bank in Polen gaat er niet mee akkoord dat ik de auto hier laat registreren; dat kan pas als ik de auto heb afbetaald. Maar om de auto hier te laten registreren, moet ik zesduizend euro aan belasting betalen. Zesduizend! Ondertussen achtervolgt de Nederlandse staat ons omdat we hier ingeschreven zijn, maar een auto met een Pools nummerbord bezitten. Geen idee wat we nu moeten, of het mogelijk is om de belasting in delen af te betalen, om rustig de periode door te kunnen komen totdat we de auto verkocht of afbetaald hebben. Niemand die een antwoord weet.

Hij: We willen graag een overeenkomst sluiten, maar zonder verliezen. We roepen zelf: help ons! Maar bij de ambassade zeggen ze: kijk, als jullie je paspoorten kwijt waren geweest, dan hadden we jullie wel kunnen helpen.

Zij: We doen ons best om positief te leven, zodat we niet naar drugs of alcohol hoeven te grijpen. Sigaretten zijn onze enige zonde. Maar ondanks de moeilijkheden, of het nu hier is of in Polen, het leven komt zoals als het komt. Soms gaat het de hoogte in, soms omlaag. We houden van werken, en vinden het geen punt om 's ochtends vroeg op te staan. Als ik eraan denk dat ik naar m'n werk ga, en aan het eind van de dag gelukkig terugkeer omdat mijn baas tevreden is dat ik gekomen ben en gedaan heb wat me te doen stond, dan geeft dat me een goed gevoel.

Gienie Meijer (1959) woont met haar zoon Boaz van 20 jaar in een rijtjeshuis aan een parkje in Zwolle. Verder heeft ze nog twee dochters van 26 en 28. Meijer werkt in de thuiszorg, de shit van de maatschappij opruimen, lijkt het soms wel. Ze komt dag in dag uit bij mensen over de vloer die een geweldige puinhoop van hun leven maken. Altijd eerst maar eens de ramen openzetten, frisse lucht binnenlaten. En dan kijken wat je ervan kunt maken. We spreken haar thuis, in een zorgvuldig ingerichte woonkamer.

‘God veegt geen billen af’

Thuisbegeleider Gienie Meijer gelooft niet zo in spontane hulp

Het zit bij mij altijd in kleine dingen, geluk. Er is deze week een cliënt van mij overleden die heel veel van bloemen hield. Ik ben gisteren in de stromende regen naar Oudleusen gereden, daar is een hele mooie pluktuin. Daar heb ik bloemen geplukt en er een mooi stuk van gemaakt. En een lieve vriendin heeft voor me gekookt omdat ik naar de condoleance moest. Dat doet ertoe, en dat vind ik mooi. En mijn kinderen waren deze week jarig, er zijn veel vrienden geweest. Daar word ik blij van, ze zijn geliefd. Dat is fijn om te zien.

Ik werk voor Icare als thuisbegeleider, voor mensen die in heel ingewikkelde levenssituaties zitten. Dat doe ik 28 uur per week. We begeleiden mensen die in de psychiatrie gezeten hebben, die niet hebben willen leren, die op straat gezet zijn. Ze gaan terug naar hun eigen huis, willen het proberen. Maar het is toch wel ingewikkeld om elke dag te douchen of je vuilnis buiten te zetten. Dan vergeten ze medicijnen, ze hebben trauma's, en dat gaat van kwaad tot erger. Dus dat huis slibt dicht, de cliënt gaat zeiken, krijgt last in de buurt. Mensen boos, een neerwaartse spiraal, dat kun je niet bedenken. Ik heb nu ongeveer tien vaste mensen waar ik heen ga. Een moeder bijvoorbeeld, die niet meer voor haar kinderen kan zorgen omdat ze psychische en alcoholproblemen heeft, en automutileert. Daar ik ga 's morgens heen van halfacht tot halfnegen of zo, om in ieder geval ervoor te zorgen dat de kinderen ontbijten en een washandje of douche zien.

Het is altijd afwachten hoe je ontvangen wordt. We mogen niet zelf een sleutel hebben, in verband met de veiligheid en de privacy. En als het een grote kerel is met heel veel agressie of wanneer er alcohol in het spel is, dan gaan we met z'n tweeën. Want die doet zo de deur op slot en laat de ramen en gordijnen dicht. Belangrijk is je fiets goed in het zicht te laten staan, en de gordijnen open en ramen open. Verse lucht, fris, fris, fris. En dan zachtjes aan beginnen. Het heeft in ieder geval geen zin binnen te komen en commando's uit te gaan delen, dan sta je echt meteen weer buiten. Het is binnenkomen, binnenblijven en aandacht geven. Moraliseren en preken hoef je ook niet te doen, dat kennen ze allemaal al uit hun hoofd. Maar het gaat om aandacht geven, niet veroordelen. Zeggen dat ze weer eens kunnen douchen, gaan eten, of even samen met jou het vuilnis opruimen. Dat ze toch echt even met de buurvrouw een bakje koffie moeten doen, omdat ze die laatste heel vuil uitgescholden hebben. Of even het kind bellen dat achttien keer per uur door haar demente moeder gebeld wordt en daar toch wel gewoon helemaal schijtziek van wordt. Soms is iemand heel agressief of heeft heel erg de kop verkeerd, dan zeg ik: lieve schat, ik houd vreselijk veel van je, ik zet even een bakje koffie, zet even het vuilnis weg, en ik kom morgen wel weer. Nieuwe ronde, nieuwe prijzen. Het gebeurt maar zelden dat iemand zo opknappt dat we eruit gaan en zeggen: die heeft het gered. Dit zijn allemaal mensen die het niet gaan redden.

Ik verdien 12,80 per uur bruto. Daar moet je soms heel veel vieze, gevaarlijke en frustrerende dingen voor doen. Als iemand vergeten is naar het toilet te gaan of door medicijnen helemaal onder de ontlasting zit, en die vind ik 's morgens en moet ik aan de schouder tjes richting de douche manoeuvreren, is dat niet leuk. Mensen hebben vaak decorumverlies. Die gaan zo op het toilet zitten met de luiers op de enkels. En wij ruimen altijd alle shit op en blijven gewoon komen. Als iemand uit het ziekenhuis komt, dan is er een transfer met zorg naar huis geregeld. Maar als iemand psychische problemen heeft dan is er eigenlijk niks. Weet je, de kerk komt nog een keer, maar dat zijn pastoraal medewerkers en die brengen de Heer. Die hebben niet echt verstand van patiënten. God veegt geen billen af.

Als je een dag naar het ziekenhuis gaat, kost dat volgens mij wel 350 euro. En 24-uursopvang kost ook veel geld. Dus het is natuurlijk heel triest dat ik 1,9 uur – let op, niet twee uur, maar 1,9 uur – naar iemand toe mag. Dan kom ik binnen en is het: hallo, dag, hoe gaat het? Even socialiseren, nog iets doen, rapportage schrijven en weg. Ga je over je indicatie heen, dan doe je de volgende week minder, want als je eroverheen gaat, wordt dat niet uitbetaald. Wij hebben een computer, we loggen in. Dus we klokken net als in een fabriek, de computer registreert en als ik wegga, log ik weer uit. En ga je er overheen, word ik bijvoorbeeld om elf uur 's avonds gebeld door de ambulancedienst dat iemand zeer verward en agressief in het portiek gevonden is, dan moet je proberen zo snel mogelijk te handelen en die indicatie te verhogen. Maar daar zit een heel groot log apparaat achteraan. Veel verschillende schijven en belangen, en daar word je soms helemaal gek van. Nou ja, weet je, de verschuiving is begonnen met de Wmo. Mensen met veel problemen moesten naar de Wmo. Dus die worden via de gemeente geïndiceerd, omdat het goedkoper is. En dan is het: het valt wel mee met die mevrouw De Vries, toch? Die is alleen maar wat in de war, die staat toch elke dag voor vijftien mensen te koken die niet komen? Ja, het is wat vuil in het huis, maar dat kan Truus wel schoonmaken. Want Truus, die is nog echt van de oude stempel en die vindt schoonmaken leuk. Maar na acht weken denkt Truus: mevrouw De Vries waardeert mijn schoonmaakkunsten niet, want ze doet het nog steeds, de boel vies maken. En Truus vindt het niet leuk en stopt. En dan heeft mevrouw de Vries geen hulp meer. En dan verdwijnt ze in het niets.

Ik denk niet dat er iets mis is in de maatschappij, hoor, daar komt het niet door. Maar we hebben te veel misbruik. Heel veel mensen vinden dat ze overal recht op hebben. Recht op een rollator, recht op een invalidekaart, recht op een scootmobiel. Een scootmobiel, die kost wel 2500 euro, en die staat bij het leeuwendeel in het schuurtje. Want dan zijn ze te lamleendig om ermee te rijden. Daar zeg ik dan wel wat van, en dat vinden ze niet fijn. Maar ik ben een alleenstaande moeder met een laag salaris en ik moet het allemaal zelf betalen. Ik moet dus heel hard sparen of lenen als ik een fatsoenlijke fiets wil hebben om mijn dertig kilometer per dag te fietsen. En dan snap ik bij God niet waarom iemand van 65 jaar, vaak met pensioen en AOW, gewoon een rollator kan krijgen. Vind ik echt absurd; koop 'm zelf.

Ik heb jeugdverzorging gedaan en daarna sociale academie. Daar was ik vrij in; ik ben in een heel warm gezin opgegroeid, met een gereformeerde achtergrond. In die tijd ging mijn vader op zondag wel twee keer per dag naar de kerk. Ik ben lang meegegaan, omdat de kerk ook steun kan bieden. Maar ik hoef er nu niet meer per se te zitten. Als je dingen doet omdat je denkt dat het moet, omdat je gezien moet worden of omdat ze anders denken: 'jemig, ze is er niet', dan heeft het dus geen zin. Ik ben zelf een soort relishopper aan het worden, want ik vind heel veel dingen van verschillende geloven mooi. Ik ben 21 jaar getrouwd geweest en dat was niet echt een goed huwelijk. Ondanks dat je getrouwd bent, kun je erg eenzaam zijn. Ik schaamde me dat het allemaal niet zo goed ging bij ons. Mijn partner werkte hard, had een transportbedrijf, maar dat ging vreselijk mis, met een hele hoop schulden. Dus uiteindelijk werd alles verkocht, ook ons huis, en ik zag dat allemaal niet aankomen. Ja, hoe naïef kun je zijn? Hij vond het toen eigenlijk wel een goed idee om naar zijn ouders te gaan, en daar heeft hij drie jaar op de bank gezeten om in de luwte af te wachten. Maar ik had geen baan, dus ik moest gaan werken, met een bult schulden. Dus ik heb me drie jaar lang echt suf gewerkt en schulden afgelost voor het bedrijf van hem, en ben echt armer dan arm geweest.

Mijn schoonzus was ziek in die periode. Ze heeft borstkanker gekregen, meteen nadat haar derde kind geboren werd. Eerst was ze nog wel blij dat ze grotere borsten kreeg. Maar toen dacht ze: oei, de ene blijft groter dan de andere, toch maar naar de dokter. Het was helemaal foute boel, ze was net 38. Vanaf dag één zeiden ze: je gaat het niet redden. Toen heb ik met m'n schoonzus afgesproken: weet je pop, volgens mij moet jij eerst gaan overlijden en als het dan een beetje rustig geworden is, dan schop ik mijn man eruit. Zo hebben we dat afgesproken. Zij is 2 oktober overleden en ik ben nog heel flink geweest tot oud en nieuw, en toen heb ik in januari tegen hem gezegd: je moet weggaan. Ik had zo'n last van hem gehad. In die vier jaar dat ik ook voor haar zorgde was het zo oneerlijk. Het was vaak niet echt ruzie, hij was wel veel weg. Maar je moest altijd opletten met wat je zei. En af en toe als hij gedronken had, dan had hij toch wel zijn handen loszitten en ja. Dat was voor de kinderen gewoon niet leuk. En als hij dan af en toe op zaterdag terugkwam was hij zo zat als een kanon, viel hij zo die auto uit. Ik heb er wel eens bij gestaan met een kussentje,

dat ik dacht: ik druk je nu hartstikke dood, gek die je bent. Als de kinderen de auto van hem aan zagen komen stoven ze al naar boven; die hebben echt heel wat zaterdagen met hapjes en limonade boven gezeten achter het tv'tje. Dan ging hij eerst tegen mij zitten zeiken, kleineren, fokken, klieren. Altijd overal een bom onder leggen, onder alles. Had ik gekookt, dan was het eten niet goed; had ik gewassen, dan waren de kleren niet goed. Altijd zeiken, altijd zaniken. Nou ja, totdat hij wat gegeten had, dan viel hij in slaap. Ik kon er eigenlijk niet zo veel mensen in mijn omgeving mee lastigvallen, want iedereen was zo verdrietig om mijn schoonzus. Er waren kleine kinderen, dus er moest heel veel zorg geleverd worden. Ik bedoel, de jongste was vijf. Dus dat waren tropenjaren.

Een van mijn kinderen is met een jaar of dertien ontspoord. Zij heeft ook een heel zwaar verleden gehad. Daar weet ik niet alles van. Dat wil ik ook niet, daar heb ik bewust voor gekozen. Ze is een jaar uit huis geplaatst op haar veertiende, ook door het gedoe thuis. Zij heeft het wel heel moeilijk gehad, eerst in crisisopvang en daarna in de kinderpsychiatrie. Ik denk dat het wel latent in het kind zat. Je ziet dan hoe de hulpverlening werkt, dat je blij moet zijn met iemand die met bezieling en met zijn hart werkt. Samen zijn we naar de rechtbank gegaan. Dat was een hele bijzondere kinderrechtter, hij was blind. En die zei: het is uniek dat je met je moeder hier komt. Dat gebeurt eigenlijk nooit. Meestal is er een heftig conflict met de ouders, of zelfs geen contact. En hij heeft goed geluisterd en geholpen, voor ons een leuke voogd uitgezocht. Ik was ontzettend trots op mijn dochter, dat ze dat allemaal zo deed. Daardoor zie ik ook bij mensen: je kunt er niet altijd wat aan doen.

Ik probeer zelf zonder oordeel te leven. Weet je, ik kom thuis bij mensen die ernstig verslaafd zijn, die vervuilde huishoudens hebben, die de bankstellen van het balkon af gooien. Die gewoon niks willen, die schulden hebben, in de schuldsanering zitten, naar de voedselbank moeten. Die gewoon maar doorseksen tot ze het zesde kind onder toezicht gesteld hebben. Daar leer ik steeds meer dat het er gewoon niet toe doet wat een ander ervan vindt. Je moet je eigen spul op orde hebben en je mag daar dus niet over oordelen. Mijn wiegje heeft op een hele leuke plek gestaan, een liefdevolle opvoeding heeft me gevormd. Met warme mensen om me heen en waardevolle vriendschappen. De mensen waar ik mee werk, die hebben dat allemaal niet gehad. Die hadden geen ouders, of anders ouders met

trauma's, die aan de drank zaten, geldzorgen hadden of een ander zwak milieu. En dan krijg je dus dit soort mensen. Het draadje is gewoon heel dun. Ik dacht altijd dat ik gewoon een leuk mens was met een goed huwelijk, en dat bleek een grote wassen neus. Zomaar ineens stond ik op straat met drie kinderen. Weet je, dan kan je een warm nest hebben gehad, maar het gevaar van dingen doen die niet handig zijn, heb ik wel gezien.

Ik was ooit erg boos. Mijn middelste kind heeft af en toe wat problemen, en dan is ze soms een periode hier bij mij in huis. En daarom moet ik mijn huursubsidie van afgelopen jaar volledig terugbetalen. Dat zijn nieuwe regels voor inwonende kinderen. Omdat zij een inkomen heeft, uit de Wajong. Ik heb zo'n speciaal plekje voor alle post en vooral financiële brieven, en die leg ik daar dan neer. Nou ja, op een gegeven moment is het daar gewoon vol en ik heb natuurlijk zo'n heel bijdehand kind dat zegt: joh mam, maak dat gewoon open. En toen dacht ik: godallemachtig, had ik hem maar niet opengemaakt. Bijna tweeduizend euro, dat is dus de huursubsidie voor een jaar. Daar was ik wel even ziek van. Daar ging mijn reis. Ik wilde naar Thailand, waar ik eerder vrijwilligerswerk heb gedaan.

Ik heb wel vertrouwen dat het weer goed komt. Maar ik moet weer creatiever worden, ik moet het toch betalen. Maar ik vond het wel een hard gelag, ja. Ik krijg iets meer dan elfhonderd euro netto per maand. Daar moet ik alles van doen. Daar gaat dus nu bijna vijfhonderd euro huur af en dan je zorgverzekering, gas, water, licht, en m'n oude telefoontje. Dus heb ik vijftig, zestig euro in de week waar ik van moet leven. Daar moet ik alles van doen, de kleren kopen en die koekjes hier op tafel halen. Dus ik ben altijd creatief. Ik ga naar de markt, koop tweedehands kleding, weet dingen op te pimpen. Je leven op orde hebben kost best wel energie. En ik heb geen auto maar wel een baan die heel pittig is, ik moet heel veel kilometers fietsen. Dus dat is ook fysiek wat zwaarder. Daar komt nog bij dat ik zes jaar geleden ben aangereden, onder werktijd, en daardoor nog steeds last heb van concentratiestoornissen. Ik kan dus niet meer zo goed multitasken en informatie opnemen. Daarover ben ik samen met een letselschade-expert nog steeds aan het knokken. Maar ik zou me niet prettig voelen als ik een bijstandsuitkering kreeg. Ik vind dat ik een voorbeeld voor m'n kinderen moet zijn.

Rob Kokkeler (1973) is buurtregisseur bij het bureau Surinameplein in Amsterdam en daar spreken we hem ook. Kokkeler werkt sinds 1991 bij de politie. Zijn werkterrein is de Witte de Withbuurt. Hij woont samen en is kostwinner; zijn vriendin probeert een winkel in danskleding van de grond te krijgen, en hij werkt daar ook wel aan mee. Het is toch vooral de minder leuke kant van de samenleving die je als politieagent tegenkomt, de mensen die het niet zomaar redden. En de werkdruk is dus hoog, toegeven dat je het zwaar hebt kan wel, maar dat doe je niet zomaar. Plus, de verdiensten zijn ook al niet groot. Een klus ernaast is dus geen gek idee. We spreken hem op het bureau.

‘Niet naar het gezicht kijken, je herinnert je het gezicht, niet het lichaam’

Rob Kokkeler weet wel wat stress is

School was niet echt mijn bloeitijd; gebrek aan concentratie, andere interesses. Ik ben op het vwo begonnen en op de mavo geëindigd. Was er totaal niet mee bezig. Wel met judoën, voor de nationale selectie. Toen ging ik naar de mts, hartstikke gezellig daar natuurlijk. Maar geen goede cijfers en vier keer blijven zitten in twee jaar tijd, dat kon toen nog. Mijn vader vroeg: wat ga je doen? Werken, iets serieus? Mijn buurvrouw in die tijd zat bij de marechaussee en zei: bij de politie zoeken ze mensen. Zelf dacht ik nooit als kind: ik word politieman. Ik kom uit een hulpverlenend gezin, allemaal werkzaam in de zorg. In die tijd zocht de politie nog mensen die zorg konden verlenen. Die konden nadenken en praten. Niet alleen met gezag en kracht de wet handhaven. Dat sprak mij wel aan. Ik vind boeven vangen leuk, maar ik vind de voorkant van het politiewerk eigenlijk leuker. Als je van de tien jongens er maar één kan helpen niet in de criminaliteit te komen is dat al goed. Kijk, als je ze achteraf moet aanhouden ben je gewoon te laat. Het is vaak dweilen met de kraan open, en dat zal alleen maar erger worden met deze crisis en al die mensen die in koopkracht achteruit gaan. Er moet toch eten op de plank komen.

Als je in mijn wijk kijkt, met veel sociale woningbouw, de tweeverdieners daar kunnen die crisis opvangen. Maar als je een Marokkaans gezin hebt in de wijk, met zes kinderen, die gaan er dan op achteruit. Die mensen redden het nu al bijna niet. Ik zie het zelfs bij collega's. Als ik kijk naar wat de gemiddelde hoofdagent verdient, vijftienhonderd netto. Wanneer dat nu ook nog verschaalt en de reiskosten gaan omhoog, dat is een hoop geld wat dat gaat kosten. Ik ken gewoon collega's die nu al in de financiële problemen zitten. We hebben in het wijkteam ook een hoog ziektepercentage. Er zitten zes mensen hier met een posttraumatisch stress-syndroom; PTSS, stress dus. Sommigen zitten thuis of doen aangepaste baantjes. Op zeventig man is zes best wel veel. Dat kan voor mij ook nog komen, dat weet je niet. Ik heb zo veel gezien en meegemaakt. Ik zeg altijd maar: 99 van de 100 keer gaat het goed, maar die laatste keer kan het zomaar breken en komt alles naar boven. Ik heb dingen gezien die een gemiddeld mens niet ziet. Dan heb ik het over lijkvindingen, kinderen die overlijden, zware ongelukken. Maar ook gewoon menselijk leed. Wanneer je een lijkvinding hebt is het tot daar aan toe. Kijk, vereenzaming van mensen kan zo heftig zijn. Dat iemand zes weken in zijn woning ligt weg te rotten. Dat zo'n lijk daar ligt, kan ik mee dealen. Ik kijk meestal niet naar gezichten. Want een lichaam vervaagt, als je aan iemand denkt herinner je je hooguit het gezicht, niet het lichaam. Maar het verhaal erachter, van mensen die zo verwaarloosd en zo vereenzaamd zijn. Of dat je bij psychiatrische patiënten komt waar de melkpakken met poep hoog opgestapeld staan, dat je thuiskomt en helemaal onder de vlooiën en luizen zit. Dat bij de onderburen de pis door het plafond heen komt zetten.

De gemiddelde collega zal beamen dat het werk zwaar is. Ze zullen misschien niet zeggen dat de druk te groot is, dat zit niet in de cultuur, dat doe je niet. Maar ze zullen wel het een en ander aangeven. De cultuur is gelukkig inmiddels niet meer zo van: niks aan de hand, je kan gewoon doorwerken. Als je het zat bent, ben je het zat. Of als je wil janken, kan je gewoon gaan janken. Kijk, op straat gebeurt dat niet zo snel, maar op het bureau wel. Als jij misschien een klein kind hebt moeten reanimeren dat is overleden. Je bent toch een mens of niet? Ga gewoon lekker zitten janken. Er was eens een meisje van de opleiding die hier kwam rondkijken voor drie weken. Daarna wilde ze graag voor nog een

stage van drie weken mee met een hulpofficier van justitie. Dat meisje is drie dagen mee geweest, heeft een aantal reanimaties gezien, had drie lijkvindingen en nog wat. Zo uit de maatschappij getrokken, gestudeerd, drie weken in een uniform gelopen. Die zat te janken hier in de kantine. Wie heeft het verzonnen om haar op die manier mee te nemen? We hebben ook wel grove humor erover, dat is toch een manier van relativeren. Er over praten met collega's is wel belangrijk, ik neem het nooit echt mee naar huis.

Ik heb mijn vriendin wel eens foto's laten zien, van wat we vinden, om te tonen wat ik meemaak op een dag. Mensen hebben vaak echt geen idee. Als je reacties over ons werk leest, op Telegraaf.nl of Nu.nl, die irriteren me mateloos. Iedereen is mondiger geworden en ze hebben allemaal een mening over hoe ik mijn werk moet doen. En dan heb je ook nog de mensen die zeggen: ik bel mijn advocaat, ik bel de wethouder. Ik heb nooit klachten gehad in Oud-West, terwijl je daar gewoon een grote bek kon geven tegen iedereen, dat accepteerden ze. Maar als ik dan in Oud-Zuid kwam kreeg ik echt klachten om niets, al was ik zo ontzettend correct. Ik heb ook vaak met jongens van Marokkaanse afkomst te maken. Regelmatig zwakbegaafd, een IQ van 80 of lager. Communiceren is moeilijk, als ze boos zijn kunnen ze het bijna niet onder woorden brengen. Als je weet te communiceren op hun niveau, kun je veel oplossen. Met mensen van een hoger niveau kunnen ze vaak niet levelen. Dan zeggen ze: wie ben jij nou, agentje? Dan word ik natuurlijk wel boos. Als je zegt: 'homo', word ik dat niet, ik zeg er wel wat van, maar ik heb niks tegen homo's. 'Vuile homo' vind ik al wel erg, ben ook weleens voor nazi uitgemaakt, racist. Daar kan ik niet tegen, dan pak ik je aan.

Het is wel een roeping bij de politie, ik zie dat ik wat kan doen voor mensen en voor de maatschappij. Ik wil misschien minder gaan werken, maar wel altijd bij de politie aan de slag blijven. Al is het maar om ook iets anders te doen. Ik doe al heel lang aan stijldansen en een aantal jaar geleden heb ik met mijn vriendin een vrij grote demo gegeven waar we een jaar aan hebben gewerkt. Daar was ik wel trots op. We hebben alles zelf gemaakt, zelf gedaan en een hoop lol gehad. De choreografie zelf ontworpen, de muziek, het thema, de kleding. Uitvoeren en dan veel waardering krijgen vanuit zo'n zaal, dat geeft je een boost, een kick. We hebben zelf ook een danswinkel ernaast. We verkopen

kleding en dansschoenen. Dat doen we vanuit huis via het internet. Daar ben ik eigenlijk ook wel trots op, we hebben zelf het geld geïnvesteerd en nu zie je dat het zijn vruchten afwerpt. Heel veel bedrijven leveren geen service meer; wij werken echt op afspraak, nemen de tijd. Als er iets is proberen we het altijd te regelen. Steeds meer dansscholen komen naar ons toe, omdat ze geluiden horen van tevreden leerlingen. Zo proberen we gewoon een duurzaam bedrijf op te bouwen en niet te snel te groeien. Daar ben ik wel echt trots op, dat mensen ook tevreden zijn. Mijn vriendin wilde graag een eigen zaak beginnen. Wanneer we zelf schoenen wilden kopen, merkten we dat we overal heen moesten, maar dat er in de buurt niets was.

Ik ken collega's die ook een ander bedrijf hebben, voor de afwisseling en de roeping. Ik doe fotografie ernaast en daar zou ik ook meer mee kunnen doen, zou ik werk van kunnen maken. Het hangt ook erg af van mijn vriendin: komt ze nog aan het werk of niet. Straks loopt de uitkering af en dat gaat ook geld schelen. Ik maak mij daar niet druk om, maar zij wel. Zij piekert veel en ik relativeer dat telkens. Ik zeg ook: in Nederland hoef je geen honger te lijden. Je hebt te eten, een dak boven je hoofd. Bij de voedselbank komen nog steeds mensen met de auto. Ja, ik weet het ook niet hoor, waarom dat zo is. Het is heel betrekkelijke armoede. Ik doe er zelf ook aan mee, ik klaag ook over het feit dat ik er tweehonderd euro op achteruitga.

Het belangrijkste voor mij is om gezond te blijven. Dat het bedrijfje van mijn vriendin goed van de grond komt, dat ze haar brood kan verdienen en kan doen wat zij echt wil. Hopelijk kan ik iets meer met mijn fotografie doen en wat minder bij de politie werken. Maar de politie hoort wel zeker in dat plaatje. En ik hoop dat ik genoeg voor mijn collega's kan doen, zodat het binnen de Nederlandse politie wat verdraagzamer wordt en collega's zich iets beter kunnen ontplooiën. Ik hoop ook wel dat Nederland over vijf jaar weer een wat stabiel land is, dat de sociale vlakken niet uit het oog verliest. Mensen zeggen wel: je moet de ontwikkelingshulp stopzetten, maar wij zijn degenen die daar een puinhoop maken. Wij hebben er economische belangen bij dat het daar een puinhoop blijft. Die mensen kunnen nergens heen en verzuipen onderweg naar Gran Canaria. Wij vinden dat lastig, vervelend. Mensen denken alleen maar aan zichzelf: als ik maar meer heb, als ik het maar voor elkaar heb. Ik zie

het gevaar dat de hele middenklasse gaat wegvallen in de komende jaren. Dat vind ik een eng idee. Ik kan bepalen waar ik ga wonen, maar als jij in de lagere regionen zit kan je dat niet allemaal zelf bepalen. Die keuze heb je dan niet. Mensen vergeten dat vaak, ze zeggen: al die Marokkanen wonen bij elkaar, maar die hebben vaak geen keus.

Mirjam Kappert (1963) richtte in opdracht van de gemeente Enschede het activeringscentrum Power op. Belangrijk hierbij was: niet zoals de sociale dienst in nummertjes denken, maar in mensen. Weten met wie je van doen hebt, geloven in mensen. Kappert is er razend enthousiast over, het is voor het eerst dat ze snapt waarom ze ooit naar de sociale academie ging. Want het is allemaal zo onpersoonlijk geworden, hoe we met mensen omgaan. We spreken haar thuis in Hengelo, in de tuin.

‘Goh, dus jij kunt zingen?’

Coach Mirjam Kappert over een cliënt die niet kon zingen maar waarbij het arbeidsbureau zomaar wat had aangekruist

Er was helemaal niets en ik werd aangesteld als leidinggevende, als coach of als coördinator, hoe je het ook wilt noemen. Eerst ging het om de bijstandsgerechtigden in de wijk, de wwB'ers, om die aan de slag te helpen. Maar veel mensen vonden dat stigmatiserend. Je kent het wel: oh, dat zijn allemaal werklozen. Ook als het positief bedoeld is, wordt het al heel snel vernederend, van: goh, wat knap dat je dat allemaal voor elkaar krijgt, had ik nou niet verwacht. Niet alleen door de gewone man of vrouw in de straat, ook politici en journalisten hebben er een handje van. Met de beste bedoelingen, maar als je in zo'n project alleen met wwB'ers werkt, blijven ze in de beeldvorming precies dat: bijstandsgerechtigden. Nu zeggen we dus: iedereen die mee wil doen, is welkom. Huismoeders, mensen met een fulltimebaan, gepensioneerden, iedereen. De leefbaarheid in de wijk verhogen door mensen uit hun isolement te halen, dat is Power. Motivatie is het enige wat telt. Ongeacht opleiding, ongeacht afkomst, ongeacht geloof.

Verbazingwekkend genoeg gaat dat heel erg goed, heel mooi om te zien. Hoe mensen zo divers zijn, hoe iedereen heel vaak angstig is voor andere culturen, maar dat die verschillen uiteindelijk vrij makkelijk overbrugbaar blijken te zijn. Als je maar hetzelfde doel hebt. Het mooie is dat iedereen weer iemand uit zijn of haar eigen vriendenkring meebrengt. Als een olievlek verspreidt zich dat door

de wijk. Financieel, gezondheid of privé, op welk front je nou in de rats zit, alleen kom je er niet uit. Geen nadruk op het negatieve, geen sancties of wat dan ook. Maar juist de focus op wat iemand wel kan. Tegenwoordig is het helaas vaak andersom. Bij de sociale dienst gaat men uit van onkunde: 'Het is je eigen schuld dat je bij ons aan de balie komt.' Fraudebestrijding wordt belangrijker gevonden dan werklozen weer aan een baan te helpen. Daar bestaat het individu niet meer. Je bent een nummertje, meer niet. Alles voor het grotere geheel, alleen nog maar naar statistieken kijken, naar targets, naar assessments. Iedereen wordt ingedeeld in een categorie. En vervolgens wordt er gekeken wat je met die groep moet. Terwijl je op die manier een heleboel mensen mist. Natuurlijk, veel vijftigplussers komen echt niet meer aan een baan. Maar zeker nadat ze de WAO hebben aangescherpt, zitten er heel wat mensen in de bijstand die er volgens mij niet horen. Je hebt er die mentaal of fysiek zo geknakt zijn, dat ze niet eens normaal voor zichzelf kunnen zorgen. Laat staan dat ze weer fulltime aan de slag kunnen. Het is natuurlijk ook heel wat als je je baan verliest. Vooral mannen kunnen zoiets echt heel zwaar opnemen. Je verliest toch je status, je hebt het gevoel er niet bij te horen, een loser te zijn.

De klant is vaak een dossier, opgeknipt in stukjes. Het gevolg is dat niemand meer overzicht heeft. Voor dat ene probleem moet je naar schuldhulpverlening, en voor het volgende probleem naar een ander. Maar omdat er heel veel mensen zijn met meerdere problemen tegelijkertijd, is dat niet altijd even handig. Die worden van hot naar her gestuurd, terwijl niemand echt met ze bezig is. Een nummertje ben je dan, niet meer. Telkens iemand anders aan de telefoon krijgen – een balie is er niet meer –, en telkens weer je verhaal vertellen, echt prettig lijkt me dat niet. Voor ons was het vroeger vaak ook niet duidelijk. Van de ene op de andere dag kregen wij ook een sticker. Je had ineens de m- en de h-werkers. Mbo en hbo dus. Wij van het hbo kregen de zwaardere gevallen. De zogenaamd lichtere gevallen waren voor de m'ers. Zonder er echt naar te kijken werden die dan op iemands bureau gedumpt. Dat je zonder een-op-eencontact nauwelijks een inschatting kan maken over iemands toestand, werd voor het gemak maar even vergeten.

Ik wil niet zeggen dat vroeger alles beter was. Dat klinkt weer zo zeurderig. Maar je had toen ik in de jaren tachtig begon wel overzicht. Ik had mijn eigen

bestandje, mijn eigen klanten. Iemand klopte aan bij de sociale dienst en werd dan geholpen door één iemand. Van a tot z. Financieel, mentaal of fysiek. Je wist wat iemand mankeerde en of-ie nog aan een baan kon komen. Maar ja, dat werd dus niet functioneel gevonden. Het menselijk inschattingsvermogen, het wikken en wegen van mij als bijstandsmedewerker, dat werd gewoon onderschat. Welzijn laat zich niet vangen in tabellen, daarvoor moet je toch echt weten met wie je van doen hebt.

Laatst zag ik op iemand zijn arbeidskaart staan dat hij het vinkje had aangekruist: 'zanger lichte muziek'. Dus ik: 'Goh, kun jij zingen?' Hij: 'Nee, hoezo?' Bleek dat het arbeidsbureau gewoon maar wat ingevuld had. Hij was toch al afgewezen, want voor zijn oorspronkelijke beroep, leraar, is hij niet geschikt. Als vluchteling spreekt hij gebrekkig Nederlands, vandaar. Had jarenlang in een asielzoekerscentrum gezeten. En omdat-ie daar nog in de procedure zat, mocht hij geen Nederlands leren. Uiteindelijk krijgt hij een verblijfsvergunning, maar wat dan? Hij volgde nog wel een taal cursus en ging zelfs wat vrijwilligerswerk doen. Grasmaaien bij de voetbalclub. Alleen hij kwam dus niet in contact met Nederlanders. Nou, zo iemand belandt in een zwart gat. Het werkplein kan niks voor hem doen. Hij gaat twijfelen aan zichzelf, gaat steeds meer optrekken met Afghanen, want die verstaan hem wel. Stel je eens voor, een intelligente man, die in zijn eigen land rector van een school was, en aanzien had. Bij ons krijgt-ie wel die persoonlijke aandacht. En dat merk je. Hij is zo vreselijk blij dat-ie bij Power zit. Kan zijn overhemd 's ochtends weer aantrekken, zijn dasje weer omdoen. Hij geeft computerles. Elke morgen neemt hij vol trots afscheid van zijn kinderen. Want hij gaat werken, heeft weer een zekere status. Ik zeg weleens, het is eigenlijk de eerste keer in mijn carrière dat ik het idee heb: Dit is precies waarom ik naar de sociale academie ben gegaan.

Het is nog maar de vraag of we het overleven, die crisis. Je bent eigenlijk constant in gevecht. Heel jammer. Eerst hadden we ons eigen systeem. Nu zijn we ingebed in de grote organisatie. Op de kwantiteit, dus hoeveel mensen we geholpen hebben, worden we nu afgerekend. Hóé we dingen doen is minder belangrijk. En of het zin heeft doet er al helemaal niet toe. De doorstroomcijfers bijvoorbeeld, die zijn het nu weer helemaal. Zolang die maar hoog zijn zit je goed. Het ziet er op papier allemaal heel gelikt uit, maar in de praktijk werkt het dus

niet. Voor geen meter. Ook als een werkloze van de ene onbetaalde baan in de andere stroomt, wat heel vaak gebeurt, wordt die opgeteld bij je statistiek en heb je je doorstroomcijfer. Terwijl iedereen wel kan bedenken dat niemand er wat aan heeft: de gemeente niet en de werkloze al helemaal niet. Wéér worden mensen gereduceerd tot nummertjes, ligt de nadruk op het grotere systeem. Terwijl het juist die kleinschaligheid was die ons onderscheidde van andere welzijnsprogramma's. Iedereen, ook de mensen van Power, moet aan vooraf gestelde doelen gaan voldoen. Juist dat botst met onze aanpak. Bij Power laten we de deelnemers zelf uitzoeken wat haalbaar is. Daar werken we dan naartoe.

Laatst hadden ze bedacht dat iedereen op het werk van die testjes moest doen. Of we wel geschikt waren voor onze functie. En nou voldoen wij weer niet aan de eisen die ze stellen. Zelfs het diagnosestellen en het werkzoekenden begeleiden, wat we altijd al gedaan hebben, moeten we nu allemaal opnieuw voor solliciteren. Weer die formuliertjes. Alsof die algemene assessments iets vertellen over hoe iemand in de dagelijkse praktijk functioneert. Wordt er meegenomen of iemand wel normaal met mensen om kan gaan, of iemand een moeilijke situatie juist kan inschatten? Nee. Mijn chef kan toch veel beter inschatten of ik geschikt ben voor mijn baan? Daar heb je helemaal geen wiskundesommetjes voor nodig. Of inzichtvragen, tja die kan ik toevallig wel goed. Kaartlezen ben ik ook goed in, maar wat doet dat ertoe? Nu zie je dus dat een aantal mensen wordt afgekeurd voor die functies. Terwijl ze al jaren goed werk leveren, heel vreemd. Wiskunde, ja, je gaat toch meestal niet naar de sociale academie omdat je zo'n bolleboos in rekenen bent.

Die onmenselijke systemen, die rare regeltjes zie je eigenlijk overal. Alles is zo afstandelijk, onpersoonlijk geworden. Mijn moeder is gehandicapt geraakt, kan niet meer goed trappen lopen. Ze heeft al een tijdje een traplift, maar de douche kwam ze op een gegeven moment ook niet meer in. De douchebak was te hoog. Nou, als een woning aangepast moet worden, kan je dat als medisch noodzakelijk aftrekken bij de belastingdienst. Althans als je het precies volgens de regeltjes doet. Mijn moeder had zoiets van: die badkamer kan toch wel een likje verf gebruiken, dus laten we die douchebak ook maar meteen aanpakken. Alles was dus al aangepast voordat ze die aanvraag deed. Kreeg ze een aantal

weken later iemand helemaal uit Alkmaar aan de lijn: mevrouw, u heeft géén bewijs van hoe de badkamer er vóór de verbouwing uitzag, dus we kunnen geen subsidie geven. Mijn moeder in paniek, wij met de auto naar Enschede. Naar Enschede, want in Hengelo is helemaal geen balie meer. Krijg je dus telkens iets anders te horen. Zés keer zijn we er geweest en het is nog steeds niet voor elkaar. Nee, eerst vroegen ze mijn moeder of het wel medisch noodzakelijk was. Echt in vaktaal, onbegrijpelijk voor mijn moeder. Wéér die totale paniek in haar ogen. Is ze al die dokters en specialisten af geweest, om te bewijzen dat ze echt niet meer goed kan lopen. Zeventig jaar, moet je nagaan. Moet ze elke keer weer met haar autootje heen en weer, zonder dat iemand kan uitleggen wat er precies aan de hand is. Want ja, de keer daarna zou er weer een incassobureau op haar afgestuurd worden. Had iemand weer iets verkeerd in de computer ingevoerd. Echt een persoonlijk drama.

Daarom moet je zelf zorgen dat je het goed hebt. Mijn man en ik hebben altijd verstandig gedaan. Nooit schulden gemaakt. Daardoor hebben we het goed nu. Eigenlijk mag je niet klagen. Maar ik ben wel bang dat mijn kinderen het minder zullen hebben. We betalen zoveel mogelijk voor mijn zoon, die nu technische geneeskunde aan de universiteit hier studeert. Vier van de zes jaar nemen wij voor onze rekening. Maar hij heeft dus dit jaar een bestuursjaar gedaan. Hoort-ie midden in het jaar dat hij een langstudeerboete krijgt. Ik begrijp dus niet hoe ze het in hun hoofd kunnen halen zoiets eventjes tussen neus en lippen door aan ons op te leggen. Je moet, denk ik, ook niet gek opkijken dat heel veel mensen zich afkeren van de politiek. Uiteindelijk komt je mate van welzijn toch op je directe omgeving neer. Iedereen beweegt zich per slot van rekening maar in een heel kleine kring. Je hebt maar zoveel vrienden, nog wat collega's, en familie natuurlijk. Wanneer dat bij mensen aardig loopt, als ze in een prettige buurt wonen, ja, dan heb je wat minder nodig. Dan kun je ook wel materieel met minder af. Gezelligheid, het is een beetje een lullig woord, maar ja, ik hoop echt dat het Nederland van 2017 wat gezelliger is dan dat van 2012.

Juwelier **Jeroen Vonk** (1984) komt uit een juweliersgezin, staat sinds zijn negentiende in de winkel en heeft inmiddels twee eigen zaken. Wat is er nou mooier dan je eigen winkel opbouwen? Topsport is het. Uren moet je maken. Wanneer zijn studerende vrienden weer op stap gingen, zei hij jarenlang: nu even niet. En eindelijk komen die vrienden ook in een fase waarin ze verantwoordelijkheid moeten dragen. Niet lang geleden vocht de juwelier nog met een overvaller. Ja, die overvallers, dat zijn dus nooit Hollanders. We spreken hem in zijn verzorgde appartement in het centrum van Zwolle.

‘Je bent opeens bekend met angst’

Juwelier Jeroen Vonk over een gewelddadige overval

Wat er goed ging, is dat we een grote omzet draaiden afgelopen zaterdag. Die crisis voelen we wel, hoor! Afgelopen week was het moederdagweek, en de zaterdag was de dag die het moest zijn. Je merkt het meteen wanneer er heel veel politieke onzekerheid is. Dat veel mensen die een baan hebben niet wisselen van woning. Ze hebben het geld misschien wel, maar ze hebben geen idee wat de regels gaan worden, en dus blijven ze maar zitten. Daardoor hebben heel veel andere mensen, bijvoorbeeld in de bouw, ook geen werk, en dus minder of geen inkomen. Als ondernemer ben ik er natuurlijk heel erg bij gebaat dat iedereen niet alleen maar werkt voor z'n vaste lasten. Mijn ouders hebben ook een juwelierszaak. Het was ooit een kans voor mijn vader, om iets verder te komen. Mijn opa was er in zijn jeugd vrij snel niet meer en mijn vader kon op een gegeven moment bankmedewerker worden. Van daaruit kon-ie op een gegeven moment naar fijnere technieken, en toen naar de uurwerkopleiding. Zo kon hij vanuit zijn werkplaats, achter een juwelierszaak, op een gegeven moment de winkel overnemen. De juwelierszaak van m'n ouders is echt een dorpswinkel. Dat is nog het type winkel die als mijn ouders op vakantie gaan, één week of twee weken dicht gaat.

Ik had tot m'n veertiende denk ik niet zo'n heel goed idee wat ik wilde doen. Vond toen het leger wel lang heel gaaf. Maar dat is misschien ook meer de tijd. En m'n ouders lieten me eigenlijk redelijk vrij. Behalve dat ik dan de oudste thuis was. M'n ouders doen het met z'n tweeën en hebben de winkel in huis, en als het druk werd, betekende het wel dat ik als eerste de winkel in moest. Maar dat was meer om het op dat moment te redden, en niet zo van: want jij gaat dit ook doen. Dat kan ze eigenlijk, zou ik bijna zeggen, weinig schelen, dat ik ook in het vak ga. Ze vinden het nu natuurlijk wel heel leuk dat ik dit ook doe. Maar ze hebben me er altijd vrij in gelaten. Ik heb dus zelf op een gegeven moment die keuze gemaakt, na een kijkdag op de opleiding in Schoonhoven. Toen sprak het me wel erg aan. En echt gewerkt in de winkel van m'n ouders heb ik überhaupt niet, eigenlijk. Maar ik heb wel van huis uit meegekregen dat je uren moet maken, wat je ook doet.

Ik heb nu twee juwelierszaken. De eerste winkel heb ik vijf jaar geleden overgenomen van m'n werkgever. En de tweede winkel heb ik nu anderhalf jaar. Ik was negentien, had net m'n diploma, toen ik bedrijfsleider werd in de winkel die ik later overnam. Na twee jaar wilde ik het wel zelf gaan doen. Eigenlijk wilde ik een andere winkel kopen. Mijn werkgever zei: je mag ook deze kopen. Ik was al bedrijfsleider, en ik dacht, omdat ik me al zo verantwoordelijk voel voor die winkel, verandert er eigenlijk niet zo heel veel. Maar dat was niet zo. Er gebeurt iets op het moment dat het van jezelf wordt, dat kun je je niet voorstellen. En dat verbaasde me wel. Het is ook gezond om die financiële druk te voelen, vooral dat eerste jaar. Om goed te willen presteren, en normaal om te gaan met het geld en met de verantwoordelijkheid die erbij hoort. Iedereen wil tevreden personeel. Dat is makkelijk zeggen, hè, iederéén wil graag dat iedereen blij is. Maar op het moment dat het je eigen winkel is, dan wil je ook écht dat ze blij zijn om naar het werk te komen, en dat ze blij worden van hun werk.

En nog een ander punt: je hebt écht niemand meer om op terug te vallen. Kijk, als ik een probleem heb, en dat kan van alles zijn, of het nou met m'n personeel is, of met m'n verhuurder of m'n leveranciers, er is niemand meer met wie je iets overlegt. Voorheen had je nog wel eens je werkgever. Als je dacht van: ik kom er echt niet uit, ja, dan doe ik even een belletje. Maar met je eigen zaak moet je iedere beslissing zelf nemen. Ik vond het alleen maar makkelijk

in eerste instantie, en nog steeds wel. Want als leidinggevende hoef je bijna nooit een beslissing te nemen waarvan je denkt: nou, we hadden een betere beslissing kunnen nemen. En dat hoeft nu niet. Nu maak je altijd de beste beslissing, vind je zelf. Op het gebied van een reparatie waar ik niet helemaal uitkom, overleg ik wel even met m'n vader. Maar echt grote beslissingen, nee, die overleg ik niet.

Het is een beetje als topsport soms. Dat is wel een beetje de overtreffende trap natuurlijk, maar een topsporter kan ook niet iedere dag op stap gaan, het laat maken, doen wat-ie wil. En om als ondernemer verantwoordelijk te zijn, en goed te willen presteren, kan ik niet altijd overal bij zijn. Maandagochtend om acht uur begint mijn leven, en dat eindigt dan op zaterdagmiddag om vijf uur als de winkel dichtgaat. Heb ik één dag om weer bij te komen en dan moet ik er weer tegenaan. Dus dat betekent gewoon dat het soms hartstikke gezellig is als we op zaterdagavond met z'n allen bij elkaar zitten, alleen dat ik wel vaak de eerste ben die ermee ophoudt. Ik krijg er duizend mooie dingen voor terug, vind ik zelf. Mijn vrienden lopen over het algemeen iets achter. En dan bedoel ik dat echt alleen gezien hun opleiding en carrière, hè. Ik was negentien toen ik begon met werken. De meeste van mijn goede vrienden deden vwo of havo, waardoor ze automatisch al iets langer op de middelbare school zaten, en de vervolgstudie gewoon ook iets langer in beslag nam. Omdat ik zelf al acht jaar werk, is dat best wel lang voor m'n gevoel. De anderen zijn nu net een jaar of een half jaar begonnen met werken. Ik zie daar altijd een vrij groot gat, dat ik denk, goh ja, zij komen nu ook in dat werkende ritme. Ik vind het wel heel leuk dat ze daar ook in komen, of dat ze gaan samenwonen, of een huis kopen, dat ze iets meer in een situatie komen waar je het ook gewoon over je verzekering of weet ik veel wat kan hebben. Burgerlijke dingen. Ze staan wat relaxter in het leven. Ik kan ook wel duidelijk merken dat ze minder verantwoordelijkheid voelen, voor hun dagelijkse werk of baan.

Ik heb op de middelbare school gezeten als een beetje een grijze mavo-leerling. Ik moest gewoon m'n vakken volgen, waarbij je er toch ook altijd een aantal hebt waar je niet goed in bent. Je moest er gewoon doorheen, zo voelde het denk ik. Voor mij kwam pas na de middelbare school de versnelling. Achteraf denk ik wel eens: goh, ik snap eigenlijk niet waarom ik überhaupt niet eens

de keus had om havo te proberen, waardoor je weer heel andere opties krijgt. Dan had ik denk ik iets met wiskunde gedaan. Ja, stom, ik heb dat ook nooit ter discussie gesteld.

Geweld speelt een grote rol bij ons. We zijn zelf tweeënhal jaar geleden overvallen. Toen hebben we twee ongewenste gasten in de winkel gehad, wat uiteindelijk uitgelopen is op een vechtpartij tussen één van de beide mannen en mij. Het is heel raar: ik weet precies wat ik gedaan heb, ik kan het hele spoor navertellen, ik kan alleen nergens ontdekken waar ik een beslissing heb genomen dat ik er ineens in zou vliegen. Ik had het ook helemaal niet van mezelf verwacht, ik had in mijn hele leven nog nooit gevochten. Bij een ruzie in een kroeg ben ik de eerste die me omdraait, zonder schaamte of verlies. Maar op dat moment vloog ik er dus wel in, zomaar. Daar ging ik, sprong boven op hem. De alarmknoppen waren al ingedrukt terwijl ik nog in het gevecht zat, dus we hadden heel snel de politie ter plaatse. En toen die overvallers weg waren, hoorden we constant op de portofoon hoe op verschillende op- en afritten van de snelweg een politieauto kwam te staan. We zaten eigenlijk live te luisteren: ‘die groene Audi, afslag 37, nee, afslag 29’. Het was bijna niet werkelijk dat je dat hoort. En of het dan wel of niet de overvallers zijn. Ik weet nog dat ik op dat moment echt dacht van: oh Jezus, laat het ze alsjeblieft zijn. Dat ik daar wel heel erg aan vasthield. En dat ik er ook wel blij om was dat ze vastzaten. Zo simpel is het gewoon.

Ik ben er echt heel goed uitgekomen hoor, want ik heb dezelfde dag nog in de winkel gestaan. Totaal geen angst of iets gehad, dus dat is natuurlijk wel iets waar ik heel blij mee moet zijn. Ik heb dat bij klasgenoten ook anders gezien. Maar dat neemt niet weg dat je opeens bekend bent met angst en ook wel met achterdocht. Wat ik nu merk, is dat ik anders reageer op bedreigende situaties, of het nou in de winkel is, of dat ik het zie in een kroeg verderop. Af en toe als er mensen in de winkel komen die niet te vertrouwen zijn, dan merk ik dat wel in m'n hele lichaam, dat dat weer gelijk op spanning staat. En het zit verder in heel kleine eenvoudige dingen, bijvoorbeeld dat ik 's avonds niet naar bed kan voordat ik zeker weet dat ik de deur op slot heb gedraaid. Nou, daar had ik daarvoor echt geen last van. En het slaat nergens op natuurlijk, want het heeft

helemaal niks te maken met wat er die dag gebeurd is, maar je merkt dat je toch iets verandert daarin. Ja, het is dus wel een beetje een litteken.

Twee keer per week wordt er een juwelier overvallen. Het is echt het allerergste wanneer er iemand wordt doodgeschoten, maar we doen nu met z'n allen alsof er een ramp is gebeurd in Den Haag, met die dode juwelier. Nou ja, dat is het ook, een ramp, absoluut, maar we moeten niet vergeten dat ondertussen dus wéér vijf keer een gezin is overvallen. Daar praten we met z'n allen niet over. Terwijl, ik vind al die keren vreselijk. Ik vind het belachelijk dat het zo'n grote dagtaak voor ons is om daarmee bezig te zijn. Dat vind ik niet normaal, zeker niet in een land als Nederland. Ik kom natuurlijk voor m'n werk ook af en toe in Zwitserland, dat is absoluut het tegenovergestelde. Ik ben ook helemaal op geen enkele manier jaloers op een land als Zwitserland, hoor, als het gaat om regelgeving en onze vrijheden, maar je moet je voorstellen: daar worden alleen de duurste horloges, van boven de vijftienduizend euro, 's avonds uit de etalage weggehaald, en de modellen van drieduizend, vierduizend, vijfduizend euro, die liggen nog gewoon in de etalage, achter het glas. Loop ik daar 's avonds om elf uur uit een restaurant, zit er nog geen rolluik voor. Moet je je dat voorstellen in Nederland.

Ik vind het altijd veel te makkelijk om te roepen: ja, we moeten harder straffen. Ben ik helemaal niet zo voor. Maar ik vind wel dat het stof tot nadenken geeft: waarom komen er zoveel mensen uit een uithoek van Europa naar Nederland om een overval te plegen? Terwijl ze onderweg langs zoveel andere landen rijden! We zijn als winkel aangesloten bij een alarmmelding binnen de juweliersbranche. Wekelijks, of dagelijks als het nodig is, worden waarschuwingen rondgestuurd. Ik krijg honderd- of honderdvijftig van dat soort waarschuwingen per jaar binnen, met foto's. Ja, dat is dus een hele dikke map op de zaak. En er zit niet één blanke man bij. Dat is niet leuk om te zeggen, maar ik kan ook niet om het feit heen dat het eigenlijk altijd buitenlanders zijn, die dan over het algemeen ook geen Nederlands praten. En als dat soort mensen in mijn winkel komen, willen die óf alleen maar de duurste horloges zien, of heel vaak de herenkettingen, de zwaarste dus. Dat kan ik je wel op papier geven. Iemand die bij mij in de winkel komt vragen naar de gouden herencolliers, ja die is al bijna niet goed. Dat is ongelooflijk, maar het is echt waar.

Ik weet niet of ik m'n hele leven juwelier blijf. Ik heb heel erg nog het idee dat het een uitdaging is voor mezelf, om bijvoorbeeld uit te breiden met een derde winkel of een vierde winkel. Maar ik weet niet hoe spannend het is om als je er drie hebt naar vier of naar vijf te gaan. Maar dat weet ik tegen die tijd wel.

Noëlle Sterk (1990) wil haar leven weer op de rails krijgen. De afgelopen jaren ging er iets te veel mis: een vriendje met losse handen, onverwachte kinderen. Stap één is: weg uit het dorp waar iedereen haar kent. Stap twee: is een opleiding. Als nu eerst maar het UWV meewerkt, dat je daar eens met mensen kunt praten en niet een internetschermpje hoeft in te vullen. We spreken Noëlle op het kantoor van een Gelderse sociale werkvoorziening, waar ze ervaring op moet doen.

‘En dan deed ik net alsof ik in gesprek was’

Tienermoeder Noëlle Sterk fingeerde contact met haar schuldeisers

Ik ben er druk mee. Verhuizen, dingen regelen voor mijn uitkering, voor mijn kindjes. Dus ik heb mijn coach gezegd dat ik er even mee kap, met het werk. Anders trek ik het niet. Bovendien vind ik het allemaal tijdverspilling. Zitten we achter in het bedrijf schroefjes te tellen, pluggen bij elkaar te zoeken en spijkers in plastic zakjes te doen. Sorry, maar dat vind ik echt belachelijk. Een afdeling verderop zitten dus mensen die zulk werk helemaal mooi vinden. Die zitten op een lager niveau, waarom doen zij dat gewoon niet? Ik bedoel het niet lullig, maar hoe kan een normaal iemand nou én een baan vinden én voor z'n gezin zorgen én hier de hele dag, veertig uur in de week, zijn tijd verdoen? Ik wil aan het werk, dat is het probleem niet. Maar laat me dan iets nuttigs doen. Vrijwilligerswerk bij een peuterspeelzaal of iets dergelijks.

Ik hield het in m'n oude dorp niet meer uit, iedereen kende mijn verhaal. Ik viel gewoon te veel op. Ik gaf les op de dansschool, liep eerst stage op een peuterschool en daarna op een basisschool. Er was maar één Noëlle en dat was ik. Noëlle die op haar zestiende moeder werd, Noëlle die met school gestopt is, Noëlle die in de bijstand zit. Hier niet. Mijn dochttertje wordt nu gevraagd om te komen spelen, tegen mij praten ze normaal. De moeders accepteren mij, niemand veroordeelt me. Mijn ouders, mijn schoonouders, mijn schoonzus, opa en oma, wat vriendinnen, die mogen het weten. De rest niet. Gaat ze helemaal

niks aan. Anders krijg je maar praatjes, en dat is nou net de reden waarom ik ben verhuisd. Ik heb nooit gedacht, dat kind wil ik niet. Ze kwam onverwacht, toen ik het ontdekte was ik al 27 weken zwanger. Te laat voor een abortus. Maar dan nog, dan nog had ik haar gehouden. Ik was op en top mama. Altijd mijn buikje showen bij het boodschappen doen. Ik was jong, nou en? Van kinds af aan wilde ik al moeder worden. Een groot gezin, een lieve man, een leuk huisje, dat was mijn droom. Achteraf denk ik: had nog maar even gewacht. Had je opleiding afgemaakt, had wat geld gespaard... Maar ja, dat is achteraf. Toen had ik er geen problemen mee. Ik leefde op een wolk. De dag dat ik mijn vmbo-diploma op kon halen, ging ik direct door naar het ziekenhuis voor de eerste echo, dat was mijn leventje.

Het stomme was wel: eigenlijk was ik al klaar met die relatie. Ik bedoel, ik was zestien en er stonden nog zoveel leuke dingen op het lijstje. Het was een snoepjesverkering, een puberliefde, niet meer. Ik heb hem ontmoet bij de *teenage party* hier in het dorp. Die avond kreeg ik meteen een sms'je: wil jij verkering met mij? Nou, waarom ook niet? Ik dacht, dat is leuk voor een paar weken. Maar meer ook niet. Het was ook heel leuk die eerste paar weken. Hand in hand bij de winkels rondhangen, gewoon samen dingetjes doen. Zo'n verkering had ik. En toen kwam ik erachter dat ik zwanger was. Op dat moment waren we al uit elkaar. Ik heb drie dagen gewacht tot ik het hem vertelde. Mijn ouders wisten het eerder. Maar uiteindelijk wilde ik het perfecte gezinnetje en daar hoort een vader bij. Toen hebben we dus maar besloten dat we het samen gingen doen. Hij trok bij mijn ouders in. Eigenlijk merkte je al meteen dat er iets niet helemaal goed zat. Hij en mijn ouders konden niet door één deur, hadden enorm veel conflicten. Hij kwam ook niet uit een normaal gezin. Z'n moeder was drugsverslaafd en zat aan de drank. Hij werd opgevoed door zijn vader, maar die was zelf ook niet helemaal goed. Oktober 2007 is mijn dochter geboren en in juli was het klaar. Toen is-ie weggegaan. En ik had nog steeds zoiets van: een gezin hoort bij elkaar te zijn. Mijn dochter mocht niet bij gescheiden ouders opgroeien. Dus daarom ging ik met hem mee.

Eigenlijk ging het meteen al mis. Zijn ware aard kwam naar boven, alle hoeken van het huis heb ik gezien. Ik heb nu zoiets van: die klappen en trappen, die heb ik gehad, dat is klaar. En de keren dat ik van de trap af werd gedonderd

of dat ik tegen de verwarming werd gesmeten, die zijn geweest. Dat doet me niets meer. Maar het beeld van mijn dochtertje, dat met gebalde vuistjes achter de bank 'mama, mama' roept terwijl ik aan de andere kant van de kamer in elkaar word getrapt, dat krijg ik nooit meer van mijn netvlies. Ook al gaat het nu goed met ons. Op het moment dat iemand haar naam roept, al is het maar op het schoolplein, dan klap ik meteen weer dicht. Zie ik dat afschuwelijke beeld weer. Behoorlijk pijnlijk is dat. Nog steeds, na drie jaar. Ik durfde de stap niet te nemen. Weggaan en mijn kindje zonder vader laten opgroeien. Dat wilde ik niet. Ik bleef dat beeld van het ideale gezinnetje voor me houden, ook al was dat dus niet zo. Anderhalf jaar heb ik met hem samengewoond. Ongelooflijk lang als je erop terugkijkt. Op een gegeven moment kwam-ie 's avonds laat helemaal bezopen thuis, toen had ik al een naar voor gevoel. De volgende dag bleef ik de hele tijd maar vragen, en hij bleef maar een beetje lachen. En nog steeds durfde ik niet, pakte ik mijn spullen niet. Ik ging gewoon door. Ook nadat hij met dat meisje bij ons thuis kwam. Was ik een avond weggeweest, kwam ik thuis, hadden ze met zijn tweeën opgepast. Kroop ik in mijn bed waar die twee even tevoren hadden gelegen. Of hij kwam 's nachts thuis en ging rustig zonder iets te zeggen naast me liggen. Uiteindelijk is het mijn beste vriendin geweest die heeft gezegd: en nu is het genoeg. Zij zette hem eruit. Heeft een vuilniszak gepakt en daar al z'n spullen ingesmeten. Die zak buitengezet, de sloten laten vervangen door de woningstichting. Heel rigoureuus allemaal; in mijn eentje had ik het niet gedurfd.

De eerste week heb ik bij mijn tante gelogeed. Helemaal kapot was ik, dagenlang gehuild. Eigenlijk begrijp ik dat nog steeds niet. Eindelijk was ik van hem af. Nooit meer zou ik geslagen worden. En dan heb je liefdesverdriet. Dat stukje van mezelf probeer ik nog altijd uit te vogelen. Begrijp me niet verkeerd, ik ben blij dat ik van hem af ben. Maar ergens in m'n achterhoofd wil je altijd een toekomst met iemand opbouwen. Of-ie nou van je houdt, of hij je slaat, dat maakt niet uit. Het enige wat ertoe doet is je kindje. Die heb je samen, dat telt. Nu zie ik dat allemaal anders. Ik voel altijd woede opkomen als ik aan hem denk. Hij is een lachertje, meer niet. Thuis noemen we hem ook altijd 'de muppet'. Z'n naam wordt niet meer genoemd, die bestaat voor ons niet meer. Achteraf denk ik: waarom heb ik het niemand verteld? Mijn ouders wisten van niks.

Zelfs niet dat ik een abortus heb gehad. Stond-ie met een hamer voor me: of je gaat naar de kliniek of ik sla dat kind eruit. Hij wou niet nog een kind van me. Ik moest maar de bus nemen. In mijn eentje naar de abortuskliniek. Veertien weken was ik zwanger, eigenlijk te laat. Eén arts wilde het toch proberen. Lag ik daar helemaal nuchter, bij volle bewustzijn, terwijl ik de dokter de botjes in mijn baarmoeder hoorde breken. En daarna in mijn uppie weer in de bus, mijn dochter gehaald en bij mijn ouders gegeten. Je doet gewoon wat je moet doen, wat je denkt te moeten doen. Je leeft op de automatische piloot.

Voor de buitenwereld deed ik alsof alles koek en ei was. Mensen die aan me vroegen of er iets was, snauwde ik gewoon af. Als een ander je aanspreekt, krijg je een bevestiging van je angst. Zie je wel, ze denken dat ik mijn kindje niet kan opvoeden. Op het schoolplein had ik dat idee ook altijd. Ik als achttienjarige tussen moeders van ver in de twintig. Dus deed ik er alles aan om het tegendeel te bewijzen. Zorgde ervoor dat mijn dochter er tiptop uitzag: kleren helemaal in de plooi, haar in een mooie staart. En ook al had ik geen rooie cent, ik zorgde dat we leuke dingen gingen doen. Dat we elke week naar de speeltuin gingen. We zijn zelfs een keer bij een concert van K3 geweest. Alles om voor de buitenwereld het perfecte gezinnetje te kunnen spelen. Het maakte niet uit dat ik zo'n kaartje eigenlijk helemaal niet kon betalen. Ik bedoel, we moesten het doen met dertig euro in de week. Boodschappen, luiers, alles... Soms gaf ik dansles, dan verdiende ik wat bij. Veel was het niet, en van mijn ex hoefde ik ook niets te verwachten. Hij werkte wel, maar alles ging op aan drank. Zelfs van de kinderbijslag zag ik niks. Soms zette ik 's nachts stiekem de wekker. Ging ik internetbankieren, maakte ik vijftig euro over van zijn rekening naar de mijne. Mijn meisje moest toch kleren hebben? Geld vragen aan vrienden of mijn ouders kon niet, want dan zouden ze achter mijn problemen komen.

Toen-ie weg was, bleef ik met de rekeningen zitten. Hij bleek niks te hebben betaald. De schulden stapelden zich op. Ik werd daar bang van. Weer die schaamte. Dus ik deed net of ze er niet waren, die brieven. Maakte ze niet open, gooide ze niet weg, maar verborg ze. In de klerenkast van mijn dochtertje bijvoorbeeld. Maandenlang heb ik dat volgehouden. Ik liep in die tijd stage bij maatschappelijk werk, dat is achteraf mijn redding geweest. Mijn naam kwam daar naar boven in het bestand. Vanwege mijn hoog oplopende schulden. Dus

zei mijn baas op een ochtend: weet je wel dat je je woning uit moet? Nee, dat wist ik niet. Want ik opende mijn post niet. Heel lang kan dat niet goed gaan. Het klinkt misschien laks, maar ik was echt niet bewust bezig. Je moet niet vergeten dat ik een meisje was. Ik had gewoon geen idee van de gevolgen. Die schulden en dat schaamtegevoel zijn me blijven achtervolgen. Ook nu nog, in mijn huidige relatie. Mijn nieuwe vriend wist wel van m'n verleden; hij was van mijn schulden op de hoogte. Maar niet van alles. Dat had ik voor hem verzwegen. Bij elkaar was dat heel veel geld. Ik werd wel eens gebeld door schuldeisers. Nam mijn vriend toevallig op. Vond hij dat ik het moest gaan regelen. Toen pakte ik de telefoon en toetste een nepnummer in. En dan deed ik net alsof ik in gesprek was. Het leek allemaal echt. Maar er gebeurde dus niks. Totdat mijn vriend het wel even zou doen. Nou, toen kwam alles naar buiten. Hij was woest. Wist niet of hij nog verder met me kon. Je hebt me bedrogen, zei hij, onze relatie is één grote leugen geweest. Niet alleen de schulden, maar wie ik was, wat ik deed. En hij heeft daar vreselijk gelijk in. Anderhalf jaar ben ik mezelf niet geweest. Ik vocht voor wat goed was. Het negatieve paste daar niet in. Ik durfde het niet aan om het te vertellen. Bij mijn ex zou ik alle hoeken van het huis hebben gezien als ik dat deed. En ook al wist ik dat het bij hem nooit, maar dan ook nooit, zou gebeuren, het open en bloot op tafel gooien, dat vertikte ik.

Mijn dochter noemt mijn nieuwe vriend al wel papa. Dat ging vanzelf. Op een dag kwam ze ermee. We hebben daar niet op aangedrongen. En toch krijg je van de buitenwereld te horen: maar dat is haar vader helemaal niet. Moet je niet doen, dat is niet goed voor dat meisje. Waar bemoeien ze zich mee? Ik vind dat zo jammer. Maar goed, laatst waren we met zijn drieën op de kermis. Mijn vriend, mijn meisje en ik. Hij had haar op zijn schouder. Liepen we mijn ex tegen het lijf. Dus hij begon tegen haar aan te praten. Vervolgens zag ik haar helemaal wegduiken. Zoals het hoort met vader en kind, zo dook ze in mijn vriend weg. Mijn ex wist niet wat-ie moest zeggen, dus die begon over de knuffel die ze in haar handen had. En zij reageerde dus van: die heeft mijn papa voor mij gewonnen. Ik zag mijn vriend helemaal shaken en zelf had ik het ook niet meer. Hoe zou hij reageren? Wat zou-ie doen? Het moet een hele klap geweest zijn, zelfs voor hem. Uiteindelijk is hij zonder nog een woord te spreken, weggelopen.

Ik en mijn vriend zijn ondanks alles nog samen. We zouden gaan samenwonen, want we hebben net een kind samen, nog een meisje. Maar het zit er voorlopig niet in. In het weekend samen, doordeweeks alleen. Alle tijd voor mijn kindjes, om mijn schulden weg te werken en vooral rust te vinden. Eigenlijk heel egoïstisch, maar dat ik met niemand anders dan mezelf rekening hoeft te houden, dat is waar ik nu behoefte aan heb. Ook omdat ik weet dat ik op hem terug kan vallen. Niet alleen mijn vriend, maar ook mijn schoonouders. Ik kan vreselijk goed met ze praten. Over alles wat ik heb meegemaakt, zijn ze eerlijk. Durven de vinger op de zere plek te leggen. Vaak is dat best wel confronterend, maar met pappen en nathouden schiet ik ook niks op.

Ik heb wel geprobeerd om met een psychologe te praten. Maar voor mij werkte dat niet. Te veel volgens het boekje, te weinig gevoel. Ze dachten het allemaal wel te weten, gaven je allerlei advies, terwijl ze in feite helemaal niks wisten. Niet wie ik was, hoe ik in elkaar stak. Begrepen ze niet. En elke keer zag ik een ander. Telkens weer mijn verhaal vertellen, hetzelfde nikszeggende advies krijgen en vijftig euro armer naar huis gaan. Daar komt nog bij dat als er iets dringends was, ik drie weken moest wachten voor een afspraak. Nee, niets voor mij. Ik weet niet of het anders wel had gewerkt, hoor. Een psycholoog blijft in mijn ogen altijd een buitenstaander. Je kunt wel met zo iemand je problemen gaan bespreken, maar echt helpen kunnen alleen de mensen die dicht bij je staan. Mijn schoonouders, mijn schoonzus, een paar van mijn beste vriendinnen en ikzelf. Daarom wil ik ook de jeugdzorg in. Om te helpen. Dat wilde ik eigenlijk altijd al. Dus na mijn vmbo ben ik naar de SPH in Groningen gegaan. Ik heb dat anderhalf jaar volgehouden. Toen heb ik het opgegeven. Voor mijn uitkering moest ik werken bij de sociale dienst. Dat, plus mijn kindje, daar ging al mijn tijd in op. Ik hoop dat het nu wel kan. Ik wil beginnen in februari of anders na de zomer. Als alles financieel meezit, moet dat wel lukken. Ik denk dat ik veel kan toevoegen. Dus niet vanuit het boekje, maar met alles wat heb ik meegemaakt, bijvoorbeeld tienermoeders begeleiden.

Ik sta onder bewindvoering, dus helemaal zeker van mijn studie ben ik nog niet. Ik moet een startkwalificatie hebben, wil ik in aanmerking komen voor een uitkering. Prima, graag zelfs. Maar ik moet het wel zelf betalen. Ja, waarvan dan? Ik heb geen inkomen. Nog zoiets, ze hebben het UWV-kantoor hier

gesloten. Moet ik naar Veendam. Maar ik heb geen rijbewijs, dus moet ik met de bus. Alleen waar moet ik het geld voor die bus vandaan halen? Dan vraag ik me toch af waarom ze dat doen. Als ze nou iedereen een vast iemand geven die alle paden met je bewandelt, zou dat al een hoop schelen. Eén vaste contactpersoon, niet iedere keer een ander: een werkcoach die het ene van je wilt, een trajectcoach die het tegenovergestelde van je eist en iemand van de sociale dienst die ook nog wat moet. Van sommigen denk ik: misschien kan jij beter schroefjes gaan tellen. Als je vraagt of ze je kunnen helpen met het invullen van formulieren op internet, is het: 'nee'. Ik begrijp vaak niet hoe of wat. Dan ga je dus naar het loket voor uitleg en krijg je te horen dat je het via internet moet doen. Ja hallo, ik kom niet voor niks naar hen toe. Toen ik net van mijn ex af was, heb ik vijf à zes maanden geen geld gehad. Ik wist van niets, begreep niet wat ze van me wilden, en bij het loket zeiden ze me niets. Uit schaamte durfde ik er niet achteraan te gaan. Het was dat er op een gegeven moment een maatschappelijk werker bij me aan de deur klopte. Doe die computers weg en laat het door mensen regelen.

Over drie jaar hoop ik weer helemaal zelfstandig te zijn. Opleiding afgerond, schulden afbetaald en met mijn gezinnetje samen. Of ik dan nog hier woon? Eigenlijk liever niet. Het is al beter dan eerst, maar nog steeds kom ik mijn ex elke week tegen en heb je de buitenwereld die over je oordeelt. Er wordt zó veel gekletst hier. Laatst nog, kwam mijn vriend thuis van een lange dag werk en had hij zin een biertje. Maar bij ons thuis was het op. Dus ging hij naar de burens en vroeg of zij een flesje voor hem hadden. Niet heel gek toch? Hoor ik een paar dagen later in de supermarkt: die vriend van jou is een alcoholist, wist je dat? Tja, dat soort dingen. Ik denk dat je dat niet zo snel gebeurt als je ergens opnieuw begint. Wel ergens in Nederland, het buitenland lijkt me niks. Niet in de stad, maar gewoon waar je de ruimte en de rust hebt. De ruimte voor een mooi vrijstaand huis. Of dat haalbaar is? Geen idee, maar ik heb goede hoop.

Toine Verste (1950) is uitvinder van keukengeri. Hij was ook buurtwerker, psycholoog en kok. En bijstandsgerechtigde, uit overtuiging. Hard werken is geen probleem, wel wanneer anderen je de wet voorschrijven. Het is het 'massieve institutionele gebrek aan empathie' waar Verste zich over opwindt. Trots, ja, dat hij zich niet heeft laten opsluiten in zijn eigen sociologische profiel van Brabantse bourgeoisjongen. We spreken hem in zijn met boeken gevulde appartement te Amsterdam.

'Ik speel eigen rechter, noodgedwongen'

Uitvinder Toine Verste weet naast de bijstand nog wel wat inkomstenbronnen

Laatst heb ik dertigduizend euro verdiend. Een heel grote keten heeft van mij een vinding weggekocht, na heel lang onderhandelen, en gemiereneuk en gedoe. Maar het komt niet in de handel, want het moet juist van de markt gehouden worden. Het gaat om iets in de keuken waarvan er jaarlijks twee miljard verkocht worden. Ik zag een revolutionaire twist. Nu zou ik dus eigenlijk mijn aanvullende uitkering moeten opzeggen, en drie jaar van dat geld moeten leven, op uitkeringsniveau. Zo moet dat. Maar ik incasseer het pas over drie jaar, als m'n AOW begint. Ik heb echt een slechte gezondheid en ik snak naar de rust van een beetje reserve. Ik heb wel meer dan zestig van die patenten; jaren en jaren aan gesleuteld. Die ene is nu verzilverd, misschien nog één. Maar de kans is klein, het kost namelijk geld.

Ik denk na over simpele dingen in de keuken. Principieel, basics. Je ziet dan ineens dat een broodmes geschikt is om een homp brood aan de borst te snijden, maar niet op een plank. Veel staat al zo lang stil, is niet afgedacht. Dat heeft me verbaasd. Ik ben nu 62, en dit is de gelukkigste en creatiefste fase van mijn leven. Zo heb ik het altijd gewild. Het is ook heerlijk dat je vanuit de wankelende conditie die ik heb, kan laten zien wat kan. Ik ging altijd al eigenwijs en improviserend door het leven. Op tijd van een ijsschots afspringen en dan de volgende

schots weten te vinden. Op mijn manier, naar mijn definitie, idealistisch ook. Tegen die achtergrond heb ik toch ook vaak zwart moeten werken. Alles sloot zo slecht aan. Ik heb wel eens van een teveel aan uitkering iemands opleiding meebetaald. Zelf leef ik goedkoop, overdag nooit de verwarming aan, dat werk. Alleen kringloopkleding, ik koop bijna nooit iets duurder dan een tientje.

Een ander probleem is dat werk waar je je talent kwijt kan, een mens met huid en haar opvreet. Alsof kwaliteit en competitie symbiotisch zijn. Vijftig uur werken! Wat is dat toch? Niet nodig in deze wereld, maar het loopt wel zo. Ik speel daarin eigen rechter. Noodgedwongen. Leuk is anders. Die uitkeringen zijn veel te laag, vooral veel te laag geworden. Zegt een enkele professional ook weleens, in een bijzin. Het brengt mensen in gewetensconflicten, stress. Ik kan zo dertig manieren noemen, en ik hoop dat het er meer zijn, waarop de mensen de boel kunnen belazeren. En ik hoop dat ze dat ook doen. Hun enige verweer. Betere oplossingen krijgen geen kans. DWI ontdekt in A'dam dat reïntegratietrajecten niet werken; persoonlijke aandacht wel. Honderden miljarden gingen *down the drain*. Beheer en reïntegratie kost per jaar per cliënt achtduizend euro, een halve uitkering! En nog werkt het niet. En dan onderzoekt het Nibud de ondergrens, zeggen ze, maar ze onderzoeken eigenlijk politiek draagvlak. Vragen letterlijk: 'Heeft de bijstandsgerechtigde recht op een tuin?'

Mijn vader was hoog kader, later erg hoog, bij Philips. De Philishave! Hij heeft het altijd een onding gevonden. Ik heb slecht kunnen taxeren wat zijn carrière waard was. Mijn generatie kon altijd slecht verwoorden wat hun vaders deden. Misschien was het wat meer *Mad Men* dan ik weet. Er werd sowieso veel gezwegen. Je had alleen geleerd in het Oudgrieks sigaretten te kopen. Ik werkte hard op het gymnasium, en had ook nog een eigen atelier; ik schilderde en tekende me gek. Een soort Chagalletje, godzijdank mocht ik niet naar de kunstacademie, wat een gruwelijk drankzuchtige Brabantse kunstschilder was ik dan geworden.

Medicijnen dan. Mooi vak, maar niet in het eerste jaar van de *numerus fixus*. Zaten ze hun tentamens zo te maken dat een ander niet kon afkijken! Ik wilde dus maar psychologie gaan doen. Toen een vrijmoedige, onconventionele studie, theoretisch spannender. Ik belde mijn vader dat ik in de stationsrestaurant iets wilde bespreken, op neutraal terrein: ik was afgekeurd voor de dienst als homo,

en werd geen arts. In eerste instantie was dat laatste nog het ergste! Ik was thuis niet meer welkom, psychiaters erbij, politie. Later is dat toch nog vrij snel bijgedraaid. Mijn vriend heeft nog even bij hen gewoond. Dat was wel een arts.

In de emancipatie van homostudenten heb ik veel energie gestopt. Ik ging alleen naar Amsterdam en trok dan daar aangekomen pas een extra strakke broek aan, op het station. Echt te gek. In een keldertje werd PANN opgericht, met hulp van een tamelijk sterk meelevende kapelaan, die erboven woonde. Die sfeer toentertijd van homoseksualiteit had een aspect dat voor mij erg belangrijk werd: contact met andere klassen. Wakker worden naast een behanger die dan riep: ik ben te laat voor mijn werk! Doordat die homoseksuele cultuur zo klein is, vermengt dat meer. Vanuit die ervaring vond ik ook aansluiting bij een soort anarchistisch, linkserig, lievig buurthuiswerk. Dingen ondernemen met kinderen uit achterstandssituaties, met ze meegroeien. Gingen we heel ver in. Trokken we dwars door Engeland als er toevallig geld was, ook eigen geld, zwart geld, erfenisjes en zo. Je wilde je angst voor het proletariaat verliezen, ontburgerlijken, voor kansen vechten. Eigenlijk heel Den Uylrig. Was ik ook gek op. Die maakbaarheid met poëzie op het nachtkastje. En alles hooguit overmorgen. *No future*, dat moest nog komen. Zo werd ik gevraagd, ik was twintig, om les te komen geven op de universiteit, als student-assistent. Vol idealen, en het was toen ook nog zeer chic en lucratief. Ik deed medische seksuologie, later geneeskunde en samenleving.

Maar het liep in het gezin waar ik uit kwam faliekant mis. Mijn moeder raakte in een aanhoudende crisis, raakte aan de sherry en mijn vader kon dat niet verwerken, die stortte fysiek in. Het resulteerde uiteindelijk in vijf doden door suïcide. Ik was al in rouwtherapie gegaan. Een desoriënterende, eenzame tijd. Ik had al weinig houvast meegekregen, en wie weet er rolmodellen voor zo'n situatie? Het verandert je persoonlijkheid en je weet niet wat je ervan moet maken. Je wordt ook zelf als een tijdbom gezien. Eenzame sociale repercussies, vaak verborgen ook. Enfin, echt ellende. En in die ellende kreeg ik het aanbod om seksuologie te doceren, als een soort assistent-professor, wel in Reykjavik. Ik overwoog het, maar wie deed ik er een plezier mee? Mijzelf misschien niet. Ik zou een goede psycholoog worden, maar een gelukkig mens?

Niets hield me tegen, ik kapte er helemaal mee. Met alles. Ik ben gaan koken

en daarin was ik oorspronkelijk niet goed, zonder aanwijsbare aanleg of talent. Maar ik wilde het. En deed het steeds professioneler. Ondernemender, harder werken, en dat vindt hij steeds leuker. Het raakte allemaal in een stroomversnelling toen ik een partner vond die perfectionist was en parfumeur. Mijn eerste partner was toen al overleden aan aids, en mijn tweede ook. In sommige adresboekjes waren pagina's weg. In Groningen deed ik nog een vreselijk romantische opleiding tot scheepskok. Een goede beslissing, er ging een wereld voor me open.

Tot zeven of acht jaar geleden werde ik me behoorlijk achter de kachel, het fornuis. Ik heb echt gepioneerd; guerrillakeukens, geheime keukens, zolders, maar ook uiterst verzorgd, echt heel mooi zonder snobistisch te worden. Ook qua smaak, techniek, historische oorspronkelijkheid was ik een pionier. De laatste officiële pasteibakker van Nederland, worstmaker in Duitsland, kookstudio's, lesgeven, bijvoorbeeld de boerenkeukens van Europa aan Japanners. Na een succesperiode, engagementen bij internationale galerieën, *all over*, begon ik m'n mini-instituutje, de Amsterdamse leeskeuken. Duizenden kookboeken waren mijn kant opgekomen. Koks hadden geen centen, die stonden achter een pilaar receptjes over te schrijven bij de Bijenkorf. Met die serieuze koksvraag deed ik wat, hier. En later in Duitsland zette ik m'n zwarte geld toch in iets moois om. Het was trouwens in die jaren als je creatief in actie was, bijna onmogelijk niet zwart te werken. Je leefde tussen twee fronten die zich onwillig gedroegen. De laatste zeven jaar kookte ik voor dak- en thuislozen, niet voor vijfhonderd euro per dag, maar voor zeventig cent per uur als toelage. De leukste lui om voor te koken. Er zitten veel koks tussen, ze hebben niets te verliezen en dat maakt eerlijk.

Ik heb dus nooit fulltime gewerkt, of willen werken voor een baas. Wel hard werken, presteren op afspraak. Ik blijf de baas van mijn balans, niet iemand anders. Het is toch vooral een repercussie van de extreme ontregeling van ons gezin. En dat je door die confrontatie veel ontdekt. Dat is niet een prioriteit onder horecabazen. Maar ook niet bij uitkerende instanties. Dat massieve institutionele gebrek aan empathie daar, de desinteresse, de afgunst op cliënten, de vooroordelen. Verschrikkelijk, ontluisterend. Ze willen binnen hun statistieken scoren, als ze al niet persoonlijk met scores willen aankomen. Ik had soms

ontzettend graag open kaart gespeeld. Maar zo gaat dat niet. Ik eindigde met goedkope trucs. Want je wilde niet aan een of andere kortzichtige, onmenselijke beslissing blijven hangen. Poets je je tanden met witte wijn, dan vragen ze: heb je problemen met drank? Nee, vroeger wel, zei ik dan. Dan denken ze slim te zijn, hè. Ook erg goed: je trui binnenstebuiten. Is nog niet onwettig, daar worden ze ook helemaal gek van. Van die reïntegratiediscussies, ben ik ook op doorgegaan: u hebt veel familie verloren. Dan kunt u goed met mensen over de dood praten, in bejaardenhuizen. Zeg ik, wat ook zo is: nou, dat kan ik nou juist niet zo goed. En zij: nou, dan vergist u zich, hoor. Vaak ook van die snelle typjes, met ambities, maar eigenlijk kunnen ze geen contact maken. In een serieuze medische situatie haal je er toch ook echte specialisten bij?

Ze zijn zo enorm ongeloofwaardig, met steeds die zogenaamde nieuwe inzichten: wat goed voor veel mensen is, is regel, en daardoor goed voor iedereen. Werken bepaalt uw zelfrespect, dus u moet de arbeidsmarkt op. Medische medewerkers zijn vaak krenge in hun vak. Niet zelden politiek vooringenomen, doortrap. Die communicatie van regels, nooit uitleg, motivatie. Van: u hebt ons nodig, wij u niet. Dat directieve, 't gaat nooit weg. Vertel ook nooit dat je net een roman voltooid hebt! Dan vragen ze: 'Toch wel in de avonduren?'

Erg trots ben ik erop dat ik me niet in een soort eigen sociologisch profiel heb laten insluiten. Ik heb veel Marokkaanse vrienden. Charlie, dat is mijn beste vriend, dat is een Antilliaan die op de kermis werkte, ik heb vrienden van 19, 25 jaar. Mijn vrienden hebben trouwens een enorme neus voor dubbelzinnigheden, onechtheid. Ik heb het ook nooit zo gehad op punks die wethouder worden of graffitigozertjes die hangplekjongerenambtenaar worden in een andere stad dan waar ze wonen. Nou ja, vul maar in.

Jan Wieffer (1950) doet de ICT voor de gemeente Hengelo. Het is de zachte kant van de automatisering. Hij verhuisde makkelijk voor zijn werk, je wordt toch een beetje wereldburger als je zo dicht bij de grens geboren wordt, en Wieffer heeft nu ook twee volwassen zoons in het buitenland. Hij is de eerste die door moet tot zijn 65ste; was hij een paar maanden eerder geboren, dan had hij allang met de VUT gekund. Overal aan meebetaald, en dan dit. Zo gaat de solidariteit natuurlijk naar de knoppen. We spreken hem op zijn kantoor in Hengelo.

‘Die tijden zijn voorbij’

Twent Jan Wieffer kan veel minder makkelijk met pensioen dan zijn iets oudere collega’s

Ik heb de eerste computers zien komen, ergens in 1972. Van die grote kasten, met spoelen en lawaiprinters. Voor die tijd moesten we op de boekhouding altijd van die enorme rekenmachines delen. Daar waren er dan maar een paar van; die lagen dan weer op de ene tafel, dan weer op de andere. En nu heeft iedereen een eigen computer op zijn bureau. Ja, het is hard gegaan. Ik was altijd al goed in boekhouden, maar niet in wiskunde en dan ga je automatisch naar de alfakant, naar de hbs-A dus. Daarmee werd ik eerst assistent-accountant bij een bedrijf, maar dat was niets voor mij. Dan loop je met een pak aan en zo, heel traditioneel. De automatiseringsopleiding bij de AMRO-bank leek me interessanter en toen ik daar was aangenomen, ben ik meteen vertrokken bij dat accountantsbaantje. Ik bleek gelukkig toch wel enige logica te hebben, anders was ik niet ver gekomen. Kijk, een echte wiskundeman ben ik helaas nooit geworden, maar met die boekhoudersachtergrond heb ik toch mooi delen van een groot verzekeringsbedrijf van de Randstad naar Zwolle verhuisd. Het is maar de vraag of een ander dat ook gelukt was.

Ik geld een beetje als zwerver. We hebben redelijk door Nederland gezworven. Ik heb nota bene helemaal in Heerlen gewoond, en we zijn toch weer toeval-

lig bij Twente uitgekomen. Mijn moeder wilde ook altijd al reizen, ze wilde dolgraag weg, maar het kwam er niet van. Ze was van 1919, uit een eenvoudige boerenfamilie, en doordat ze vrij snel is getrouwd, in Twente blijven steken. Ze is er nooit echt weggekomen en dat vond ze wel jammer. Mijn vader was metaalarbeider bij Stork. Echt Hengelo. Twentenaren zijn over het algemeen behoorlijk honkvast en het is ook typisch Hengelo's om de techniek in te gaan. Mijn drie broers hebben ook allemaal mts of hts gedaan. En zoals het goede Hengeloërs betaamt, zijn ze ook allemaal in de buurt gebleven. Dat besef ik de laatste tijd pas, dat iedereen waar ik mee opgroeide hier is gebleven. Denk dat het een beetje de draad van mijn leven is, dat ik pas na een wat langere reis ben teruggekeerd.

Nee, het is geen toeval dat mijn twee zoons nu in het buitenland zitten. Als je wat wilt moet je toch Twente uit of de grens over. De een zit in Berlijn en de ander in Engeland. Die is met een Engelse getrouwd die hij in Wenen ontmoet heeft. Ze is eerst naar hem toe getrokken en toen ze gepromoveerd was, vertrokken ze met zijn tweeën richting Engeland. Afgelopen weekend ben ik toevallig naar onze eerste kleindochter in Engeland geweest. Ze werd daar toen gedoopt, bij de Anglicaanse kerk. Dat was heel leuk, toch echt een andere kerk. Nou, ik ben zelf van huis uit katholiek, maar niet streng, ik ga niet meer naar de mis. Ik beschouw de kerk een beetje als een stuk historie, als een traditie. Ik vind me er ook niet over op. Bepaalde dingen wel, zoals over dat misbruik. Vooral omdat wij het hebben zien gebeuren. Wij wisten er wel flarden van. Een jaar of tien terug zagen we het eigenlijk al, maar niet dat het groter was dan een incident. Je hoort dingen van mensen die op het seminarium hebben gezeten. Verhalen over jongens die regelmatig bijles op de kamer van de pater kregen. De andere jongens wisten ook wel dat dat gebeurde. Maar niemand zei er wat van wanneer een pater een jongen meenam naar zijn kamer; de positie van zo'n man was onaantastbaar. Dat het nu uitbarst, dat is misschien alleen maar goed, maar in deze mate, dat heb ik nooit geweten. De Anglicaanse kerk is anders hoor, die is vrij losjes, je voelt dat gewoon aan. Maar als de kerk hier lossier was geweest, had ik me er ook niet meer thuis gevoeld. Voor mijn vrouw is het nog wel belangrijk: die gaat weleens in haar eentje. Dat hebben we in de loop der jaren wel uitgevochten.

Ik ben eigenlijk altijd al makkelijk geweest. Ik bedoel, wat doet een echte Twent nu weer in Heerlen? Ik ben gewoon in Zuid-Limburg gaan wonen toen ik daar een baan bij het ABP kon krijgen. Aan de andere kant, ik heb ook wel weer duidelijke voorkeuren. In de Randstad bijvoorbeeld, daar wilden wij niet wonen. Met kinderen naar een flat verhuizen, dat kun je niet maken. Of het cultuurverschil bij grote bedrijven. Daar heb ik ook niks mee. Ik voel me daar gewoon niet bij op mijn gemak. Ik werd doodongelukkig bij het pensioenfonds. Dat was echt massaal. Na een jaar of drie wist ik dan ook dat het niets was, zowel sociaal als professioneel: ik moest iets anders gaan doen. Misschien alleen al omdat er een ander mensensoort werkt dan ik ben.

Niet zo lang geleden had ik een maagzweer. Toen heb ik leren zien dat ik mijn tijd beter moest indelen. Ik zei vroeger niet veel nee, deed ook heel veel vrijwilligerswerk. Ik heb allerlei dingen opgegeven, want ik was continu vermoeid. Te lang en te vaak moe. Ik ben ook al meer dan dertig jaar hobbymolenaar, deed veel bij de scouting. Dat moest minder. Het molenwerk is wel mooi, het is praktisch, tegenover het technische van het boekhouden. Meestal doe ik dat op zaterdag, op een standerdmolen hier in de buurt. Zo'n molen die op een dikke poot staat, de Wissinksmöl. Vroeger maalden we ook voor de bakker. Maar dat echte malen gebeurt weinig meer, je moet veel administratie bijhouden en de molen helemaal schoon houden als je meel wil leveren voor de bakker.

Ik gaf ook les in het molenaarsvak en viel in op allerlei molens wanneer anderen niet konden. Nu doe ik het alleen nog voor de lol. Want je kunt je energie wel in allerlei nuttige zaken stoppen, maar als die geen energie teruggeven, dan gaat het 'm niet worden. Ik was te eigenwijs om dat van één persoon aan te nemen, maar toen de huisarts en een coach en nog meer mensen dat zeiden, heb ik wel geleerd te kiezen. Onze bedrijfsmaatschappelijk werkster was ook heel goed. Ik heb vier, vijf goede gesprekken gehad waarin ze me liet zien dat ik ook dingen moest laten. Zo van: ik kan het niet oplossen, dus hier heb je het probleem terug. Heel jammer dat haar baan nu geschrapt is, het was echt een prettig mens. Het is eigenlijk schandalig dat de gemeente Hengelo geen eigen maatschappelijk werkster meer heeft.

Kijk, ik weet wel dat we er economisch niet zo goed voorstaan. Maar je ziet

steeds meer problemen met werknemers. Vroeger werd dat opgelost door ze massaal met de VUT weg te sturen. Maar helaas, helaas. Ik heb het uitgerekend: als ik vorig jaar 1 mei met de VUT was gegaan, ging ik naar veertig procent van mijn inkomen. Naar veertig procent! Vroeger was er altijd een goudomrande regel. Mensen die iets ouder zijn dan ik gingen allemaal met negentig procent wachtgeld weg. Die gingen op hun 59ste met pensioen. En nu praat ik niet over tientallen jaren geleden, maar over enkele jaren. Al mijn voorgangers zijn met goudomrande regelingen weggegaan. Maar ik ben de eerste die, gelukkig nog met een redelijke gezondheid, door moet tot 65. Dat is wrang, dat is het einde van de solidariteit. Ik heb overal aan meebetaald, maar krijg niets. Maar dat betekent niet dat ik niets meer wil geven. Ik heb gewoon net de boot gemist. Mensen van voor 1950 hebben nog VUT-rechten en ik ben van 18 mei 1950. Dat is gewoon pech hebben. Gelukkig mag ik bijna met pensioen. Vroeger stelde de werkgever zich ook socialer op, maar helaas, die tijden zijn voorbij. Maar als ik beseft dat als ik een jaar ouder was geweest alles beter was geweest, begint het toch te kriebelen. Begrijp me niet verkeerd hoor, ik hoef geen negentig procent van mijn inkomen. Ik snap ook wel dat de sociale fondsen geen geld meer hebben. Maar zoveel minder, van negentig naar veertig procent, dat vind ik veel. Ik moet het maar accepteren, ik kan me er wel kwaad over maken, maar je kunt er toch niets aan veranderen.

En dat is eigenlijk met alles zo. Ik heb twee kinderen in het buitenland zitten en daarom kan ik niet anders dan Europeaan zijn. Of wereldburger. Stel nu dat de PVV aan de macht zou komen en dan de kinderen van iemand anders het land uitgooien? Ik bedoel, de Engelsen of de Duitsers kunnen hetzelfde doen met mijn kinderen. Ik zou bijzonder boos worden. Natuurlijk, we hebben altijd discriminatie gekend, maar de problemen worden altijd overdreven. In het begin hebben we de Italianen en Spanjaarden gehad, die kwamen ook aan onze meisjes zitten. Dat gaf weleens een knokpartijtje, maar dat werd ook zo weer opgelost. Net zoals de stads- en boerenjongens het ook wel eens nodig vonden om een keer te gaan slaan. Heel af en toe werd er een mes getrokken, maar het was beheersbaar en het was ook typisch iets uit de grensstreek, door het smokkelaarsbloed dat hier door de aderen stroomt. Je ziet natuurlijk wel dat de mentaliteit anders is geworden. Iets minder acceptatie. Ik heb twee

geadopteerde neefjes, eentje echt donker, en de ander behoorlijk gekleurd, die merken volgens mij weinig. Maar als er een beetje drank in het spel komt op verjaardagen, merk je dat het thema buitenlanders wel meer gaat spelen. De sfeer van: ze pikken onze banen. Het is een ongrijpbare angst, maar ik denk dat het een debat is dat niet meer te winnen valt.

Ik kan me wel voorstellen dat er in het westen van het land problemen zijn, hoor. Dat er autochtonen zijn die al hun hele leven drie hoog achter wonen in een flat en langzaam maar zeker de hele wijk zien volstromen met Antillianen en Surinamers. Maar evenredig verspreiden over Nederland is ook geen goed idee. Dan verplaats je het probleem naar Twente en krijgen we hier ook flats. Ik bedoel: we zijn altijd een natie geweest, maar over dertig jaar ligt het waarschijnlijk anders. Kost allemaal tijd. Er zijn gewoon te grote verschillen in Nederland, vooral tussen oost en west. De assimilatie is maar voor een deel gelukt en dan komt er een bepaalde verrechtsing, van: buitenlanders wegwezen. Zwitserland was daar altijd al vrij ver in. Oostenrijk nog erger. En buitenlanders zijn mogelijk wel oververtegenwoordigd in de problemen. De avonturiers, die trekken weg, die gaan ergens anders wonen. Het is geen doorsnede van de buitenlander, want wij zien alleen de vrijgevochtenen. Maar weet je, het heeft ook weer niet zo veel zin om te praten over Nederlandschap. Ik sla Nederland gewoon over. Ik ben Twent, daar kom ik vandaan, daar liggen mijn *roots*. Nederlander is mijn nationaliteit, maar het doet me niet zoveel. Mijn moeder woonde vijfhonderd meter van de grens; als ze vijfhonderd meter verder was geboren, was ze Duitse geweest. Haar familie was ook voor een deel Duits. Met het werk trokken ze over de grens, dan hier, dan daar. Dat waren Duitsers, Nederlanders door elkaar. Hoe kan ik me nou alleen Nederlander voelen? Ik houd wel van Nederland hoor, maar ik ben eerst Twent, en vooral wereldburger.

Yvet Schilder (1979) is logopediste. Ooit wilde ze vormgeefster worden, ze deed een opleiding als leraar aan de kunstacademie, knapte af op het lesgeven en schoolde zich om. Logopedie is mooi werk, al is ze soms wel bang dat iedereen haar vak kan, er is zo weinig protocol. En Yvet moet behoorlijk hard haar best doen om een normale baan te krijgen. We spreken haar in haar appartement in Amsterdam.

‘Ze zeiden dat ik moest oppassen dat ik niet overspannen werd’

Logopediste Yvet Schilder verbaast zich over de reactie van haar werkgever op haar klachten over de losse arbeidscontracten

Waar ik blij van word? Nou, ik ga volgende week twee maanden op reis naar Indonesië, en dat is fijn. Ik heb veel tijdelijke contracten gehad, dus ik kon al redelijk wat reisesjes maken. Ik ben ook altijd al maanden bezig met voorbereiden, een dag van tevoren hoef ik alleen nog maar mijn koffer in te pakken en dan ben ik klaar. Ander goed nieuws is dat mijn collega's van mijn huidige werk me graag terug willen hebben. Niet dat zij daar over gaan, maar het is wel fijn. Alleen, de organisatie waar ik werk is nogal turbulent; er wordt veel gereorganiseerd. Daarom moet ik dus nu weer even weg bij de kliniek, omdat ik geen contract kan krijgen. En het is nog maar afwachten of ik terug kan komen. Je krijgt telkens allerlei constructies voor contracten en werkverdelingen onder je neus; als je dan die dagen daar werkt en dan die dagen daar, en dan zoveel uur en dan zoveel uur daar. Ik werd er niet goed van en ik heb dat laten blijken, maar de reactie uit de organisatie was dat ik moest oppassen dat ik niet overspannen werd. Ze vonden me niet professioneel bezig.

Ik heb daar behoorlijk van gebaald. Mijn directe manager kan er ook niet zo veel aan doen, die wordt ook maar aangestuurd. Ze zeggen telkens: het komt wel goed met je contract. Maar van anderen hoor je dat het helemaal niet goed komt, en ik heb in de wandelgangen zelfs gehoord dat er ook contracten aangeboden

worden waarbij ze je acht uur werk per week garanderen, maar dan moet je wel vier dagen per week beschikbaar zijn. Je krijgt zo veel onzekerheid en toch heel veel verplichtingen. Ze kijken vanuit het geld, het management en niet naar het personeel. Je kunt toch niet van mensen verwachten dat ze vastigheid baseren op acht uur werk, zoals ze dat nu volgens mij met de fysiotherapeuten doen? Van acht uur kun je niet leven. Maar je hebt er niet zo veel over te zeggen, als werknemer van zo'n grote instelling. Ik kon mijn klachten wel kwijt bij vriendinnen en bij mijn ouders. Maar vooral met mijn vriend heb ik het er veel over gehad, en mijn directe logopediecollega's en een maatschappelijk werker. Dat zijn natuurlijk mensen-mensen, mensen die echt luisteren en niet meteen met oplossingen komen. Ze waren met me begaan en vonden het ook niet eerlijk hoe het verliep. Ze boden een luisterend oor en maakte een geintje zodat ik daarna weer aan de slag kon gaan.

Ik wilde vroeger mooie dingen maken, grafische vormgeving doen. Op de middelbare school hoor je dat je goed bent en ik had ook een vooropleiding voor de academie gedaan. Dus ik ging naar de kunstacademie. Ik vond het ontzettend interessant en boeiend, maar wat ik ermee ging doen, dat wist ik eigenlijk niet. Van huis uit had ik dat artistieke niet. Mijn vader doet wat technisch en mijn moeder was huisvrouw en later schoonheidsspecialiste. We gingen nooit naar een museum. Mijn vriendinnen en ik trokken elkaar in de lessen een beetje op. Uiteindelijk is er eentje nog echt docent beeldende vorming geworden, de andere is net als ik wat anders gaan doen. Gaandeweg bedacht ik me dat als je vormgeving doet, je of echt heel goed moet zijn in je vak, en dan krijg je ergens een contract, of je gaat opdrachten van de hele goede mensen uitwerken, maar dan is het heel de dag achter de computer zitten en niet zelf creatief zijn. En als ik nu bijvoorbeeld mijn Jan zie, als kunstenaar heel de dag in zijn eentje aan het werk, de hele dag de structuur zelf bepalen, daar zou ik heel erg depressief van worden. Ik heb wel structuur nodig. Ik ben wat lui ook. Doe mij maar een baas die mijn pensioen regelt en een kantoortje aanbiedt. Binnen die marges ben ik actief om het verder in te vullen. Dus heb ik de lerarenopleiding gedaan. Dan heb je alles: tekenen, kleien, fotografie. Maar ook lesgeven was niet helemaal mijn ding. Die kinderen waren nou niet echt geïnteresseerd in tekenen. En ik

ben zelfs bij een logopediste terecht gekomen, omdat ik onder het werk mijn stem had geforceerd. Maar dat trof: die had een vorm van lesgeven die ik mooi vond, rustig. Toen ben ik zelf logopedie gaan doen en anderhalf jaar geleden ben ik afgestudeerd.

Om nu op tijd op mijn werk te komen, stap ik om zeven uur in de trein, en om half negen heb ik een lijst voor mijn neus welke revalidanten ik die dag spreek. Kijk, mensen moeten na een ongeluk of een CVA leren omgaan met leven na hersenletsel. Het levert vaak problemen op, met spraak, maar ook met ontremming of met maken van oogcontact. Eerst gaan we testen, iedere dag een half uur, totdat ze van mij aannemen dat er iets veranderd is aan hun persoonlijkheid. Wanneer ze dat van iemand moeten aannemen die ze nooit eerder zagen, lukt dat niet. Maar wat je als logopedist precies moet doen, dat staat nergens beschreven: er is geen protocol. Ja, soms denk ik dus wel dat iedereen mijn vak kan. Je weet ook nooit zeker of je nog verdere vooruitgang bij een revalidant had kunnen boeken, en je weet ook nooit of de vooruitgang door de therapie komt of doordat de hersenen gewoon weer aanslaan. Je moet gewoon voelsprietten creëren. Het is leuk, het is heftig en interessant. Er is veel dynamiek. Het is moeilijk werk, maar dat is ook de uitdaging. Als het makkelijk zou zijn, dan zou het saai worden.

Ik heb eerst in Nijmegen en in Utrecht gewoond, maar Jan is kunstenaar en voor hem is Amsterdam een goede plek om te zitten. Hij krijgt er veel meer opdrachten. Mij maakte het niet zo uit, ik voel me overal wel thuis. Maar Jan wil nu wel terug naar Nijmegen, want we willen graag kinderen. Hij ziet het niet zitten om in Amsterdam kinderen op te voeden. Wij komen beiden uit kleine Brabantse dorpen, met meer groen, wat meer rust en geborgenheid. 's Avonds om tien uur heb je hier van die straatschoffies die mensen zitten te treiteren. Ik wil niet dat mijn kind daartussen loopt. Al merk ik er zelf niet zo veel van, nee. Nee, echt, ik kan hier naar de bakker gaan en als ik dan niet kan pinnen en te weinig geld in mijn portemonnee heb, zegt hij: dat maakt niet uit, betaal het volgende week. Als ik dat zou vertellen in Brabant! Ik geloof dat je hier in Amsterdam ook plekken hebt die veel fijner zijn om kindjes op te voeden. Maar zo'n tuin van een vierkante meter zoals we die nu hebben, dat is ook niet alles.

Vorige week liepen we hier langs een kerkje en Jan vroeg of ik het wat vond om daar te trouwen. Niet met een mis en zo, daar heb ik niets meer mee. In Brabant ging iedereen op zondag natuurlijk naar de kerk, maar op een gegeven moment werd het vanuit thuis wat minder. Als mijn moeder niet hoefde te zingen in het koor, dan ging ze niet. Mijn vader ging alleen naar een mis als het voor mijn opa of oma was of andere familie. Zondag was gewoon zitten en wachten tot het voorbij is. Dus daar ben ik ook mee opgehouden.

Ik houd het liever allemaal een beetje open, wat ik de komende jaren ga doen qua werk en wonen. Ik heb de laatste jaren zoveel verandering gehad. Ik wil me eerst als logopedist ontwikkelen. Ik heb twee werkplekken als ik terug ben uit Indonesië, dan heb ik weer veel leermogelijkheden. En als ik een vast contract heb, dan begint het leven pas echt iets te worden. Er is een soort aanlooptijd waarin het allemaal niet zo vast hoeft te zijn. Een echte carrière is voor mij niet zo belangrijk, je moet gewoon lekker werken. De sfeer op het werk, dat doet er wel toe. Ik ben er immers vijf dagen in de week mee bezig, dus. Maar zoals de afgelopen tijd, wanneer er veel gedoe is, daar wordt de sfeer ook wel weer beter van, doordat er saamhorigheid is.

Michiel de Ruiter (1961) is fotograaf en verdient nu geld met een grafisch bureau. Hij woont met vriendin en kinderen in Haarlem. In een koophuis, want kraken was wel mooi, bijna alsof je in het verzet zat, maar nu is het afgelopen. Het is ploeteren om rond te komen in de crisis. En met zijn tweeën een paar maanden naar de voedselbank, ach waarom niet? Maar als je de kinderen niet op muzikles kunt houden is het toch anders. De Ruiter heeft het idee dat er niets constructiefs meer gebeurt en dat vindt hij jammer. Het individualisme, dat is grote probleem van deze tijd, iedereen kiest voor zichzelf en dat doet afbreuk aan alles wat we opgebouwd hebben. We spreken hem thuis.

‘Het sociale systeem van onze ouders mag niet verloren gaan’

Maar fotograaf Michiel de Ruiter ziet het somber in

Koninginnedag 1980 is de dag waarop mijn actieve politieke bewustzijn ontstond. De dag waarop ik definitief het gevoel had dat ik me verwijderde van mijn leven in Purmerend en mijn werk. Ik voelde me al het buitenbeentje, de alternatieveling. Ik las 's ochtends *de Volkskrant*, mijn baas *De Telegraaf*. Ik dacht: jullie waarheid is de mijne niet. Wat ik daar in Amsterdam heb gezien, strookt gewoon niet met hoe jullie alles voor je zien. Het is een andere wereld. Toen wist ik: aanpassen of weg. Ik ben vertrokken. Dat was niet netjes van me, mijn baas was een aardige vent; je kon ons zelfs vrienden noemen. Maar soms moet je in je leven keuzes maken, die alleen goed voor je zelf zijn. Heel egoïstisch, maar mooier kan ik het niet maken. Ik zag misstanden en wilde wat doen. Ook via mijn fotografie.

Het stukje tussen CS en de Dam, het stationsplein, de brug over het Damrak op: een stad wordt wakker. Schoonmakers die de straten schoonspuiten, winkeliers die de deuren openen. En dan die gespannen sfeer, dat viel me die ochtend van de kroning meteen op. Overal ME. Als je m'n foto's van die dag

terugziet, lijkt het net een normale Koninginnedag: kraampjes, passanten in het oranje, op het Spui een man verkleed, kinderen die sinaasappels naar hem mogen gooien. Maar achter die man zie je de ME'ers. En dan op het Waterloo plein: politie te paard. Op een gegeven moment had ik de confrontatie gevonden, ME tegenover de krakers. Adrenaline tot aan m'n kruin, maar toch gefocust. Ik heb die dag op de essentiële plekken meebeleefd, waar de klappen vielen. Een markeringspunt, ik had natuurlijk ook veilig tussen de ME'ers kunnen gaan staan. Ik vond en vind dat de kraakbeweging toentertijd een punt had. Maar of geweld nou de oplossing was? Het ging erom dat je je onvrede toonde en dat iedereen dat dan ook zag. Daarom was die kroning ook zo slim uitgekozen. Iedereen heeft het gezien en meegekregen. Toen ik later die dag bij mijn oma in Oud-West aankwam, zat ook zij aan de buis gekluisterd. Hoe die kroning zich tot een groot politiek manifest ontwikkelde. Zij wist dat ik daar thuis hoorde. Ze moet dat mooi gevonden hebben. De Eerste en Tweede Wereldoorlog meegemaakt, vier kinderen, onder wie mijn moeder. Opgevoed en jarenlang actief geweest voor de CPN. Voor mijn gevoel is dat via mijn oma doorgeloeid in de familie.

Ik ben actief geworden in de krakersscene. Ging meeschrijven aan *Springstof*, deed de krakerspreekuren. Niet alleen voor mezelf, maar ook om het woningnoodprobleem op te lossen. Dat was nodig ook. Man, vooral allochtone gezinnen werden uitgebuit. Huisjesmelkers, louche types, knokploegen, de hele mikmak. Je had toen ook al illegalen die met zijn tienden op twintig vierkante meter zaten. Voor die mensen, die verder niks hadden, nergens naartoe konden, waren wij er. Dat wij binnen no-time, tak-tak-tak voor de deur stonden. Dat het voor die huisbaas meteen duidelijk was: je krijgt dat Turkse, Marokkaanse of *whatever* gezin er echt niet uit. De fysieke aanwezigheid, daar ging natuurlijk een zekere dreiging van uit. Geweld was nooit het doel. Maar reken maar dat ik mijn moeder in die tijd behoorlijk wat grijze haren heb bezorgd. Die publiciteit moest je echt opzoeken. Kraken is toch een soort politiek. In de zin van dat als je zaken wilt veranderen, je zonder aandacht nergens bent. Daarom moest je je momenten uitkiezen. Koninginnedag, het bezoek in '85 van de paus. Het ging ons er niet om de gelovigen te beledigen, maar om het bredere onrecht.

We konden het niet zomaar voorbij laten gaan als een leuke happening van de kerk. Toen ik die protesten op het Tahrirplein op tv zag, moest ik daar ook aan denken. Mensen die zich geroepen voelen door een boodschap. Die gelijkgestemden zien en denken: daar moet ik heen.

Mijn foto's zijn in eerste instantie dan ook vooral voor de krakersbeweging gebruikt. Ik was een heel actief baasje. Vond dat stencilen geweldig. Het moest goedkoper dan goedkoop. Papier, inkt, vieze handen; het had allemaal een hoog *Soldaat van Oranje*-gehalte. Net alsof je in het verzet een illegaal krantje aan het stencilen bent. Via via kwam je wel in contact met de reguliere media. Een aantal wat oudere fotografen van rond de dertig, die vroeger in de beweging actief waren geweest, werkten nu serieus bij kranten. Als freelancer of zelfs in vaste dienst. En nou ja, van het één komt het ander. Je bereikt toch een veel breder publiek bij *de Volkskrant* dan bij *Springstof*. Soms, maar lang niet altijd, lukte het om een foto van een actie er in te krijgen. Daar hadden we dan behoorlijk wat moeite voor gedaan. Eerst een foto geschoten, vervolgens snel door naar de donkere kamer in ons kraakpand en daarna hup, de trein in naar de Wibautstraat. Foto's in een envelop en letterlijk overal in de bus doen. En afwachten tot je 's ochtends de kranten kon bekijken.

Zo lang als het ging heb ik geprobeerd om mijn fotografie een maatschappelijke betekenis mee te geven. Sociale misstanden, of dat nou hier in Haarlem of ergens in Afrika is, daar wil ik dat mijn fotografie over gaat. Het hoeft niet alleen oorlog, geweld, honger en andere ellende te zijn, maar ik wil dat je ogen opengaan als je mijn foto ziet. Je vertelt een verhaal, een verhaal over de samenleving. Je legt de vinger op de zere plek. Je probeert aandacht te vragen voor zaken waar in deze tijd nogal eens aan voorbij wordt gegaan. Dingen waar, zeker nu, op wordt afgegeven. Mensen met een uitkering bijvoorbeeld. Hoe daar over wordt gedacht, zo van: je bent arm, dus je hebt het ernaar gemaakt. Eigen schuld, dikke bult. Terwijl we ons daar als krakers al die jaren tegen verzetten. Het sociale systeem dat door onze ouders is opgebouwd mocht niet verloren gaan. Dus ook al had ik in die tijd een uitkering, ik had en heb niet het idee dat ik profiteerde. Ik kwam juist op om het systeem in stand te houden en beter te maken. Ik kreeg dan wel niet betaald, maar wat ik deed, het actievoeren, het kraken, dat was ook gewoon werk.

Er wordt nu gewoon anders gedacht over de samenleving. Ik wijt het aan het individualisme. Iedereen denkt alleen maar aan zijn eigen hachie, komt alleen in actie zodra zijn eigen portemonnee geraakt wordt. Terwijl het grotere geheel uit het oog verloren wordt. Je mag natuurlijk niet generaliseren, maar je ziet tendensen wel heel duidelijk. Niet alleen bij de jongere generaties, maar ook de ouderen denken veel individualistischer. En ik vrees dat het afbreuk doet aan alles wat de afgelopen vijftig jaar is opgebouwd. Daar ben ik echt heel erg bang voor. Een grotere verwijdering tussen de rijken, zij die wel het geluk hebben gehad om geld te verdienen, en de minder bedeelden die het gewoon echt niet meer kunnen redden. De één sluit de ogen voor de problemen van de ander. Of dat nou uit lijfsbehoud of egoïsme is, weet ik niet. Maakt eigenlijk ook niet uit, we moeten er wat tegen doen, dat telt. De idealen ben ik nog niet verloren, de wilde veren wel. Kraken doe ik niet meer. Ik heb een eigen bedrijfje, een gezinnetje. Behoorlijk burgerlijk allemaal. Al gaat het momenteel niet helemaal lekker met het bedrijf. We hebben wel altijd het motto: 'Hoezo crisis? Gewoon anders denken.' Je probeert daar wel naar te leven. Creatieve weggetjes te vinden om ergens uit te komen. Maar dat het bedrijf nu even niet loopt, heeft wel een impact op je privéleven. Als je met zijn tweeën bent, is het niet zo erg dat je even op zwart zaad zit. Dan ga je maar een paar maanden naar de Voedselbank en niet naar de film. Maar ja, we zijn niet meer met zijn tweeën. We hebben een zoontje van zes en ik een dochter uit een eerder huwelijk. Dus dan kan je niet even zeggen: we betalen de muziklerares deze maand maar even niet. Je wilt je kinderen bagage meegeven, zodat ze zich kunnen ontplooien. Maar dat soort dingen kosten geld. Je probeert je kinderen ook wat mee te geven van je eigen idealen. Er zullen wel mensen zijn die hun wenkbrauwen fronsen bij wat wij allemaal met hen ondernemen. Soms hebben we zelf ook wel even iets van: zouden ze dat wel interessant vinden, is het niet te eng? Laatst hadden we naar aanleiding van die aardbeving in Haïti een actie georganiseerd, op het Museumplein. We portretteerden mensen voor het goede doel. Mijn zoon Miro was mee. Hij had zelf wat ansichtkaartjes in elkaar geknutseld. Zat die gewoon te verkopen. Moet je je voorstellen, een kind van zes dat 230 euro voor het goede doel bij elkaar verdient. Hij is natuurlijk te jong om precies te weten hoe of wat. Haïti kent hij niet. Maar hij weet wel: ik doe het voor de kindjes daar.

Soms vraag ik me af of het allemaal niet makkelijker kan. De crisis van nu heeft alleen maar te maken met geld. Dat het allemaal niet meer te bevatten is. Virtueel geld wat niemand ooit heeft gezien. Zelfs bij de banken lijkt het wel of niemand er iets van snapt. De hele tijd die nullen heen en weer schuiven, dat kon gewoon niet goed gaan. Om nog even mijn zoontje aan te halen: laatst keken we samen het *Jeugdjournaal* en toen kwam er een item langs over het zeven miljardste kind dat net geboren was. Een week later ging het over dat Griekse noodfonds van tweeduizend miljard. Dus zegt dat jochie: als we nou iedereen hetzelfde geven, dan is iedereen toch rijk genoeg? Mijn zoon wordt geen individualist. Gelukkig niet. Of dat voor de rest van de samenleving ook geldt, is een tweede. Ik denk van niet. Mensen geven wel af. Maar ze doen er daarna niks mee. Je hebt wel de tegenstem. Je vangt wel geluiden op bij het boodschappen doen. Alleen als je bij een bijeenkomst van een maatschappelijke organisatie of politieke partij komt, zie je ze niet. Veel geschreeuw om van alles en nog wat. Maar het verschil met vroeger is dat er niks constructiefs gebeurt. Er verbetert niks. Soms vraag je je af: is dit nou democratie? Op het moment dat de meerderheid een partij steunt, waar jij het absoluut niet mee eens bent, heb je je maar te schikken. Naar het buitenland moet geen geld meer, hoor je dan. Dat is toch een bodemloze, corrupte put. Ik denk dan: als je in Afrika geweest zou zijn, praatte je wel anders. Of je bent gewoon een enorme egoïst. Maar ja, een meerderheid in Nederland lijkt het te willen afschaffen. Tja, dan word je opeens minder gelukkig van de democratie.

Greetje Wolgen (1958) woont en werkt al haar hele leven in Stadskanaal. En als ze op vakantie gaat, is dat ook ergens in Nederland. De mensen met wie ze werkt, dat zijn toch eigenlijk altijd pechvogels, die dachten ook niet dat ze op een dag schroefjes zouden gaan tellen. Soms lijkt het alsof het leven vroeger makkelijker was, je ging zo van de ene baan naar de andere. Maar Wolgen heeft nu toch ook maar mooi een eigen huis. Eigenlijk verbaast ze zich vooral over de manier hoe Nederland zijn geld verdeelt, zo veel naar arme landen terwijl er hier ook zo veel nood is. We spreken haar op haar werk.

‘Waarom helpen ze niet eerst de gewone Nederlanders?’

Arbeidstrainer Greetje Wolgen verbaast zich over het geld dat we over de grens sturen

Nou blij? Tja. Kijk, mijn ouders leven niet meer. Mijn vader is al heel wat jaren geleden overleden. Had veel hartinfarcten gehad en bij het vijfde werkte zijn hartspier niet meer. Mijn moeder kreeg ook een hartinfarct en was na een week overleden. 69 jaar, mijn vader net 60. Jong ja, heel jong. Vorig jaar was ik steeds ziek, en toen ze bloed prikten bleken er heel veel ontstekingen in mijn bloed te zitten. Ze zeggen dat ik spierreuma heb. Het gaat beter sinds deze week. Mijn armen beginnen weer dunner te worden, begin me weer lekker te voelen, het lopen gaat weer beter. Het was net alsof ik strompelde over mijn eigen benen. Of ik me vooruit moest drukken. Dat voel ik niet meer sinds deze week. Ik slaap weer goed. Ja, daar word ik blij van. Als mensen op mijn werk weer een baan hebben gevonden, heb ik dat ook. Dat blij worden. Dan vertellen ze erover. Dat voelt gewoon goed. Je bouwt wel een beetje een band op met de mensen. Er zijn ook mensen met een verleden. Die komen dan huilend binnen en op het laatst vinden ze het toch heel leuk bij ons. Dat zie je direct, dat voel je. Ik ga nooit lopen vissen naar hun verhaal. Dat komt altijd wel. Ik luister en geef advies en geef een keer een compliment. Dan heb je ook nog van die mensen

die er met de pet naar gooien, daar kun je niets mee. Die willen dit niet en die willen dat niet. Dat is gelukkig niet mijn probleem. Ik vind wat ik doe heel leuk, namelijk. Ik ben de hele dag met mensen bezig. Ik begin om kwart voor acht, maar kom niet verder dan halve dagen. Omdat ik te moe ben door de medicijnen. Ik kom binnen en dan ga ik het werk verdelen. Zo van: wil jij dat doen? Of: wil je een keer op een andere afdeling werken? Dan gaan ze aan het werk en dan help ik bij elke tafel even mee. Het gaat automatisch, bij welke tafel ik aanschuif. Maar als het met iemand niet zo goed gaat, ga ik daar meestal zitten. Wil zo iemand me iets vertellen, dan kan dat.

Verhalen over de kinderen, de scheiding, de sociale dienst die weer dwars zit, ik heb van alles voorbij zien komen. Heel veel alleenstaande mensen, die een scheiding achter de rug hebben met kinderen, een hoop schuld hebben en diep in de ellende zitten. Als ik dan zie hoeveel geld ik al per maand aan zorgpremie, medicijnen en bloedprikjes kwijt ben, begrijp ik dat ook gewoon. En dan vergeet ik de tandartskosten nog. Heel veel mensen van de sociale dienst hier kunnen dat niet betalen. Het is niet zo dat ik daarvan wakker lig. Ik ben niet degene die hulp kan geven. Dus ik zeg dan: ga eens naar je begeleider, naar je contactpersoon en vraag daar of er hulp is. De gemeente is daarvoor. Die dingen kan ik vertellen. Of ga eens naar je huisarts. Als het meer geestelijk is. Want die mensen weten niet waar ze moeten zijn; het dringt niet tot ze door, of ze durven de stap niet te zetten. Dan hebben ze net dat kleine duwtje even nodig en daar ben ik voor. Het grote gros zegt: dat is goed. De rest wil het überhaupt niet. Daar ben ik dan ook makkelijk klaar mee. Na het werk naar huis, thuis een broodje en dan ga ik even liggen op de bank, of op bed. Aanrommelen: dat heb ik echt nog even nodig. Mijn lichaam vraagt nog te veel.

Waar ik de afgelopen tijd heel boos van werd, is van dat ministerspul. We zijn naar Den Haag geweest, hebben gestaakt, maar er gebeurt niets mee. En dan krijgen de mensen die bij ons aan het werk komen ook maar een contract van twee jaar, schandalig. Mensen met een ziekte krijgen geen kans meer. Krijgen ze een contractje en worden ze weer ontslagen. Bezuinigingen, bezuinigingen, gewoon om te bezuinigen. En dat zie je zeker in de zorg. Veel minder personeel en dat juist op het moment dat zo veel mensen zo veel te doen hebben. Ik vind het ook schandalig dat er mensen hier in Nederland naar de voedselbank moe-

ten. Terwijl er miljarden naar het buitenland gaan. Ik vind het helemaal niet erg dat we een ander land helpen. Ik help ook andere mensen. Maar waarom helpen ze niet eerst de gewone Nederlanders? Ja, dus dan ga je demonstreren. Miljarden naar ik weet niet wat, waar is dat voor nodig? Het gebeurt allemaal zonder dat je er wat van weet en allemaal uit het potje van de Nederlander. Van mijn belasting en weet ik het. Maar je doet er toch niets aan. Ik moet het ook gewoon naast me neerleggen. Als ik mensen zie die in de schuldsanering terecht zijn gekomen en per week zich met 25 euro moeten redden. Het is om te huilen als ouders met hun kindertjes misschien maar twee keer in de week warm kunnen eten en de rest een broodje wordt. En dan komt de kinderbijslag en dan worden andere dingen eerst betaald. Hebben die kinderen nog niets. Als je ziet hoeveel dat er zijn. Alleen al negentig mensen op mijn werk. Elk dubbeltje wordt dan ook wel tien keer omgedraaid. Er wordt bij sommige mensen gewoon niet meer gedoucht om geen dikke afrekening te krijgen. Dat kan toch niet?

En dan zie ik dat wat er overblijft van mijn belastingen naar andere landen gaat. Het is heel erg hoor, allemaal in Afrika, maar als de rollen worden omgedraaid? Zouden wij ook miljarden van andere landen krijgen? Ik denk het niet. Ik heb niet mijn school afgemaakt en in mijn vrije uren gewerkt in de horeca om dit te zien gebeuren. Ik was altijd al een manasje van alles. Restauratie, achter de bar, ik heb mijn hand er niet voor omgedraaid. Het is allemaal niet makkelijk, maar ik heb ook gewoon gewerkt. Zij kunnen dat ook. Ik ben ook niet afgekeurd. Had wel gekund hoor, maar ik wilde dat niet. Ik wil werken om onder de mensen te blijven en mag graag met mensen omgaan. Tussendoor heb ik meubels genaaid. Acht jaar ongeveer. Vond ik ook heel mooi. Maar toen was er geen werk meer en moesten er mensen uit. Dat zijn we wel gewend hier: ontslagrondes. Philips is nog het beste voorbeeld. Mijn buurvrouw werkte daar toen en was heel verdrietig. Jaren trouw gewerkt en dan aan de kant geschoven worden, ik begrijp het wel. Heel jammer die dingen, maar ik denk niet dat ze daar verder stil bij staan. De mensen die werkloos zijn, die wel. Stadskanaal is er wel bovenop gekomen. De woningbouwvereniging heeft de huizen van Philips overgenomen. Je praat er wel over, van: weet je nog in die tijd? Het was vroeger misschien inderdaad wel beter. Je had zo een baan. En als die baan niet beviel, zocht je verder en had je weer iets anders. Nu knijp je in je handen als je een baan hebt.

Aan de andere kant, voor mij zijn de zaken eigenlijk wel vooruitgegaan. Ik ben uit huis getrouwd, was twintig jaar, heel jong. Begonnen in een huurhuis, een simpel flatje, daarna van de woningbouw een laagbouw gekregen en uiteindelijk een huis gekocht. Mijn man kende ik al van de middelbare school. We waren vijftien jaar toen we verkering kregen. Die is later ook bij Wedeka gekomen en doet nu de planning voor de schoonmaak. Zijn knieën zijn kapot, hij kan dus niet anders. Wat ik hoop is dat mensen met een beperking aan het werk kunnen blijven. Dat ze niet achter de geraniums komen te zitten. En ik hoop dat mijn kinderen en kleinkinderen gelukkig worden. En vooral ook dat mijn kleinkinderen gaan leren en goede banen krijgen. Ik neem ook niet alles van mijn werk mee. Als ik hier de deur dicht trek is het goed. Dan heb ik mijn eigen huis. En als mijn kleinkinderen dan bij me komen, en zeggen: 'Oma wil je mijn rapport even zien,' dan ben ik gelukkig. En dat mijn oudste zoon die vorig jaar verliefd is geworden wilde stoppen met zijn opleiding omdat het niet meer lukte, het toch heeft afgemaakt, doet me ook hartstikke goed. Ik was supertrots dat hij vorige week langs kwam en zijn diploma liet zien.

Koosje Ritsema (1962) heeft diabetes, carrière maken zat er daardoor nooit in. Ze is tevergeefs door talloze reïntegratietrajecten gegaan, zonder dat ze daar een leuke baan aan overhield. Het voelt toch alsof je voortdurend tekortschiet, en achter alle communicatie van de sociale dienst schuilt een dreigement. Ritsema kan zich er behoorlijk over opwinden. Maar ze weet zich heel goed te redden, met vrienden, met muziek. We spreken haar in haar gezellige huiskamertje, met uitzicht op de Jordaan.

‘Er zijn ook mensen die graag aan de kant staan!’

Uitkeringsgerechtigde Koosje Ritsema over de onzin van reïntegratietrajecten

Mijn vrienden vragen wel eens: ‘Hoeveel is dat dan, zo’n uitkering?’ Als ik dat bedrag noem, schrikken ze, en vergeten of verdringen het direct. Totdat ik het weer een keertje zeg, en dan schrikken ze zich weer te pletter. Ik heb al heel erg lang een uitkering, door m’n diabetes. Die is bij mij ontdekt toen ik vijftien was, maar ik had het denk ik al een paar jaar. Ik begon me steeds ongezonder te voelen. Dronk iets van vijftien liter water per dag. Ik werd steeds dunner, en had altijd honger. Voelde me ook altijd heel erg raar. Alsof je in een soort luchtbel wandelde. Bovendien kreeg ik rare ontstekingen die niet weg gingen. De meeste mensen hadden allang in coma gelegen met zo’n bloedsuikerspiegel als ik. Eigenlijk heb ik me m’n hele jeugd niet goed kunnen concentreren op wat dan ook. Je wordt snel moe. Ze zeiden altijd: met suikerziekte kan je honderd worden, je kunt zelfs als een normaal mens leven. Maar dat heb ik nooit zo ervaren. Ik ben eigenlijk altijd bezig met mij zo normaal mogelijk te voelen. Dat is een heel gedoe. Ik ben nooit toegekomen aan carrière maken. Het is niet zo dat dat nu mijn grote frustratie is. Maar het was wel leuk geweest. Ik houd heel erg van muziek. Ik heb later ook andere dingen gedaan, met muziek en dans. Maar ik stoor mij wel aan de armetierige positie waarin ik ben beland.

Mijn ouders zijn allebei muzikant. Vijf jaar van mijn jeugd heb ik in Denemarken doorgebracht met m'n ouders en m'n zus. Vanaf mijn zevende tot m'n twaalfde. M'n moeder is Zweedse en zij vond het in de binnenstad in Amsterdam toch een beetje zelig voor ons kinderen tussen al dat verkeer, we moesten meer natuur hebben om ons heen, maar mijn vader vond Zweden weer te veel natuur. Denemarken was het compromis. We woonden op West-Jutland, en daar had je het West-Jutse Symfonieorkest en het conservatorium; daar werkten mijn ouders. Toen we terugkeerden naar Nederland zijn we in Groningen gaan wonen. En daar ging eigenlijk alles mis. Ik had vijf jaar in Denemarken op school gezeten. En hier dachten ze: ze is goed op school, dus we zetten haar op het gymnasium. Maar het was net in de tijd dat die suikerziekte begon op te spelen. Ik kon niet echt wennen aan hoe het hier werkt. Dat is nog steeds zo, geloof ik. Er heerst hier in Nederland een bepaalde onlogica, vind ik. Alles is altijd net anders dan je denkt. Op de Deense school had je bijvoorbeeld een proefwerk, en moest je bepaalde dingen leren. Dat deed ik dan braaf. Het systeem sloot aan op hoe ik dacht dat het in elkaar zat. Maar hier werden er een heleboel vragen gesteld over heel andere dingen dan je geleerd had op zo'n proefwerk. Dat was dan zogenaamd om je zelf te laten nadenken. En om je eigen initiatief te stimuleren. Maar ik vond dat klinkklare onzin.

Ik heb uiteindelijk havo gedaan, waarvan de laatste twee jaar in Den Haag aan het conservatorium. Die school was eigenlijk bestemd voor balletdansers in spe, maar er zaten ook jonge muzikanten bij. Het was allemaal veel gemoedelijker. Veel geschikter voor mij dus. Ik wilde zangeres worden, maar daar bleek ik gewoon niet sterk genoeg voor. Ik dacht: ik word niet oud op deze manier. Daarom ben ik me rond m'n zeventiende gaan verdiepen in alternatieve geneeswijzen. In Parijs en Londen leerde ik een heleboel nieuwe dingen en daardoor kan ik mijn gezondheid ook enigszins positief beïnvloeden.

Als je geen diploma's hebt, blijft er alleen maar heel zwaar werk over, zoals schoonmaken of in een fabriek aan de lopende band. Ik heb twee dagen in een scheermessenfabriek gewerkt; nou, daar kon ik totaal niet tegen. Een studie zag ik ook niet zitten. Ik heb wel bijbaantjes gehad. Dat kon ik nog wel aan. Drie avonden in een restaurant ging allemaal net. Maar na een tijdje heb ik een uitkering aangevraagd. De hoeveelheid werk die ik aankon leverde veel te weinig

geld op om van te leven. Op een gegeven moment kreeg ik een kind, alleen de vader was een zeer ingewikkelde man, daar raakte ik toch wel erg gestrest van. Naarmate mijn kind groter werd, ging het beter met me. Maar als de sociale dienst begon te zeuren aan mijn kop, over dat ik allerlei dingen moest doen, vond ik dat heel erg vervelend. Ik heb nog een tijdje kunnen zeggen dat ik wilde zorgen voor mijn kind. Ik ben ook nog een tijd afgekeurd, zodat ik niet hoefde te solliciteren, op grond van lichamelijke en psychische belasting. Maar na een tijdje begonnen ze weer.

Hun motto is: 'Niemand mag aan de kant staan.' Nou, dat is fijn. Maar er zijn ook mensen die graag aan de kant staan! Ik sta liever aan de kant, dan dat ik gepusht en geprest en gechanteerd word om allerlei dingen te doen, waar ik niks aan heb. Waar niemand iets aan heeft. Elke communicatie van de Dienst Werk en Inkomen over zogenaamde reïntegratietrajecten ging gepaard met een dreigement. Zo van: als je niet meedoet, korten we je op je uitkering. Die hele reïntegratietoestand, dan zaten daar allemaal meisjes van 22, 23, tegenover een groep dertigers en veertigers. Stuk voor stuk ziedend, omdat iedereen het totale nonsens vond. En dan ging zo'n meisje ons wel even vertellen hoe we aan een baan moesten komen. We moesten spelletjes met letters doen, alsof we halvegaren waren. Moesten we beroepen bedenken die begonnen met die letter die je kreeg. De S? Souteneur! Goed zo! Wat heeft u dat goed bedacht! Ik weet ook nog dat ik een keer een privégesprek had bij datzelfde reïntegratiebureau, met een meisje van achttien. Kwam ik daar 's morgens, zei ze verbaasd: goh, wat ben je fris gedoucht! Ze had duidelijk een vooroordeel: bijstandfiguren, dat zijn ongedouchte, onaangepaste viezeriken die ik wel eens even op het rechte pad zal brengen.

Mijn bloedsuikerspiegel slaat geregeld op hol. Maar toch wil de DWI-arts mij niet afkeuren. Twintig uur moet ik werken. Sollicitatieplicht! Dat werk zou dan een plek moeten zijn waar ik mijn bloedsuikers regelmatig kan meten en waar ik dus altijd bij m'n handtas kan komen. Dus niet in een warenhuis, waar je handtas beneden moet staan en jij vijf etages erboven. Het moet ook stressvrij zijn, niet te druk en niet te zwaar. Vind het maar. In elke vacature in Nederland staat nadrukkelijk: u moet stressbestendig zijn. Ik vind Nederland sowieso een opgefokt landje. Zogenaamd is alles hier informeel, maar dat is het

helemaal niet. Het is zo hiërarchisch als de pest en als je niet in het algemene pulletje valt, vergeet het dan maar. Ik heb de hoop dat ik ooit nog zal werken en normaal geld zal verdienen totaal opgegeven. Een wensdroom van mij is dat ergens een grote som geld vandaan komt. Een loterij bijvoorbeeld of een erfenis van een onbekende achteroudoom uit Abchazië. Zodat ik normaal kan leven op een aangename manier: vrij als een vogel en niet zoals nu vogelvrij verklaard. Godlof hebben ze nu bij de DWI een beetje door dat ik een hopeloos geval ben. Het helpt ook dat ik nu een vaste klantenmanager heb. Daarvoor had ik steeds iemand anders en moest je weer alles opnieuw gaan vertellen. Dat waren dan mensen die net gepromoveerd waren, en vonden dat ze heel fanatiek moesten proberen om al hun cliënten aan het werk te krijgen.

Die hele bijstandswet is bedoeld als ontmoedigingsbeleid. Voor het gemak wordt even vergeten dat een groot deel van de mensen in de bijstand al of niet erkend arbeidsongeschikt is om wat voor reden dan ook. Bovendien zijn er ook heel wat mensen die gewoon geen werk kunnen vinden, maar die dat wel heel graag willen. ‘Profiteurs niet aanmoedigen!’ Je wordt in de hoek gezet als iemand die z’n hand ophoudt. Helaas laten veel mensen heel erg over zich heen lopen. Maar aan de andere kant snap ik het ook wel. Je kan bijna niet anders, het is overmacht. Anders houden ze je uitkering in, wat kan je daaraan doen? Je zou een beweging op gang moeten brengen. Maar daar is die groep te klein en te versnipperd en in zekere zin misschien ook te ongezond voor. Geen energie! Daarom is het ook een makkelijke groep om te pakken. Ik moet er zelf ook niet aan denken dat ik elke dag de straat op zou gaan.

Eigenlijk houd ik het meest van muziek en kunst en dingen waarvan je in hogere sferen geraakt, en waarvan je het gevoel krijgt dat het leven zin heeft. Ik heb veel vrienden en dat vind ik zeer belangrijk. Daar spreek ik vaak mee af. Ik ben gelukkig niet door de armetierigheid in een isolement geraakt. De meeste van m’n vrienden zitten niet in de bijstand. We komen ergens samen, hetzij in onze wederzijdse huizen, of ergens in de stad. Of we gaan naar concerten. Of de bioscoop, als de kaarten te betalen zijn, voor hen, of voor mij.

Wat ik goed vind in Nederland, nou, dat je niet gemarteld wordt op het politiebureau of in de gevangenis. Ja, de zorg, daar valt wel wat aan te verbeteren, maar

die is over het algemeen goed geregeld. En het is natuurlijk goed dat we een sociaal stelsel hebben. Maar ik heb wel het gevoel dat men alles wil afbreken. Nederland wil net zo worden als Amerika. Maar wat is er nou zo goed aan Amerika? Ik vind Amerika een soort derdewereldland. Als je geen geld hebt, kan je daar op straat doodgaan. Dat vind ik een onbegrijpelijk ideaal. Die hele veramerikanisering moeten we niet willen. Wat wél leuk is in Amerika, daar zijn Nederlanders weer niet goed in, dat is de echte glamour. Als je rijk bent in Amerika, dan kan je het ook ongegeneerd tonen. Hier heb je rijkelui die alsnog in vodden en lompen rondlopen. Een zachte misdaad. Als ik veel geld zou hebben zou ik mijn hele garderobe veranderen. Daarna komt de rest.

Kees 't Bos (1991) volgt een hoveniersopleiding. Van der Woude is opgegroeid in een pleeggezin en hij is zelf ook vader van een kind, al ziet hij dat niet zo vaak. Van der Woude lijdt aan autisme en woont daarom in woongroep De Uitkomst in Leeuwarden. We spreken hem in de grote keuken die ook als huiskamer dienst doet, waar hij vrijuit praat en waar af en toe een waakzame begeleider haar hoofd om de hoek steekt. Mensen mogen zich best realiseren dat Kees eigenlijk permanent zijn best doet. Ook al ziet dat er niet altijd zo uit.

‘Ik sta echt niet te suffen’

Aankomend tuinman Kees 't Bos moet de dingen langzaam doen

Ik ben vandaag naar school geweest, naar de hoveniersopleiding, plantenken- nis gedaan. Het gaat bij mij op school om een tuin te kunnen aanleggen: wat gaat het kosten, wat voor spullen moet je hebben, wat voor vervoer, en al soort dingen. Dan moet je op een rij zetten in welke volgorde je het gaat doen, en hoeveel tijd het gaat kosten. Dat moet dan in een plan. En daar moet dan een handtekening onder van je mentor en je stagebegeleider, onder dat plan, en dan doe je het in een map bij de rest van je stagemateriaal.

Ik moet er hard voor werken op school. Ja, met name het plannen. Van wan- neer je wat moet doen en dat je je daar ook aan moet houden: je moet weten wat je moet doen, en dan moet je het netjes verdelen over de week. Maar dan moet je het ook nog eens echt doen, dus zorgen dat er niet weer iets tussenkomt. Het is niet makkelijk. Ik ben snel afgeleid, bijvoorbeeld door vrienden. Die komen aanzetten zonder dat je ervan weet. Dat was eerst, nu niet meer. Dan gingen we gewoon zitten praten, sjekkie, lachen. Soms kwamen die jongens om acht uur en gingen ze om elf uur weer weg en de andere keer kwamen ze om zes uur en stonden ze om tien uur weer op straat. Het zat dan al die tijd wel ergens in mijn achterhoofd dat ik eigenlijk andere dingen moest doen. Maar ik denk op zo'n moment: het kan straks allemaal ook nog wel.

Nu zeg ik mijn vrienden wanneer ik tijd heb en wanneer niet. Dat hebben ze me hier in huis wel geleerd. Die regelmaat is wel fijn, maar ook moeilijk. Soms heb ik wel zoiets van: bekijk het lekker, ik heb nu geen zin in al die regels van jullie en vind het leuker om te ouwehoeren. Toch is het wel goed. Omdat ik mijn opleiding wil halen. Dit weekend ga ik ook nog wat plantenkennis door-nemen en mijn huis opruimen, dat heb ik al een tijdje uitgesteld. Hoe lang? Een week. En daarvoor heb ik wel wat opgeruimd, maar niet dat het helemaal spic en span is. Als ze dan hier mopperen, denk ik: ja, ik heb toch gezegd dat ik het ga doen. Dus het gaat gebeuren. Je hoeft dus niet door te zeuren. Ik ben er wat makkelijker in.

Kijk, ik heb wat langer nodig om dingen op te pakken. Ik heb vroeger op speciaal onderwijs gezeten en daarna op normaal onderwijs, maar wel met een hoop ondersteuning. Ik heb daarna een opleiding beveiliging gedaan en daar had ik ook een paar kansen nodig voor het lukte. Nu is het ook moeilijk, maar ik sta er nog steeds. Mensen denken dat als ze iets een of twee keer vertellen, dat iedereen het begrijpt. Maar voor mij werkt dat niet. Dan is het gewoon nog niet duidelijk. Ze zeiden laatst op stage: 'We hebben een kuil in de grond en die moet gevuld met zand, dus doe dat.' Nou, dan doe ik dat. Ik gooi die kuil vol. En daarna zeg ik dat ik klaar ben. Mooi niet. Want dan blijkt dat er nog een kuil is, achter het huis. En dan zeggen ze dat ik had moeten kijken of er nog meer gaten waren. Het is klote, dat je op je kop krijgt van: waarom heb je dat niet gedaan? Of ze zeggen: 'Pak een bandschuurmachine en ga de picknicktafel schuren, want die moet gerenoveerd.' Nou, dan kom ik met de schuurmachine aan. En dan zeggen ze: 'Nee, dat is de gewone schuurmachine, waarom zeg je dan al dat je hem hebt gevonden?' Niet leuk. Een ander moet wat meer geduld met me opbrengen. Maar toen die picknicktafel klaar was zeiden ze wel dat-ie er goed uitzag. Eerst moet je die verf eraf klauwen met zo'n krabber en dan schuren met de schuurmachine, dan de bandschuurmachine, dan de beits erop. Dat vind ik wel mooi.

Soms word je er weleens moe van. Het is wel op je tenen lopen, je moeten bewijzen. Terwijl ik me eigenlijk al de hele dag aan het bewijzen ben. Ik probeer het goed te doen en dan gaat het alsnog mis. Dat wéér iemand zegt: je doet het helemaal verkeerd en waarom snap je dat nou niet? Dat heb ik wat vaker dan

de meesten. Het went wel, ook de irritatie van de mensen met wie ik werk. Ik loop nu ergens stage via een ingewikkelde constructie, via een uitzendbureau. Zodat we meer praktijkses krijgen. Maar het kost mijn werkgever meer geld dan het oplevert. Dus daar zit druk op. Want hij moet ook het uitzendbureau betalen. Hij zegt: 'Ik kan er niet compleet uithalen wat ik voor jou betaal, dus het kost mij meer geld dan dat het oplevert.' En dat is met name door mijn tempo. Ik ben langzaam. Voor een werkgever zou het minder belastend zijn me direct te betalen. Omdat hij dan ook niet denkt van: ik moet hem aan blijven sporen, want anders verdien ik er niet aan. En nu zitten ze meer achter mij aan. Van: kom op, je moet dit nog doen en dat nog doen. En ik sta iets sneller stil met vragen. Ik droom niet echt weg, ik sta niet te suffen. Maar wat iemand anders als logisch aan elkaar koppelt, dat heb ik gewoon niet. Ik maak al die verbindingen niet zomaar. En ja, dat dit zo is, dat het in mijn hoofd zo gaat, dat is mij zo verteld, daarom vertel ik het ook zo. Wanneer er stress komt, wanneer er irritatie komt, dan weet ik niet meer wat ik moet doen.

Dit huis is bedoeld als een stapje naar zelfstandig wonen. Het verschil tussen de bewoners is wel heel groot, hoor. De ene jongen heeft meer autisme dan de ander. We kunnen van maandag tot en met donderdag mee-eten, voor niet te hoge prijzen. Dan wordt er gekookt. En af en toe kookt er een van ons. Ik eet wel vaak mee, want meestal ben ik om zes uur thuis van stage en is er kwart over zes eten. Dus dan ga ik even douchen en schuif ik aan. Ideaal. Nou ja, de ene keer is het wel gezellig en de andere keer hoor je je huisgenoten voor de zoveelste keer over hetzelfde praten en dan denk ik: weer die autistische hobby. Nou, je weet dat iemand dat heeft, dus je kunt er niet over zeuren. Dan luister ik gewoon niet. Ik zal ook wel eens met dezelfde soort verhalen aankomen.

Ik wil ook zelfstandig zijn. Dat het allemaal lukt, dat het financieel goed zit, dat er geen momenten van stress zijn, gewoon huisje, boompje, beestje. Dat je het voor elkaar hebt. Dat je een huis hebt, dat je het kan betalen. En aan de ene kant heb ik dat nou ook al wel. Alleen het is nog niet dat ik mijn eigen financiën doe en dat ik zelf zeg van: ik doe dan dat. Dat zou ik wel willen. Dat misschien hooguit een keer in de week iemand even bij je langskomt en zegt: hoe ging dat en hoe kan het beter? Ja, huisje boompje beestje, ik heb natuurlijk

wel al een kind. Hij is twee. Maar het is uit met de moeder. Mijn ex zegt dat ze klaar is met mij. Ik weet eigenlijk nog steeds niet waarom. Toen hij geboren werd, hadden we allebei andere ideeën over hoe we het moesten gaan doen, de opvoeding. Ik kon geen kant met haar op. Mijn ex vond dat mijn ouders niet mijn echte ouders zijn, dus dat die ook niet zo vaak contact met haar en met ons zoontje hoefden te hebben. En ze vond dat ik meer moest betalen voor luiers en dat soort dingen. Terwijl zij bijna duizend euro per maand aan subsidies kreeg, ik niet. Ik heb wel geprobeerd om haar meer te geven, maar het was nooit genoeg. Ik moest haar ook vaker bellen, vond ze. Terwijl, als ik belde, nam ze de telefoon niet op.

Ik probeer nu gezag aan te vragen en een omgangsregeling. Ik heb hem twee keer gezien in anderhalf jaar. Ik ga niet van het meest positieve uit, want dan kan het alleen maar tegenvallen. Tijdens de eerste rechtszaak zeiden ze tegen mij: je moet maar laten zien aan de jeugdhulp dat je het kunt en dat je het wilt. Nou goed, toen we voor het eerst bij de jeugdhulp moesten komen, was ik er wel en de moeder niet. Wie kon het nou niet? Nu loopt er weer een rechtszaak en nu sta ik wat sterker. Maar ik hoop in ieder geval dat ik hem in de toekomst wat vaker ga zien. In ieder geval een keer in de twee weken. Ik zie mijn ouders wel, met plezier. Ze wonen in Sneek. En daar is mijn stage ook. Ik ga er volgende week woensdag weer heen. Dan eet ik daar mee. En af en toe eens een weekend. En soms vragen zij ook van: ja, hoe zit dat? Als er iets niet lekker is gelopen op mijn werk of hier, dan weten zij dat. Het zijn mijn pleegouders. Toen ik twee was, ben ik bij ze gekomen. Mijn echte ouders konden niet voor me zorgen; mijn vader is er niet meer en mijn moeder heeft wat zwaarder autisme. Ik heb een broertje en een zusje. Mijn zusje heeft zoiets als mijn moeder, ze woont in Fochteloo op een boerderij met 24-uursbegeleiding. Ja, die heeft het echt wel zwaarder. Mijn broertje doet mbo-4. Die heeft zijn rijbewijs en ik nog niet. Hij is zeventien. Ik ben er wel voor aan het sparen. Maar mijn broertje gaat niet op stap en ik wel, dat kost geld. Ik heb ook een of twee keer in het jaar een feest in Zwolle of Groningen. Festivals, techno en clubmuziek, trance. Ik ben niet zo van de metal en zo, maar rock kan ook nog wel, of jazz.

Ja, ik heb een vriendin nu. Ik heb nu een jaar verking met haar en we zien wel hoe het gaat. Ik heb 2,5 jaar een relatie met mijn ex gehad en dat sloeg in

één keer om. Dus ik weet niet hoe het met dit meisje loopt. Ik hoop goed. In de toekomst wil ik mijn diploma, mijn rijbewijs. Ik wil mijn kind regelmatig zien, een eigen huisje en misschien deze relatie. Het kan voor mij niet allemaal tegelijk. Dat wordt te druk, ik ben niet zo'n planner.

III

Binding

Erik Zwart (1983) drijft samen met zijn vrouw een biologische koffie- en broodjeszaak in Utrecht. Ze hebben een zoontje, en een tweede kind is onderweg. Hij is geboren in Colombia, hij heeft een Nederlandse vader en een Arubaanse moeder, evangelische zendelingen. Zwart is zijn eigen kerk begonnen, want het bestaande aanbod was hem te beperkt. Een activistische jongen, al wil hij die titel niet. Maar hij heeft een sterk rechtvaardigheidsgevoel, hij is met zijn kerk ook veel in de weer met ongedocumenteerden. We spreken hem in het rustige gedeelte van de sfeervolle broodjeszaak.

‘Het is vooral veel lachen samen’

Horeca-ondernemer Erik Zwart over de kerk die hij zelf oprichtte

Ik draai KEEK samen met mijn vrouw, Maria. We zijn een klein zaakje, maar het lukt aardig. Maria is wel wat minder ambitieus dan ik, zij zegt: ik doe het op zo'n manier dat de wereld er in ieder geval niet slechter van wordt. Dat vind ik mooi. We hebben elkaar leren kennen in het samenwerken. Juist omdat het soms ook heel rustig was. Af en toe had je een dag: dan kocht ik 's ochtends zes broodjes bij de bakker en dan hadden we er aan het eind van de dag nog vier over. Maar het gebeurde ook dat we er wel zes hadden verkocht, en dat er dan nog een zevende klant binnenkwam, die ook een broodje wilde, dus ik heel hard fietsen naar de bakker, heel onopvallend weer binnenkomen, en snel in de keuken dat broodje maken. Het mooie is dat Maria moedig is gebleven, ook toen het in het begin minder ging. We hadden toen alles fair trade, en zij besloot: het is niet goed genoeg, we gaan gewoon vol voor biologisch. Financieel was dat moeilijk, maar, en dat is het fascinerende, het bracht duidelijkheid. Want sindsdien was alles biologisch, én zelfgemaakt. Vanaf die tijd ging het beter. Nu zijn we ruim vier jaar open, en is het zo gegroeid! We hebben tien, twaalf man personeel, en je ziet echt iets moois ontstaan.

Het geitenwollensokkenidee kom ik nog weleens tegen, dat mensen neerbui-gend zeggen: o ja, dat. Maar je hoort soms ook: dat is echt een leuk koffiezaakje, en ze schenken er ook nog biologische koffie! We doen er vrij normaal over, dat helpt denk ik wel. Maria werkt fulltime in de zaak, doet dus de horeca; ik werk meer op de achtergrond. Ik beheer de administratie, en doe ook evenementjes. We hebben akoestische avondjes, ik ben bezig met interreligieuze bijeenkomsten, en ik heb ook nog ideeën over een avond met theaterachtige dingetjes. En ik sta ook weleens af te wassen. We kunnen ervan leven, maar we kunnen niet veel sparen daarnaast. We willen ook eigenlijk vooral veel geld in de zaak houden, gewoon herinvesteren in apparaten, meubilair, enzovoort.

Waar dat activisme van mij vandaan komt? Ik zou mezelf niet per se activist noemen. Ik ben wel betrokken bij acties, maar het zou niet mijn titel zijn boven mijn hoofd: Erik, activist. Mijn ouders zijn zendelingen geweest in Zuid-Amerika. Mijn vader was piloot voor de *Mission Aviation Fellowship*. Hij wilde vliegen voor Indianen, voor stammen daar. In heel gevaarlijk gebied, dat door de FARC en dat soort clubs wordt gecontroleerd. Nu zou dat niet meer kunnen, dan zou-ie misschien wel uit de lucht geschoten worden. Maar ik ben dus in de jungle van Colombia geboren, en opgegroeid in Ecuador. Daar heb ik heel veel armoede gezien, en dat doet wel iets met je. Je had een hoop mensen die bedelden, gewoon, bij je auto. Kinderen die dan bloemen verkochten, de bekende taferelen. En dat andere mensen dan zeiden: nee, je moet geen geld geven, daar gaat de vader van drinken. We speelden ook wel samen met arme kindjes, en die gaf je dan je speelgoed. En in de kerk waar we naartoe gingen, zaten ook heel veel arme mensen, vooral Indianen. Daardoor realiseer je je wel dat de verhoudingen in de wereld nogal scheef liggen. Later ben ik me daar meer in gaan verdiepen, kwam ik bij een christelijk jongeren-netwerk, *Time to Turn*, dat zich inzet voor rechtvaardigheid. Vooral door veel bewustwording. Dat je zelf ook een aandeel daarin hebt, dat is eigenlijk de hoofdboodschap. Niet wijzen naar andere mensen, maar jezelf betrekken in het probleem. Rechtvaardig proberen te leven, en daarnaast je ook uitspreken tegen onrecht, door bedrijven of door overheden. Dus dat activisme komt deels uit mijn geloof, en deels uit gewoon kijken, je ogen opendoen.

Toen ik elf was gingen we naar Nederland. Mijn twee oudere broers hebben dat eigenlijk besloten. Mijn ouders hadden hen vooruitgestuurd, naar Nederland, om te kijken hoe ze het vonden. En zij vonden het heel leuk. Ik was ook echt blij om naar Nederland te gaan, ik dacht: eindelijk kan ik op een normale voetbalclub! Ik was enorm voetbalfanaat toen. Maar in een jaar tijd heb ik op vier scholen gezeten. Van de basisschool in Ecuador ging ik naar een internationale school in Hilversum, toen na een verhuizing naar Soest naar een Nederlandse basisschool, en toen na groep acht naar de mavo. De mavo en ook het mbo daarna heb ik met twee vingers in mijn neus gedaan. Maar mijn Nederlands was in groep acht niet goed genoeg voor de havo. Ik noem mezelf altijd wel gekscherend een mavoklant, maar ik kan prima op een ander niveau meepraten. Rond m'n negentiende, twintigste had ik wel een beetje een identiteitscrisis. Dat je denkt: was ik daar maar gebleven, dan was alles heel anders geweest. Want ben ik nou een Nederlander? Ik voel me ook geen Amerikaan, en ik ben ook geen Zuid-Amerikaan. Ik kan nu ook eigenlijk heel makkelijk afscheid nemen, dat het me koud laat. Ik heb vrienden gehad die ik dan na verloop van tijd niet meer zag, en dan zocht ik ook geen contact meer, want ja, ik was nu weg, dus... Maar ik heb daar wel mee leren omgaan, en wil me nu in Utrecht ook echt settelen. Toen ik communicatie deed, hier in Utrecht, wilde ik eerst wel dat ik een andere studie had gedaan. Maar ik ben er nu wel blij mee. Het geeft je toch bepaalde *tools* om mee te werken, waar ik nu nog wat aan heb. Als ik mijn hart had gevolgd, had ik geschiedenis of theologie gekozen. Dat wist ik toen ik jonger was allemaal niet, daar was ik niet mee bezig, ik wilde voetballen. Het was niet: ik wil eigenlijk wat anders doen. Want ik wist gewoon niet wat ik wilde doen. Als iemand met me had gepraat, dan was ik er ook niet achter gekomen.

Toen ik wél besefte dat mijn interesses eigenlijk ergens anders lagen, ben ik bijna geswitcht. Maar ik heb het niet gedaan, en daar ben ik blij om. Want dan had ik een opleiding waarmee ik maar op een beperkt aantal plekken aan de slag had kunnen gaan. Een van mijn beste vrienden is nu dominee op zoek naar werk. Mijn geloof, dat is het geloof van mijn ouders, maar ik beleef het op mijn eigen manier. Het is wel gewoon christelijk, maar veel mensen hebben daar een heel ander beeld bij dan wat het voor mij betekent. Het gaat mij om

rechtvaardigheid en liefde. Maar dan niet abstract, het moet concreet worden, in acties. In mijn oude kerk heb ik als jongere bijna alles gedaan wat er te doen viel. Ik heb kindernevendienst gedaan, ik ben jeugdleider geweest. Ik vroeg me van alles af: mijn kleding, waar koop ik die? Wat eet ik, en wie maakt dat? En ik zeg wel dat ik geloof, maar zeggen mijn daden niet wat anders? Want als ik zou geloven, denk ik, dan zou ik geloven dat iedereen naar het evenbeeld van God is geschapen, en dat betekent dat ik ze ook zo moet behandelen. Dat besef drong door, en ik wilde daar iets mee doen.

Binnen de kerk was daar toen geen ruimte voor. Ik wilde een keer een actiekaart uitdelen, over eerlijke kleding, door na afloop van de dienst bij de boekentafel te gaan staan. Maar dat kon niet. Terwijl ik dat op dat moment echt heel erg belangrijk vond. Toen ik een keer een festival wilde organiseren, met een aantal bandjes, christelijk en niet-christelijk, juist om die samen te laten komen, om ontmoetingen met anderen te krijgen en dus niet alleen maar met onszelf bezig te zijn, werd dat afgehouden. De muziekstijl van de bandjes past niet echt bij het gebouw, zeiden ze. Eerst was ik boos. Later begreep ik dat ik mijn visie ook niet aan anderen moet opleggen. De groep oudsten kan de teugels ook niet helemaal loslaten, dan wordt het misschien chaos. Het was wel een kerk van vijfhonderd mensen. Ik had de ruimte nodig om te experimenteren. Als dat niet daar kon, dan maar ergens anders. Bij mijn eigen kerk doen we het nu met een kleine groep. Bijna allemaal mensen die niet meer naar de kerk gaan. Twintigers, hoger opgeleid, blank. Dat is gewoon hoe het gaat. We zijn dus nog maar net begonnen en het is vooral erg veel lachen samen, en samen ontdekken. Er gaat ongetwijfeld nog wel wrijving ontstaan. Maar, en dat is mijn ervaring, als je als kerk bezig bent met elkaar, dat krijg je dat veel eerder dan als je een missie hebt. Als iets daarbuiten veel belangrijker is dan jouw groepje zelf. Dan erger je je veel minder aan de kleine dingen.

Onze missie is om iets te betekenen voor de ongedocumenteerden in onze samenleving. Veel van die mensen zitten tussen wal en schip, die weten niet waar ze heen gaan met hun leven. Ooit ben ik vrijwilligerswerk gaan doen bij Vluchtelingenwerk. Ik heb mezelf gewoon aangemeld, ik wilde iets betekenen voor kwetsbare groepen, ik wilde wat uren van mijn week daaraan geven. Ik heb denk ik voor deze mensen gekozen omdat ik zelf in het buitenland ben

opgegroeid. Ik weet een beetje wat het is, zij het dat voor mij alles goed geregeld was. Toen ik hier kwam, had ik al een Nederlands paspoort, ik kon zo door de douane. En je kan hier dan gewoon leven: je krijgt huursubsidie, zorgtoeslag, dat soort dingen allemaal. Maar die zijn er maar voor een bepaalde groep mensen, een andere groep kan er niet van genieten. Je denkt dan weleens: ik heb zo veel gekregen, is het niet tijd om uit te delen? Kijk, iedereen is verantwoordelijk voor zijn eigen leven. Alleen, je bent ook verantwoordelijk voor je medemens. Maar hoe je dat invult, dat is echt voor iedereen anders.

Een vriend van mij, komt uit Afghanistan en zit in de mode. Althans, hij heeft een modeopleiding gedaan, maar hij mag niet aan de slag in Nederland. Want hij is als ama binnen gekomen, na je achttiende moet je dan weg. Nou is-ie christelijk geworden, voordat ik hem leerde kennen. En dan is teruggaan naar Afghanistan gewoon heel gevaarlijk. Zijn hele familie daar is ook dood. Hij wil gewoon hier bijdragen, hij wil meedoen, maar het mag niet. Dat dit kan in Nederland, daar is veel over te zeggen. Ik snap wel dat niet iedereen hier kan blijven, dat er ook mensen zijn die beter terug kunnen. Ook voor zichzelf, die uiteindelijk hier niet zullen aarden. Maar dat is niet mijn rol. Mijn rol is het om die mensen lief te hebben, om er te zijn voor hen. De vreemdeling in onze samenleving is een paria, een melaatse. Maar het zijn gewoon mensen, en zij hebben ook hun droom en hun hoop, en die staan nu op pauze. Want sommige mensen kunnen niet terug, en die mensen krijgen hier geen kans. Dat vind ik een grof schandaal.

Ik ben mijn geloof weleens een tijd helemaal kwijt geweest. Ik heb een semester in de Verenigde Staten gestudeerd, in de *Bible Belt*. Iedereen was daar op een marketingmanier aan het praten: 'Come to our church, we have great worship!' Allemaal hadden ze een product dat ze je wilden verkopen. Ik vond dat zo nep! Ik zat in een kerkdienst, we waren aan het zingen, en ik bedacht me opeens: ik geloof dit eigenlijk niet meer. Op een vrij heftige manier had ik allerlei twijfels en allerlei vragen. Is dit wel een relevante boodschap? Is het niet toch opium voor het volk? Daarbij had ik het er ook gewoon even mee gehad. Ik ging toen niet ineens hele gekke dingen doen. Kijk, de principes die ik van huis uit meegekregen heb, daar dacht ik toen wel over na, maar ik vond het eigenlijk

heel mooie principes. Ik ging dus niet opeens achter alle meisjes aan. Ik hield daar ook niet zo van. Wat vroeger absoluut niet kon, en wat wel veranderd is: ik rook wel eens een sigaar, en ik drink bier. Zonder verslaafd te zijn, dat wel, want dat zou ik zonde vinden. Dat hoeft ook helemaal niet.

Misschien is mijn geloof ook wel een verslaving. Maar ik ben echt niet de hele dag aan Jezus aan het denken, hoor. Het is meer iets dat ik nodig heb, dat belangrijk is, omdat het mezelf relativeert. Het structureert je leven, en het helpt je het goede te doen. Ik ben eigenlijk heel egoïstisch van mezelf, vind ik, en het geloof is juist iets dat mij er weer toe aanzet mijn vrouw op de eerste plaats te zetten en tijd voor mijn kind te maken. Er zijn natuurlijk zat mensen die niet geloven, en die veel vriendelijker en veel socialer zijn dan ik, en veel beter met hun vrouw en kind omgaan, maar mij persoonlijk helpt het. Sommige mensen zeggen: gelovigen zijn heel zwak, omdat ze iemand nodig hebben. Dan zeg ik: ja, je hebt helemaal gelijk. Ik erken dat ik een zwak persoon ben, dat ik van mezelf best wel egoïstisch ben, dat ik soms boos kan zijn. Maar wat doe je daarmee, bij wie leg je het? Waar uit het zich in, uiteindelijk, in je leven? Sommige mensen worden agressief, maar ik kan het dus bij mijn groepje droppen, ik kan het daarin kwijt. Dat klinkt wat simpel, maar zo werkt het wel. Ik geloof dat God daarin werkzaam is, op de een of andere manier, in dat groepje.

Iemand die me enorm aanspreekt, is Martin Luther King. Zijn biografie, dat is echt een waanzinnig mooi verhaal. Vooral omdat dat verhaal het niet mooier maakt dan het is. Hij had enorm met zijn ego te maken, hij was helemaal niet z'n heilige als veel mensen van hem maken. Maar hij leefde wel naar zijn woorden. En hij was een leider die niet alleen de richting aanwees, hij ging ook zelf altijd voorop. En dat hij de nacht voordat hij vermoord werd zijn beroemde 'I have been at the mountain top'-speech houdt: ik heb het beloofde land gezien, ik heb gezien hoe het straks moet gaan worden; misschien zal ik er zelf nooit aankomen, maar ik heb het gezien. Hij heeft echt voor een kentering gezorgd.

Ik ben de initiatiefnemer van mijn kerkje, ik ben zelf een leider. Ik ga dat niet ontkennen. Dat ben ik al van jongs af aan, als klein jongetje was ik het al. Maar we willen niet per se groot zijn, we willen eerder klein blijven, nederig zijn. Wat dat betreft volg ik eigenlijk Jezus, heel standaard. Jezus is echt de slechtste PR-persoon ever. Hij zegt heel ongemakkelijke dingen, hij trekt met

de verkeerde mensen op, en hij kiest ervoor om met twaalf mensen verder te gaan, een kleine groep. Hij had wel de mogelijkheid om voor de grote schaal te kiezen, maar die wees hij af. Normaal zou je zeggen: laten we uitbreiden, laten we nieuwe vestigingen openen, maar hij wil tot het dieptepunt afdalen, tot het allerergste, om vandaaruit weer te gaan bloeien. Hij zegt: een graankorrel moet eerst sterven, voordat die vrucht geeft.

Marion van Efferen (1957) is moeder van drie kinderen. Ze is een Amsterdamse, maar een echte Noorderling. Aan de andere kant van het IJ, in de stad, daar komt ze niet. Wat heb je daar nou te zoeken? Met haar oudste zoon heeft ze een zaak in fietsen en brommers. Het is ploeteren sinds haar man van de ene op de andere dag van de aardbodem verdween. We spreken haar in de zaak, tussen de Vespa's, over hoe ze de buurt heeft zien veranderen. Af en toe steekt een buurtbewoner zijn hoofd om de hoek.

'Het ergste is nog dat ik het wel begrijp'

Amsterdam-Noord bewoonster Marion van Efferen over het vertrek van de blanken uit haar buurt

Blij? Ik ben wel redelijk blij dat ik er nog ben. Als je ziet waar ik vandaan kom, bij mij thuis. Het begon altijd met een klein borreltje, na het eten. Later liep het dan uit de hand en moest ik mijn eigen moeder van de grond rapen. Mijn vader wilde het niet zien, hij spoelde alleen de alcohol door de gootsteen als mijn moeder met haar hoofd op de tafel lag. Ze verstopte flessen in vazen, tussen de bloemen en ze had altijd een excuus klaar. Dat wist ik wel. Maar wat kun je verwachten van een kind van elf? Ik sloot me ervoor af. Mijn zussen hadden nooit tijd, of die waren zelf dronken. Die hadden er nooit iets van geleerd. Ik heb ook afstand van ze genomen. Ik lijk wat dat betreft wel veel op mijn vader. Die was altijd bezig met zijn werk, op de NDSM. Hij overleed toen de werf over de kop ging, begin jaren tachtig was dat. Hij niet alleen hoor, al die oud-collega's van hem bezweken aan de stress. Ze waren allemaal veel te trots op hun werk. Toen ik daar even ging werken en in het dameselftal ging voetballen, glom hij van oor tot oor.

Mijn ouders zijn in de stad geboren, Spaarndammerbuurt, maar ik ben grootgebracht in Tuindorp. Over de pont, dat is de Stad, en wij leven in Noord. Ik ben een echte Noorderling en ik ben er trots op. Mijn jongste zoon ook, hoor. Die heeft het wapen van Amsterdam in zijn nek getatoeëerd, een zwart op

rode balk met drie keer x in zijn mik. Helemaal gestoord, natuurlijk. Maar je moet je niet schamen voor waar je vandaan komt. En je moet zeggen wat je op je hart hebt. Mijn eigen cardioloog was bijvoorbeeld altijd een vervelende vent die alleen zijn eigen taal sprak. Tot ik na elf jaar daar over de vloer te komen, een keer heel kwaad werd. Ik hoor het nog uit mijn mond komen: ken je niet in je moerstaal praten? Toen werd hij eigenlijk best wel sympathiek. Het schiet natuurlijk niet altijd op om zo kwaad te worden, maar het lucht wel op. Mensen moeten in die functie gewoon recht voor zijn raap zijn. Aan de andere kant is die man natuurlijk wel cardioloog. En je moet niet willen verwachten dat hij verandert voor mij, ik ga immers ook niet veranderen voor hem.

Die hartklachten, ja, die heb ik overgehouden aan het gebruik van afslankpillen. Ik had altijd een aanleg voor flink zijn. Niet dik, maar flink. Toen hoorde ik van mijn vriendinnen dat zij tijdens het sporten bepaalde pillen gebruikten. Dan hielden ze het langer vol. Dat ging ik dus ook doen. En inderdaad: het werkte geweldig. Zoals andere mensen sigaretten namen, nam ik elke dag een pil. Zo van: als je maar lekker slank bent. Achteraf bleken het echter peppies te zijn, speed, en begreep ik opeens hoe ik in die tijd op water kon leven. Ze werden verkocht onder de toonbank bij de sportschool. Soms sliep ik er 48 uur niet van. Maar ik kon wel alles tegelijk; voelde me heerlijk. Gewoon eentje per dag en je kon de hele wereld aan. Uiteindelijk begon ik alleen niet meer te stuiteren omdat ik ze nam, maar te trillen omdat ik ze niet nam. Toen dacht ik wel van: hier zit iets niet goed. Ik was 44 kilo, een skelet, en als ik zo doorging kon ik volgens de dokter geen kinderen meer krijgen. Het was kiezen of delen. Dat er een doodskopje op de pillen stond, had me moeten waarschuwen, ja. Uiteindelijk heb ik ze toch drie jaar geslikt. Ik heb er een ontstoken hartspier aan overgehouden en soms als ik stress heb, dan krijg ik blauwe lippen.

Ik weet niet wat het is met mij en dokters. Ik heb net een kleinzoon, die moest geopereerd aan zijn hartje. Die jongen gaat helemaal door de molen en uiteindelijk blijkt zijn dossier niet compleet en mogen ze niet opereren. Wat heb je dan in zo'n ziekenhuis te zoeken als arts? Maar zo gaan ze met je om in Nederland. Mijn dochter heeft haar kind opgepakt en is vertrokken, met de stoom uit haar oren. Terecht, vanaf de bevalling kent ze alleen maar ellende in die ziekenhuizen, geen uitzondering. Dan hoor je weer niet in de regio,

dan duwen ze weer allemaal papieren onder je neus, dan willen ze weer van je kindje een proefkonijn maken. Ze zien mijn kleinzoon niet als mens, maar als een ding. Ze beseffen gewoon niet dat je hele wereld is ingestort doordat die jongen Down heeft, en ze komen alleen maar met praatjes over onderzoeken. Zoals ze met mijn dochter zijn omgegaan, is een schande. Ze hebben ook geen idee wat er aan de hand is. Ik wil er alles van weten, kijk op internet, maar ze zijn zelf niet eens goed op de hoogte van de cijfers. En het menselijke is al helemaal niet te vinden. Ze moeten gewoon ophouden met die verhalen van: kunnen we even een chemo op hem proberen, mevrouwetje? En als het nou één keertje was. Maar dit is gewoon dagelijkse praktijk! Het is schandalig. Nou ja, misschien zijn we er gewoon voor geboren.

Want kijk, op mijn hand heb ik een tatoeage, van de geboortedatum en de dag van de vermissing van mijn man. Hij had een afspraak in een hotel en sindsdien heb ik hem nooit meer gezien. Hij zat in de Amsterdamse onderwereld. Daar zat ik nooit mee, hoor, ik wist wel het een en ander. Je bent als vrouw niet achterlijk. Ja, je hebt er natuurlijk wel moeite mee als ze je komen waarschuwen, dat je man op een dodenlijst staat. Dat deed de politie. We konden ook verhuizen als we wilden, een ander leven opbouwen, maar dat hebben we niet gedaan. Want als ze je willen pakken, dan pakken ze je toch. Uiteindelijk is gebeurd wat is gebeurd, en ik bleef achter met de drie kinderen. We hadden een echt goed leven: een eigen bedrijf, een feestzaal, twee panden op de Vijzelgracht, wagens, maar we bleven Noord altijd trouw. Gewoon geen zorgen, we konden doen wat we wilden. Op vakantie gingen we bijna nooit. Hij was een handelaar en altijd in de kroeg; ik meer de huisvrouw. Ik vond de keren dat we in Spanje waren vervelend, hij zat me veel te veel op m'n lip. We waren wel man en vrouw, maar zijn leven lag in de handel. En dat vond ik ook wel lekker. Ik deed eigenlijk alles alleen met mijn kinderen, was hartstikke zelfstandig. Toen hij verdween, kon ik dus eigenlijk al op eigen benen staan. En na zoiets verschrikkelijks word je echt weer overal van het kastje naar de muur gestuurd. In Nederland worden dingen gewoon niet goed geregeld. Ik heb vijf jaar lang gestreden voor een weduwenuitkering, die ik onterecht niet kreeg. En toen ik eenmaal had gewonnen, moest ik er meteen belasting over betalen. Schandalig en ongelooflijk oneerlijk. En dan kun je denken van: mijn

man was een crimineel, maar de hele wereld is crimineel. Misschien had ik zo niet moeten leven, maar zo ken ik nog wel meer verhalen, van dingen die niet deugen. Ik ben tenminste wel eerlijk. Je hebt gewoon recht op een uitkering, maakt niet uit of je man crimineel is of niet.

Nederland is gewoon geen eerlijk land. Mensen die het verdienen zouden een beter leven moeten krijgen. En mensen die het al goed hebben, mogen wel een veertje laten. In Amsterdam gaat het juist totaal de andere kant op. In de arbeiderswijk hier zie je mensen ploeteren, echt, in de Molenwijk weet je niet wat je ziet, alleen maar mensen die niets te makken hebben. Maar alles wat hier vrijkomt aan huizen, dat wordt vrije huur. Met de Noord/Zuidlijn stroomt het op de goede plekken vol met yuppen, naar de originele bewoners kijken ze niet meer om. Die verplaatsen ze gewoon. Vroeger had je dat ook al. Mijn oma had zeventien kinderen in de Spaarndammerbuurt op een paar vierkante meter. Het wordt echt niet beter. Eerst moesten de normale mensen weg uit de Jordaan, toen uit de Pijp en de Spaarndammerbuurt, en nu zelfs uit Noord. Ik zit hier nu op een huur van zeshonderd euro voor een huis dat bijna instort. Dat valt voor mensen met een kleine portemonnee toch niet meer te betalen? En het ergste is nog, dat ik het ergens nog wel begrijp ook, die leegloop. Ik zou mijn kinderen hier ook niet meer op school willen. Dan zitten ze als enige blanken in de klas. Het moet gewoon verdeeld worden en niet alleen Marokkanen en Surinamers in Noord en alle blanken in Zuid. We kunnen het hartstikke goed met ze vinden, hoor, maar er moet wel een beetje een normale verhouding te zien zijn, want soms weet je niet wat je meemaakt hier. Elke dag staat er een politiebuis voor de school. Je kunt natuurlijk geen leerlingen weigeren, maar een beetje sturing vanuit de gemeente kan geen kwaad.

Ik denk dat het in Noord uiteindelijk alleen maar slechter wordt. Vorig jaar dachten we in een crisis te zitten. Maar ik zeg het je: mijn kinderen krijgen het slechter en hun kinderen nog veel erger. De kroeg, de visboer en de kapper hebben het beroerd. Ze houden weinig over en het kost allemaal bakken met geld. Veel mensen leven hier gewoon van tweehonderd euro in de maand en gaan naar de voedselbank. Maar zelfs daar wordt misbruik van gemaakt in Nederland. Ik zie mensen die het helemaal niet nodig hebben daar aankloppen. Er zijn ook veel te veel mensen die niets doen, maar die wel iets kunnen. Er is namelijk altijd

wel iets te doen. Dat zijn gewoon luie flikkers en die zouden harder moeten worden aangepakt. Ik wil voor die mensen gewoon geen belasting betalen. Ze zijn in Nederland gewoon niet streng genoeg. Mijn oudste houdt het vol als eigen baas. Die jongste ook: je moet niet vertellen wat hij moet doen. Maar ze willen wel werken! En dat moet de gemeente realiseren, daar moeten ze helpen. In Noord stranden veel kinderen, die worden totaal niet geholpen. Geef ze gewoon een stage en laat zien dat hard werken loont. Al die lui die hier in de zaak komen aanwaaien zijn natuurlijk wel mijn buurtgenoten. We proberen die straatschoffies dan ook te helpen. Maar als er een paar met losse vingers bij ons stage in de werkplaats lopen, kunnen ze een schop onder hun kont krijgen en staan ze meteen op straat. Mijn zoon geeft ze elke vrijdag biertjes, dan wil je niet dat je zo wordt behandeld. Dat zou de gemeente ook moeten doen. In de rest van Amsterdam weet ik niet hoe ze dat aanpakken. Ik kan me de tijd niet herinneren dat ik de Dam heb gezien. Noord is Noord. Je hebt hier alles. Ik ben gewoon niet van de stad.

Er zijn ook positieve kanten hoor. Mijn dochter begon al vroeg Arabische dingen te lezen, ze is zelfs islamitisch geworden en getrouwd met een moslim. Op de een of andere manier wel een culturele verrijking. Ik bedoel: in de islamitische slagerij kwamen we toch al. Maar zo'n Geert Wilders, die moet maar gewoon lekker voor zijn mening blijven uitkomen. Ik doe met mijn dikke benen ook gewoon een korte broek aan. Aan al die aanstellerij doe ik niet mee. Dan ga je hier maar niet wonen. Ik ga me niet aanpassen en zeker niet veranderen, omdat hier veel moslims wonen. Ik ben namelijk Marion, Amsterdammer en vooral Noorderling.

Reinout van der Wiek (1993) woont in de Uitkomst in Leeuwarden, op een flat met vijf andere jongens en een permanente begeleider. Hij heeft PDD-NOS, het verzoek is hem niet te lang lastig te vallen, want hij kan niet goed tegen onrust. Maar wanneer de afgesproken tijd om is, praat hij vrolijk verder. Reinout heeft in de woongroep een eigen appartement. Daar spreken we elkaar, kan-ie roken. De begeleidster brengt nu en dan koffie, om een oogje in het zeil te houden. Wanneer de dingen langzaam gaan en voorspelbaar zijn, kan Reinout de wereld makkelijk aan.

‘Die man, die gaf meer om zijn hamburgers dan om zijn personeel’

Reinout van der Wiek lijdt aan PDD-NOS en heeft niks aan bazen die hem opjagen

Waar ik tevreden over was de laatste tijd? Over de kwaliteit van mijn werk. Nou, hoe ik het heb gedaan. Het ging snel, het ging goed. Daar ben ik wel blij mee. Ik ben vakkenvuller in de supermarkt, bij de Plusmarkt in Bergum. Je hebt bijvoorbeeld een kar en een schap. En normaal doe je daar een uur over ongeveer, om het van die kar in het schap te krijgen, de spullen. Maar ik deed er een halfuur over. Dus dat was aardig snel. Nee, ik zweet dan niet echt. Maar ik weet gewoon hoe ik moet staan, ik weet wat m'n taken zijn, hoe je het moet overzetten. Ja, het was goed, de baas was tevreden. Als ik vraag aan mijn baas of ik mijn werk goed heb gedaan zegt hij meestal wel dat het goed is. Dat is fijn. Het is ook nog niet gebeurd dat hij niet tevreden was. En ik werk er toch al zes maanden, een aardige periode.

Nou, mijn ouders vertelden me dat ik anders was. Op de lagere school zeiden ze me dat ik PDD-NOS had, en ik wist niet wat dat inhield. Toen ik dertien of veertien was vertelden ze echt wat dat inhield. Toen ben ik nog voor een IQ-test geweest, van hoe slim ik eigenlijk was en allemaal van dat soort testjes. Nou, ik was slim genoeg. En na de lagere school ben ik naar het praktijkonderwijs

geweest. Daar heb ik eigenlijk wel goede herinneringen aan. Koken was het leukst, met de hele groep. Dat was twee uur de in week. Dat mis ik wel een beetje. Ik woonde hiervoor in een bejaardenflat in Drachten. Dat was ook van deze stichting uit. Het was groter, maar het was er soms wel een chaos voor mij. Te druk, te veel dingen die ik niet aan zag komen. Dus ik ben toch naar Leeuwarden teruggegaan. Daarvoor woonde ik gewoon nog bij m'n ouders in Oosterwolde. Dat ging wel goed, op zich, maar ik wilde weten hoe het is om op jezelf te wonen. Dus toen kwamen mijn ouders en ik deze stichting tegen en toen ben ik ervoor gegaan. Het is een superhuis op een superlocatie en ik heb hier echt mijn eigen leven. En als ik hulp nodig heb, dan is die er. Ik stond een halfjaar in de rij; degene die helemaal boven aan de lijst staat, gaat erin.

Omdat het best een leuke groep is moet je lang wachten. Uiteindelijk stroom je door naar een eigen huisje, maar dat duurt denk ik nog drie jaar, of zo. Het liefst blijf ik hier in de wijk, want ik vind het een leuke wijk. Het is tegen het Leeuwarderbos aan, je kunt zo even gaan wandelen. Je hebt hier een eigen keuken, dat had ik nooit. Maar je kunt gewoon je eigen ding doen. We eten samen, op dinsdag. En op woensdagavond hebben we meestal spelavond. De ene keer is het een spelletje, een andere keer is het film kijken. En als je geen zin hebt, nou, dan hoeft je niet te komen, dat maakt op zich niet uit. En als iets niet goed gaat, zoals in mijn vorige baan, dan kun je hier hulp vragen. Ik spreek twee mensen van hier echt regelmatig. De anderen, daar praat ik wel mee als ik ze tegenkom. Maar niet echt veel. Mijn huisgenoten hebben wel dezelfde beperking als ik. De ene heeft het wat meer en de ander wat minder. Maar het zijn toch wel mensen met dezelfde stoornis. Iedereen reageert ook weer anders, hè, dat moet je weten. Van die heeft dat, dus daar moet ik even om denken. Twee hier in huis zijn vrienden, daar ga ik regelmatig mee om, gewoon een beetje kletsen en zo. Eén jongen, in het begin toen hij hier woonde kwam hij altijd heel laat thuis en deed gewoon waar hij zin in had. Hij had zich niet aan de regels gehouden. Ja, dat krijgt hij wel te horen. Je woont natuurlijk toch onder bepaalde regels. Ik vind dat wel goed, dat er duidelijkheid is.

Ik zit ook veel op Facebook. Ik weet niet of je dat kent? Ja, dat ken je waarschijnlijk wel. Ik heb er ongeveer dertig of veertig vrienden, ik maak er nu snel meer. We wisselen filmpjes uit, of je kletst met vrienden. En ik sport twee keer

per week, fitness. Ja, ik doe het echt om lekker gespierd te worden, eigenlijk. Ik zat bij hetzelfde bedrijf in Drachten. En toen ik hier ging wonen hoorde ik dat er ook hier een vestiging zat van die sportschool. Nee, ik zoek dat allemaal zelf uit, ik wist al wel hoe duur het was en zo. Of afspreken met vrienden in de wijk, van vroeger. Dat doe ik ook via Facebook. Dus dan zoek je ze op en dan spreek je af. Ze werken in de supermarkt, in de metaal, in de handel en dat soort dingen. Eentje is kok in een hotel. Daar heb ik ook stage gelopen. Maar de sfeer die bij de supermarkt hangt, die is gewoon veel beter voor mij. De druk is minder hoog. En ik heb net een vriendin. We gaan nu twee weken met elkaar, maar ik ken haar al best een tijd, al drieënhalf jaar. We gaan de ene keer naar de film, de andere keer gewoon lekker film kijken op tv of iets anders. Ze woont nog bij haar ouders. Ik was een keer met wat vrienden aan het afspreken en toen vond ik haar wel leuk. Toen vertelde ik haar dat en dat vond ze mooi. Toen hebben we elkaar wat beter leren kennen. Ik zie wel hoe het loopt.

Wat niet goed ging, nou, mijn vorige baan. Het was bij de McDonald's. Ik had soms conflicten met die baas, vooral als ik wat verkeerd had gedaan. Die man, die gaf meer om zijn hamburgers dan om zijn personeel; je moest alles perfect doen en goed doen. En als je dat niet deed, dan kreeg je er gewoon gezeik mee, dan deed hij gewoon onaardig tegen je. Ik heb een beperking, ik denk: je kunt er beter eerlijk over zijn dan dat iemand er later achter komt en eerst allerlei grote eisen stelt. Als het heel druk wordt in mijn hoofd, als het echt stress wordt, dan ga ik heel veel dingen fout doen. En dan baal ik en dan word ik zenuwachtig en dan ga ik nog meer fout doen. En als je dat gewoon zegt, dan kunnen mensen daar ook rekening mee houden. Maar die baas zei dat hij er wel goed mee om kon gaan, maar dat was duidelijk niet zo. Bij de McDonald's waren er heel veel dingen die ik snel moest doen. Daar moest ik in de keuken staan. Alles snel uitpakken en doorgeven, veel kabaal. Maar snel, dat gaat niet bij mij, het moet wat rustiger. Na een halfjaar ben ik weggegaan. Ik moest nog een afwerkperiode daar afmaken. Ik had wel een contract dus ik moest dat even volhouden, ik dacht: je kunt er niet zomaar mee kappen omdat je het niet leuk vindt. En bij de supermarkt kan ik mijn eigen tempo houden. Ik sta meestal op de chips en dat soort dingen. Daar is de herrie en alles niet zo erg. Als ik eerlijk ben, als ik

vertel wat ik heb, dan kunnen anderen me best begrijpen. Maar ik moet wel eerlijk zijn. En de anderen moeten wel wat harder hun best doen. Zelf, zelf zou ik anders met mensen omgaan dan bij McDonald's. En vragen van: waar heb je moeite mee, dan moeten we daar even aan denken, en dan zetten we jou niet in de keuken. Want als je weet dat het in de keuken alleen maar stress is, dan kan je mij beter niet in de keuken neerzetten.

Ik vind dat ik wel genoeg verdien, vijf euro in het uur. Maar het zou wel zeven of acht mogen zijn, dat hangt natuurlijk van mijn leeftijd af. Maar als ik niet ontevreden ben met wat ik nu verdien, zie ik ook niet echt een reden om te zeggen dat ik meer wil verdienen. Het liefst zou ik toch wel horeca doen, want ik hou van koken en zo. Ik wil later wel echt een eigen vestiging hebben, een eigen bedrijf, een café. Maar ik ben nu ook bezig om daar papieren voor te halen dus. Ja, we zitten toch wel in een crisis, maar ik merk daar zelf niet veel van. Die btw is omhooggegaan, dat zie je ook wel in de supermarkt waar ik werk. Dat merk ik zelf ook wel bij m'n sigaretten en zo. Dingen in de maatschappij veranderen? Zoals met die hoge btw, nou, ik denk niet dat ze dat doen omdat ze dan minder winst hebben op bepaalde dingen. Dan moet je echt weer helemaal in de Tweede Kamer en bij Mark Rutte en zo zijn, en dat is niks voor mij. Ja, de benzine, die wordt ook duurder. Maar mijn ouders hebben een eigen bedrijf in levensmiddelen, met shakes en sportontbijten en dat soort dingen, dus benzine kan ik via hen kopen. En vrienden van mij klagen wel dat het wat duurder is geworden, of dat ze de Smirnoff niet meer kunnen betalen. Voor de rest merk ik er niet echt zo veel van.

Malia Boucetta (1971) werkt als accountmanager voor de gemeente Zwolle, in de avonden studeerde ze bestuurskunde. Ze is moeder van twee puberende kinderen. Die weten vaak beter hoe het zit met de islam dan zijzelf. Want haar kinderen zeggen: wat nou Nederlander, wij zijn Marokkaan, dat zeggen die Nederlanders toch zelf ook? Boucetta kan ze niet helemaal ongelijk geven. We spreken Malia bij een studievriendin thuis, in Zwolle.

‘Het lijkt of ze zichzelf opvoeden in de Marokkaanse cultuur’

Accountmanager Malia Boucetta ziet haar kinderen reageren op een vijandelijke omgeving

We hebben twee puberende kinderen, van vijftien en achttien. Dus de mooiste momenten zijn als er rust is, als de kinderen met leuke verhalen komen. Dat geeft je hoop, het gevoel dat je toch wel de juiste keuzes hebt gemaakt. Vooral de puberteit van mijn zoon is zwaar; hij schommelt tussen de Nederlandse en Marokkaanse cultuur. We hebben hem geprobeerd onze taal en de cultuur mee te geven. Maar omdat je zelf ook het Marokkaans niet helemaal beheerst, switch je toch makkelijk naar het Nederlands. Bij mij gaat dat automatisch. Net zoals met uitleg van huiswerk. Dat kan ik niet in het Marokkaans, hoor. En we zijn niet conservatief gelovig, maar we belijden wel de islam. Kijk, Karima kan echt niet met een jongen thuiskomen. Maar je moet één taal spreken. Dan mag Nabil dus ook niet met een meisje, dat zou ik dan niet uit kunnen leggen aan Karima. Daar heb ik wel discussie over gehad met mijn man. Ik zit er ook niet op te wachten dat Karima met de ene na de andere jongen thuiskomt. Maar dan denk ik ook: geen meisje over de vloer! Pas als het echt serieus is. Als hij er iets van een toekomst in ziet. Anders was het vanaf zijn veertiende het ene meisje na het andere. In de islam is seks voor het huwelijk taboe, in de Marokkaanse cultuur wordt het voor mannen gedoogd. Ik vind dat je dat niet kunt doen, maar ik denk dat het niet zozeer komt vanuit het dilemma Nederlands

en Marokkaans. Ook in Marokko zitten vrouwen ermee. Ik heb het zelf niet gemist. Ik ben nooit uitgegaan en heb ook nooit verkering gehad en dat soort dingen. Dus zij missen naar mijn idee ook niets. Als ze naar een discotheek gaan, ja, dat gaat gepaard met alcohol. Dat hoort niet bij onze cultuur. Hij mag wel weggaan. Maar ik denk dat we wel strenger zijn als het bij Karima gaat gebeuren. Ja, dan is er toch weer een verschil. Het is heel anders dan toen wij jong waren. De Marokkaanse jeugd van nu gaat veel minder uit naar discotheken dan mijn man bijvoorbeeld heeft gedaan. Waarom weet ik niet. Wat ze wel doen, is dat ze naar elkaars huis gaan, of naar een bioscoop, weet je wel. Of als er ergens een feest is. Dat zie je meer dan vroeger. Vroeger was het van de ene discotheek naar de andere. En nu hoor je er niets over.

We hebben afspraken met hem gemaakt, maar die hangen we niet aan het geloof: als jij niet drinkt en niet rookt en het gaat redelijk op school, dan betalen wij je rijbewijs. Daar heeft hij zich tot nu toe wel aan gehouden. Als hij laat thuiskomt, ga ik namelijk altijd even kijken in wat voor staat hij is. Het is ook niet eenvoudig. Met zijn vrienden gamet hij bij hen thuis. Soms zijn ze bij ons en dan gaan wij maar van ellende naar boven. Dat vind ik niet erg, zolang hij maar thuis is. Kijk, door Geert Wilders zie je dat de Marokkaanse jeugd zich af gaat zetten tegen de westerse cultuur. Hij zegt dan met nadruk: ik ben een Marokkaan. Hij neemt, en dat zie ik ook bij Karima, de Marokkaanse identiteit aan. Ik ben ervan overtuigd dat dit komt door al dat gedoe rond de islam. Nederlandse vrienden had hij tot het eind van de middelbare school wel. Maar sinds hij op het mbo zit is dat over. Hij gaat nu meer met de Marokkaanse jeugd om. Ze zoeken elkaar echt op. Ik weet niet hoe het komt. Nu is het allemaal hetzelfde. Karima begint nu ook steeds meer met Marokkaanse meisjes om te gaan. Misschien dat ze dat doet omdat het makkelijker is, omdat er veel dingen herkenbaar en hetzelfde zijn. En misschien stimuleer ik dat ook wel.

Op een gegeven moment hebben meisjes een leeftijd dat ze uitgaan. Dan krijgen ze vriendjes, maar dat kan niet bij ons. Ik weet niet waarom ik dat doe. Misschien om teleurstellingen te voorkomen. Ze heeft wel meerdere Hollandse hartsvriendinnen; het is niet zo dat ze haar Nederlandse vriendinnen verwaarloost. Maar Nederland is veranderd. In onze situatie was het wel wat lastiger om het gevoel te krijgen van: ik hoor hierbij. De verschillen waren vroeger veel meer

aanwezig, omdat de Marokkaanse gemeenschap nog niet echt bestond. Nu zijn we met velen. Op de katholieke basisschool was ik de enige. Mijn moeder heeft nooit gewerkt. Mijn vader heeft productiewerk gedaan. Een arbeidersgezinnetje. We waren met z'n zessen. Op zich, als ik terugkijk naar mijn jeugd, was het een zorgeloze tijd. In de puberteit begonnen bij mij pas de problemen. Je wilde hetzelfde doen als je Nederlandse vriendinnen. Mijn man komt uit een gezin van alleen maar jongens. Er kan niets misgaan met mijn kinderen, want het zijn toch mannen, was het idee van hun moeder. Door zijn opvoeding, doordat hij bepaalde dingen zo heeft meegekregen, botst het weleens tussen ons. Hij is veel uitgegaan en had veel vriendinnen. Ik heb er geen mening over. Ik vind het niet goed of slecht. Dat is iets van toen. Nee, ik denk dat ik liberaler ben dan hij. Hij is qua opvoeding veel conservatiever.

Maar het lijkt nu net of de Marokkaanse jeugd zichzelf opvoedt in de Marokkaanse cultuur. Ik hoef bepaalde dingen niet te zeggen en als ik erover begin dan zegt ze: dat weet ik wel, we zijn Marokkanen. Dan denk ik: waar heeft ze dat van? Ze heeft het dan echt van Marokkaanse vriendinnen. Als er meisjes zijn die wat liberaler opgevoed worden, worden ze erop afgerekend door de gemeenschap. Ik zie die meisjes echt worstelen. En zie die moeders allerlei noodmaatregelen nemen om hun dochters te beschermen. Dan heb ik zoiets van: is het dat nou allemaal waard? Ik heb er veel met mijn schoonzussen en mijn zussen over gepraat. Het helpt om erover te praten en bepaalde ideeën uit te wisselen. Ik vind het moeilijk advies te krijgen van iemand die niet dezelfde ervaring heeft. Dat vind ik echt lastig. Als ik naar een counselor zou gaan die niet hetzelfde ervaart, zou ik die persoon niet serieus nemen. Misschien is dat mijn wantrouwen. Ik weet niet wat het is. Maar er zijn wel dingen die ik wil dat ze overnemen uit de Nederlandse cultuur. Sinterklaas, om maar een voorbeeld te noemen. Wij hebben er heel bewust voor gekozen om het wel te doen. Anders is het sneu voor de kinderen. Mijn vader heeft het ook altijd zo gedaan. Het is op een speelse manier er je eigen interpretatie aan geven. Ik denk dat de normen en waarden tussen de culturen niet veel hoeven te verschillen.

Je probeert ze gewoon zo veel mogelijk mee te geven. Als ze daarna een keuze maken en dat is in strijd met je eigen normen en waarden, is het in mijn

gevoel niet zo dat ik meteen mijn kind afstoot. Stel dat Nabil zou zeggen: ik ben homo, dan is het wel even slikken. Maar geen reden om hem af te stoten. Ik praat nu echt voor mezelf. Ik weet niet hoe zijn vader hierin staat. Het zou me veel moeite kosten om eroverheen te stappen, maar ik zou het wel doen. Nu we ouder zijn, maken we keuzen die niet altijd overeenstemmen met die van mijn ouders. Af en toe bemoeit mijn moeder zich wel met de opvoeding van de kinderen. Maar dan trekt ze zich uiteindelijk toch terug. Ik heb me een beetje afgezonderd van de Marokkaanse gemeenschap hier. Wij hebben een grote familie van zussen, broers, schoonzussen en zwagers, en dat kost al veel tijd en moeite om bij te houden. De afstand van de gemeenschap zal wel kleiner worden als ik het minder druk heb.

De negatieve signalen of negatieve ontwikkelingen komen van de westerse kant. Ze zeggen: 'Jullie zijn islam.' Ik probeer het wel te sussen en zeg dan tegen mijn kinderen dat ze het niet zo bedoelen. Maar als ik er dan over nadenk, denk ik: wat slecht eigenlijk, dat ze uitgescholden worden. Ik heb een neefje dat Osama heet, en indertijd zeiden ze echt Osama Bin Laden, ze zijn keihard. Je merkt ook dat de politie harder wordt. Nu gaan ze meteen naar de hangjeugd toe en moet die zich identificeren en als ze dat niet kunnen, mee naar het bureau. Wij neigden ernaar het probleem bij de kinderen te leggen, maar daar ben ik echt afgestapt. Ik begrijp dat Marokkaanse jongeren zich nu zo opstellen. Ik keur het niet goed, maar ik begrijp het. Toen ze net dit beleid hadden ingevoerd, werd mijn zoon meteen meegenomen, en om drie uur 's nachts was hij nog niet thuis. Bel je de politie, omdat je doodongerust bent, en hoor je dat ze net wilden gaan bellen. Dat kan gewoon. Dat doet je wat, hoor, als ouder. Dat tekent de opstelling.

Ze zijn luidruchtig en duidelijk aanwezig en misschien veroorzaken ze wel meer problemen dan Hollandse jongeren. Zoiets heeft ook effect op hun loopbaan, het laat een kras bij die kinderen achter. Ik probeer de vrienden van Nabil wel te volgen. Tegen zijn wil is natuurlijk. En als er iemand bij zit waar ik geen goed gevoel bij heb of die iets gedaan heeft, dan hebben we het er wel over. Hij geeft het niet toe, maar hij luistert er wel naar. En dat is bij Karima precies hetzelfde. Ik vind het belangrijk in gesprek te blijven. Bij mijn man gaat het

niet zo goed. Dat is zijn eigen overtuiging. Hij is zo straight van: ‘Mijn kind moet naar mij luisteren.’ Maar je moet het omdraaien, want zeggen dat ze naar je moeten luisteren werkt niet.

Kijk, je kunt niet zomaar afstappen van je eigen cultuur. De taal leren, oké. Maar verlies je je cultuur, dan weet je gewoon niet waar je bij hoort. Ik bedoel dat niet negatief. Ook al voel je je niet Marokkaans, juist doordat je gevraagd wordt waar je vandaan komt ga je er steeds bewuster mee om. Er wordt iets van je verwacht, ze willen je in een hokje stoppen, het overkomt je gewoon. Het maakt je gewoon bewust: je bent Marokkaans en je woont in Nederland. Met borrels op het werk merk ik ook dat ze dingen relateren aan mijn achtergrond. Als ik niet meega, dan denken ze snel: dat komt doordat zij Marokkaans is. Of stel dat ik voor mezelf besluit om een hoofddoek te gaan dragen, die periode zal wel komen. Ik ben me de laatste tijd ook bewuster van mijn geloof. Ben er veel mee bezig, maar ik weet niet waarom. Misschien heeft het met het ouder worden te maken of dat ik ergens bij wil horen. Of misschien komt het doordat ik op een andere manier in het leven sta.

Janneke Faber (1976) woont in Voorburg met haar man en drie kinderen. Ze werkt al veertien jaar voor het ministerie van Buitenlandse Zaken; het was haar eerste baan. Met drie kleine kinderen weer terug uit het buitenland leer je snel hoe ingewikkeld Nederland kan zijn. Wanneer je door het ontbreken van een traphek geen gastouder mag hebben van de GGD, maken we het elkaar dan niet nodeloos ingewikkeld? We spreken haar in de woonkamer van hun twee onder een kap in Voorburg.

‘Wij wonen toch in het keurige Voorburg’

Diplomate Janneke Faber vraagt zich aarzelend af of het echt slecht gaat in Nederland

Toen mijn zwangerschapsverlof was afgelopen, toen was ik blij. Ik vind het leuk om voor de kinderen te zorgen, maar ik word blijer als ik ook kan werken. Ik werk al een tijdje op Buitenlandse Zaken. Misschien wel te lang, als ik er zo over nadenk; ik bedoel, veertien jaar is niet niks. Ach, het voordeel is juist de afwisseling. Nu zit ik weer hier, in Den Haag. Hiervoor heb ik een paar jaar in Boedapest op de ambassade gezeten. En daarvoor werkte ik weer in Brussel. Kijk, ik werk nu op de mensenrechtenafdeling. Ik wil niet zeggen dat je direct een verschil maakt of direct mensen helpt, maar je hebt wel het gevoel dat je bijdraagt aan de goede zaak. Dat jouw inzet helpt bij het oplossen van lastige kwesties. Ja, dat is thuis wat lastiger. Kinderen opvoeden is toch van een heel andere orde; je bent gewoon aan het zorgen. Zeker nu, want ze zijn nog niet echt in de leeftijdscategorie voor de diepzinnige gesprekken. En mensenrechten zijn niet nieuw voor me. In Boedapest zat ik al op de politieke afdeling, alleen is dat dus breder dan mensenrechten alleen. Maar zeker in Hongarije zijn politiek en mensenrechten niet los van elkaar te zien. Je hebt natuurlijk de problemen rond de Roma-minderheid. Dat ligt gevoelig, en dat geldt ook voor seksuele minderheden. Ik heb nog meegemaakt dat een van de eerste homo-optochten daar plaatsvond. Wat een commotie, echt bizar. Dan sta je raar te kijken met je zogenaamd tolerante Nederlandse inborst.

Wat dat betreft is het wel jammer dat ik pas onder Rosenthal met deze baan begonnen ben. Onder Verhagen waren mensenrechten belangrijk. Kinderarbeid, daar was-ie echt mee bezig, dat ging hem aan het hart. Rosenthal niet. Die had meer zoiets van: helaas, maar dat hoort nou eenmaal bij opkomende lagelonenlanden. Bedrijven moest je van hem met de fluwelen handschoen aanpakken, anders kunnen ze je links laten liggen. Kijk, natuurlijk moet je diplomatiek handelen. Maar behoedzaam opereren is iets anders dan je afzijdig houden. Dus in plaats van ze de vrijheid te geven om het niet actief op te lossen, moet je die bedrijven actief stimuleren om de kinderarbeid uit hun toeleveringsketen te bannen. Ik vind eigenlijk dat je de morele verplichting hebt om dat te doen. Er is nu meer discussie over en weer dan vroeger, al is het de vraag wat dat oplevert. Ambtenaren kunnen veel willen of briljante ideeën hebben, maar *in the end* zijn we gewoon afhankelijk van de politiek. De minister bepaalt de koers, niet de ambtenaar. Met bepaalde keuzes ben ik het dus zeker niet eens. Soms denk ik wel: gaan we hier nou al onze energie in steken? Internetvrijheid bijvoorbeeld. Begrijp me niet verkeerd, ik vind de vrijheid op het internet een groot goed. Het is actueel, er liggen mogelijkheden om een verschil te maken, maar om het nou tot prioriteit te maken? Volgens mij zijn er wel zwaardere problemen waar we ons vanuit Nederland voor in kunnen zetten.

Het klimaat in Nederland is verhard. Niet zozeer zakelijker, maar vooral killer. We zijn allemaal wantrouwig geworden. Men heeft minder begrip en minder geduld als iemand andere keuzes maakt. Dat gevoel heb ik niet zozeer door ervaringen in mijn dagelijks leven, hoor. Maar als je hoort wat er allemaal voor onbegrip op radio en televisie gespuid wordt, beproef je dat zure sentiment wel, ja. Je krijgt echt het gevoel: waar gaat dit heen, wat is er in Nederland aan de hand? Waarom hebben zoveel mensen het gevoel dat het buitenland, dat Europa de oorzaak van alle ellende is? Polen die onze banen in komen pikken, moslims die ons land willen overnemen, noem maar op. Die gevaren zie ik helemaal niet. Ik hoop echt dat het snel afgelopen is met dat onderbuikgevoel. Maar of dat ijdele hoop is? Dat vind ik heel moeilijk om te zeggen, die gevoelens komen natuurlijk wel ergens vandaan. Wijzelf hebben er minder direct mee te maken. Ik bedoel, we wonen toch in het keurige Voorburg. Als we eventjes verderop in een volksbuurt als het Laakkwartier hadden gewoond, zouden we

bepaalde dingen misschien heel anders ervaren. Je weet het niet. Kijk, onze middelste zoon, die ging naar een crèche in de Laak, dus ik kwam er wel regelmatig. Maar dat is natuurlijk iets anders dan dat je er woont. Je krijgt er niet genoeg van mee om te weten of bepaalde angsten wel of niet terecht zijn. Onze vrienden, die staan eigenlijk ook allemaal zoals wij in het leven. Onbewust sluit je toch vriendschappen met gelijkgestemden. En tegelijkertijd denk ik: het is zo belangrijk dat onze kinderen in contact komen met de rest van de maatschappij, dat ze iets meekrijgen van andere culturen. Dat is in Voorburg toch wel moeilijk. Het is hier wel heel blank en heel weinig multicultureel. In de klas van onze oudste zit bijvoorbeeld maar één allochtoon, een Turks meisje. Terwijl Noël op zijn crèche met zijn blonde haar en blauwe ogen echt de uitzondering was. Geografisch liggen die basisschool en crèche geloof ik nog geen tweehonderd meter uit elkaar, maar het is echt een wereld van verschil.

Maar het gaat echt niet zo slecht in Nederland. We hebben het gewoon heel goed. Als je ziet waar de gemiddelde Nederlander mee bezig is, dan zijn dat echt géén wereldproblemen. Zo'n hypotheekrenteaftrek, daar zijn we natuurlijk ook weleens mee bezig, hoor, daar niet van. Maar je kunt het moeilijk vergelijken, zelfs als je het met een Europees land als Hongarije vergelijkt. Waar ze daar van rond moeten komen, dat is in Nederland gewoon echt ondenkbaar. Alleen al het gemiddelde welvaartsniveau spreekt boekdelen. Soms heb ik wel het idee dat de dingen hier nodeloos moeilijk zijn. We proberen nu bijvoorbeeld een gastouder te krijgen. Elke ochtend drie krijsende jongens naar drie verschillende plekken brengen, vergt wat al te veel van ons. Toen zijn we dus op zoek gegaan naar een oppas. Allemaal zelf geregeld, maar om de papieren rond te krijgen moet je naar een gastouderbureau. Die sturen dan iemand van de GGD om een advies op te stellen. Dat duurt dus in totaal al een week of tien, hè. Vond ik al wat lang. Maar toen kwam dus de inspectie van de GGD. En die maakte er echt een enorme toestand van.

Echt, als we haar moesten geloven, hadden we beter meteen kunnen verhuizen. Levensgevaarlijk voor kinderen was het. Géén traphekje, één ontbrekende rookmelder, volstrekt onverantwoorde kinderramen, die konden namelijk open. Krijg je het idee een beetje? Eigenlijk lag daar nog niet eens het probleem. Een rookmelder kan je natuurlijk gewoon kopen. Nee, het probleem lag echt

bij de gastouder, want die was dus totaal niet geschikt. Dat wij haar wél goed vonden, maakte gek genoeg niet uit. Eerlijk gezegd denk ik dat het toch met haar afkomst te maken heeft. Grappig genoeg was die gastouder die we op het oog hadden een Hongaars meisje. Ze woont al een aantal jaar in Nederland, en is van origine lerares. Alleen spreekt ze nog niet goed genoeg Nederlands om voor de klas te gaan staan. Ik vind haar eerder overgekwalificeerd. Maar daar dacht die inspecteur dus anders over. Als reden gaf die mevrouw van de GGD dat ze niet de juiste antwoorden op twee vragen had gegeven. Eén van die vragen ging erover of dat meisje met ons afspraken had gemaakt over de trap, want die was uiteraard levensgevaarlijk. Daar wist ze dus volgens die vrouw geen goed antwoord op te geven. Kijk, ik ben ook een ambtenaar. Maar ik ben nog wel in staat om pragmatisch te denken. Maar dat is blijkbaar niet bij iedereen zo. Na tien weken waren we nog geen steek verder. We hebben nu tegen het bureau gezegd dat wij niet twijfelen aan de capaciteiten van onze gastouder. Ze kijken er nog een keer naar, maar eerlijk gezegd heb ik er een hard hoofd in. En tja, dan weet ik het ook niet meer. Zwart blijven betalen is geen optie, want dan kan dat meisje zich niet verzekeren, kan ze geen lasten afdragen. Daar schiet ze dus gewoon niks mee op.

Hoe de toekomst eruitziet is bij ons altijd best wel onzeker. Nog altijd zou ik heel graag naar een Spaanstalig land gaan. Ik spreek de taal en het zou zonde zijn daar niks mee te doen. In de toekomst dan, hè, want in principe zit ik nu nog twee jaar vast aan mijn huidige functie. Boedapest was leuk. Natuurlijk écht een stad, heel roerig, heel levend. Maar ja, toen we daar aankwamen hadden we nog geen kinderen. Het maakte ons bij wijze van spreken niet uit of we onze kont konden keren, wat voor huis we zouden hebben en dat soort zaken. Het enige wat ertoe deed, was dat we wat mee zouden krijgen van het stadsleven. Nu we kinderen hebben is dat natuurlijk anders. Want als die groot zijn, willen ze misschien wel in een tuintje kunnen spelen. Of de buurt een beetje kindvriendelijk is, dat soort dingen, daar kijk je dan naar.

Mijn man en ik komen allebei uit Hoorn en veel van onze vrienden wonen nog in Hoorn, maar we moeten er niet aan denken om daar onze kinderen te laten opgroeien. Als je kijkt hoe onze vriendinnetjes en vriendjes van vroeger daar nog steeds rondhangen, tja. Heel beklemmend allemaal. Qua mentaliteit

was dat toen al helemaal duidelijk. Het is West-Friesland... Op de middelbare school was het toch een beetje het idee van: als je een zesje haalt is het goed genoeg. Lekker uitgaan in het weekend én laveloos aan de bar hangen tot je erbij neervalt, die filosofie. Boers, zelfs een beetje lomp soms. In die tijd wist je niet beter. Maar later op de universiteit merkte ik dat er ook kinderen waren met een andere mentaliteit. Een heuse drive om iets bijzonders te presteren. Niet zozeer dat je de hele dag in de studieboeken hangt, maar dat je echt iets wil betekenen.

Maar ook Amsterdam kan je toch moeilijk typeren als een kindvriendelijke omgeving. Een huisje met tuin? Onmogelijk. Bovendien ligt het nogal ver van mijn werk. Zo kwamen we vrij snel bij dit huis terecht eigenlijk. Voor de kinderen is het wel beter zo. Toen we terugkwamen in Nederland was onze oudste drie, verbaasd dat-ie was dat hij alleen maar Nederlands om zich heen hoorde! In Boedapest had hij toch het idee dat wij een of ander schimmig geheimtaaltje met elkaar spraken. Niemand sprak daar natuurlijk Nederlands, hooguit Engels. Maar meestal hoorde-ie iets voor hem onverstaanbaars, Hongaars. Gewoons, zo noemde hij Nederlands toen: mammié, iedereen praat hier gewoons, iedereen begrijpt mij. Hij kwam helemaal tot leven, wilde met iedereen praten, want ja ze hadden het toch tegen hem? Dat is toch wel heel mooi om te zien. Niet dat dat dé reden is om te blijven, maar het is toch een fijne bijkomstigheid.

Maureen Davids (1949) houdt vanuit het Utrechtse Lunetten haar familie van dertien zussen en broers, vier kinderen, zes kleinkinderen en haar moeder bijeen. Alleen met haar ex heeft ze alle banden verbroken. Als Surinaamse woonde ze eerst in de Bijlmer, maar dat vond ze eigenlijk te druk. Het werd twintig jaar Limburg, prachtig daar. Totdat de jongens wilden doorleren, toen zijn ze teruggegaan. Ze zit nu in de WAO en wil best graag weer aan de slag. Maar dan wel haar oude baan, niet zomaar wat klusjes. We spreken haar in haar appartement.

‘Alleen thuis om me te wassen en aan te kleden’

Maureen Davids is arbeidsongeschikt, maar ze draait volle dagen met zorg voor familie en burens

Ik heb een hersenbloeding gehad in 2000, vijf maanden in het ziekenhuis gelegen. Twee maanden op bed, drie maanden revalideren. Ik was 51 en arbeidsongeschikt. Tenminste, dat zeiden die mensen van de WAO. Ze wilden me niet meer dan vijftig procent geven. Viel niet over te praten, de helft en geen stap verder. En voor mijn oude werk was ik ook niet meer geschikt. Want iemand die een hersenbloeding gehad heeft, zo iemand kan niet meer optimaal denken, vonden ze. Daarom gaven ze me ander werk. Het kwam erop neer dat ik de rotklusjes mocht doen. De voorraden bijhouden, dat soort dingen. Heel dom werk allemaal. Ik had zoiets van: als het zo moet, ja, rot dan maar op. Ik heb me dus maar weer voor honderd procent ziek gemeld, dus sindsdien val ik weer in de regeling. Ik was maatschappelijk werker. Dus dan begeleid je verslaafden, junkies, alcoholisten, enzovoort. Je hoort hun verhalen aan. Hoe hun leven een puinhoop is geworden. Op zo'n moment vergeet je je eigen zorgen, hoor. En het leuke was, dat je die mannen aan het eind van een gesprek weer aan het lachen kreeg. Echt bijna altijd lukte dat. Die mannen helpen, daar deed ik het voor.

Ik heb ook eigenlijk altijd een goede baan gehad. In Suriname was ik lerares. In de jaren dat ik werkte, had ik een flinke status opgebouwd en voldoende

geld op de bankrekening. Die WAO-uitkering is dan wel even slikken. Ik krijg de helft minder. Want ik wist helemaal niet dat ik ziek zou worden, snap je? En ik zal je zeggen, het leven is er voor de rest ook niet goedkoper op geworden. Ik ben alleen, moet alles zelf lappen. Mijn verzekeringen alleen al kosten me een vermogen. Zijn nog steeds even duur als voor mijn ziekte. Je bezuinigt op alles, maar je komt er toch niet uit. Nu weer ruzie met de belastingdienst over dit of dat en dan nog die schulden. Die moeten ook afbetaald worden, maar waarvan? Er is altijd wel weer wat. Ik krijg niet eens huursubsidie. Dus de helft van m'n WAO ben ik hoe dan ook kwijt. Ja, mensen zeggen: je zit toch boven bijstandsniveau. Alleen met zo veel kosten klopt dat gewoon niet, snap je. Soms houd ik wat over, maar meestal geen ene malle cent.

Tegen mijn zoons zeg ik ook: als jullie je kinderen brengen, neem dan alles erop en eraan mee. Ik geniet echt van de kleinkinderen. Als oma moet oppassen, dan kan mijn dag niet meer stuk. Maar ik kan ze niks geven, weet je? Een koekje misschien, maar zelfs dat kan ik eigenlijk niet meer betalen. Toen ik nog werkte, nam ik mijn kinderen mee uit eten, ik gaf ze lekkere dingen. Dat wil ik mijn kleinkinderen eigenlijk ook geven, maar helaas kan dat dus niet meer. Gelukkig begrijpen mijn jongens het wel. Ze kennen mijn situatie, springen bij als ze kunnen. Het blijft wel moeilijk, want je wilt die kinderen alles geven, hè. Een van die jongens heeft laatst zijn eindexamen gedaan. Als hij slaagt, kan ik niet zeggen tegen dat kind: hier heb je een hemd en een paar schoenen. Er is geen geld, ik kan hem hooguit een dikke knuffel geven.

Ik kan en wil werken. Weer mensen helpen in de bajes van Nieuwegein. Ik heb het aan de dokter gevraagd, hè, hoeveel kans ik heb om weer zo'n bloeding te krijgen. En weet je wat die zei? Mevrouw, iemand die nog nooit een hersenbloeding heeft gehad, die heeft meer kans om er een te krijgen. Maar als ik dat zeg tegen die meneer van de WAO, krijg je alleen te horen van: mevrouw, we proberen u alleen maar te beschermen. Maar de dokter zegt dus dat ik helemaal niet beschermd hoeft te worden. Eigenlijk wilden ze me maar voor dertig procent geven. Met heel veel moeite kreeg ik die twintig procent erbij. Het gekke is dat ik toen ik maatschappelijk werkster was vaak het omgekeerde hoorde. Van: mevrouw Davids, ik moet gaan werken, maar dat kan ik toch helemaal niet aan.

Af en toe heb ik van die dagen dat ik nergens zin in heb. Maar eigenlijk is het vaker andersom. Als ik niet oppas, dan ben ik alleen thuis om me even te wassen en aan te kleden. Ik ben altijd bezig. Ik draai nachtdiensten bij mensen die slecht ter been en hulpbehoevend zijn. Maandagmorgen zoek ik mijn moeder op. Ga ik met haar naar de markt, kook ik wat voor haar en blijf ik bij haar slapen. Dinsdag na het ontbijt ziet ze me niet meer. Dan is het tijd voor mijn clubjes. Ik ben gewoon een verenigingsmens. Morgen ga ik bijvoorbeeld met de oudjes naar Parijs. De Surinaamse oudjes dan, hè. Eigenlijk heb ik er het geld helemaal niet voor. Maar goed, mijn ene zoon heeft de reis betaald en de ander heeft me handgeld gegeven. Ik ben al tien jaar bezig met die oudjes. Toen mijn vader nog leefde, nam ik mijn vader en moeder mee. Kwamen ze over uit Suriname en gingen we samen naar hoe heet dat eiland? Vlieland of weet ik veel. Dat was altijd heel leuk, maar mijn moeder is ook een dagje ouder geworden. En ik moet die andere oudjes daar gewoon begeleiden, dus ik kan niet de hele tijd op haar letten. Zonder haar heb ik al genoeg te doen. De oudste die meegaat, is 98, moet je nagaan. Nou ja, het hangt ervan af hoe iemand ouder wordt. Bij ons op de gang zit iemand van 96. Ja, die dementeert dus heel anders. Hij slaat iedereen, zo iemand kan dus niet mee.

Toen we naar Nederland kwamen, heb ik eerst een tijdje in Amsterdam gewoond. We zaten daar op een flat, vier, vijf hoog. Elke keer op en neer die trap af, dat was heel onhandig. Maar na een poosje had ik de Bijlmer wel weer gezien. Dus toen ben ik anderhalf jaar terug geweest in Suriname. Toen ik terugkwam had ik zoiets van: Amsterdam is me toch een beetje te druk. Limburg, dat leek me wel wat. Zijn we gewoon gegaan. Hupsakee. Dat was een groot succes, hoor. Als het niet was bevallen, hadden we er toch niet twintig jaar gewoond? Je moet er wel zelf wat van maken. Je moet voor je rechten opkomen, weet je. Als je niet uitkijkt dan luistert niemand naar je. Je moet actief bevorderen dat de Surinamers goed behandeld worden via de raad of wat dan ook. Via de migrantenorganisatie kon je je in de raad laten horen. Dat heb ik in Heerlen gedaan. Bij elkaar heb ik er iets van twintig jaar gewoond. Ik wilde eigenlijk ook niet terug naar boven. Maar mijn kinderen gingen studeren. Clifton wilde naar een of andere school, hoe heet dat ding ook alweer? Ik noem het altijd

de kleermakerschool. De modeopleiding, ja dat was het. Prima vond ik dat, ik heb altijd gezegd: het maakt niet uit wat je doet, als je er maar prettig bij voelt. In Limburg hadden ze zo'n opleiding niet echt. En een andere zoon van me wilde na zijn havo een hbo-opleiding huppeldepup doen. Dus toen zijn we maar weer naar boven verhuisd.

Voor mij is familie heel belangrijk. Geen verjaardag of feestdag sla ik over. Ik heb twaalf zusjes en broertjes, dus dat zijn er nogal wat, hè. Daarnaast hebben we één keer in de maand een familievergadering. Alle broers en zusters bij elkaar. Meestal hebben we het dan over de zorg voor moeders. Wie blijft wanneer bij haar slapen, wie zorgt er dat er eten bij haar op tafel staat? We wonen allemaal in Holland. En iedereen die het kan, werkt. Ik moet wel zeggen dat ik daar heel trots op ben. Alleen ik en een broertje hebben een uitkering. Hij heeft een of andere toestand in zijn buik waardoor hij afgekeurd is. Maar de rest heeft dus gewoon een baan. Gelukkig maar, want anders had mijn moeder hier niet kunnen blijven. We moeten namelijk wel garant voor haar staan. Ze woont hier pas sinds drie jaar. Daarvoor kon niet. Omdat vader nog leefde. Je kunt maar één overgeblevene meenemen. Ik had eigenlijk maar drie weken de tijd om alles te regelen. De eerste week om de begrafenis te regelen, de tweede voor het verwerken van zijn dood en in die week erna heb ik alles snel geregeld. De papieren in orde gemaakt, nu heeft ze de nationaliteit en alles erop en eraan.

Weet je wat het is, ik ben niet bij mijn moeder opgegroeid. Dus die tijd die ik nu met haar doorbreng is heel bijzonder. En zij heeft dat ook. Mijn moeder zegt: jij bent de oudste dochter, dus jij moet ervoor zorgen dat alles goed gaat. En ze zegt altijd: als ik tot de Heer geroepen wordt, wil jij dan mijn plaats innemen? Dat vind ik echt een voorrecht. Ik zie dat als mijn taak, snap je? Ieder heeft zo zijn plek. En de mijne is de boel een beetje bij elkaar houden. Misschien lukt dat me ook wel met hulp van daarboven. Ik zal je zeggen, God heeft bij mij echt een bijzondere plek, ja. Niet dat ik elke week naar de kerk ga. De kerk zegt me niet zo veel. Maar bij mijn clubjes begint de dag altijd wel met een gebed. Een soort overdenking voor de rest van de dag. Ik heb heel veel ervaringen waarvan ik denk: Hij bestaat. Bij een ziekte van mijn tweede zoon zeiden de dokters: hij haalt de ochtend niet. Maar hij redde het toch. Dan denk ik dus wel: Mijn God, U heeft me toch geholpen. Ja, de dokter is toch ook maar een gewone sterveling,

die verricht geen wonderen. Dat doet God. Hij daarboven beslist over leven en dood. Het geloof is de enige vrede die ik in mijn leven heb. Ik weet dat Hij achter me staat. Altijd. Ook met de dagelijkse zaken. Laatst bijvoorbeeld stond ik op met de gedachte: Mijn God, ik ben helemaal blut, ik sta diep in het rood. Toen kon ik net zo goed weer in mijn bed gaan liggen, want elke *movement* die je buiten de deur zet, kost geld. Toch maar even gekeken op internet om te kijken hoeveel ik nou eigenlijk in de min stond. Kwam ik tot de ontdekking dat mijn pensioengeld al op mijn rekening stond. Veel te vroeg. Ja, ik kon de straat wel oprennen.

Ik ben bang dat het er allemaal niet beter op gaat worden met de recessie. Al die bezuinigingen hier en daar. Naar de tandarts gaan is er niet meer bij. Dat is uit het ziekenfonds gehaald. Gelukkig kan ik nog wel mijn leesbrilletjes halen. Alleen voor hoe lang nog? Het pgb bijvoorbeeld, wat gebeurt daarmee? Nu heb ik nog iemand die iedere dag schoon komt maken. Zonder huishoudelijke hulp zal ik het niet redden. Dat pgb functioneert goed. In die zin dat ik de 187 euro die ik krijg, ook alle 187 uitgeef aan de andere kant. Mijn reisrecht is al ingeperkt. Van Valis mag ik nog maar driehonderdvijftig kilometer met de regiotaxi. Vroeger was dat zevenhonderd. Vond ik ideaal, dus ik begrijp het niet. Een keer heen en weer naar Limburg en je bent klaar. Overwinteren in Suriname kan niet meer door die uitkering. Vroeger mocht je zes maanden wegblijven, nu zes weken. Het leven is aan de overkant veel goedkoper. Ik kan er rondkomen van zeshonderd zoveel per maand. Maar voor wie doe ik het? Mijn kinderen zitten hier, mijn kleinkinderen zitten hier, ja mijn hele familie zit hier. Zelfs mijn moeder, dus wat heb ik nog? Suriname is prachtig. Maar wel mijlenver weg. Je kan niet helpen als er iets is. Ja, ik zit nog te dubben. Maar als ik toch niet naar Suriname ga, zoek ik weer een plekje in Limburg.

Rachida El Kettabi (1985) studeert Bestuurskunde en Overheidsmanagement aan de Haagse Hogeschool. Ze werkt ook bij Motifa, dat allochtone vrouwen in Amsterdam-West aan werkervaring helpt. Van Nederland is ze niet kapot, te negatief over de islam. Weggaan is misschien niet reëel, maar je kunt er wel over fantaseren. Marokko heeft mooie landschappen, maar ze zou het liefste in Dubai wonen, daar kun je tenminste moslim zijn. We spreken elkaar op het kantoor van de Wiardi Beckman Stichting in Den Haag.

‘Ik denk dat ik daar wat meer *one of the crowd* ben’

Studente Rachida El Kettabi zou als ze veel geld had naar Dubai emigreren

Ik werk nu voor een kleine organisatie die zich inzet voor allochtone vrouwen die sociaal geïsoleerd zijn en een eerste stap richting verandering willen maken. Ja, lastig hoor, om contact met die vrouwen te leggen; ze vertrouwen je totaal niet. Eerst dachten ze vaak dat ik van de Dienst Werk en Inkomen was, dat ik dus hun uitkering kwam controleren. Bij mijn eerste contact bleek ik ook nog eens met een pen van DWI te zitten schrijven daar! Nou ja, met een beetje geduld lukt het wel. Voordat ik bij mijn opleiding terecht kwam, heb ik een toch wel langere weg moeten volgen dan ik gedacht had. Na de basisschool deed ik havo/vwo op het Pieter Nieuwland College. Maar na twee jaar moest ik naar de mavo, omdat ik een onvoldoende te veel op mijn rapport had. Alleen, ik was een heel erg ingetogen meisje, dat altijd achter in de klas werd gezet omdat ik toch altijd stil was en braaf de lessen volgde. Heel anders dan nu. Als ik er nu zo aan terugdenk, had ik mijn ouders moeten inschakelen toen de school waarschuwde over mijn slechte rapport. Maar ik weet niet of mijn ouders in staat zouden zijn geweest om er iets aan te doen. Een vriendinnetje had ook een onvoldoende te veel. Maar haar ouders gingen het gesprek wel aan en mijn vriendinnetje mocht een jaar havo opnieuw doen en hoefde niet naar de mavo. Zij had blond haar en blauwe ogen.

Wat ik daarvan vond? Mag ik dat zeggen? Klote! Ik had een goed basisschooladvies en een heel goede Cito-score. Dan kan het toch niet zo zijn dat ik op de mavo terecht kom? Het is echt geen toeval, want ik en mijn vriendinnen zijn hierin geen uitzondering. Docenten verwachten van een Marokkaan niet dat hij de Nederlandse taal goed beheerst. Ze verwachten niet dat een Marokkaan de havo of het vwo aankan. En misschien verwachten de Marokkaanse jongeren daarom ook niet dat zij het in zich hebben om het in de samenleving te maken en iets voor de samenleving te betekenen. Nou ja, de nieuwe school viel erg mee, hoor. Ik kwam in een groep met allemaal jongens terecht, op drie andere meiden na, die ook op mijn vorige school zaten en een niveau lager moesten. We waren in deze klas zo een beetje genoodzaakt om met elkaar om te gaan, omdat we de enige meiden waren, maar ook omdat we alle vier boos waren omdat we gedegradeerd waren. Maar terugkijkend, ja, dan heeft de mavo er wel voor gezorgd dat het verlegen meisje dat ik was verdween, en er een mondige jongedame die niet over zich heen liet lopen voor in de plaats kwam.

Ik studeer nu Bestuurskunde, omdat ik niet echt wist welke richting ik op wilde. Ik wil hierna nog wel graag een lerarenopleiding doen. Het liefst de lerarenopleiding maatschappijleer, het lijkt me heel erg leuk om uiteindelijk voor de klas te staan. Ik denk omdat ik zelf zo'n gekke switch moest maken op de middelbare school. Als er op het Pieter Nieuwland College een docent was geweest die zag dat er meer in me zat en die in mij geloofde, dan was alles heel anders gelopen. Ik denk dat ik in mijn docentenrol graag leerlingen verder zou helpen, door in hem of haar te geloven en het duwtje in de rug te zijn. Ik zou graag willen zijn voor een leerling wat ik niet had in de brugklas.

Ik ben het jongste meisje. Mijn moeder trekt mijn broers overduidelijk voor. Ik zeg er wel wat van, maar ik denk dat dat nooit zal veranderen. Er was een tijd dat ik teleurgesteld was, maar dat is voorbij. Mijn oudere zus is getrouwd, die heeft net een kindje gehad en is nu met zwangerschapsverlof. Ze zit nu lekker thuis, daarvoor werkte ze parttime. Wij verschillen overduidelijk veel, ik ben meer het typetje van naar school gaan en zo. Mijn zus was dertien toen wij naar Nederland kwamen, dus ik denk dat zij ook wel de manier van denken van Marokko heeft meegenomen. Zij maakt zich dus ook niet boos om het verschil

in hoe jongens en meisjes behandeld worden, niet zoals ik dat doe. Mijn broers konden natuurlijk van alles maken. Ze hadden bijvoorbeeld meer vrijheid qua naar buiten gaan en laat thuiskomen. En ik werd meer beschermd. Ik bel mijn moeder ook altijd als ik later thuiskom, of gewoon om te vragen hoe het met haar gaat. Ze heeft suikerziekte. Mijn moeder maakt zich erg snel zorgen, ze is echt overbezorgd.

Het klinkt misschien nu alsof mijn moeder wil dat ik huisvrouw word, omdat een vrouw dat hoort te doen. Maar ze stimuleert me ook heel erg als het om school gaat. Ik noem haar dan wel ouderwets, maar school is iets wat ze echt belangrijk vindt. Als ik zeg dat ik tot tien uur 's avonds op school zit, dan is dat gewoon geen probleem. Dus qua school belemmert ze me absoluut niet, maar stimuleert ze mij juist. Ik denk ook dat mijn broers stiekem wel trots op me zijn. Ik ben de eerste die is gaan studeren en school serieus neemt. Maar ik heb geen ambitie om carrière te maken. Ik wil werk doen waar ik voldoening in kan vinden. En ik zie mezelf later eerder parttime werken, omdat ik ook kindertjes wil, huisje boompje beestje, drie kinderen. Mijn moeder heeft zes kinderen, dat zou ik haar niet nadoen.

Ik krijg altijd van autochtonen te horen dat ik zo Europees ben, raar is dat. Volgens mij bestaat de Europese identiteit niet eens, laat staan dat ik zo Europees ben. Mijn moeder is weleens op straat uitgescholden en ongegeneerd gediscrimineerd. Gewoon op straat. Ze spreekt niet zo goed Nederlands en kon zich moeilijk verweren. Dan zakt de moed je wel in de schoenen. Je hoopt dan dat niet iedereen zo denkt, dat niet iedereen in Nederland je weg wil hebben. Maar als je de kranten mag geloven, is dat wel zo. De negatieve beeldvorming over de islam, die lijkt eigenlijk alleen maar erger te worden. Nou, ik denk dat ik daarom ook liever ergens anders zou wonen, waar de islam wel gewaardeerd wordt. Er zijn heel veel Nederlanders die die negatieve beeldvorming vast niet hebben, maar die wel vinden dat er veel moet veranderen. Ja, natuurlijk, de Nederlandse taal is hartstikke belangrijk als je in Nederland een degelijk onafhankelijk bestaan wil leiden. Ik zie dat wel bij mijn werk. Als die vrouwen de taal onder de knie hadden, dan zaten ze niet zo alleen. Veranderingen op dat gebied, die snap ik. Maar een geloof aanvallen? Dat valt voor mij niet onder noodzakelijke veranderingen.

Als ik heel veel geld had? Dan zou ik emigreren naar de Verenigde Arabische Emiraten. Ja, echt, bijvoorbeeld naar Dubai of Qatar. Ik denk dat ik daar wat meer *one of the crowd* ben. Het zijn gebieden waar moderne moslims goed terecht kunnen. Mijn geloof is namelijk erg belangrijk voor mij, dat ik daar kan zijn wie ik wil zijn. Daar hoeft mijn geloof niet een belemmering te zijn. Terwijl dat hier in Nederland wel het geval is. Typetjes als Wilders maken het er niet gemakkelijker op om als moslim in Nederland te leven. Ik weet ook niet of Nederland een vrij land is. Ik heb het gevoel dat ik niet gewent ben in Nederland, dus waarom zou ik zo willen leven als ik met de juiste middelen ergens anders een vredig leven kan leiden? En met Marokko heb ik niet zo veel. Ik ben Marokkaans, ik ga er regelmatig heen, maar het trekt mij niet echt. Ik heb daar familie wonen, in Ouarzazate, in het zuiden van Marokko. Mooie bergen, prachtig landschap, hoor, maar ik ben een stadsmens. Ik ging er ieder jaar heen, dus ik denk dat het een beetje mijn strot uit is gekomen. En Dubai, daar ben ik nog nooit geweest, maar het trekt me wel. Voornamelijk omdat het een islamitisch land is. Het is ook luxe en je kunt er als vrouw een goede baan krijgen. Arabisch, ja, nou, dat komt wel goed.

Maar vermoedelijk woon ik straks in een leuk appartement of een eengezinshuisje, dat ligt eraan hoe oud mijn kinderen zijn. Het liefst in Amsterdam, of in Amstelveen, dat kan ook nog. Dan heb ik drie kinderen en een lieve, ambitieuze man. Dan ben ik parttime werkzaam als docente Maatschappijleer op een vmbo-school. De vriendinnen die ik nu heb, heb ik dan nog steeds. Mijn moeder is dan hopelijk nog bij me. Als je ons stulpje binnenkomt, zie je een huis dat rust geeft. Strak, omdat ik niet echt van rommel hou. Een ruime woonkamer waar al mijn familieleden in passen als ze op bezoek komen. Mijn kinderen hebben allemaal een eigen kamer. Twee meisjes en één jongen, anders is het een beetje te druk.

De man met wie ik dan trouw zal ongeveer net zo oud als ik zijn, met een Nederlands-Marokkaanse achtergrond. En ik vind dat hij ambitieus moet zijn. De plek waar ik nu werk, zit midden in een woonwijk, in een achterstandswijk, sorry, een prachtwijk. Daar zie je ook heel veel jongens die niks doen en maar een beetje hangen en daar heb ik echt een hekel aan. Mijn broertje hangt niet buiten als hij niets te doen heeft. Hij sport of gaat met vrienden wat eten of

andere leuke dingen doen. Van die jongetjes die tegen een raam of zo staan, en dan zitten ze daar zo'n beetje op de stoep te spugen en een beetje mensen lastig te vallen, dat deugt niet. Mijn man moet anders zijn, niet bang om zijn dromen te verwezenlijken. Hoogopgeleid hoeft niet, gelovig wel. De islam heeft vijf zuilen, als je die volgt, is het genoeg. Maar hij moet me wel vrij laten, bijvoorbeeld of ik wel of niet een hoofddoek zal dragen. Hij moet begrijpen dat cultuur en geloof twee aparte dingen zijn. Mijn geloof is iets tussen mij en Allah.

Rosdom Jessayan (1967) is buschauffeur in de regio Amersfoort. Hij heeft een Armeense achtergrond. Tegen zijn zin zat hij zes jaar op een Armeense kostschool in Frankrijk, en dat tekende hem voor het leven. Zo'n bus rijden, dat doe je defensief, het is een kwestie van contact met de mensen houden. Maar de onbeschoftheid neemt toe, ook van die kakmadammen. We spreken hem op het kantoor van de busmaatschappij.

‘Het deed me wel goed dat de medepassagiers me bijstonden’

Buschauffeur Rosdom Jessayan ziet vooral verharding

Collega's noemen me Rosje, of Ros. Ik ben buschauffeur, fulltime. Maandag tot en met maandag. Maximaal vier verschillende diensten, en daarna een of twee dagen vrij. Dan weer twee of drie dagen werken. Ik doe het al bijna tien jaar. Dat is dan inclusief de kleine busjes van Connexxion, daar ben ik mee begonnen. In het begin deden we alleen stadsdienst, en sinds een paar jaar doen we ook streek. Wat ik het leukst vind, dat zijn de lange afstanden. Het geeft minder stress dan in de stad. Maar toch, als ik met een dienst begin, weet ik dat ik twintig bijna-ongelukken ga meemaken. Ons rijgedrag gaat daarvan uit, je moet defensief rijden. Dat is je werk, daar ben je voor getraind. Je merkt het als je thuis op de bank zit. Dan zegt je geest van: en nou ben ik klaar. Toen het laatst bijna misging met een peutertje dat ik voor de bus kreeg, heb ik het twee weken mee naar huis genomen. Je wordt wel goed opgevangen, hoor, er zijn allerlei instanties. Maar ik probeer hier op het werk al om te schakelen. Ik heb m'n eigen vaste ritueel, met m'n geldkistje, m'n kluis, en m'n tweede kluis. En dan stropdas eraf, naar het toilet, m'n handen wassen, even een bakkie en een sigaretje. M'n fiets staat aan de andere kant. Daar loop ik langzaam heen, en tegen de tijd dat ik thuis ben, ben ik aardig omgeschakeld.

Kwaad? Ik maak me dagelijks kwaad. Om de onbeschofterigheid van mensen. En dan heb ik het niet alleen maar over die Marokkaantjes, maar ook over die

kakmadam. In het begin dacht ik altijd: het zijn die jongeren, of die buitenlanders. Maar daar moest ik van terugkomen. Het begint met goedemorgen. Ik zeg consequent, of er nou vier of 44 man staat, tegen iedereen persoonlijk goedemorgen of goedemiddag. Sommigen zeggen iets terug, anderen niet. Openheid breekt een hoop, hoor. Ik zeg ook mensen goedemorgen of goedemiddag die er niet op bedacht zijn. Neem de Marokkaanse vrouw die binnenkomt. Ik groet haar met salam aleikum, dat heb ik geleerd van collega-chauffeurs. Ze kijkt me aan, met toch eventjes die tinteling in de ogen, van: we hebben elkaar begrepen. Het zit jou lekker, en het zit die mevrouw of meneer ook lekker. Prachtig.

Maar ze komen langs dat chipapparaat, als ze binnenkomen. En ze voelen dat daar iemand zit. Die bus rijdt niet uit zichzelf. En dan toch genegeerd worden, daar kan ik me zo kwaad over maken. Soms fantaseer ik ook over de mensen die niks zeggen. Dan vraag ik mezelf af: hoe is zij met haar familie, of met haar vrienden? Hoe zou hij eruit zien als hij uitbundig zat te lachen? Godzijdank zijn er ook mensen die wel goedemorgen zeggen, of een klein praatje maken, of gewoon aardig zijn. Dat heft elkaar weer op, en dan ebt die kwaadheid ook weer weg. Bij het ROC heb ik het zo consequent volgehouden met dat goedemorgen, dat die scholieren wel overstag zijn gegaan.

Het wordt ruwer, onbeschofter. Ik was er wel op voorbereid, omdat de oudere garde me daarvoor gewaarschuwd had. En we worden getraind. Eens in de twee jaar hebben we een volledig cursusprogramma. Agressie met klanten, de hele rataplan. Maar ja, dat is allemaal theorie. De praktijk is anders. Het is maar net hoe je uit bed stapt, hoe je reageert. Soms moet ik het ook bij mezelf zoeken hoor. Dan verlies ik mijn professionaliteit en dan tel ik niet tot tien. Dan ga ik erin mee, zeker als het persoonlijk wordt. Kijk, als de vorige bus niet is geweest, en die mensen staan daar te wachten op een bus die niet komt, kan ik me voorstellen dat je kwaad bent. Maar ik heb daar geen invloed op. Dat mensen jou als eerste aanspreekpunt zien, dat kan ik nog allemaal begrijpen. Vaak zeg ik dan: mijn excuses voor mijn collega, maar ik kan hier vandaan niet zien waar hij is. Als u allemaal gaat zitten, zal ik snel m'n voet op het gaspedaal zetten. Maar wanneer moet ik denken: nou is het klaar?

Er was een vrouw in Kattenbroek, die begon tegen me aan te zeiken dat die vorige bus dus niet was geweest. Nou, dat vind ik allemaal vervelend. Maar zij

begon van: jij bent ook altijd te laat, en door jou mis ik mijn afspraak, en dit en dat. Ik werd er boos om. Ik ben naast haar gaan zitten en heb gezegd dat ik daar niet van gediend was. Met stemverheffing. Ik zei: als jij het nodig vindt om mij verrot te schelden, dan vind ik dat diep onbeschoft. Toen ik wegreed, werd ze door haar medepassagiers op haar nummer gezet. Ze wilde een klacht indienen. Ik zei: moet je lekker doen, daar schrik ik niet van. Maar achteraf, ik had gewoon moeten zeggen: ja mevrouw, u hebt helemaal gelijk. Want over tien minuten is ze de bus uit en heb ik geen last meer van haar. Dan had ik op m'n stoel kunnen blijven zitten bij m'n geldbakje, en had ik minder tijd verloren. Maar het deed me wel goed dat de medepassagiers me bijstonden. Het gaat niet om het gelijk krijgen, maar het is fijn om te weten dat je niet de enige bent die er zo over denkt.

Nou, ik denk dat die verruwing absoluut niet valt tegen te houden. Voor mij ligt de sleutel toch bij de opvoeding. Hoe voed ik m'n kinderen op, en wat wil ik ze meegeven? Dat zie ik veel te weinig terug. De stelregel van vandaag is: ben ik brutaal, heb ik de halve wereld. En als ik jou kan intimideren, dan doe ik dat. De tijd tussen dat je wordt geboren en voor de poorten van de volwassenheid staat, is de tijd dat je je ouders nodig hebt, om bepaalde gereedschappen mee te krijgen. Maar vaak wordt er überhaupt niks meegegeven. Ja, dat klinkt vrij negatief en donker, maar dat is wat ik als buschauffeur van de maatschappij meekrijg. Of neem die adjunct-directeur die laatst is opgepakt, omdat hij een kind uit de klas had gehaald. Dat is toch te bizar voor woorden! Dan mag je als kind alles zeggen of roepen wat je wilt, en zodra een meester of een juffrouw jou aanraakt kun je een klacht indienen. Als het in mijn bus gebeurt, dan grijp ik in. Een keertje rook ik de lucht van wiet. Die jongen zat helemaal achterin. Hij was al aan het draaien en ik zei: ik vind het lekker ruiken, en ik baal ervan dat je er geen twee hebt gedraaid, dan had je er eentje aan mij kunnen geven. Maar ik wil nou dat je ermee stopt, want andere mensen hebben er last van. Volgens de regels moet ik de bus stoppen en hem de bus doen verlaten. Ik ben 1 meter 64, dat gaat me niet lukken. We zijn gewoon te aardig. Ik weet het niet, maar volgens mij moet het als crimineel een paradijs op aarde zijn hier in Nederland.

Mijn opa en oma komen uit Armenië. Van beide kanten. Ze zijn gevlucht naar Griekenland, stateloos. Daarna is de familie naar Nederland gekomen. M'n

vader was ontevreden over het Nederlandse onderwijssysteem. En hij had het idee dat alle scholieren aan de drugs zaten. Op een gegeven moment kreeg hij een restaurant en een snackbar, en is hij via via terechtgekomen in Parijs, waar een Armeense kostschool zat. Toen heeft hij gedacht: ik heb nu de middelen, de jongste twee moeten een compleet Armeense opleiding en opvoeding krijgen. Ik ben de jongste van zeven, broer nummer zes en ik gingen erheen. Maar dat heeft verkeerd uitgepakt. Ik was negen toen ik ernaartoe ging en zestien toen ik eruit kwam. Vanuit de kostschool kon ik gelijk naar Zon en Schild, een psychiatrische inrichting.

Je moet die kostschool zien als een soort militaire instelling, gerund door priesters. Toen wij daar voor het eerst kwamen in '75 was de zweep net vervangen door de stok. Als je iets verkeerd deed, kreeg je petsen. Het was gewoon militaire drilling. Al die jaren heb ik dat meegedragen. Ik was helemaal de kluts kwijt. Daarna alcoholmisbruik, en alles wat God verboden heeft. Broer nummer zes heeft er lang niet zo veel last van gehad als ik. Hij was twaalf toen hij ernaartoe ging, kon alles met meer afstand bekijken. Zijn beleving was anders dan de mijne. We hebben wel dezelfde meesters gehad, en dezelfde priesters. Maar hij had voor zichzelf al de keuze gemaakt van: ik sta hier boven en de kostschool krijgt mij niet kapot. Dat heeft hem gered. Maar ik was te jong. Toen wij op die school zaten was het al ellende om een gesprek aan te knopen met mijn vader. Het was echt een dictator. M'n broer heeft ervoor gezorgd dat we na zeven jaar terugkonden. Hij zei tegen mijn vader: of jij haalt ons terug, of we komen zelf terug. De keuze is aan jou.

Mijn vader had natuurlijk gezichtsverlies geleden in de Armeense gemeenschap, door mij en broer nummer zes. Hij liep te pochen in het begin, want we zouden als advocaten of chirurgen terugkomen uit Frankrijk. De één kwam redelijk terug, de ander als een wrak. Dat heeft hem behoorlijk pijn gedaan. En dat is niet meer goed gekomen. Ik heb daarna ook nooit een band met hem gehad. De keren dat ik een poging deed om een gesprek te voeren, liep het op niks uit. Na twee jaar bij Zon en Schild hadden we een eindgesprek. Daar zat mijn mentor bij, de arts die mij had behandeld en m'n ouders. Toen kwam de conclusie van de dokter: uw zoon is inmiddels achttien, maar geestelijk nog een kind van negen. M'n vader ontplofte helemaal. Hij zei: dat kan niet, ik

accepteer niet dat mijn kinderen emotionele schade hebben opgelopen. Onze band is nooit meer hersteld. Nu is de band wel redelijk, alleen over Frankrijk praten, dat doen we niet. Dat ligt te gevoelig.

Ik heb m'n mavo afgemaakt en kon daarna geen schoolbank meer zien. Ik was klaar met gezag. Ik heb Frankrijk altijd met me megedragen en tot tweeënhalft jaar geleden dacht ik dat het een gebed zonder end was. Ik kan wel een beetje pijn verdragen, maar vanaf m'n negende in die mate was gewoon te veel. Op een gegeven moment had ik besloten eruit te stappen, uit het leven. Toen ik dat zei tegen mijn familie en dierbare vrienden, hebben ze zonder me te veroordelen altijd achter me gestaan. En dat vond ik heel belangrijk, om dat te weten. Mijn omgeving nam me serieus en probeerde mij te begeleiden. De huisarts zei dat ze ervoor kon zorgen dat het op een humane manier zou gaan. Ik vond het wel leuk om te weten dat ik niet voor een trein hoefde te springen. Dat het ook anders kan, in alle rust, zonder toeters of bellen.

Totdat ik een ingeving had. Ik dacht: als ik antwoorden wil hebben, als ik verder wil leven, dan moet ik terug naar mezelf. De huisarts zei: ik kan je naar een psychiater sturen, maar van die kostschool kom je nooit af. Dat is een deel van jou, dat heeft jou gevormd. Toen wist ik dat ik het bij mezelf moest zoeken. Ik heb twee jaar langs de kans genomen om aan mezelf te werken. In plaats van de last bij een ander neer te leggen, van 'maak jij mij maar gelukkig', heb ik het allemaal bij mezelf gezocht. Het is wonderbaarlijk hoeveel je uit jezelf kan halen om er weer bovenop te komen. Ik heb er twee jaar keihard voor gewerkt. Nu is het moment gekomen de vruchten te plukken.

Ik ben nu bezig om van m'n huisje een paleisje te maken, samen met mijn kersverse vriendin. Ze werkt ook bij Connexxion, is 25 jaar buschauffeuse geweest en ze heeft mij opgeleid, nu zit ze op de planning. We zijn het huisje aan het opknappen. Zij heeft leuke ideeën, en daar borduur ik op voort. We hebben beiden rust gevonden. Nu komt eindelijk bovendrijven wat er nog meer kan. Ik wil graag nog een halfjaar naar Canada, om rond te trekken. Ik heb foto's gezien, en ik heb een boek over Canada gekocht. Het lijkt me grandioos. Waarom weet ik niet. Er zit ook een indianenstam die ik graag wil ontmoeten. Vredelievend. Ik wil graag weten wat voor mensen dat zijn.

Amina Boudhan (1988) studeert Bestuurskunde aan de Haagse Hogeschool. Ze loopt stage bij de lokale islampartij in Den Haag. Ze ziet veel discriminatie, maar wat kun je doen? Politiek is toch een soort poppenkast, de dingen worden achter de schermen geregeld. Je kunt beter je energie steken in doorstuderen, vooral als je die vacatures ziet waar je tegenwoordig al een hbo-diploma voor nodig hebt. We spreken haar op het kantoor van de Wiardi Beckman Stichting.

‘Maar waar moet ik heen?’

Als studente Amina Boudhan eerlijk is, weet ze niet of ze hier wel thuis is

Wat goed ging: ik heb veel moeite moeten doen om een leerarbeidsplaats te krijgen, een LAP. Veel van de werkgevers weten niet goed wat het is. Je moet het telkens opnieuw uitleggen en vaak vinden ze het te moeilijk of te duur. Eerst zocht ik bij het Rijk. Daar heb ik heel veel sollicitaties naartoe gestuurd, misschien wel een stuk of vijftien. Ik wilde kijken hoe het daar is, omdat ik al bij de lagere overheid had gewerkt, bij de gemeente. Maar dat lukte dus niet. Ik ben wel een keertje bij de stage-*in house*-dag geweest, met allerlei diensten van het Rijk. Als ze dan van de LAP hoorden, was het: daar hebben we de middelen niet voor op dit moment. Dus dat ging niet door. Maar ik was bang niet op tijd af te studeren en de school doet niet veel om leerlingen te helpen. Ik heb het toen zelf opgelost, gewoon netwerken en via via. Ik had al eerder bij een gemeente als projectmedewerker gewerkt en dat beviel me wel. Dat was op de beleidsafdeling en ik zocht eigenlijk meer in die richting. Bij de politiek, daar dacht ik eigenlijk totaal niet aan. Maar goed, nu heb ik bij de islampartij toch wel de mogelijkheid om te ervaren hoe het is.

Mijn geloof is er dagelijks, altijd. En ja, dat geldt ook wel voor de mensen met wie ik optrek, voor mijn vrienden. Maar het is van mij. Ik heb natuurlijk respect voor alle imams, het zijn mensen met gezag, wat ze vertellen is belangrijk, maar je selecteert zelf wat richting geeft aan je leven. Dat doen zij niet voor

je. Kijk, als het over de geschiedenis van de islam gaat of over de profeten, dat gaat natuurlijk heel ver terug en dat soort dingen kun je niet altijd toepassen. Je moet zelf beslissen wat goed is. Het wordt hier in Nederland wel rechtser, met al die discussies over de islam. Soms ben ik ook wel bang, want dit is mijn land, ik ben hier geboren. Waar moet ik heen? Ik weet niet of ik er zelf iets aan kan veranderen. De politiek is te grootschalig, je moet veel doen en je krijgt weinig resultaat. Ik ken geen mensen die daar invloed op uit kunnen oefenen. Die daar de macht voor hebben. Als je ziet wat je in de media leest. Die cartooningen, laatst las ik op internet dat ze Al Jazeera en nog een nieuwszender willen afschaffen. Er is toch vrijheid van informatie? En zo'n Wilders, het is raar om hem te vervolgen, hoor, want we hebben toch een scheiding der machten? De rechters moeten zich niet met de politiek bemoeien, ik weet even niet meer hoe je dat dan noemt. Maar het is wel menens.

We worden gediscrimineerd bij sollicitaties, omdat je een hoofddoek draagt. Ikzelf was ook bij een sollicitatie voor een stage en toen vroeg de directeur of ik mijn hoofddoek misschien ook af wilde doen, of die hoofddoek echt bij mij hoorde of niet. Ik heb die stage wel gekregen, maar we zijn geen beste vrienden geworden, die directeur en ik. Ik heb een vriendin, die doet rechten en tegen haar werd gewoon gezegd: hoofddoek af, anders word je niet aangenomen. Toen zei ze 'nee', en werd ze niet aangenomen. Ze was al zes gesprekken verder, zes gesprekken! Ik vind: daar moet je gewoon werk van maken. Naar de Commissie Gelijke Behandeling of naar het discriminatiebureau of zoiets. Discriminatie komt niet zomaar naar buiten, als je een voorbeeld hebt, dan moet je daar wat mee doen. En nu door die stage kan ik voor mezelf beslissen: waar wil ik mee verder gaan, is dat beleid of is het politiek? Nou, ik denk dat ik het wel weet, politiek is toch wel poppenkast. Ja echt, vooral voor de oppositiepartijen. Bij zo'n vergadering kun je moties indienen en dan stemmen. Maar ja, de coalitiepartijen hebben de meerderheid, dus waar hebben we het nou over? Hoe groot is de kans voor de oppositie dat een motie wordt aangenomen? Heel klein. Die oppositiepartijen leveren heel veel in, maar ze krijgen er maar heel weinig voor terug.

Ik heb eerst mbo gedaan, medewerker openbaar bestuur. Via school heb ik stage gelopen bij de gemeente. Ik deed allerlei projecten, bijvoorbeeld de Wmo, het team welzijn. En ik zat in allerlei soorten werkgroepen en overleggen, het portefeuillehoudersoverleg, notuleren elke week, managementondersteuning van de leidinggevendenden. Het werk bij de gemeente beviel me wel. Vandaaruit ben ik eigenlijk met bestuurskunde begonnen, want ik wilde sowieso doorstuderen. Met hbo kom je al moeilijk aan het werk, dus met mbo, nou. Ik noem maar een heel lullig voorbeeld: klantenservicemedewerker, nou, dan moet die echt hbo of wo hebben. Voor wat? Als je een vlotte babbel hebt, dan heb je die gewoon, of je nou vmbo doet of een universitaire opleiding. Meestal zie je hbo-niveau in die vacatures, niet echt specifiek een opleiding. Als je die achtergrond hebt, dan kom je meestal wel binnen. En meestal vragen ze toch wel werkervaring, ook al ben je universitair afgestudeerd. Dus ik wil wel snel beginnen met werken. Eerst twijfelde ik over deeltijd. Maar dat is toch wel wat meer voor oudere mensen.

Ik ben niet iemand die dagelijks achter de boeken zit of zo, nee. Tot twee uur 's nachts. Dat kan ik ook niet. Nee, ik val gewoon letterlijk in slaap. Soms denk je van: zit ik wel op mijn niveau? En soms denk je van: het is wel lekker rustig zo. Mbo heb ik met gemak gehaald, hbo heb ik nu al mijn studiepunten binnen. Geen vertraging. De mavo ook. Wiskunde was niet mijn beste vak en dat is toch wel een vereiste voor havo. Ik ben uiteindelijk wel gewoon geslaagd voor mijn wiskunde. Maar toen heb ik toch maar voor het mbo gekozen. Misschien heb ik een te laag advies gekregen. Dat heb ik wel eens gedacht, ja. Ik haal niet altijd achten, daar niet van. Soms haal ik dan wel achten, maar soms doe ik weinig en haal ik een zes. Maar ik weet dat ik een hoger cijfer haal als ik wat meer inspanning zou verrichten. Alleen, op het hbo wordt er niet echt op je gelet. Niet door de docenten, niet door de school, er zijn gewoon te veel leerlingen. Je kunt niet van een docent verwachten dat hij van jou weet wat je cijfers zijn of wat je resultaten zijn. Ze kennen je niet. Op het mbo ging dat dan nog wel, dat was kleiner.

Mijn broers en zussen zijn allemaal al wat ouder, ik ben het nakomertje. Ze werkten allemaal al toen ik naar school ging, of zaten in de eindfase van hun opleiding. Die zeiden ook: ga gewoon naar de mavo. Mijn ouders zijn van de eerste generatie, die hebben er weinig verstand van. Als ik zelf kinderen heb

ga ik dat zeker anders doen. Aan de ene kant is de Cito-toets bepalend, aan de andere kant toch het advies van de docent. Als jij vwo hebt gehaald op de Cito-score, zeggen ze gelijk: dat kan je niet aan, ga maar beter havo doen. Dan ga je havo doen, maar die scholen denken: die vliegt eruit na het eerste jaar. Ik had gewoon meteen naar de havo gekund. Op dat moment kwam het niet in me op en niemand zei het tegen me. De laatste tijd denk ik wel na over wat ik nog moet doen.

Ik weet nog niet hoelang ik verder moet studeren voor docent, zou dat eigenlijk wel willen. Want op een beleidsfunctie werk je toch best veel met computers. Wil ik dat heel mijn leven doen? Over lesgeven heb ik van mensen om me heen gehoord dat het wel leuk is. En dan heb ik qua werk, carrière bereikt wat ik wil bereiken. Ik ben best realistisch, geen dromer. Mensen komen met allemaal verhalen die dan onmogelijk zijn, of ja, niet onmogelijk, maar zo klinkt het dan wel op dat moment. Ik wil niet dat na tien jaar je droom nog niet uit is gekomen. Ik wil een eengezinswoning, een koopwoning. Wel in de Randstad, maar niet in een grote stad. Of dat lukt? Er zijn altijd risico's. Je gezondheid bijvoorbeeld. Of je krijgt geen baan. Ja, dan kan je geen huis kopen.

Op een termijn van nu en vijf jaar, ja dan zie ik mezelf wel getrouwd. Met misschien maar één kind. Jonge kinderen vragen veel inspanning, zeker als je daarnaast nog een baan hebt. En ik wil ook wel werken. Ja, ik heb ervoor gestudeerd, dus het is zonde om het te laten gaan. En ook gewoon om de financiële zelfstandigheid, je eigen geld hebben. Maar ik wil geen moeder zijn die fulltime werkt en die haar kinderen vijf dagen op de kinderopvang zet, absoluut niet. Als je kinderen neemt, dan vind ik dat je ook de zorgtaak op je moet nemen. En als een kind naar een crèche gaat, dan zie je ze eigenlijk alleen op de avond. Dus het wordt wel een parttimefunctie, status vind ik toch niet zo belangrijk. Arbeidsomstandigheden wel, maar ik ga er gewoon van uit dat dat geregeld is. Je cao, je contract, dat moet eigenlijk gewoon allemaal wettelijk worden vastgesteld. En mijn man zou ook een dagje in de week moeten zorgen, een dagje, dat moet wel kunnen. Op zaterdag, dan gaan de kinderen sporten, en dan gaan we boodschappen doen, familie bezoeken. Gewoon standaarddingen eigenlijk. Ik hoop wel dat ik daarvan kan genieten dan, ja, dat is wel de bedoeling.

Eva Mandemaker (1975) is opgeleid als lerares. Maar veel van de kinderen op een vmbo geven helemaal niet om aardrijkskunde, zo lijkt het. Ze is bestuurskunde gaan studeren, en gaat nu van de ene stage naar de andere, alles om een ander soort baan te krijgen. Eva is niet alleen net moeder, maar ook net oma, want de eerdere kinderen van haar man zijn al wat ouder. Alle gedoe die je met zorg kunt verzinnen, gaan bij Mandemaker over de keukentafel. Wie is er nu om haar te helpen, vraagt ze zich af. Ze heeft het idee dat het antwoord is: niemand. We spreken haar thuis aan de keukentafel.

‘De generatie boven mij, die is nogal op zijn eigen geluk gefixeerd’

Eva Mandemaker schoolde zich om, maar doordat ze veel moet zorgen, weet ze nog niet of het ergens toe gaat leiden

Dat ik net m'n baan bij het Reumafonds heb opgezegd, dat gaf me nou een goed gevoel. Ik dacht: ik kan m'n tijd beter besteden. Er was onvoldoende perspectief om door te groeien. Er werd wel geschermd met mogelijkheden, maar die werden nooit concreet. In mijn functioneringsgesprek heb ik op de man af aan mijn leidinggevende gevraagd waar hij nu precies op doelde. Het zou gaan om een spilfunctie onder de regiocoördinatoren. Maar het bleek niet meer dan een idee te zijn, een door hem bedachte functie waarin hij het deel van zijn eigen taken kon laten uitvoeren waaraan hij zelf weinig prioriteit hechtte.

Ik ben opgeleid tot docent aardrijkskunde voor het voortgezet onderwijs. Ik heb in Steenbergen gewerkt, op een vmbo-school. De laatste jaren gaf ik les in Roosendaal, aan havo en aan vwo. Daar heb ik wel kansen gehad, en ik heb ook heel sterk meegedacht over de aanpak van vwo-plus. Je hebt natuurlijk leerlingen waar je aandacht aan wil besteden, omdat ze terugvallen. Maar leerlingen die eigenlijk niks te doen hebben in de klas, omdat ze zo snel gaan, die moet je natuurlijk ook iets kunnen bieden. En hoe kun je dat doen op een wijze dat het binnen het lesprogramma past? Dat vond ik heel erg leuk om te bedenken.

Binnen het onderwijs had ik toen ook graag meer met beleid gedaan, maar die mogelijkheden waren er eigenlijk niet. Uiteindelijk ben ik dus gestopt met het onderwijs, maar daar zijn wel heel veel jaren overheen gegaan. Ik ben wat dat betreft niet zo impulsief.

En ondertussen heb ik weleens gesolliciteerd, om te kijken wat mijn kansen waren. Nou, toen zag ik wel dat mijn kansen niet erg groot waren en toen dacht ik: ja, nu krijg je een bepaalde leeftijd. Daarom doe ik nu dus een studie bestuurskunde en wil ik kijken wat ik, desnoods onbetaald, dus als stagiaire, kan doen om meer ervaring te krijgen. Om daar te komen waar ik mijzelf op mijn best kan voelen en kan zijn; ik wil toch wel tot nut zijn voor de maatschappij. En bij voor de klas staan kan dat, dacht ik. Maar dat viel tegen, omdat de leerlingen toch redelijk snel dingen zijn vergeten of sowieso de interesse er nog niet voor hebben, zeker als je kijkt naar aardrijkskundige vakken, of naar de lessen over politieke ontwikkelingen of de Europese Unie. Of over milieuvervuiling en de ecologische voetafdruk, dat vinden ze allemaal nog niet zo interessant. Dus je hebt daar heel veel overredingskracht voor nodig om het over te brengen. Op een bepaald moment denk je dan: yes, ik heb het gedaan. Maar dan vraag je een week later: wat is ook al weer die ecologische voetafdruk? Dan zijn ze het weer vergeten. Dan vroeg ik me weleens af waar ik mee bezig was.

Mijn kinderen zijn alles voor mij, ze zijn bepalend. Daar had ik het vorige week nog met mijn man over. Als ik het gevoel heb: ik ga die en die stap zetten, want ik wil dat graag, dan denk ik toch ook: en hoe gaat het dan met mijn kinderen? Als ik nou zo'n baan heb dat ik elke dag naar Amsterdam moet? Wie gaat er dan voor mijn kinderen zorgen? Daar wil ik wel een punt van maken, de maatschappij is veranderd. De generatie boven mij, die nu richting hun pensioenleeftijd gaat, is op een heel andere manier groot geworden en heeft een heel andere instelling. Ze zijn meer op hun eigen geluk gefixeerd. Het zijn de toekomstige *pensionados* in Spanje, de wereldreizigers. Structureel op kinderen passen past niet meer in de agenda. Ik krijg de indruk dat je niet meer zo'n relatie hebt met je ouders, of dat kleinkinderen niet meer zo'n relatie hebben met hun opa's en oma's, als een decennium geleden. Toen opa's en oma's er gewoon waren. Dat ze de kleinkinderen verwennen met een snoepje of in de buurt wonen, dat is

echt van een oudere generatie, van mensen boven de 65. Ik voel me daarin een beetje verloren. De hulp die ik dacht te krijgen. Dat mijn ouders mij wel zouden helpen met iets wat ik graag wil: een leuke baan. Helaas niet. Ze zijn ook niet erg geïnteresseerd in wat ik doe. En dat juist in mijn situatie – vroeg kinderen krijgen, en niet eerst een carrière veiliggesteld. Ik zou het wel leuk vinden om eens vaker een interessant symposium of een leuk congres te bezoeken. Of dat je de mogelijkheid hebt eens een keer een weekend ergens naartoe te kunnen, voor je werk iets leuks kunt doen. Iets dat je gewoon vrijwillig doet of wat je heel interessant vindt. Waardoor je gemotiveerd raakt. Belangrijk is dan wel dat ik gewoon kan gaan. Dat ik weet dat het geregeld is, thuis. Als ze eens zouden zeggen: je hoeft maar te bellen en ik ben er, of: je kunt ze brengen, of wat dan ook. Dan zou ik enorm doorstappen om te kijken wat mijn mogelijkheden allemaal zijn. Eigenlijk zijn er twee bewegingen in de samenleving die totaal niet bij elkaar passen. Je hebt de vrouwen in Nederland zoals ik, die willen werken, meer doen dan de zorg voor kinderen. En daarnaast ouders van rond de zestig die alleen met zichzelf bezig zijn. Ik heb juist familie nodig die er voor me kan zijn en die ook eventueel voor ad hocsituaties in kan vallen. Waren mijn ouders nu maar rond de zeventig!

Ja, ik maak me dus wel behoorlijk zorgen over mijn gezinssituatie. Dat heeft te maken met dat mijn man een stuk ouder is dan ik. Hij is 58, en hij weet nog steeds niet wanneer hij met pensioen kan. Dat kijkt hij trouwens ook niet na, ik weet niet waarom. Maar waar ik vooral mee zit, is dat hij straks ineens iets krijgt bijvoorbeeld. Dat zijn gezondheid in gevaar komt. Dat vind ik voor hem heel erg. Maar op ons gezin drukt dat natuurlijk ook een stempel, en voor mij persoonlijk ook. Ik wil er echt heel graag voor hem zijn. En dat ga ik dan ook doen. Maar er is meer. Stel eens dat hij niet ziek wordt, dat het gewoon allemaal goed gaat en dat er niks aan de hand is. Daar ga ik ook gewoon van uit. Wanneer hij dan met pensioen gaat, moet een deel van zijn geld naar zijn ex-vrouw. Daar is hij al meer dan twintig jaar van gescheiden, maar toch gaat daar een deel naartoe. Als het mij niet lukt om een goede baan te vinden, gaan we mogelijk opeens in inkomen zo ver achteruit dat we op een heel andere manier moeten leven. Dat ik uiteindelijk, wanneer hij overlijdt, te weinig geld heb om van te leven, omdat mijn pensioenopbouw ook niet je van het is. Dat ik straks op een

houtje moet gaan bijten, als ik ook 65 ben. Hij weet dat dat voor mij een heel grote drijfveer is om vooruit te komen, in ieder geval in salaris. Als het alleen maar ging om mijn idealen, dat ik iets voor de maatschappij wil betekenen, had ik van alles kunnen doen. Maar ik moet geld verdienen.

Mijn man heeft twee dochters uit een vorig huwelijk en zijn oudste dochter heeft in januari een baby gekregen, dus ik ben nu ook oma. En dat is heel leuk, ik vind het echt heel bijzonder. Wat dat betreft hebben we te maken met heel verschillende levensfasen. Ik denk dat ik, doordat ik daar middenin zit, een goed beeld heb van de verschillende opvattingen in de verschillende generaties. Vooral bij de jongste dochter zie ik heel sterk die individualisering. Ik verwacht eigenlijk altijd – en dat is daarom ook teleurstellend – behulpzaamheid van familie. Dat je ouders wel zo veel van je kleinkinderen houden en van jou, dat ze dan ook bereid zullen zijn om iets te betekenen wanneer het nodig is. En in mijn situatie al helemaal. Maar ik voel gewoon zo sterk dat dat niet aan de orde is, dat ik het niet eens hoeft te vragen. Wanneer ik het vraag, is het antwoord vooral heel gereserveerd. Die rol wil ik als oma niet op die manier vervullen.

Dit zijn gewoon de dingen waar ik mee bezig ben. Een thema als veiligheid vind ik dan niet eens zo belangrijk. Maar dus wel de kwestie: hoe gaan we met elkaar om, hoe leven we samen? Daar hoort dus ook bij: wanneer je situatie anders is, anders dan het geijkte patroon, hoe kan je dan toch je weg vinden? Daar zijn niet zozeer instituties voor. Een verandering in normen en waarden, daar gaat het dus om. Meer gemeenschapszin, elkaar meer helpen. Individueel kunnen we het ook wel kapot gaan zitten maken en denken van: ik heb er geen last van, maar ondertussen de rest wel. Dus je moet het toch samen doen. Dan krijg ik de mogelijkheid voor een goede balans tussen werk en de rest van het leven.

In m'n werk bij het Reumafonds kwam ik in heel veel dorpen in Zeeland. Nou, als je daar ergens binnenkomt en met mensen spreekt, dan weten die wat er speelt. Of dan doen ze een boodschap voor de buurvrouw, omdat die toevallig een griepje heeft of wat dan ook. Het heeft natuurlijk ook te maken met kleinschaligheid. Als je naar een grotere stad gaat, of in andere gebieden gaat kijken, gebeuren dat soort dingen nauwelijks. Daar zijn mensen zich niet eens bewust van het feit dat ze een buurvrouw hebben, bij wijze van spreken. Maar iets voor een ander doen of niet, dat heeft ook te maken met individualisme.

Als je kijkt naar de kinderen die er nu zijn, groeien die helemaal niet op met dit idee. Kinderen zijn veel meer met zichzelf bezig. Voor mijn gevoel moet er veel meer gedaan worden aan gemeenschappelijke plekken. Bijvoorbeeld een sporthal in een dorp, of een bibliotheek of een winkel. Dat kost dan wel veel geld, maar het gaat erom dat er op een of andere manier een plek is, een publieke plaats. Wat daar vervolgens nou precies gebeurt, maakt niet uit. Er moeten in ieder geval initiatieven kunnen komen die de mensen aanspreken om er naartoe te gaan. Wat je wel hoort is: het buurthuis, dat is alleen maar aquarelleren, en wie zit er op aquarelleren te wachten? Je moet ook proberen een andere doelgroep aan te spreken, ook de jongere generatie, want niet iedereen vindt aquarelleren leuk. Sowieso moet je het fysiek maken. We kunnen wel via internet allemaal bij elkaar komen, maar er is toch echt een plaats of een park nodig, want anders zien we elkaar nooit meer. Dan zien we ook niet meer wie we zijn. En wat we met elkaar gemeen hebben.

Peter Lage Venterink (1960) is afdelingshoofd bij de gemeente Hengelo. Hij heeft een turbulente scheiding achter de rug. Veel spanning met zijn ex-vrouw, maar ook met zijn eigen broers, die eigenlijk vinden dat zo'n scheiding niet kan. Maar ja, hun eigen ouders gingen ook uit elkaar en die scholden en schreeuwden alleen maar. Peter is tenminste in gesprek gebleven. Hij heeft zijn leven nu net weer op de rails. We spreken hem in zijn ruime bungalow in Nijverdal.

‘Als het woord “samen” valt, dan ben ik er al gauw bij’

Jurist Peter Lage Venterink maakt zich oprecht druk om de maatschappij

Ik werd de afgelopen week heel gelukkig van het feit dat de kinderen kwamen eten met kerst. Ze zijn er ook met Sinterklaas geweest. Maar nu met z'n allen aan tafel, heerlijk. Het was nog de vraag of mijn schoonzusje er ook bij zou zijn. Dat hebben we dit jaar voor het eerst in goed overleg met elkaar kunnen oplossen. Eerst was het voor iedereen nog te ingewikkeld, na de scheiding. Dat is nu allemaal achter de rug. Voor de kinderen is het wel echt lastig geweest, maar op dit moment zitten ze goed in hun vel en genieten ze van de nieuwe omgeving.

Zowel mijn ex als die van mijn nieuwe vriendin Jeannet hebben een nieuwe partner. Daaruit zou je mogen afleiden dat we allemaal ook gelukkig zijn, al kun je dat aan sommige reacties niet afmeten. Niet reageren op sms'jes met praktische vragen, of een vervelend bericht terugsturen. Mijn ex-vrouw gaat met kerst naar mijn broers toe, dus die zie ik op dit moment ook niet meer. Vooral mijn jongste broer vond er van alles van dat we uit elkaar gingen. Principes waar ik ook wel last van heb gehad. Je wordt heen en weer geslingerd door je eigen twijfels en hoort je geweten vaak zeggen: scheiden hoort toch niet, dit doe je niet. Dat komt deels voort uit het geloof. Mijn ouders waren namelijk behoorlijk gelovig, allebei katholiek van huis uit. Mijn oudste broer heeft steeds gezegd dat hij er niks van vond, dat hij het begreep en dat hij graag goed contact wilde. Maar in de praktijk komt daar nu nog niets van, van beide kanten niet.

En een complicerende factor is dat de nieuwe partner van mijn ex-vrouw de buurman van mijn broer is; dat maakt het goede contact ook lastiger. Zeker met mijn jongste broer is het heel moeilijk geworden. Vervelende mails en sms-berichten zijn mijn kant op gestuurd, vol met scheldkanonnades en verwijten. Dat ik haar als een tweedehands auto had gedumpt.

Ik heb twee vrienden aan wie ik veel gehad heb. Ik kon hen altijd bellen, dag en nacht. Geen van beiden heeft ooit gezegd: je moet dit, of je moet dat. Daarnaast heb ik via mijn werk op een gegeven moment de mogelijkheid gekregen om een psychologe te bezoeken. Daar heb ik ook heel veel aan gehad. Dat kon onder werktijd en dat was wat dat betreft allemaal top geregeld. Ik werk soms wel zestig uur per week, maar dat heeft er niet onder geleden. Ik denk nu, achteraf, dat het leven gewoon soms zo gaat. De dingen gebeuren zoals ze gebeuren. Je komt iemand anders tegen en je wordt verliefd, het is ook gewoon toeval. Ik ben alles bij elkaar teleurgesteld geraakt in mijn ex-vrouw. We hebben geprobeerd alles omtrent de scheiding te regelen met behulp van een mediator. Voor haar gevoel ben ik verantwoordelijk voor de scheiding. Simpel: ik ben vreemdgegaan, dus het is mijn verantwoordelijkheid. Dat klopt volgens mij ook. Maar dat we überhaupt ongelukkig waren, daar zijn we volgens mij samen verantwoordelijk voor, en daar wordt nu niet meer over gesproken. Ze verweet me ook iedere keer dat ik financieel mijn verantwoordelijkheid niet heb genomen. Maar als ik ergens van overtuigd ben, is het daarvan wel. Als ik kijk wat ik moet betalen, dan is dat nog niet de helft van wat ik echt betaald heb de afgelopen twee jaar. Maar het leek nooit genoeg.

Ik ben nog steeds een gelovig mens. Ik geloof alleen niet meer in de instituten die er zijn, de kerk en haar priesters. Ik ga nog weleens naar de kerk, maar geloof zit in heel kleine dingen. Wat mensen voor elkaar doen, hoe ze elkaar opvangen en voor elkaar zorgen. Mijn kinderen gaan weinig naar de kerk, maar de afgelopen twintig jaar zijn wij wel in gesprek geweest met hen. Op hun manier vind ik dat zij heel sterk invulling geven aan religie, aan mens-zijn. Dat hebben we natuurlijk samen gedaan; met nog wat mensen in hun omgeving zijn we erin geslaagd zelfstandig denkende mensen van ze te maken. Ik heb mij inmiddels afgemeld als lid van de katholieke kerk. Ik kan en wil geen lid meer zijn van een kerk die homoseksuelen niet wil trouwen, maar die wel priesters

die kinderen hebben misbruikt in een andere parochie herplaatst, omdat dat beter zou zijn voor hun verwerking.

Mijn eigen ouders zijn gescheiden toen ik negentien was, ongeveer net zo oud als mijn zoon nu. Tien jaar vol spanning en ruzie thuis. Er zijn absoluut dingen die je daarvan meeneemt. Mijn jongste broer was achttien, ongeveer anderhalf jonger dan ik, vatbaarder. Nu ben je zelf ook gescheiden, ondanks dat je gezien hebt hoe het niet moet. Ik denk dat ik veel meer dan mijn ouders heb geprobeerd het gesprek over mijn relatie aan te gaan. Want dat is bij hen nooit gebeurd. Ze hebben alleen maar naar elkaar geschreeuwd en gescholden. Mijn vader was alcoholist, driekwart fles jenever op een avond was geen uitzondering. Ik ben zelf tot op de dag van vandaag nog nooit dronken geweest, ik vind een biertje of een glas wijn lekker, maar ik word niet dronken. Nooit.

Tijdens een tweedaagse externe training heb ik mijn nieuwe liefde ontmoet. We hadden een nieuwe directeur, en die zei: ga eens kijken of die training iets is voor onze organisatie. Iedereen kreeg daar aan de hand van een spel wat vragen. Goed, dat je met jezelf in gesprek gaat via zo'n training: wie ben ik nou eigenlijk? Wat is nou mijn inbreng in dit team? Of ben ik eigenlijk mijn eigen ding aan het doen? De vraag die ik kreeg was: wat heeft het leven je gebracht? Als antwoord daarop heb ik verteld over mijn leven, een uitgebreid verhaal. Het leidde tot veel emoties. Toen was er iemand die een warme arm om me heen sloeg, dat was Jeannet. Warm en prettig, maar er was nog geen vonk. Dat kwam later.

Ik vind het een mooi beroep, ambtenaar. Je werkt voor de samenleving en daar geloof ik heel sterk in. Als het woord 'samen' valt, dan ben ik er al gauw bij. Binnen de voetbalvereniging, het onderwijs, ik heb overal vrijwilligerswerk gedaan en ben raadslid geweest. Ik vind het leuk om met mensen dingen te doen en dat is eigenlijk ook het werk dat ik doe. Werken voor de samenleving, het klinkt misschien ambitieuzer dan het is, maar je moet er toch voor zorgen dat het allemaal een beetje loopt met elkaar. Zonder enige vorm van bestuur, van overheid, zou het volgens mij een chaos worden.

Het lijkt wel of de lontjes steeds korter worden. Of er steeds minder verdraagzaamheid is. In Dinkelland, *of all places*, heeft een man met een pistool in een spreekkamer gestaan bij Sociale Zaken, omdat hij vond dat hij te lang moest wachten op z'n uitkering. We zijn allang blij dat we onlangs getraind zijn op

dat soort situaties. Er is nu een soort bijstandsteam. Op het moment dat een ambtenaar in een spreekkamer zit, heeft hij een knop waar hij op kan drukken, als het gevaarlijk wordt. Dan gaat mijn telefoon, hoor ik dat er alarm is, en is het een kwestie van naar beneden rennen en kijken wat er aan de hand is. Bij ons zijn messen, scheldpartijen en bedreigingen ook aan de orde van de dag. Je moet als overheid heel duidelijk gaan worden over dit soort gedrag. Dus dat betekent: schelden, naar wie dan ook, is gewoon naar huis, komt u morgen maar terug. We raken eraan gewend. Want op het voetbalveld mag het, Wilders mag het in de Kamer, dus waarom mag ik het dan niet? Als Wilders zegt dat rechters niet te vertrouwen zijn, waarom zou ik dan nog naar een rechter luisteren?

Elke vorm van *survival of the fittest* moeten we niet willen. Een directeur van een bedrijf in Amerika die honderd miljoen per jaar verdient? Dat gaat nergens meer over. Net als filmsterren of voetballers. Ik ken de essentie er niet van en kijk van een afstand, maar aan dat fenomeen zou ik wel een eind willen maken. Wim Sonneveld zong erover: hoe het bankstel staat bij Mien. Het naar elkaar gaan kijken: wat heb jij, wat heb ik en als jij het hebt, moet ik het ook. Dat zie je nu nog. Ik heb een goed salaris, ondanks dat ik nu afdraag. Ik kan me goed redden. Ik hoef ook geen grote auto. Dit huisje, ja, dat stond er toevallig. En eerder heb ik twee keer een huis verkocht waar ik wel wat aan verdiend heb. Dus in die zin heb ik er wel van geprofiteerd. Maar daar was ik me niet bewust van.

Ik hoop dat de komende vijf jaar het contact met mijn kinderen en de kinderen van Jeannet blijft zoals het is of zelfs nog verbetert. Dan denk ik dat ik met mijn oudste broer weer contact heb, dat ik getrouwd ben. We wonen hier dan nog, al is dit huis met zes slaapkamers wat groot voor ons tweeën. Maar dan is er een thuisbasis voor iedereen. Ik ga er wel van uit dat ik over vijf jaar een andere baan heb, dan ben ik 57. Voor die tijd moet ik voor mijn gevoel geswitcht zijn naar iets anders, met minder inkomen kan ik straks ook toe. Ik wil nog met de fiets door Europa. We gaan in juli vanaf Maastricht Frankrijk in fietsen, naar Neverse en dan langs de Loire tot aan Toulon om vervolgens weer richting Breda te gaan. Vier weken, met zijn tweeën en ons tentje achterop. Ik heb daar veel meer geluk van dan van het verkopen van mijn huis. En ook van de fietstocht in Nederland en van hier gewoon het gebied inlopen, anderhalf uur hardlopen met iemand van wie ik zielsveel hou.

IV

Verheffing

Joris Schuurman Hess (1991) werkt bij de welzijnsorganisatie Gors in Middelburg. Wie iets wil horen over de gevolgen van grootschalig onderwijs moet bij hem zijn. Niemand die hem kon vertellen waar zijn scriptie aan moest voldoen. En ook niemand bij wie hij bezwaar kon aantekenen toen hij zijn diploma misliep. Het idee dat je als een vis in een kom zit, rondjes te zwemmen. We spreken elkaar op het kantoor van de Wiardi Beckman Stichting.

‘En weg was-ie’

ROC-scholier Joris Schuurman Hess over zijn leraar Nederlands nadat deze tien minuten les had gegeven

Het begon al niet goed met die hele scriptie. Een halfjaar geleden kregen we te horen dat we er een moesten schrijven. Maar wat ze erin wilden hebben? We kregen zelfs geen aanknopingspunten mee. Er was echt totaal geen begeleiding, in de vorm van lessen of direct contact met mijn beoordelaar of wat dan ook. Alle communicatie verliep via de mail. Dus toen heb ik maar op eigen houtje een onderwerp gekozen, aan de hand van mijn praktijkervaringen. Bij Gors behandelde ik een Down-patiënt, die daarnaast nog aan dementie leed. Dementie is al ingrijpend, maar voor iemand met het syndroom van Down natuurlijk nog meer. Eigenlijk alles in dat proces heb ik behandeld: mijn ervaringen als begeleider en de dagelijkse gang van zaken met die patiënt. Twee maanden voor de diplomering moesten we de scriptie inleveren.

Toen kreeg ik te horen dat het niet voldoende was. Mijn leraar zei: als ik jouw stuk naast de criteria leg, dan is het hier en hier nog niet goed genoeg. Hij zei dat ik te veel op de stoel van de gedragsdeskundige was gaan zitten. Dat hoorde niet bij mijn studie, vond hij. Goh, zei ik, ik heb die criteria helemaal nooit gehad, had je die niet even kunnen geven? En het stomste van alles was nog wel dat dit pas een week voor de diplomadatum gezegd werd. Een week! Kreeg ik een paar dagen de tijd om alles te verbeteren. Ik deed het maar, want anders zul je zien dat ik die diplomadatum niet haal. Kwam-ie een dag voor de deadline met

nog een aantal puntjes. Ik snel verbeteren, maar het was al te laat helaas. Mijn begeleider kon het niet meer op tijd nakijken. En zijn handtekening was wel nodig voor mijn diploma. Een dag nadat de deadline verstreken was, kreeg ik via de mail te horen dat mijn scriptie goed genoeg was.

Ik heb nog wel gevraagd of ze een uitzondering konden maken. Dat wilden ze niet, want die data stonden nu eenmaal vast. Nu moet ik een verlengtraject in, van september tot oktober. Het kost je een jaar lesgeld, duizend euro dus. Die krijg je als je je diploma haalt terug, maar voor nu is het allemaal wel vervelend. Zeker omdat ik meerdere keren aan de bel heb getrokken. Daar krijg je dan helemaal geen antwoord op. Ja, dat je de zoveelste op een stapel van weet ik hoeveel bent. Kijk, dat papiertje krijg ik toch wel. Maar het levert zo veel hoofdpijn op. En het kan nare consequenties hebben voor mijn werk. In mijn contract staat namelijk een clause dat voor mij het werk in Middelburg ophoudt als ik voor dertig september geen diploma heb.

Mijn scriptiebegeleider deed het ook voor het eerst. Voor hem was het ook een chaos. Ik heb het er nog even met mijn mentor over gehad. Die vond ook dat het allemaal bizar verlopen was, snapte er niets van. Nee, ik heb echt het idee dat het allemaal veel te groot is geworden, dat ROC-gebeuren. Op de administratieve afdeling van mijn school zijn alleen al tweehonderd mensen in dienst. Het is gewoon een enorm log apparaat, dat eigenlijk niet te verslaan is. Ik wilde een klacht indienen over de hele gang van zaken. Toen heb ik eens gekeken langs hoeveel mensen ik moest om de klacht in te dienen. Dat bleken tien verschillende mensen te zijn. Tien mensen, waarbij ik elke keer weer tot vermoeiens toe mijn verhaal zou moeten gaan doen. Dat leek me dan weer een beetje te veel van het goede. Heel veel moeite voor waarschijnlijk helemaal niks, want het is nog maar de vraag of ze iets met die klachten doen.

Ik ben geboren met een afwijking waardoor ik niet zo goed kan rekenen. Dyscalculie heet dat. Het is een soort dyslexie, maar dan met cijfers. Daardoor heb ik dus extra begeleiding nodig. Op het ROC in Goes deed ik eerst een opleiding tot sociaal-cultureel werker. Begeleiding? Daar hadden ze nog nooit van gehoord. Tijdens mijn eindgesprek zeiden ze: je staat niet sterk in je schoenen, je hebt geen grote mond, dus je kan vertrekken. Dat is echt letterlijk

gezegd. Terwijl ik meerdere keren gewaarschuwd had: het gaat mis. Ik had echt iets van: help me nou. Ik ben uiteindelijk geloof ik één, nee twee keer, bij iemand geweest. Zeiden ze: we gaan er wat aan doen. Maar dat gebeurde beide keren dus niet. Ja, ik had een studiebegeleidster. Tenminste, zo noemden ze dat. Maar die heb ik dat hele jaar eigenlijk nauwelijks gezien. Terwijl het met een beetje hulp waarschijnlijk wel was gelukt. Alleen kreeg ik die niet. Ik had echt het gevoel in een soort grote kom te zitten vol met vissen... Kijk, als je geen leerproblemen hebt en het gaat op rolletjes, dan is het een ander verhaal, denk ik. En zelfs zonder die helpende hand zat er in mijn cijfers een stijgende lijn. Ik heb altijd een beetje tijd nodig om me te settelen. Maar die kans werd me niet gegeven. Je wordt gewoon afgekapt, zo voelt dat. Ik was aan het eind van het jaar helemaal klaar met die opleiding. Dus nee, ik heb geen grote mond opgezet toen ze me wegstuurden.

De eerste keer dat ik dacht: wat gebeurt me nou? was tijdens een les Nederlands. Dat weet ik nog goed. We hadden op donderdag een blokuur. Daarin kregen we een schrijfofdracht. Toen zei die leraar tot onze enorme verbazing: dit en dit moet je doen. En weg was-ie, die hebben we de rest van het blokuur niet meer gezien. Moest iets anders gaan doen, had het waarschijnlijk ook heel druk met neventaken en zo. Ik durf er niet over te oordelen of ik het hem persoonlijk kan verwijten, maar gek is het natuurlijk wel. Heel gek eigenlijk. Je moet je voorstellen dat we Nederlands op de computer moesten doen. Je had een site, daar moest je je gegevens invullen en aan het eind van de opdracht mailde je die naar die docent. Op een gegeven moment was er iets helemaal mis met die computer. Die liep vast, of zo. Daardoor waren dus ineens alle gegevens verdwenen. Foetsie. Tja, toen moesten we dus alles weer opnieuw doen. Niet op school, maar thuis, want er was geen ruimte in ons rooster om alles in te halen. Het jaar daarop was het weer raak, bij Engels ditmaal. Hetzelfde programma, hetzelfde probleem. Ach, je kan je er wel tegen verzetten, maar dat heeft ten eerste geen zin en ten tweede heb ik mezelf er alleen maar mee.

Ik vind het niet gek dat iedereen stopt. De demotivatie is zo groot. Vorig jaar werd gezegd dat Engels niet verplicht was op het diploma. Je had alleen inzetplicht, je moest aanwezig zijn, maar je cijfer maakte niet uit. Zeiden ze daarna plotseling: jullie moeten minimaal een 8,5 halen op niveau B1. Een paar

weken later was het weer: o nee, toch niet. Uiteindelijk hebben we zelf maar een beetje uitgevogeld wat er van ons verwacht werd. Wat dat was? Niets, alleen inzetplicht dus. Er zijn echt goede leraren, goede mensen, zeg maar. Maar ik heb een beetje het gevoel alsof iedereen op een eigen eiland zit, waar iedereen zijn eigen ding doet. Mijn ideale school ziet er veel kleiner uit. Het begint al met het persoonlijk contact. Leraren hebben eigenlijk nauwelijks tijd voor je. Om een opdracht uit te leggen krijgt een leraar tien minuten. Dat is dan klassikaal, hè. Eigenlijk moet je het daarmee doen. Dan kun je wel vragen stellen via de e-mail of, maar dan heb je echt héél veel geluk, een op een. Maar dat is echt een uitzondering.

Terwijl het wel kan, die kleinschaligheid. Op de middelbare zat ik in een klas met maar acht leerlingen. Dat was wel een bijzondere school, ja. Daar zat ik vanwege mijn dyscalculie. Op het gewone Goese Lyceum wisten ze zich daar geen raad mee. Dus stuurden ze me naar het Vliedberg. Ik wist niet waar ik terecht kwam. Ik dacht, niet slecht bedoeld hoor: wat een rare mensen allemaal hier. Het zijn toch bijna allemaal moeilijk opvoedbare kinderen. Maar uiteindelijk heb ik daar heel veel vrienden gemaakt. Op zich verschilde de lesstof nog niet eens zo heel erg van die van het Goese Lyceum, maar je krijgt gewoon veel meer hulp en ondersteuning. Heel persoonlijk. Zonder het Vliedberg had ik het niet gered.

Mijn stage was voor mij echt een eyeopener. De persoon die ik in mijn scriptie beschreven heb was op een gegeven moment zover heen dat-ie zijn eigen appartement niet meer kon vinden. Hij was zo aan het dwalen. En toen heb ik gewoon met een paar woorden kunnen zeggen: zou je daar niet eens kijken? Op het moment dat ik zag dat hij helemaal gelukkig was toen-ie weer voor zijn eigen deur stond, nou, toen ging mijn hart ook sneller kloppen, hoor. Dat vind ik gewoon heel mooi. Ik heb wel echt gevonden wat ik leuk vind om te doen. En ik was niet de enige die er zo over dacht. Het overgrote gedeelte had zulke positieve ervaringen. Dat mis ik ook een beetje in het onderwijs. Het is te algemeen. Een beetje van alles wat. Terwijl je het volgens mij juist moet toespitsen op het echte werk: het verzorgen van de mensen. Het vinden van een stage was een makkie. Je moest het wel zelf doen. Van het ROC hoef je weinig te verwachten. Maar dat is eigenlijk ook niet nodig. Stageplekken zijn er genoeg in deze sector.

Ooit hoop ik een eigen organisatie op te zetten. Dat is wel mijn uiteindelijke doel. Het mag voor mij allemaal nog wat kleinschaliger. Maximaal dertig personen op een afdeling, zo iets. Iemand die persoonlijke aandacht krijgt, ik heb het nu over een verstandelijk beperkte, functioneert veel beter dan iemand die alleen een groepsbehandeling ondergaat. Het zal wel moeilijk worden om een instelling van de grond te krijgen. Op organisatorisch vlak, maar ook qua regeltjes. Je zit aan zo veel regeltjes vast. Ach, daar zal ik dan maar doorheen moeten bijten, want anders wordt het nooit wat.

Paul Willms (1986) studeert Public Policy en Human Development aan de Universiteit van Maastricht. Willms is geadopteerd, slechtiend en hardhorend, en de enige kleurling uit het Limburgse dorpje Meerssen. Als puber zette hij de busmaatschappij onder druk, omdat de chauffeurs discrimineerden. Als student sprak hij de Verenigde Naties in Genève toe. Terug naar Meerssen? Nou, eerder New York. We spreken hem op het kantoor van de Wiardi Beckman Stichting.

‘Niemand zit te wachten op mensen die met dingen zitten’

Student Paul Willms ziet en hoort slecht, maar wil wel carrière maken

Wat er de laatste tijd goed ging? Ik was al weken bezig met de voorbereiding van een workshop over studeren met een functiebeperking. Maar ik voelde me ziek de dag van de workshop, ik voelde me echt niet goed. Alleen, degene met wie ik het zou doen had ook al afgezegd. Dus ik ben toch gegaan. En die mensen die komen voor zo'n workshop, die komen om de presentatie, niet om medelijden te geven. En het ging supergoed en dat gaf me een voldaan gevoel, dat ik het werk niet voor niets had gedaan.

Ik ben slechtiend vanaf mijn geboorte, en vroeger deed ik alles op mijn gehoor. Toen ik klein was beschreef mijn moeder alles voor me, alles wat ik tegenkwam. En nu, als ik de trein pak, weet ik op welk perron die gaat en ik zie ook wel ongeveer waar het is. Maar ik kan al die lettertjes niet goed lezen. Pas als ik zie dat er bijvoorbeeld iets roods is, dan ga ik pas echt lezen.

In 2007 viel ook nog eens mijn gehoor weg. Zomaar, op een dag toen ik in de klas zat. Ik realiseerde me eerst niet dat er iets ernstigs aan de hand was. Maar ik hoorde niks meer. In het ziekenhuis zeiden ze: je hebt plotsdoofheid. Ik was toen echt even helemaal doof, dus ik kon geen richting meer horen en ik voelde me heel duizelig. Het was een moment dat de tijd even stilstond. Ik zag niks, hoorde niks. Afschuwelijk, ik was echt in shock. Maar ik wilde toch verder, mijn studie afronden. Ik heb medicijnen gekregen, prednisonkuren en

noem maar op. En toen kwam mijn gehoor weer een stukje terug. Niet helemaal, helaas. Maar ik kan nu weer richting horen. Dus dat is wel heel fijn.

Toen ik één jaar was, werd al duidelijk dat ik staar had, op heel vroege leeftijd dus, dat mijn ogen ongecontroleerde bewegingen maken. Mijn ouders zagen soms wel dat ik de andere kant op keek wanneer ze me riepen. Maar ze dachten eerst dat het wel over zou gaan, kleine kinderen doen wel vaker raar. Alleen, het ging niet over. Dus toch maar naar de dokter, moest ik direct naar het ziekenhuis. Wij woonden in Limburg en daar waren ze op dat moment nog niet zo ver met de techniek en alles; moesten we op en neer naar Amsterdam, mijn moeder en ik. Minstens één keer in de week. En op de basisschool vonden ze dat ik naar het speciaal onderwijs moest. Mijn ouders vonden dat op dat moment ook wel goed. Ik wilde dat niet, dan moet je in de klas vertellen dat je naar het speciaal onderwijs gaat. En uit de toets kwam dat ik ook wel naar de havo had gekund en zeker naar de mavo. Maar die docent zal het ook wel met mijn ouders hebben besproken. Nou ja, en ik had al zo veel concessies moeten doen dat dit er nog wel bij kon. Maar dat ik niet met het normale patroon mee mocht doen, vond ik wel heel erg, ja.

Aan de andere kant, toen ik er eenmaal was, ging het heel goed. Ik haalde de ene negen na de andere en vaak tien. Ja, beter kon eigenlijk niet. Het was wel zwaar, omdat er heel veel kinderen met leerproblemen waren, van dyslexie tot gedragsproblemen. En die school lag in een achterstandswijk in Maastricht. En daar kwam ik dan uit Meerssen, zo'n beschermd dorp, megablank, noem maar op. En die buurt in Maastricht was toch wel vreemd voor me. Ik kwam elke dag langs een raam waar een opgezet beest met een joint in zijn bek stond. Dat zou ik in mijn dorp nooit zijn tegengekomen. Ik was in dat dorp ook een van de weinige kleurlingen op dat moment. Maar ik heb daar nooit problemen mee gehad, hoor. Nou ja, ik ging met de bus naar Maastricht en dan moest je een buskaart laten zien. Ik was een jaar of veertien. En elke keer als ik de bus instapte werd die uit mijn handen getrokken door de buschauffeur en ging hij hem helemaal bestuderen. Dat is heel pijnlijk als je dat bijna elke dag overkomt.

Ik voelde me vroeger net een blank kind, eigenlijk. Ik weet nog dat ik aan tafel zat en naar beneden keek. Dan dacht ik: o ja, ik heb bruine handen. Maar verder kwam het niet in me op. En toen opeens wel. Ik kon niet echt goed zien

of het telkens dezelfde chauffeur was, maar het was echt vervelend. Ik heb erover geklaagd, maar ze verklaarden me natuurlijk voor gek bij de busmaatschappij. Die man van het busbedrijf zei: o, wat spreekt die jongen goed Nederlands! Dat was bizar, eigenlijk wel om te lachen. Ik bedoel, hoe dom kun je zijn? Ik ben in plat Mestreechs verder gegaan. Begreep-ie er ook wat van. Maar ik heb de nummers van de bussen en de tijden bijgehouden, ik ben gaan turven, en bij alle getinte mensen was het raak. Toen ben ik naar de politie gegaan en heb de busmaatschappij bedreigd een artikel in de krant te schrijven. Daarna hield het op.

De eerste keer dat ik in mijn geboorteland was, Sri Lanka, was heel gek, hoor. Die mensen lijken een beetje op je en toch ook weer helemaal niet. En dat hele land, ja, dat is apart. Een heel bijzondere ervaring. Een stukje van je komt in een thuisomgeving en tegelijkertijd ook niet, want je hebt je waarden en normen toch van Nederland. En het onrecht daar: corruptie, armoede en oorlogsleed, je ziet het allemaal langskomen. Toen ik thuiskwam ben ik gaan lezen. Over de geschiedenis, bepaalde dingen. Ik las het en dacht: dat is niet mijn wereld, daar hoor ik niet thuis. De oorlog daar en hoe mensen behandeld worden. Ik heb gezien hoe iemand die een steen tegen een auto gooide, toegetakeld werd met stokken en weet ik veel wat allemaal. En als je er zelf een aanrijding krijgt, moet je niet stoppen, maar direct naar het politiebureau om jezelf veilig te stellen. Anders maken de mensen langs de straat je af. En hoe ze er met slechtzienden of slechthorenden omspringen, die worden volkomen buitengesloten. Maar ik wilde toch iets doen. Mensenrechten, dat leek me wel wat. Via de Derde Kamer, die adviseert over ontwikkelingssamenwerking, ben ik naar de VN-raad in Genève gegaan, om mee te praten over de vredesonderhandelingen op Sri Lanka. Dat was nog wat. Kwam ik net aan, ging in het hotel mijn lens stuk op de wasbak. Dat is funest, want ik zie maar voor een kwart en zonder lens gaat er echt nog eens een heel stuk af. Sta ik daar. Ik had mijn speech wel al heel groot uitgeprint, ik was goed voorbereid. Maar ik ben gewoon naar buiten gegaan en heb een restaurantje gevonden, en ben op mijn gevoel door de stad gewandeld.

Er is altijd de dreiging dat ik er medisch op achteruitga. Die is heel reëel voor mij. Zo'n tegenslag betekent automatisch ook een tegenslag in concrete weken of maanden. Je kunt nog zo veel ambitie hebben, op het moment dat je lichaam niet meer wil, ben je klaar. Of je daar nou voor gekozen hebt of niet. Ik denk dat mensen niet goed snappen wat het betekent als vitale organen wegvallen, dat kun je je haast niet voorstellen. Als je niet zeker bent van je eigen zintuigen. Hoe heftig die schommelingen zijn. Ook als die positief zijn. Vroeger had ik bijvoorbeeld plus twaalf. Op een gegeven moment ging dat naar plus vijf door nieuwe lenzen, en toen kon ik de voegen in de muren en zo zien. Die zag ik vroeger niet. Ik ben echt weken kapot geweest van alle nieuwe indrukken die je dan opdoet. Ik ga wel eens over mijn grenzen, soms, maar dan betaal ik de dagen daarna de prijs: moe, moe, moe. Kijk, wat ik echt niet wil, dat is me laten leiden door mijn beperkingen, ik wil zo veel mogelijk doen wat ik zelf heel graag wil. Iedereen heeft een *busy* agenda en niemand zit te wachten op mensen die met dingen zitten.

Zonder techniek zou ik niet weten hoe ik verder moest. In groep acht kreeg ik mijn eerste laptop, als enige. Vreselijk vond ik dat, want het was omdat ik anders was. Maar ik leerde wel snel typen. We zijn nu aan het kijken of ik een decispeler kan krijgen. Dat is een soort van mp3-speler, je kunt er documenten op afspelen. Hele boeken en dat soort dingen zou ik dan kunnen luisteren. En met al die bezuinigingen weet ik het zo net nog niet. Of mensen toegang houden tot die voorzieningen waar ik zo veel profijt van heb gehad. Er is natuurlijk wel misbruik van gemaakt. Maar ik ben bang dat de goeden gaan lijden onder de slechten. Het afgeven op uitkeringstrekkers, die maar thuis zouden zitten, is nu toch wel de cultuur geworden. Nou, als ik naar mezelf kijk is er één ding dat ik niet wil: thuis zitten. En in mijn omgeving ken ik eigenlijk ook niemand die dat zou willen. Prima dat er controles zijn, maar het moet niet zo zijn dat ze er om de drie maanden mee komen: zullen we nog eens even een keuring gaan doen? Mijn medische beperkingen staan vast, in een dossier, dat moet genoeg zijn. Telkens weer die keuringen, dat is pijnlijk.

Ik ben iemand die heel graag autonoom wil zijn. Ik vind het dus ook vreselijk als ik in het ziekenhuis lig en dan verzorgd moet worden door iemand anders. Dat je zo afhankelijk bent, dat wil ik het liefst helemaal niet. Zo'n

Wajonguitkering geeft mij zelfstandigheid, dat ik niet de hele tijd op mijn familie hoeft te leunen. Ik kan niet ook nog eens werken naast mijn studie. Aan het eind van de dag ben ik moe, echt moe. Kijk, ik heb een hele turbulente tijd achter de rug. Mijn nieuwjaarswens was eigenlijk al een tijdje: geen rampen. Dus waar ik over tien jaar ben, dat weet ik echt niet. Ik heb moeten leren om flexibel te zijn, als ik alles had willen plannen was ik eraan onderdoor gegaan. Over een jaar of tien hoop ik een mooie studie te hebben gedaan. En dan iets in de politiek of de media.

Wat ik wel zeker weet: ik ga in de stad wonen, niet terug naar mijn dorpje. Een Amerikaanse metropool, New York of zo. In mijn mbo-tijd heb ik stage gelopen in de Bijlmer. Ik was zeventien of zoiets, en ik vond het geweldig. Ik wilde de echte problemen van Nederland zien. Die mensen daar spraken amper Nederlands, ook al zoiets. We spraken dus Engels met onze cliënten. Je komt wel echt dingen tegen, financiële problemen. Ik heb dat zelf nog nooit meegemaakt, ik heb geloof ik één dag rood gestaan. Wat voor implicaties dat heeft, om te leven in schuld, om te leven in onzekerheid, om te leven in armoede eigenlijk. Misschien niet de armoede zoals ik die heb gezien in Sri Lanka, maar eigenlijk in je geest, dat je heel armoedig bent. En ja, dat zag je aan de mensen. Die schuld is een belasting. Ik heb straks mijn diploma, zij helemaal niks. Zulke mensen uit hun benarde situatie helpen, ja dat zie ik mezelf later wel doen.

Eduard Vleugel (1978) is grafisch vormgever. Hij houdt kantoor aan de Nieuwe Keizersgracht in Amsterdam. Daar spreken we hem ook. Hij groeide op in Purmerend, als enig kind van een theaterdecorbouwer en een lerares Nederlands. Schrijven en lezen bleek op de lagere school nogal moeizaam te gaan, vanwege dyslexie. Via de LOM-school en de Vrije School kwam hij op de kunstacademie. Je moet natuurlijk wel een beetje gepusht worden.

‘Je krijgt daar zo veel extra, dat is er allemaal niet op gewone scholen’

Vormgever Eduard Vleugel moest vanwege dyslexie eerst naar een LOM-school, maar kwam via de Vrije School toch op de kunstacademie

Ik heb eigenlijk wel een interessante schoolcarrière gehad. Ik had dyslexie, dat je woordjes vergeet of woordjes omdraait. Uiteindelijk viel het wel mee. Maar sommige letters, een dubbele d of een dubbele t, zinsbouw, al dat soort dingetjes liepen niet. Dus mijn spelling was heel erg slecht. Toen ik zeven of acht was hebben ze een uitvoerige test met me gedaan, voor mijn gevoel duurde dat maanden. Allerlei experts werden ingeschakeld om een of andere stimulans te geven. Uiteindelijk zei de school dat het verstandig zou zijn om naar een LOM-school te gaan. Daar werken ze met kleinere klassen, hebben ze meer aandacht. Je krijgt ook meer gestructureerd les; het niveau is aangepast, makkelijker.

Ja, ik vond het wel erg dat ik naar een andere school moest en dat je afscheid neemt van je vriendjes die je in zo'n kleuterperiode hebt opgebouwd. Dat raakte me. Maar ik had niet echt door dat ik minder was of zoiets. En mijn omgeving volgens mij ook niet. Het enige nadeel is natuurlijk dat je een stempel krijgt. Al die moeilijk lerende kinderen bij elkaar, die moeten niet te hoog willen reiken, de leraren hebben daar niet veel verwachtingen van je. Je moet gewoon een lbo-opleiding gaan doen of zo, vinden ze. Maar mijn ouders leek het uiteindelijk beter wanneer ik naar de Vrije School zou gaan. Daar heb ik vier jaar gezeten, de middelbare school afgemaakt. En als je de kwaliteiten

van een kind stimuleert, dan komt het er wel. Ik kan goed tekenen, dat was echt mijn talent. Ik was altijd het jongetje van de klas die dat het beste kon. De Vrije School heeft theaterproducties. We hebben drie stukken gespeeld en daar mocht ik de posters voor maken. Dat vond ik heel leuk om te doen. Zo leerde ik dat er zoiets bestond als een grafisch bewerker. Mijn vader is decorschilder, dus die kende dat wereldje ook wel een beetje. Zo kwam ik erin.

Maar ik heb geluk gehad; ik denk dat ik de Vrije School-bloeiperiode heb meegemaakt. Toen was het nog niet gestructureerd door de overheid. Ik ben het niet per se eens met het gedachtegoed van de school, maar het systeem is wel erg goed. Je krijgt zo veel extra algemene kennis, dat is een beetje weggedrukt bij de standaard middelbare school. Als ik dat programma vergelijk met het onderwijs dat ik heb gekregen, en daarbij ook nog de creatieve vakken, is dat geweldig. Ik heb echt meer meegekregen dan de gemiddelde havo-student. Mijn collega heeft een zoontje op de basisschool. En er wordt daar gewoon heel weinig aan creativiteit gedaan. Het idee van handarbeid is er niet meer, geen houtbewerking, geen tekenen. Dat is wel een gemis. Mijn leraren waren ook heel erg gepassioneerd. Van die mensen heb ik absoluut wel wat meegekregen. Ik had een geschiedenisleraar en die gaf ons echt zelfvertrouwen. Dat zat in kleine dingen, in de manier waarop hij vragen stelde. Heel rustig. Kijk, rekenen of breukjes en taal met -dt en lidwoorden interesseerden me niks. Maar geschiedenis vond ik wel heel erg leuk. Alleen als dat weinig wordt gestimuleerd of aangeboden, verdwaal je maar in de rekensommen en de taal. Dan ontdek je niet wat voor interesses je meer kan ontwikkelen.

Ik denk dat de druk enorm hoog is bij iedereen. Om je goed te positioneren op de arbeidsmarkt en dan nog al die technologische ontwikkelingen. Kinderen moeten daar op school de basis van meekrijgen en dat moet natuurlijk zo snel mogelijk. Het zoontje van m'n collega wordt ongelooflijk snel geïndoctrineerd met huiswerk, hij moet plannen wat voor lessen hij doet en dat soort dingen. Maar die jongen is een kleuter. Dat plannen en zo, dat komt later wel. Kijk, ik ben een laatbloeiër, je geeft kinderen geen eerlijke kans wanneer je meteen zo veel vraagt, wanneer je de lat zo hoog legt. Ik weet niet hoe je zoiets zou moeten veranderen. Maar ik zou het mooi vinden als er iets meer naar het individu wordt gekeken in plaats van de Cito-toets en dat soort dingen. De discussie is

nu dat iedereen op tijd zijn studie af moet maken. Maar de overheid mag wat mij betreft wel zorgen dat als je hebt misgegrepen de eerste keer, je ook nog iets anders kunt doen. Ik ken iemand die nog steeds aan het studeren is. Die heeft een schuld van veertigduizend euro, jesus, dat is veel! Dus dat als je na twee jaar zegt: de journalistiek dat is niks voor mij, dat er vervolgens niet meteen financiële consequenties aan vastzitten. Ik snap ook wel dat je moet bezuinigen, dat het al mooi is dat er de mogelijkheid is om vier jaar te studeren, en dan klaar. Maar als je op de langere termijn denkt, kan je veel meer uit mensen halen.

Ik heb eerst zes jaar gewerkt bij een bureau dat al veertig jaar bestaat. Daar heb ik de luxe gehad dat ik voor veel grote opdrachtgevers, ministeries, bouwbedrijven, kon werken. Zo'n twee jaar voor de crisis ben ik naar een kleiner bureau gegaan. We deden daar heel veel voor de museale sector, Scheringa Museum, Van Gogh Museum, tentoonstellingen in de Nieuwe Kerk. Ik moest daar voor m'n positie vechten. Ik kreeg eerst een halfjaarcontract, toen een jaarcontract en uiteindelijk een vast contract. Toen kwam de crisis. Mijn baas zei dat het last in first out was. Nou ja, ik had al heel snel een andere baan, dus voor mij was het niet zo'n probleem. Ik ben in Utrecht artdirector geworden, zoals dat dan heet. Van een team mensen, dat heb ik driekwart jaar gedaan. Ik vond het niet zo leuk. De gevleugelde woorden zijn, geloof ik: middenmanagement sucks. En het was niet eens management wat ik deed. Ik haalde de opdracht binnen, moest verzinnen wat het zou worden en andere mensen moesten het uitwerken. De druk wordt heel erg op jou gelegd, je moet presteren en je moet iets voor elkaar krijgen. Het idee was dat de andere leidinggevende door mijn komst meer acquisitie kon doen, maar die wilde zijn positie niet echt opgeven. En ja, dan kom je tussen twee vuurtjes in. Er waren collega's die niet echt het talent hadden om het allemaal voor elkaar te krijgen. Ik merkte dat ik veel voor hen opkwam, meer dan dat ik daar met het leerstokje stond te zwaaien. Ik ben maar snel op zoek gegaan naar een andere job. Mijn collega uit het oude bedrijf was op dat moment al zelfstandig gegaan en had wat oude klanten meegekregen. Toen heb ik met haar een deal gemaakt, me ingekocht.

Veel van mijn vrienden zijn op de een of andere manier door de crisis zelfstandig gegaan. En wat natuurlijk wel een issue is in Nederland, is dat er ontegenlijk

veel creatievelingen van zo'n academie komen. Maar dat was eigenlijk altijd al zo: mode, architectuur, illustratie en natuurlijk ook gewoon beeldende kunstenaars. En ja, niet iedereen zal een baan vinden in die sector. Maar ik denk ook dat het mensen zijn die gewoon hun passie volgen. Ik vind dat je eigenlijk altijd de sprong moet wagen om dat te doen. Het is natuurlijk niet iedereen gegeven om grafisch ontwerp te gaan doen. Ik denk dat ik iets beter ben. En ik heb geluk gehad met mijn collega en onze bestaande klantencontacten. Als je het van scratch af aan moet gaan opbouwen is het natuurlijk een stuk moeilijker. Ik kan – wel even afkloppen – zeggen dat het inderdaad goed gaat. Veel van ons werk bestaat uit jaarverslagen van grote bedrijven, en meestal zijn dat ook mensen die heel erg onder druk staan om te presteren. Zij kunnen de lasten die zij hebben bij ons droppen en dan zorgen wij wel dat het voor elkaar komt. Ja, als het moet zitten wij hier inderdaad nog nachten door te buffelen. We hebben de afgelopen periode een pitch voor een nieuwe klus gedaan. Dat kostte een paar weekenden.

Het werk dat ik doe is leuk, maar wel vermoeiend. Dus ik zou af en toe wat meer vrijheid willen. Je merkt toch ook wel dat je in het weekend of zo, dat je dan toch net die afspraak afzegt om je werk af te krijgen. Leraar geschiedenis worden lijkt me ook leuk. Het is niet echt een droom, maar ik denk er soms wel aan. Het is mogelijk, maar het vergt een enorme energieslag. Ik vind dit wat ik nu doe ook gewoon onwijs leuk. Het zijn twee dingen die ik leuk zou vinden. En ik heb hiervoor gekozen.

Wat me echt gelukkig maakt, dat is toch wel moeilijk te zeggen. Je maakt zoveel mee. Lastig om te zeggen: dit is de piek. Als ik een goed ontwerp maak en de klant dan ook nog zegt: goed gedaan, dan ben ik helemaal in de wolken. Die mensen moeten dat ook weer doorverkopen in hun organisatie. Dus wat jij bedenkt is niet absoluut wat het eindresultaat moet of zal zijn. Een hoogtepunt was dat we een telefoontje kregen en gevraagd werden voor het jaarverslag van een multinational. Dat was echt iets unieks. Toen hebben we wel een flesje champagne opengetrokken. En het is niet zo dat je er veel aan verdient, maar het is wel erg leuk. En het heeft ook zoiets van ja, we zijn toch een beetje geland als bureau.

Ik vind het leuk om met een vriendin naar Artis te gaan en daar dan de dieren te tekenen. Het verzet de gedachten in je hoofd. Het liefst wil je dat doen wanneer het mooi weer is en op een doordeweekse dag, want dan is het niet zo druk met allemaal ouders en kinderen. We zijn allebei zelfstandig, dus in principe zou dat toch mogelijk moeten zijn. Maar ik heb het dit jaar nog niet voor elkaar gekregen om te gaan. En hetzelfde geldt ook voor schermen. Dat je niet altijd in staat bent om te zeggen: en nu ga ik schermen. We hebben het er weleens over dat we bijna iemand kunnen aannemen, zo druk is het. Maar dat houdt in dat je dan voor mensen werk moet gaan zoeken. Als het nu wat slechter gaat, dan neem ik zelf wat minder geld uit de zaak. En als het wat slechter gaat en je hebt iemand in dienst, dan wordt het vervelend als je iemand moet laten afvloeien. Ja, ik volg de economie dus wel op de voet. Dat is een tic, omdat je zelf door zo'n crisis je baan bent kwijtgeraakt. Ook omdat we met beursgenoteerde bedrijven werken. Dus dan weet ik ook wat er gaande is in zo'n economie, wat de knelpunten zijn, hoe de beurs daarop reageert. Maar zelf zet ik mijn geld op de bank. Ik ben een ondernemer omdat ik het leuk vind grafisch ontwerp te doen, ik ben geen ondernemer omdat ik ondernemen leuk vind.

Laila Oulad Saddik (1985) deed aan de Hogeschool Utrecht de hbo-opleiding Sociaal Juridische Dienstverlening. Ze wilde ooit dokter worden, maar de docenten werkten niet mee. Het werd mavo, mbo, hbo, de lange weg door het onderwijs. Ze is ten tijde van het interview op zoek naar werk. We spreken haar thuis, in de woonkamer van een rijtjeshuis in Gorinchem, waar ze bij haar moeder woont.

‘Wat dachten ze dan over mij?’

Laila Saddik over de verbaasde reacties van haar oude leraren wanneer die horen dat ze is afgestudeerd

Waar ik blij mee was? Nou, dat ik mijn rijbewijs haalde, maar dat was toen ik negentien was, hoor. Nog niet zo lang geleden ben ik naar Palestina geweest, daar was ik ook heel blij mee. Er was iemand van school, die organiseerde reizen, maar altijd wanneer ik gewoon school had, dus ik kon nooit mee. Toen ik mijn diploma had, ben ik wel gegaan. We hebben olijven geplukt, bij Bethlehem. En elke dag had je een bepaald programma. Lezingen, bijeenkomsten, filmavonden. Allemaal in het teken van de omgeving, van het conflict dat daar gaande is. Ik heb daar heel veel dingen geleerd. Allerlei mensen van heel de wereld komen daarheen, Amerikanen, Spanjaarden, Fransen, Duitsers. Dan leer je om niet gelijk te oordelen. Kijk, Amerika heeft veel invloed op de wereldpolitiek, maar als je daar met Amerikanen over praat, dan zeggen ze: ik ben toch hier? Ze laten dan zien dat ze niet achter het beleid staan. Ik ging daar een beetje blanco heen. Nu zou ik meer genieten en minder van die indrukken hebben, want de eerste keer heb je zo veel indrukken.

Ik wist vroeger nog niet zo goed wat ik wilde, dus ik dacht: met sociaal juridische dienstverlening kun je veel kanten uit. Zoals de gemeente, maar ook de rechtbank, of bij een vakbond, of bij de woningbouwvereniging. Daarvoor heb ik de mavo gedaan, en daarvoor de basisschool, hier, in Gorinchem. Of het een leuke basisschool was? Nou nee, want ik was dus een van de buitenlanders.

Als ik henna op had als klein meisje, dan zeiden ze: wat heb je voor iets vies in je haar? Van die dingen die Nederlandse autochtone kindjes niet gewend waren, en ja, dat leidde tot pesterijen. Ze deden echt onaardig. Natuurlijk grepen leerkrachten op een gegeven moment wel in, maar het was gewoon geen leuke tijd. Vriendinnen van mij gingen naar school met veel meer allochtonen. Die hadden dat niet. Maar wij woonden in een best wel nieuwe woonwijk, en daar heb je niet zo veel Marokkaanse of Turkse mensen. Dan ben je gewoon de pineut. Als ik in een achterstandswijk had gewoond, dan had ik daar misschien minder last van gehad. Ik zei er eigenlijk weinig van thuis. Ik ben de oudste, ik moest het ijs breken. Bij mijn zusje en broertje ging het beter. Er waren docenten bij mij op school, die hier ook in de buurt wonen, en als ik nu een praatje met ze maak, dan zeggen ze: o, je bent best wel goed terechtgekomen. Wat dachten ze dan eigenlijk over mij? Ik weet het niet. Maar ik voel me dan wel trots. Je was toch een buitenlander, donker haar, donkere ogen, altijd gepest. Als ik klasgenootjes tegenkom, dan zijn sommigen gewoon slechter af dan ik. En dan denk ik: wie het laatst lacht, lacht het best.

Toen ik klein was wilde ik dokter worden. Maar toen ik jong was, hadden mijn ouders vaak ruzie. Ik was acht toen m'n ouders gingen scheiden. Toen ik mavo-advies kreeg, had ik achteraf wel liever iets anders gewild, naar de havo. Maar de thuissituatie en ook de cultuur, tja... dat ging niet. Op die mavo had je wel meer Marokkaanse meisjes, en ook Turkse en Afghaanse meisjes. Verschillende mensen eigenlijk, ook uit Bosnië en Servië. Ik voelde me niet echt opgelucht, maar nu, als ik er zo op terugkijk, is er wel een groot verschil. Hier zat ik echt in een witte wijk, en daar ga je gewoon naar een school waar verschillende mensen komen, met diverse afkomsten.

Na het mbo had ik geen zin om al te gaan werken, op m'n twintigste. Dat kan altijd nog, dacht ik. Ik wilde dus verder met hbo. Ik heb in Rotterdam gekeken, bij Inholland, een school waar heel veel allochtone jongeren op zitten. Maar het was daar gewoon één en al modeshow, ik kan niet echt zeggen dat er sprake was van studeren daar. Alleen maar bezig met uiterlijk, en paraderen, en zich een beetje laten zien als machoman of als meisje. Dat trekt mij niet. Als ik naar school ga, dan om te studeren. Het interesseert mij niet hoe iemand eruitziet. In Utrecht, waar ik uiteindelijk heen ging, was iedereen gewoner, en ook een

beetje meer gemotiveerd, minder zo met hun uiterlijk bezig. Ik heb daarna wat via detacheringsbureaus gewerkt, in Den Haag, in Amsterdam, voor zes weken of zo. Het was niet echt een vast dienstverband. Ik dacht: als ze zien wat voor dingen ik doe, zal daar wel een vast contract uit komen. Maar dat is niet gelukt. Nee, ze zijn niet eerlijk geweest. Als je weet dat er niet meer in zit, zeg dat dan gewoon tegen mij. Maar ik weet nu ook hoe dat bedrijf werkt, dus daar leer je alleen maar van. En als ze nu weer zouden bellen, nee, dan ga ik niet. Later hebben ze me nog wel een keer gemaïld met het bericht: misschien hebben we nog iets voor je. Ik dacht: nah, reageer ik gewoon niet meer op.

Omdat ik nu dus werkloos thuis zit, ben ik begonnen met vrijwilligerswerk, via een stichting voor vrijwilligers. Ik ga drie dagen in de week bij een vrouw oppassen. Ze heeft twee kinderen, en een ervan, haar dochtertje, heeft autisme. Zelf heeft ze ook pas geleden een operatie gehad. Ik kom vanaf acht of negen uur daar, tot een uur of twee, drie in de middag, en dan zit ik daar met dat meisje. Eerst wist ik niet goed wat autisme was. Ik dacht aan een stoornis, het was nieuw voor mij. Ik heb wat informatie erover opgezocht en me afgevraagd hoe ik ermee om moest gaan. Nou, dat meisje is zo lief en leuk! We doen spelletjes, ze praat heel goed, en ze luistert. Het is echt heel bijzonder. Ze vraagt ook: wanneer kom je weer? Dan zeg ik: maandag, dinsdag, donderdag. En dan is ze eigenlijk wat beteuterd. Daar ben ik dus eigenlijk wel trots op, dat ik dat in m'n vrije tijd doe. En sinds kort ben ik begonnen met paardrijden. Ik houd niet van de sportschool, ik houd niet van die apparaten. Vind het allemaal zo machine-achtig, al die mensen. Nee, daar zie ik mezelf niet tussen. Ik ben meer iemand die lekker gaat lopen in het bos of aan het strand, maar niet aan de apparaten. Ja en paardrijden, dat heeft wel iets, met een levend wezen. Ik denk dat als je het echt goed kan, je er heel veel plezier aan kunt beleven.

En ik moet solliciteren, hè, brieven schrijven, afspraken met je werkcoach. Veel heb je niet aan zo iemand, je moet het toch zelf doen. Als alles goed gaat, over vijf jaar, dan hoop ik dat ik echt een leuke baan heb, waar ik echt plezier in heb. Ik wil zeker met mensen blijven werken, omdat ik dan echt het gevoel heb dat ik leef. Ik merk dat ik kantoorwerk ook niet zo boeiend vind. Het hoort er wel bij, maar het is de hele dag achter de telefoon zitten, vragen beantwoorden,

rapporten maken, beschikkingen. Verder wil ik ook huisje-boompje-beestje. Leuke partner. Gewoon een lieve, eerlijke, betrouwbare man, zorgzaam ook. En ik wil blijven werken. Natuurlijk, mocht het zo zijn dat je kinderen hebt, dan zou ik best een paar jaar thuis kunnen zitten. Maar dan is het daarna wel de bedoeling om weer te werken. Je moet dus wel wat te vertellen hebben, zeg maar, en niet alleen maar de hele dag thuis zitten. Het liefst is mijn man wel een Berber. Ik heb het liefst een Marokkaan, net zoals ik. Dan heb je toch dezelfde cultuur, en ook dezelfde taal. Dat is wel fijn, als je bij elkaar komt met familie. Maar daar maak ik me geen zorgen over.

Waar ik me wel zorgen over maak, is dat mijn kinderen niet met andere Nederlandse, autochtone kinderen kunnen spelen. Ik wil gewoon dat ieder kind zich veilig voelt, en als ik me al niet heel erg fijn voel, en me continu moet bewijzen, dan denk ik: hoe zal een kind zich dan voelen?

Als ik nu een miljoen zou hebben, en nu echt even eerlijk, dan zou ik niet in Nederland willen blijven wonen, maar ergens anders naartoe verhuizen. Naar een supermooi land, met mooi weer, en we zouden daar iets kunnen beginnen. Een leuk eigen hotelletje, of een leuk cafeetje waar we van kunnen leven. Het zou Marokko kunnen zijn. Maar niet Nederland. Ik vind Nederland een te gehaast land, alles draait alleen maar om werken, mensen hebben slaaptkort. Ja, het is een stressland. Als je zuidelijker bent, dan is het leven anders, veel gemoedelijker, veel rustiger, minder afspraken. Beter, naar mijn idee. Het is hier alleen maar werken, werken en nog eens werken. En mensen zijn ongeduldig, haastig, kijk maar rond zes uur in een winkel. Mensen hebben gewerkt, komen gelijk boodschappen doen om eten te koken, en als ze een gezin hebben, moeten ze hun partner bellen: ga jij de kinderen halen, ga ik de kinderen halen? Ik denk dan: mensen, doe rustig aan. M'n moeder vertelde dat toen zij pas in Nederland was, ze was een jaar of zeventien, de melkboer kwam en gewoon twee flesjes melk voor jouw deur zette. Je kon je sleutel zo onder een bloempot leggen, en kranten lagen bij de deur. Dat was een hele andere tijd, nu kun je dat allemaal niet meer doen. Je kan geen deuren open laten. Vroeger kende iedereen elkaar ook, alle burens, en nu is dat niet meer zo. Niemand die elkaar kent, joh, alles moet snel, snel,

snel. En alles draait om geld, want mensen gaan werken, beide partners, om beiden geld te verdienen. Met meer geld kun je je ook veel meer permitteren, een huis, extra vakanties. We willen te veel, en dat gaat ten koste van jezelf, als persoon, en ook van je gezin.

Volkert van der Wijk (1981) is werktuigbouwkundige aan de Universiteit Twente. Hij wilde naar de kunstacademie, het conservatorium en de universiteit. Het werd luchtvaarttechniek in Delft. Zorgen over de toekomst heeft hij niet, want hij excelleert in een veelgevraagd vak. Van der Wijk maakt ook al jaren mechanische installaties, bizarre constructies, om de mensen te verbazen. Hij moet alleen nog even dat proefschrift afronden. En dan weer doorknutselen. En hoe minder mensen daarbij in de weg staan, hoe beter. Carrière, dat doet er niet toe. Wel of je ideeën blijvend zijn. We spreken hem in zijn appartement in Enschede.

‘Bij onderzoek gaat het om de waarheid, niet om doctor puntje puntje’

Volkert van der Wijk wil zich in zijn vak verliezen, niet in status

Vorig weekend heb ik een mooi technisch probleem opgelost. Nu wist ik wel dat er een antwoord was. Ik moest het alleen nog even vinden. Voor je het weet ben je een paar dagen verder. Eerst schiet het allemaal niet op. En ineens heb je de mechaniekjes in elkaar gepuzzeld. Ja, daar kan ik heel blij van worden. Hetzelfde heb ik als het publiek mijn kunstwerk snapt. Ongelooflijk mooi. Als je ziet dat mensen gewoon staan te popelen om met je installatie aan de slag te gaan. Wat voor een kick ik kreeg toen ik zag hoe De Mazzelaar werd ontvangen; Wim Duisenberg en Hans van Mierlo in de rij om op een knopje te mogen drukken. Prachtig!

Toen ik van het atheneum kwam wilde ik naar het conservatorium, de kunstacademie en de technische universiteit. Dat was natuurlijk een beetje veel van het goede. Dus ik dacht, muziek, dat kan ook wel in de avonduren. En de kunstacademie, tja, hoeveel echt goede kunstenaars komen daar nou helemaal vandaan? Echte inspiratie komt toch uit jezelf. Maar dan de techniek, ja, dat doe je niet even in je avonduren. De studie luchtvaarttechniek vond ik wel wat

hebben. Die had namelijk een enorm flitsend verhaal. Een heel goede pr! Het walhalla voor bèta's leek het wel. Helaas bleef daar weinig van over toen ik het daadwerkelijk studeerde. Wel heb ik in die tijd, in Delft dus, mijn publiek leren kennen. Dat kende ik dus helemaal niet van vroeger, want ik ben opgegroeid op een boerderij. Letterlijk tussen de koeien, eigenlijk. Ik bedoel, ik kom uit een wereld waar alles heel praktisch wordt bekeken, ik werkte ook op een werkplaats. Kwamen de boeren met hun kapotte machines naar mij toe. Dan wilde ik alles maken, repareren. Weinig kunstzinnig, maar wel heel leuk. De universiteit, dat was wel een behoorlijk andere wereld.

Op een gegeven moment ging Henk Hofland gastcolleges geven op de campus. Het grappige is dat ik nog nooit van die hele Hofland gehoord had, maar hij zou vertellen over één van mijn grote helden: Jean Tinguely. Dat is die kunstenaar van het plein bij het Centre Pompidou in Parijs, weet je wel? En die Tinguely kende ik dan weer van handvaardigheid op de middelbare school. Iedereen zat daar met hout te zagen, behalve ik. Kwam ik daar op school met beeldschermen binnen. Gevonden voorwerpen, troep eigenlijk. Mijn leraar dacht toen: misschien vindt die jongen Tinguely wel wat. Nou, hij liet me zijn installaties zien en ik was om. Machtig mooi, want die kunstenaar deed precies wat ik in mijn hoofd had. Beweging, mechaniekjes, bizarre constructies, heel inspirerend allemaal. Ik weet niet of ik zonder die handvaardigheidleraar Tinguely überhaupt had leren kennen. Dat valt natuurlijk onmogelijk te zeggen, maar je hebt altijd mensen die als voorbeeld dienen, mensen waar je je aan optrekt. Of dat een leraar of een journalist is, maakt niet zo veel uit.

Hofland zei tijdens dat college dat hij al heel lang rondliep met een idee: het Sysiphusproject. Hij wist alleen niet hoe hij het voor elkaar moest krijgen. Hoe laat je een steen zonder tussenkomst van ingewikkelde constructies constant naar beneden vallen. En, belangrijker nog, hoe krijg je het gevaarte weer omhoog? Hoe doe je dat zonder dat de machine het wint van de natuur? Het moet natuurlijk wel een eerlijk gevecht zijn. En daar wrong de schoen, hij had geen idee. Hofland is maar een heel klein beetje technisch. Hij had wat knutselboekjes geschreven en zo, maar meer ook niet eigenlijk. Zijn eerste idee vond ik nogal suf, een spiraal met een stenenhaak eraan. Ik bedacht wat concepten en legde die aan Hofland voor. Hij had geen flauw benul hoe hij die

steen telkens weer moest oprapen. Daar kwam ik dus mee. Van alle studenten had ik uiteindelijk de beste oplossingen. Daarna heeft dat project me eigenlijk niet meer losgelaten.

Wij brengen dit verhaal nu in een breder perspectief. De naam moet het uitdragen: de Taaie Tiller. Je draait het verhaal dus als het ware om. Niet Sisyphus de schlemiel, maar Sisyphus de onverbeterlijke held. Want opgeven, dat staat niet in zijn woordenboek. Hij flikt het kunstje elke keer weer opnieuw. Die steen is loodzwaar, maar Sisyphus zegt nooit van: jongens, bekijk het maar. Een onvermoeibare doorzetter, dat is een boodschap waar je volgens mij wel iets mee kan. Daarvoor hebben we een enorm indrukwekkende stelling in gedachten. Stel, je hebt een steen met een gewicht van twintig ton op achttien meter hoogte. En even daarvoor heb je dat massieve, loodzware geheel op een bijna onwerkelijke, haast bovennatuurlijke manier omhoog zien gaan. Alleen de wind, hè. Geen straalmotor of zo, nee, de wind. Vervolgens hangt dat enorme geval in de lucht en volgt na een aantal zenuwslopende minuten, waarin de vraag niet 'of' maar 'wanneer' is, de ultieme climax: de bevrijdende, metershoge plons, een bommetje in het kwadraat. En dat dan elke dag weer. Als je daar niet optimistisch van wordt, dan weet ik het ook niet meer.

Midden op de Maas voor Hotel New York, dat is onze droomplek. Maar voor het zover is, ben je wel even verder. Allereerst heb je de gemeente. En die willen helaas ook een vinger in de pap. Bepalen hoe het eruit komt te zien. Echt afschuwelijk. Bedrijven, daar kun je wel zaken mee doen. Het havenbedrijf is bijvoorbeeld helemaal lyrisch. Die zeggen, dat gaan we gewoon doen. Gelukkig hebben ze ook wel wat te zeggen, want die haven is natuurlijk ook van hen. Alleen moet de gemeente wel toestemming geven. Dus hoe pak je dat het beste aan? Gewoon cadeau doen. Dan moeten ze hem wel ergens plaatsen. En het bedrijf betaalt, dus daar is ook geen gezeur over. Bij de gemeente aankloppen en smeken om een vergunning werkt niet, voordat je door die ambtelijke brij heen bent, ben je jaren verder.

Hinderaars herken ik meestal van ver. Het kost eigenlijk weinig moeite om ze uit de weg te gaan. Wat ik al zei, gemeenten daar doe ik niet aan. Nou verkeer ik wel in luxe positie. Ik hoef mijn geld niet te verdienen met de kunst. Dus ik kan makkelijk zeggen: als het zo moet, dan doen we het toch niet... Maar

dat vrije is ook wel iets wat ik van de universiteit waardeer, hoor. Die laten me lekker met mijn mechaniekjes in de weer. Zolang ik mijn werk goed doe, heb ik alle vrijheid. Zo hoort het ook te zijn, vind ik. In de maatschappij, bedoel ik dan. Iedereen kan volgens mij ergens goed in zijn. Kijk, een timmerman is misschien nog wel belangrijker dan een hoger opgeleide. Zonder timmermannen ben je als samenleving nergens. Het is alleen de truc om iedereen op de juiste plek terecht te laten komen.

Soms zie je promovendi die hun onderzoek eigenlijk maar niks vinden. Ik zal het maar even heel cru zeggen: ze komen alleen voor het papiertje. Zien zo'n onderzoek echt als een vervelende hindernis. Je ziet ze om negen uur binnenkomen en stipt om vijf uur weer vertrekken. Vind je het gek dat je dan niks voor elkaar krijgt? Onderzoeken is niet iets wat je alleen maar op je werk doet. Nee, daar moet je vrij voor zijn in je hoofd. Je gedachten zeggen niet klokslag vijf: aha, tijd om naar huis te gaan. Daar lig je bij wijze van spreken nachten wakker van. Behalve natuurlijk als je geen bal aan je onderzoek vindt. Dan moet je volgens mij zo snel mogelijk wegwezen. Maar zonder die titel wordt het niks met je verdere carrière, wordt er dan gezegd. Ook zo'n lelijk woord, carrière. Krijg ik later waardierend te horen van: hé Volkert, wat heb jij toch een mooie carrière gehad. Terwijl ze geen idee hebben wat ik dan in elkaar heb gepuzzeld, hè. Zoiets zegt me dus vrij weinig. Juist wat je hebt gecreëerd, of je ideeën blijvend zijn, dat soort zaken doen ertoe. Ik bedoel, als ze over honderd jaar nog steeds de essentie van de Taaie Tiller begrijpen, dan heb ik mijn werk goed gedaan. Daar is de samenleving uiteindelijk ook meer bij gebaat, denk ik. Bij een onderzoek bijvoorbeeld gaat het om de waarheid en is het totaal onbelangrijk dat doctor puntje puntje het uitgevoerd heeft.

Wat jammer is, je ziet dat het allemaal steeds individualistischer wordt. Terwijl bij mijn weten nog nooit iemand gelukkig is geworden van alleen-zijn. Maar het gebeurt dus wel. Het is toch dramatisch als iemand alleen al blij wordt als je hoi tegen hem zegt. Steun geven aan familie, dat moet je dus ook gewoon doen. In mijn familie zit bijvoorbeeld depressiviteit. Mijn oom en mijn moeder hebben daar last van. Je begint daar dan wel oplossingen voor te verzinnen. Soms werkt dat, soms niet. Met mijn moeder gaat het gelukkig goed. Maar of mijn oom eruit komt, ja, dat is de vraag. Echt veel kan je niet

doen. Kijk, als een jongen niet kan lopen, dan kun je heel makkelijk helpen door wat boodschappen voor hem te halen. Als iemand depressief is, begin je er niets mee. Het is toch een van de ergste ziekten. Je bent jezelf niet meer. En je omgeving kan dus maar weinig doen. Ik ben altijd heel positief, omzeil problemen, dus ik kan me er heel moeilijk in verplaatsen. Zelf probeer ik bezig te blijven, want het leven gaat toch door.

Twee weken geleden was ik in Amsterdam. Iedereen loopt daar maar met een koptelefoon voor zich uit. De blik op oneindig en maar gaan. Dat gejaagde van: ik moet dit, want anders... Ja, zelfs met ontspannen is het: ik moet nu ontspannen, want anders... Hier is het allemaal wat gemoedelijker. De stoplichten zijn hier tergend langzaam. In het begin duurde het voor mijn gevoel echt minutenlang voordat ze op groen sprongen. In de Randstad loopt iedereen op zo'n moment door rood. Want ja, er komt toch niks aan. Hier wachten ze. Ik vond dat eerst best verwarrend, maar uiteindelijk merk je: hé, dit is eigenlijk best rustgevend.

Over vijf jaar Twente, waarom niet? Nederland is voor promovendi een goede plek om te werken. Kijk, mijn vriendin komt uit Italië. Daar zijn ze niet zo fan van die eigenwijze types. Dat doet ze helemaal niks. Nee, daar willen ze gewoon mensen die ja en amen tegen de leidinggevende zeggen. Want de baas, die weet wel wat goed is. Dat is Italië. Het bedrijfsleven in Nederland is juist heel erg geïnteresseerd in de techniek, bedrijven staan in de rij om met universiteiten samen te werken. Zelfs de kleine, die het eigenlijk niet kunnen betalen. Is maar goed ook, hoor. Alleen zo kun je vooruit blijven lopen op de ontwikkelingen.

Nederland doet het wat dat betreft helemaal niet slecht. Ik geloof dat we van alle Europese landen nog het minste bezuinigen op onderwijs. En zorgen over mijn baan hoef ik me eigenlijk niet te maken. De decaan heeft vanochtend zelfs aangeboden mijn contract te verlengen. Had ik niet eens om gevraagd. Maar ook al was dat niet gebeurd: er is meer dan genoeg vraag in de techniek. Dus ja, ik denk wel dat ik over vijf jaar nog in Nederland woon. Met kinderen, dat wel. Want als je gaat rekenen, over vijf jaar, dan ben ik 35... Dan wordt het wel tijd, vind je niet? Ik bedoel, mijn vader was twintig toen-ie mij kreeg. Dat red ik alvast niet meer. Het leven krijgt hoe dan ook een andere wending. Maar over een halfjaar promoveer ik, dus zet je weer een nieuwe stap. Hetzelfde geldt

voor een gezin. Langzaam maar zeker groeit zo iets. Vijf jaar geleden moest ik er niet aan denken, maar nu... In je studententijd hang je nog iedere avond met je vrienden. Discussiëren over van alles en nog wat. Dan zijn zij de belangrijkste mensen in je leven. Terwijl je ze nu maar eens in de drie maanden ziet. Nu woon ik al een aantal jaar samen met mijn vriendin en dan straks die kinderen. Zolang ik maar met mijn mechaniekjes kan puzzelen vind ik alles best. O ja, en elke dag stipt om vijf uur naar huis, dat zie ik ook niet zo zitten.

Arthur Mkrtsjan (1987) heeft een fietsenwinkel in Roosendaal. Hij doet de zaken, zijn broer de techniek. Armeniërs en fietsen zijn geen vanzelfsprekende combinatie, maar Armeniërs en zakendoen wel. Je moet je er met hart en ziel instorten, geen privéleven overhouden. Werken moet je. Want als je denkt dat je genoeg hebt gedaan, ga je achteruit. We spreken hem achter in de winkel.

‘Het was direct overstappen naar een volwassen leven’

Zakenman Arthur Mkrtsjan had geen tijd om te lanterfantten in zijn jeugd

In 2007 nam ik een bestaande zaak over. Ik was wel een beetje bang, maar dat had denk ik meer met mijn leeftijd te maken, want ik was achttien. Wat wist ik nou? Eenmaal begonnen kregen we zelfvertrouwen. Nu ben ik zelfverzekerd over welke services wij kunnen verlenen. Het is vooruitkijken en daarna weer achteruit, en als het meer kost dan het opbrengt, moet je er gewoon weer mee stoppen. We hebben ongeveer twee maanden geleden een tegenslag gehad; we wilden de zaak op het Dijkcentrum in Roosendaal uitbreiden, maar dat ging niet door. Gelukkig hebben we nu een goede plek om een tweede vestiging te openen. De bedoeling is dat we straks personeel gaan aannemen dat de andere vestiging gaat runnen. Mijn broer en ik willen samen in het Dijkcentrum blijven, want wij tweeën zijn een winnende combinatie. Dat valt zelfs andere mensen op. Het komt natuurlijk ook een beetje van onze cultuur uit, we zijn als hechte familie samen opgegroeid, we zijn continu met elkaar bezig. Ik ben de oudste, hij is de middelste en we hebben nog een jonger broertje, die nog op de middelbare school zit. Thuis hebben we niets anders gezien dan werken en spelen met neefjes en nichtjes, het is er helemaal ingegroeid. Je moet natuurlijk niet vergeten dat we hiernaartoe zijn gevlucht. Dan blijf je aan elkaar hangen. We waren tien en elf. Alle drie geboren in Armenië en nu hebben we al vijf jaar onze eigen zaak.

Ik moet wel eerlijk toegeven dat ik totaal niet geïnteresseerd was in fietsen, echt helemaal niet. Ik studeerde internationale groothandel aan het Florijn-college in Breda en mijn broer werkte toen bij Maas Tweewielers, als bijbaantje. Maar eigenlijk vond hij het best wel leuk om met zijn handjes te werken; hij deed ook niet voor niets de opleiding tot automonteur. Met Maas ging het niet echt goed, er was veel niet op orde en uiteindelijk moest hij ermee stoppen. Mijn broer dacht toen van: waarom neem ik die zaak niet over? Hij vindt het leuk om te werken, wil graag zijn taak weten. Ik ben meer van dat ik risico's durf te nemen, een uitdaging aangaan. Het heeft bloed, zweet en tranen gekost, naar de bank gegaan, een lening gekregen, steun vanuit de familie. Maar er gingen veel dingen niet goed. Die winkel is niet alleen het verkopen van die fiets, je moet de afspraken nakomen met de betalingsdiensten en duizend andere organisaties. Dat lukte Maas niet, en wij hebben de zaak gered door nieuwe afspraken te maken met leveranciers en zo.

We begonnen met een schuld op nogal jonge leeftijd, maar mijn ooms en mijn vader en mijn moeder hebben ons natuurlijk wel gesteund. Alleen, ze kenden de organisatie niet, ze gingen niet mee naar de boekhouder en niet naar de bank. Mijn ouders hebben een landbouwachtergrond, ze hadden een eigen akker, daar verbouwden ze wat groenten en fruit en noem het maar op. Kweken en dan verkopen: dat was het niveau, ze weten niets van het bedrijfsleven. Het belangrijkste is natuurlijk om een succesvolle zaak te hebben, maar ook dat onze ouders trots op ons zouden zijn. Zij hebben alles achtergelaten voor ons, met de visie om de kinderen een betere toekomst te geven. Wij vonden het van jongs af aan onze plicht om een goed persoon te zijn in de samenleving, vooral ook naar onze ouders toe. Ik ben zelf 24, we zijn continu bezig met de zaak. Ik sta er zelf niet bij stil. Maar als ik soms beseft hoe het allemaal tot stand is gekomen, begrijp ik dat ik al een heel leven achter de rug heb.

Ik kende de branche helemaal niet, ik ben er zomaar ingekomen. Nu ik weet dat dit mijn toekomst is, stort ik me er ook helemaal in. Ik controleer alles, er zit potentie in om tot aan het pensioen door te blijven werken. Je kijkt links en rechts en iedereen doet het wel op zijn eigen manier. Ik dus ook. Het internet, dat is wel een gevaar. Je bent een halfuur tot driekwartier bezig geweest om advies te geven over kleur en model van een fiets en dan komt het

moment dat het financieel wordt uitgewerkt. Dan reken je een bedrag uit dat het minimaal moet opbrengen, anders is het niet rendabel. Het is natuurlijk wel vrijblijvend, maar toch. En dan zeggen ze dat ze het op internet goedkoper hebben gezien. Dan knapt er iets. Want een internetbedrijf hoeft niet de servicekosten te betalen, hij verleent geen service. We moeten oppassen, maar je kunt er niets aan doen. Een grote beer is het internet natuurlijk en de recessie. Mensen zijn angstig geworden om geld uit te geven, vroeger konden ze makkelijk over de drempel heen stappen en een nieuwe fiets kopen. Nu laat men eerder een oude fiets herstellen voor 150 euro. Het zijn verdiensten. Je werkt eraan, dus het komt als omzet binnen. Maar de verkoop van een fiets met de margeregeling is veel beter. Als je een grote showroom hebt, moet je het toch van de verkoop van de nieuwe fietsen hebben. Gelukkig willen ze die fietsplannen van vroeger weer terughalen. Dan komen ze met de vraag: stel, wij stimuleren al ons personeel, wat kunnen wij dan afspreken? Mochten ze het volledig af gaan schaffen, stap ik zelf wel een bedrijf binnen om te vragen of we niet iets voor elkaar kunnen betekenen. Alles voor de zaak overhebben is mijn motto, wat dat betreft. Ik heb naast de zaak dan ook bijna geen privéleven. Niet alleen omdat we überhaupt geen privéleven hebben, zelfs aan tafel bespreken we afspraken van vandaag en wat we morgen gaan doen. Als je het gevoel krijgt van: het is genoeg, dan ga je achteruit, dan verlies je de drive om vooruit te gaan, te verbeteren.

Nou ja, je moet toch gaan denken over samenwonen, een gezin. Ik heb sinds twee jaar een vaste relatie, maar je kunt niet samen blijven zonder te trouwen. Een paar maanden geleden heb ik om haar hand gevraagd, ik ben dus nu verloofd. Ze studeert geneeskunde aan de VU in Amsterdam, en niet toevallig heeft ze ook een Armeense achtergrond. Ik wilde een Armeense, maar ze zijn wel schaars moet ik zeggen! Kijk, met een Nederlandse, je kunt elkaar op heel veel punten begrijpen, maar nooit helemaal. Als ik iets in het Armeens zeg, weet zij precies wat ik bedoel, en bij de Nederlanders moet je het omschrijven. Nou is er niet echt zoiets als een Armeense gemeenschap in Nederland. Is er wel geweest, hoor. Toen de mensen hier kwamen, hadden de ouders dezelfde leeftijd, allemaal de fase van kinderen die naar school gaan. Toen wilden ze wel

een Armeense school starten. Maar uiteindelijk werd iedereen te druk met zijn eigen leven. Ik heb er ook niet echt behoefte aan, voor mij geen reden om naar een Armeense familie te stappen. Ik kan net zo goed met een Nederlander, een Turk, een Marokkaan opschieten. Ik kies er niet speciaal voor.

Mijn jeugd was school, een bijbaantje en voor de rest niets. Het was per direct overstappen naar een volwassen leven, er was niet veel tijd. Politiek weet ik ook niet precies waar ik sta. Ik maak zaken zelf in orde die met regels te maken hebben. Het enige denk ik dat ik in deze jaren heb meegemaakt van de politiek, is dat er een vlotte vertegenwoordiger binnen kwam vallen. Iets met dat de politiek een budget vrij had gemaakt voor de beveiliging van ondernemers. Dat daar subsidie voor was. Voor onze veiligheid en voor de klandizie. Dat is niet gek. Ik bedoel, ondernemen is leuk. Maar je kunt zo- maar een gek binnen krijgen. Ze komen al binnen voor honderd euro in de kas. Ik voel me niet onveilig, begrijp me niet verkeerd. Bij onze oude zaak op het Dijkcentrum hadden we de fietsen van klanten buiten staan op een plek achter een parkeerplaats. Gelukkig is het maar één keer gebeurd in die 5,5 jaar dat er een fiets van een klant is gestolen. Ja, ik wil hier dan ook de rest van mijn leven blijven wonen.

We zijn hier eind 1998 naartoe gekomen, we zijn een maandje in Leiden geweest en hebben daar in de opvang gezeten. Daarna zijn we naar Oud Gastel verhuisd, naar een iets grotere opvang. Daar hebben we drie jaar gewoond. In afwachting van een verblijfsvergunning. Toen we die in 2002 hadden zijn we naar Roosendaal verhuisd. Dus we hebben een beetje een Brabantse achtergrond, als het ware. Mijn ouders zijn een aantal keer terug geweest naar Armenië. Zij hebben toch meer dan de helft van hun leven daar gezeten. Maar zelfs zij kunnen er al niet meer leven. Dat heeft puur met ontwikkeling te maken. Het gaat hier veel sneller. Natuurlijk zijn er hier ook wel problemen. Maar zoiets als de reputatie van de Marokkanen en anderen die zich daar boos over maken, dat hebben ze aan zichzelf te danken. Zodra je een keuze maakt om hier te wonen en je past je aan de normen en waarden aan, dan was dat verhaal er niet geweest, denk ik. Ze hebben het volkomen aan zichzelf te danken. Mijn opa zei altijd: om iets slecht te doen heb je niets nodig. Om iets goed te doen moet je kunnen presenteren. En dat doe ik dan ook. Ik

ben Armeen en daar ben ik trots op, ik zal dat altijd blijven, maar er zijn ook veel dingen die ik van de Nederlanders heb overgenomen. In Armenië is het verschil tussen mannen en vrouwen bijvoorbeeld groot. In Nederland is het veel gelijkwaardiger, dat is iets moois.

Nico Blok (1981) werkt voor CrossOver. Hij doet daar scenario-onderzoek naar de toekomstige positie van arbeidsongeschikten. Hij heeft een onbekende spierziekte en weegt veertig kilo bij een lengte van 1 meter 77. Maar ondanks dat medici het tegendeel voorspelden, kan hij ermee leven en functioneren. Sterker nog, hij is een heel goede tafeltennisser. Hét grote hoogtepunt voor Blok was 2008: brons in Beijing. We spreken hem in zijn woonkamer in Utrecht.

‘Dat gevoel bereik ik nooit meer’

Econoom Nico Blok won een medaille op de Paralympische spelen

Ik heb een medaille op de Paralympische Spelen gewonnen. Ik ben niet zo vaak trots op mezelf, maar toen wel. Ik was niet eens begonnen met het gevoel dat ik voor de medailles mee zou spelen. Ik had ook nog nooit van deze jongen gewonnen. En in de laatste wedstrijd, die voor de bronzen medaille, lukte dat! De NOS zond het ook direct uit. Op dat moment was ik echt zo blij, dat gevoel kan ik eigenlijk niet omschrijven. Ik denk dat ik het nooit meer zal bereiken. Ik ben elf jaar lang topsporter geweest. Ik had wel andere medailles gewonnen, maar nog nooit op de Spelen. En het trainen was me in de loop van de jaren steeds meer tegen gaan staan. Ik trainde minimaal twintig uur in de week, dus je bent er echt elke dag mee bezig. Na het WK in 2006 dacht ik: misschien moet ik stoppen. Maar ja, de Paralympische Spelen in China, dat zou natuurlijk wel een avontuur zijn. Ik heb er een maand over nagedacht. Na het WK heb ik in Zwitserland nog een beetje vakantie genomen. Uiteindelijk heb ik besloten door te gaan tot 2008 en te proberen het allemaal te halen.

In eerste instantie mocht ik niet eens naar Beijing, want ik had me volgens de regels niet gekwalificeerd. In andere landen, wanneer je bij de top 16 van de wereld staat, dan mag je gewoon naar de Spelen. Nederland zegt: stel je voor dat het te makkelijk zou zijn. Dus wij stellen allemaal eisen aan onze topsporters, zodat ze met het zweet in hun bilnaad zitten te wachten. Want wij zijn het

braafste jongetje van de klas. Daar heb ik wel echt veel last van gehad. Of je nou nog een studie of werk daarnaast hebt, dat maakt ze allemaal niet uit. Dat is Nederland: als de regelingen maar goed zijn, dan komt het allemaal vanzelf goed. Denken we.

Mijn coach heeft me geholpen, natuurlijk. Daarnaast was mijn fysiotherapeut heel belangrijk. Niet als fysiotherapeut, maar door de gesprekken die ik had met hem. In die tijd was hij achter in de vijftig. Hij had totaal geen verstand van tafeltennis, dus daar ging het niet over. Maar hij gaf mij de rust die op zo'n toernooi heel belangrijk is. En mijn ouders hebben een grote rol gespeeld. Het klinkt heel cliché, maar kijk je naar wat je wel kunt of kijk je naar wat je niet kunt? Daar waren ze heel belangrijk in. Voor mij is dat ook wel duidelijk: eerst zat ik op het speciaal onderwijs, maar na drie jaar was het toch wel duidelijk dat ik daar veel te intelligent voor was. Ik zat niet alleen bij kinderen met een lichamelijke handicap in de klas, maar ook bij kinderen met een verstandelijke handicap. Zo ging dat in elk geval twintig jaar geleden. En ik zie nog altijd te veel kinderen die alleen maar een lichamelijke handicap hebben en nog steeds op speciaal onderwijs zitten. Maar goed, toen ging ik na een hoop getouwtrek door mijn ouders naar het reguliere basisonderwijs. Dat ging niet vanzelf. Ik kreeg wel wat privéles, maar dat was beperkt tot een uurtje per dag. Bij lange na niet genoeg om je te onttrekken aan het niveau van het speciaal onderwijs. Ik had niet zo veel vrienden op school en paste ook totaal niet in de klas, dus het was geen makkelijke tijd. Ik heb allerlei sporten geprobeerd en werd op mijn vijftiende ontdekt als tafeltennistalent. Op mijn zestiende zat ik ook in de selectie. Dat was een enorme uitlaatklep.

Ik ben nu twee jaar bezig om duidelijk te maken dat: als je het hebt over mensen met een handicap, dan moet je het hebben over capaciteiten, over de arbeidsmarkt. En wat lees ik? Negen partijprogramma's waarin ik, als ik werkgever zou zijn, nergens warm zou lopen om iemand met een handicap in dienst te nemen. Want volgens de linkerkant zijn het allemaal zielige losers en volgens de rechterkant zijn het klaplopers. Het begint bij speciaal onderwijs en de doorstroom daarvan naar regulier onderwijs. Als je wilt dat mensen naar regulier onderwijs gaan, zul je iets moeten doen aan de beeldvorming. Dan zul je iets

moeten doen aan de mindset en mensen niet neerzetten als losers of klaplopers. Anders kunnen we wel 80 nieuwe regelingen maken en er 26 afschaffen, maar zal de situatie niet verbeteren. Te veel moeders zeggen me: mijn kind heeft alleen maar een spierziekte, maar omdat hij voor of achter een rollator loopt, wordt hij gewoon niet toegelaten tot regulier basisonderwijs. Er is altijd wel een smoesje te verzinnen om te zeggen: nee, het kan niet. Terwijl het wel kan, maar we willen het gewoon niet.

De hele mindset moet veranderen. Niet alleen maar naar de werkgevers wijzen, want als je van de wetgeving een sudoku maakt, is het echt niet gek dat een kruidenier niet in de avonduurtjes de sociale wetgeving gaat napluizen om te kijken of het een en ander mogelijk is. Regelingen moeten mensen ondersteunen en niet als het ware een waarheid op zich creëren. Dat gebeurt zeker met de Wajong, dat is om helemaal gallisch van te worden. Het zit zo diep geïnfiltreerd in de samenleving dat ze zeggen: als je Wajonger bent is het echt wat zieliger dan wanneer je geen Wajonger bent. Kijk, als je een dwarslaesie krijgt wanneer je zeventien bent, kom je in de Wajong, en als je achttien bent en je krijgt een dwarslaesie in de bijstand. Tenzij je student bent, dan kom je weer wel in de Wajong. Dan ben je een hoogopgeleide student die geen problemen heeft, dus kom je in de Wajong. Maar als je zo'n zielige stakker bent die niet studeert kom je in de bijstand. Of uitvaller op school, ook niet in de Wajong, want je studeert immers niet. Dat is natuurlijk logisch. Dat hij minder IQ heeft en minder sociale vaardigheden of netwerk, uit een sociale context komt waar werk niet gebruikelijk is, dus meer de Wajong nodig heeft dan die intelligente en sociaal vaardige student, is niet zo relevant. Die stakker die niet studeert, die geven we het niet. We geven het aan die bruisende student. Want zo zit regelgeving in elkaar. Dat is de waarheid en dat het compleet onlogisch is maakt niet uit. Niet wat het met mensen doet, of de werkelijkheid van mensen, want stel je voor dat we daarnaar kijken. Dat zou niet goed zijn. Want dan zouden we meer maatwerk moeten leveren en dat kost meer tijd en moeite. Dat is natuurlijk lastig. Dat ga je niet doen als beleidsmaker.

Een ander voorbeeld: de aanschaf van een driewielscooter. Ik ging voorheen met een taxi naar school en met een driewiel fiets naar vriendjes. De school was in Zeist en ik woonde in Bunnik. Dat kon ik met een driewiel fiets nooit

behappen. We waren in aanraking gekomen met de Support Beurs, een beurs met allemaal faciliteiten en hulpmiddelen voor mensen met een handicap. Maar ook belangenbehartigers en allemaal leuke dingen zoals sportdemo's. Daar zagen we een driewielscooter en ik dacht: dat is leuk, want dan kan ik zelfstandig naar school gaan. Toen begon het circus. Het UWV zei: het is een leefvoorziening, dus dan moet je bij de gemeente zijn. En de gemeente zei: het is een schoolvoorziening, dus je moet bij het UWV zijn. Een dozijn brieven gestuurd, telefoontjes gepleegd, zelfs een hoorzitting, dan ben je zo een jaar verder. Uiteindelijk heeft het UWV toegezegd, niet omdat het goed voor mij was, maar omdat een rekensom leerde dat de scooter op termijn goedkoper was dan de taxi.

En als het gaat over werknemers met een handicap, gaat het vooral over ziekte en reïntegratie op grond van de Wet Verbetering Poortwachter, of als ze een WIA-uitkering krijgen, over loondoorbetaling bij een ziekte. Bijna nooit over: hoe nemen wij mensen met een handicap aan in onze organisatie? Hoe kunnen we binnen onze organisatie werk geschikt maken voor bijvoorbeeld iemand die niet tien verschillende taken kan doen? Nu blijkt bijvoorbeeld dat 40 tot 50 procent van de werkende Wajongers – de groep personen die aan het werk gegaan zijn nadat ze in de Wajong kwamen – binnen een jaar hun baan verloren heeft. Dat heeft ook te maken met niet goed voorbereid zijn. Werkgevers waarbij het misgaat, denken dan: het is toch wat moeilijker dan we dachten. Je zal de mensen van Human Resources anders moeten opleiden, ze moeten weten wat passend werk is.

Ik heb economie gestudeerd, daar zie je ook dat het geld-denken vooropstaat en mensen als productiefactor worden gezien. Wanneer je goed IS-LM-grafieken kan tekenen ben je een goede econoom. Helaas is het alleen de verkeerde productie geweest: profijtelijke benadering van klanten, steeds hogere risico's, dan is dat de verkeerde kant van de economische wetenschap. In mijn studie ging het eerste vak nog over ethiek, het eerste en het enige vak, als ik het me goed herinner. De rest ging vooral over winst, maximalisatie, kosten, nutsfunctie, rentestanden, en andere zaken die vooral te maken hebben met geld en modellen. Elke werknemer is inwisselbaar. Nou, die gedachtegang zie je vaak terug bij eerder genoemde banken, beleidsmakers en eigenlijk bij alles wat impact heeft op Nederland.

Ik ben echt verontwaardigd. Het is net alsof je zegt: ik wil wereldkampioen worden, maar ik wil maar twee keer per week trainen. Want ja, twee keer per dag, stel je voor! Dat zou maatwerk zijn, dat kost tijd en moeite. Dat gaan we niet doen. En als je nou wereldkampioen vervangt door mensen met een handicap aan het werk krijgen, en trainen vervangt door beleid, dan snap je de strekking van mijn verhaal. Als je nooit met die problematiek te maken hebt gekregen, en het daardoor niet snapt, vind ik dat niet gek. Maar het is helaas wel de realiteit. Het verschil in invloed tussen het deel dat hoogopgeleid, blank, mannelijk, niet-gehandicapt is en de rest van Nederland is nog erg groot.

Mariëtte van Heden (1971) is eettherapeute. Ze is opgeleid als landbouwingenieur, maar dat was meer omdat men dat op de middelbare school logisch vond. Zelf wilde ze liever met mensen werken. Tijdens de laatste opleiding zagen ze haar ook eerder als leidinggevende, maar nee. Beter leuk werk met weinig geld dan iets stoms doen. We spreken haar thuis in Wageningen, in een ruim rijtjeshuis aan een woonerf.

‘Ik wilde iets doen met twee voeten op de vloer’

Ingenieur Mariëtte van Heden ging in het sociaal werk

Wat er goed gaat? Afgelopen week ben ik aan een nieuwe klus begonnen. Ik ben sociaal cultureel werker van beroep, maar nu ben ik ook eettherapeut. Dat is voor mensen die structureel eten weigeren of die zo selectief eten dat ze er last van krijgen, sociaal of fysiek. Afgelopen week heb ik de eerste jongen ontmoet die ik therapie ga geven, en heb ik ook de eerste training gegeven. De spits is eraf. Dat is echt heel prettig. Die baan kwam op mijn pad, maar ik had ook wel een signaal afgegeven in de organisatie. Ik heb wel laten blijken dat ik zin had in iets nieuws. In 1997 ben ik er begonnen als stagiaire. Ik heb eerst aan de Universiteit Wageningen gestudeerd. Ja, het automatisme is: als je goed bent in bètavakken dan ga je geen sociale opleiding doen. Op zo’n middelbare school is er een decaan, en die vertelt wat er te koop is. Maar die man, die stuurt op wat je kán, niet op wat je bént. Dus ik heb dingen als bodemkunde en geologie gestudeerd aan de universiteit, maar het was mijn passie niet. Ik zag mensen om mij heen die helemaal lyrisch waren van hun vak. Nou, dat had ik niet. Dus ik heb het wel afgemaakt, en ik heb zelfs nog een keer gesolliciteerd, maar ik vond het allemaal veel te ver van de mensen afstaan. Er zijn veel mensen die mij toen voor gek hebben versleten; zo’n mooie opleiding en dan in het welzijnswerk gaan, waar dus helemaal niets te verdienen valt. Maar goed, ik had daar geen boodschap aan. Ik doe liever veertig jaar iets wat ik leuk vind en waar ik weinig geld mee verdien, dan iets wat ik heel stom vind en waar ik wel veel geld mee verdien.

Ik wilde iets doen met twee voeten op de vloer. Dus een jaar na mijn diploma van de universiteit ben ik weer naar school gegaan. Hbo was te makkelijk. Eigenlijk vond ik dat ik zonder opleiding aan het werk kon. Maar zo werkt het niet, hè, ik had een papiertje nodig. Daarna ben ik eigenlijk nooit meer weggegaan. Alleen, ik had iedere keer tijdelijke contracten. Een baan en dan hup, weer in de ww. Dat was niet zo leuk. Het ging niet om de personen die dat deden, het waren vooral de regels die ze uitvoerden. Na drie jaar moet je een vaste aanstelling krijgen, maar dat zat er niet in. Daar was geen geld voor en daarom werd ik telkens weer ontslagen. En dan werkte ik weer als vervanger. Dan had iemand bijvoorbeeld sabbatical of zoiets. Elke keer als er zich weer iets voordeed, kon ik weer een tijdje komen. Na mijn zesde contract had ik er genoeg van. Ik wilde niet weer in de ww terecht komen en dacht: ik ga nu voor mijzelf beginnen, als gastouder. Maar zeven dagen in de week hetzelfde doen, daar kreeg ik ook een beetje genoeg van. Uiteindelijk ging er iemand weg en die heeft mij toen getipt: mijn baan komt vrij. Ik kreeg toen een jaarcontract, met uitzicht op vast.

De eettherapie staat bij ons nog helemaal aan het begin, dus ik wil daarin groeien. Ik wil eigenlijk het liefst die werkwijze verder ontwikkelen. Nu heeft de organisatie daar geen ruimte voor; er is maar een paar uur per week tijd voor. Eettherapie valt wel onder de categorie 'nodig'. Dat vind ik zelf ook wel lekker, dat ik twee klussen heb waarvan er ten minste een valt in de categorie 'nodig'. De mensen op de opleiding probeerden me een andere kant op te sturen, richting het leidinggeven, alleen ik had daar niet zo'n zin in. Ik wil tussen de mensen staan. Ik vind het wel leuk om leiding te geven aan de stagiaires, om hen feedback te geven en te zien hoe zij met de kinderen bezig zijn. Maar zoals de unitmanager bij ons, met tweehonderd mensen onder zich, nee, dat trekt me helemaal niet.

Ik geef therapie aan revalidanten. En daarnaast doe ik vrijetijdsbesteding voor kinderen met een beperking, uit het bijzonder onderwijs. Die komen bij mij voor kooklessen en andere clubs, maar ondertussen leren ze veel sociale vaardigheden. Ze leggen contacten en leren zich bewegen in een groep met veel verschillende kinderen. Ze leren ondertussen koken, computeren of knutselen

natuurlijk. De bedoeling is dat er ook kinderen uit de wijk meedoen die geen beperking hebben. Met de kleine kinderen van de basisschool lukt het dan nog wel, maar met kinderen van het voortgezet onderwijs gaat dit niet meer. In het begin van het seizoen had ik een meisje van het vwo, en die vond het geweldig. Maar ze voelde zich ook ongemakkelijk in de groep. Ze was eigenlijk meer mijn hulpje dan onderdeel van de groep. Ze stak met kop en schouders uit boven de rest en is uiteindelijk afgehaakt.

Ik doe dus creatieve dingen met de revalidanten, om ze te laten ontspannen, om ze planmatig te laten werken. Neem iemand die één arm niet gebruikt, omdat die niet functioneert vanwege stress. Wanneer je iets doet waar je lol in hebt, of dat nou koken is of iets anders, dan zie je dat de arm ook weer mee gaat doen. Ik ben helemaal niet met die arm bezig, ik laat ze zien dat leuke dingen ze over een bepaald punt heen trekken. Het creatieve hangt af van de jongere zelf. De ene vindt koken leuk en de ander doet liever iets heel anders. Nu ben ik met een paar meiden aan het naaien. Er was een kind, dat durfde niet naar buiten; dat durfde geen stokken aan te raken. Dat is niet normaal als je zes jaar bent, dus ik ben met hem naar het bos gegaan, hutten bouwen en zo. Het kind had ook nog een eetprobleem. Dus zijn we ook in het bos gaan picknicken, in de inhoud ben ik heel vrij. Ik gooi het wel altijd in het overleg, hoe ik aan de slag wil gaan. Dat is eigenlijk bijna altijd goed. Ik vul het zelf in. Dat is eigenlijk wel prettig, moet ik zeggen: ik moet er niet aan denken dat dit allemaal vaststaat.

Het klopt, ik doe de leuke dingen van de revalidatie. Dat wordt ook tegen me gebruikt. Zo van: als de revalidant tijd over heeft kun je wel een beetje creatief zijn. Tegen dat beeld moet ik altijd wel knokken. Omdat ik er heilig van overtuigd ben dat het wat ik doe niet alleen leuk is, maar ook nuttig. Jongeren en kinderen moeten zo snel mogelijk weer naar school, en het sociaal cultureel werk is dan het eerste wat afvalt. Ik zie ook wel dat ouders het belangrijker vinden dat hun kind weer goed leert lopen, en dat kinderen dat zelf ook vinden. Maar als je wel kunt lopen, maar nergens hebt om naartoe te gaan?

Soms doen revalidanten het goed, maar kun je op je klompen aanvoelen dat zodra ze naar huis gaan, het risico op terugval groot is. Dat het te snel gaat. We proberen dan wel andere instellingen in te schakelen, maar de grip ben je dan kwijt. We moeten steeds meer terug naar onze corebusiness. Voorheen had je

de ruimte om buiten je boekje te gaan, iets meer te doen dan dat wat je profes-sie was. Dat wordt steeds meer teruggefloten. Ja, aan de ene kant is dat terecht, want je bent daarvoor niet opgeleid. Aan de andere kant wordt de kans dat mensen tussen de wal en het schip vallen steeds groter. We hadden deze week een meisje dat voor therapie kwam. Toen ze nog bij ons was, hebben we voor-speld dat wanneer ze weer weg zou gaan, het niet goed zou gaan. Haar moeder kan haar niet aan, die heeft zelf hulp nodig. Maar de moeder ontkent dat er problemen zijn, het gaat goed, zegt ze. Ook van de huisarts krijg je terug dat het een fantastisch gezin is, niets aan de hand. Maar die huisarts, wat weet die? Die heeft alleen een oppervlakkige ontmoeting. Mensen vertellen daar het ene leuke verhaal na het andere en de huisarts weet niet wat er speelt. Je denkt dan: dat kind zit straks weer volledig aan de sondevoeding. En dan zit er nog zo'n klein broertje bij, waarvan je weet: het gaat nooit goed komen. Ze ontglippen je.

Dan probeer je signalen neer te leggen bij jeugdzorg, zodat er tenminste iemand grip krijgt op de situatie. Dat soort dingen vragen minder hoge muren, ook tussen de alternatieve en reguliere zorg. Je moet veel meer weten van elkaar. Dat mensen bij hun boekje moeten blijven, omdat je alles moet verantwoorden. Wat natuurlijk heel goed is op zich, maar al die schotten in de zorg, het is een rare cultuur. Nou ja, we kunnen niet altijd doorgaan met zorgen en vertroetelen. Het kost klauwen vol met geld en dat hebben we niet. Het is helemaal niet verkeerd wanneer we iets zakelijker kijken. Er zijn wel meer dingen, hoor, waar minder geld naartoe moet: defensie, ontwikkelingssamenwerking. Dat is eigenlijk hetzelfde als in de zorg. We moeten ook daar ophouden met vertroetelen. Ik weet niet of dit direct leidt tot minder kosten, maar misschien kan het wel voor de mensen wat opleveren.

Ik werk tweeënhalve dag. Maar ik heb wel weken dat ik alle avonden weg ben, want ik zit in het bestuur van de scouting. Mijn kinderen zitten ook op de scouting en mijn man geeft trainingen bij de scouting. Verder tennis en zing ik. De kinderen gaan twee dagen naar de BSO en donderdag haalt mijn man ze op uit de BSO. Die is dan om drie uur thuis. Ik kook en eet met de kinderen; drie keer in de week schuift Peter aan als we aan het eten zijn. In het weekend zijn we met zijn vieren aan tafel. Man en kinderen zijn een centraal punt,

waar je de rest omheen probeert te bouwen, die als het erop aankomt op de eerste plaats komen. Mijn man werkt fulltime. Hij werkt in een drukkerij; hij begeleidt de orders. Is een fanatiekeling, is daardoor vaak laat. Nee, dat vind ik dan niet leuk. Maar zorgen? Misschien heb ik alleen vage zorgen. Soms kijk ik naar mijn dochter, en denk ik dat ik door mijn werk heel kleine signalen herken dat het niet helemaal goed gaat. Ze is sociaal niet gemakkelijk, ze zegt soms dat men haar niet begrijpt. Wij hebben er af en toe problemen mee en als ze echt ongelukkig wordt, dan pas ik mijn leven er wel op aan. Maar daar lijkt het nu niet op.

Ik probeer mijn kinderen bewust te laten worden van het milieu, dat is iets waar je aandacht voor moet hebben. Maar mensen moeten zelf kiezen. De overheid legt nu te veel regels op, en er wordt te weinig aan communicatie gedaan. Het nieuws volg ik dus wel, maar ik duik er niet in. Ik weet wat er speelt, omdat het belangrijk is, omdat je verantwoordelijkheid hebt. Niet als individu, maar met zijn allen, voor wat er in de rest van de wereld gebeurt. Neem de CO₂-opslag in Groningen. Dat gaat dan niet door, omdat iedereen ertegen is. Dat is toch heel mooi, maar nu doen we het in de bodem onder de Noordzee. Dat kan toch niet goed zijn? Alleen, ik krijg niet voldoende info via het nieuws om daar ook een goed oordeel over te kunnen vellen. Ik weet niet wat de gevaren zijn; misschien zitten er wel positieve dingen aan, aan dat opslaan in de grond. Het irriteert me: maak ons wat deskundiger, zodat wij er ook echt iets van kunnen vinden. De geleerden die op tv verschijnen vertellen niets. Ja, dat maakt me wel ongerust, het is het verstoppen van het probleem. Dat is geen oplossing.

Hulp? Je moet het allemaal vooral zelf doen. Met het geloof heb ik niets. Er waren wel momenten dat ik me bedonderd voelde. Door de kerk, niet door God. Als je ziet wat een ellende die op de wereld oplevert. Ik denk soms weleens dat er iets moet zijn. Iets spiritueels, dat wel. Maar van de kerk moet je niets verwachten. Of neem huisartsen, ook mensen waar ik helemaal niets mee heb. Ik heb chronische hoofdpijn. Maar ik ga liever niet naar de dokter. Ze luisteren slecht. Ik heb nog geen enkele huisarts gevonden die serieus met me praat. Ik heb drie huisartsen gehad, maar ik vind ze allemaal niets. Eentje heeft mij een jeugdtrauma aangepreut in een gesprek van tien minuten. Knap, hè? Dus daar

ben ik niet zo dol op. Wat ik mis, is samen uitpuzzelen wat ik al gedaan heb, en wat nog zou kunnen. En na een verwijzing even bellen, even vragen hoe het is gegaan en of je er baat bij hebt gehad. Misschien is dat praktisch onhaalbaar, ik weet het niet. Ik los het liever zelf op.

Salma Saeed (1988) is student Bestuurskunde aan de Haagse Hogeschool. Al die scholen, ze werken niet mee. Maar je wordt er wel steviger van wanneer je laat zien dat je het in je hebt. En nu nog een aardige man, waar je mee thuis kunt komen, en die van werken niet zegt: laat mij dat maar doen. Saeed woont in Gouda. We spreken haar op het kantoor van de Wiardi Beckman Stichting.

‘Het liefst wil ik wel veel geld verdienen’

Studente Salma Saeed wil gewoon graag carrière maken

Wat mij blij heeft gemaakt de laatste tijd, is dat ik dingen voor elkaar heb gekregen, ondanks dat anderen ervan overtuigd waren dat ik dat niet kon. Dat ik dus de opleiding in drie jaar heb afgerond. Er zijn leraren die me daarin onderschat hebben en ik heb laten zien dat ik het wel kan. Behalve dan dat ik helaas nog geen leerwerkplek heb weten te bemachtigen. Maar voor de rest heb ik toch alles goed afgerond. Dat zorgt voor een zelfvertrouwenboost! Ik heb na het mbo een jaar gewerkt en toen was het moeilijk om aan school te beginnen, ik moest er echt weer inkomen. Ik was niet zo gemotiveerd en ik was onzeker of ik de opleiding wel zou halen. En ik was gewend om elke dag aan het werk te gaan en een lekker inkomen te hebben. Dus het was een hoogtepunt dat ik het toch in drie jaar kon doen, ja.

Ik kreeg na mijn basisschool mavo/havo-advies. Ik haalde redelijk goede cijfers voor de mavo, maar ik was een vrij moeilijke student. Omdat ik best uitgesproken was, vaak problemen in de klas. En ik had zo veel strafuren, het sloeg nergens meer op. Uiteindelijk ben ik dus blijven zitten. Maar niet terecht, want ik had een 5,5 gehaald, en die is naar beneden afgerond. Die coördinator bleef maar de drempels verhogen. Toen heb ik mijn vader naar school gestuurd. Ik kwam er zelf niet uit. Dat hielp wel, ja. Eerst wilde ik daarna media en entertainment doen. Nieuwslezeres, presentatrice of iets op tv, of psycholoog. Ik vind het gewoon leuk om iets te doen wat een uitdaging is, en wat afwisseling geeft. Maar ik zat op de mavo, dus dat kon allemaal niet. Toen ben ik naar het

mbo gegaan, administratief, juridisch, openbaar bestuur. En ik dacht van: ja, misschien is het wel leuk om op het hbo weer die richting op te gaan.

Daarna wil ik een carrière, een goede baan. Iets in een managementfunctie of iets dergelijks. Uitdaging, dat je echt ergens verantwoordelijkheid voor hebt. Het liefst wil ik wel veel geld verdienen. Ja, veel. Nou, ik hoef geen miljonair te worden, maar ik wil de dingen doen die ik leuk vind en mezelf goed onderhouden. En ja, zelfstandigheid vind ik erg belangrijk. Een leuk huisje, of appartement. En een rijbewijs, want dat heb ik nog steeds niet op mijn 24ste. En als er een partner bij zit, dan is dat mooi meegenomen. En anders, dan vind ik het ook goed. Nu denk ik daar niet zo heel veel aan. Misschien als je iemand tegenkomt, dat je dan opeens daar wel over na moet denken. Maar voorlopig vind ik het belangrijker dat ik dingen bereik voor mijzelf.

In het verleden kon ik het vaak niet verklaren als ik ergens niet aangenomen werd. Dan had ik een brief geschreven, een nette brief. En mijn cv sloot bijvoorbeeld goed aan op de vacature. Maar dan kreeg ik óf geen reactie, óf van: uw profiel voldoet niet aan de eisen. Ja, hoe zou dat nou komen? Ik ben weleens naar zo'n winkel gegaan en dan vroeg ik hoe het zat, en dan zeiden ze opeens: we zoeken niemand. Kijk, ik heb geen hoofddoek, ik voel me gewoon lekkerder zo. En, ik heb van huis uit nooit ook iemand horen zeggen van: waarom draag je die niet? Mijn moeder draagt 'm wel. Iedereen wordt daarin bij onze familie eigenlijk met rust gelaten. Het is echt een knop die je bij jezelf moet omdraaien. Want je moet je toch aanpassen als je een hoofddoek gaat dragen. Misschien wil ik 'm later wel. Maar het gaat mij erom dat er geen verschil is tussen iemand die 'm wel draagt en iemand die 'm niet draagt. Ik vind persoonlijkheid belangrijker. Ik denk dat als ik ga trouwen, dat ik hem ook niet gelijk wil dragen, want een hoofddoek staat voor bedekking en geloof dat je uitstraalt. En daar hoort bedekte kleding bij, volgens islamitische voorschriften. Dus lange kleding, waar je je figuur niet doorheen ziet. Weinig verleiding en zo. En, ja, ik houd gewoon van bepaalde kleding en een bepaalde stijl en manier van leven, waardoor ik mezelf me toch niet meteen zie aanpassen. Je kunt dan niet meer zomaar met vriendinnen wat gaan drinken of zo. Of gaan stappen.

Ik wil geen partner die het niet eens is met wat ik wil bereiken, een man die op een gegeven moment niet meer wil dat je werkt, die zegt: laat dat maar

aan mij over. Ik heb dat weleens meegemaakt met een vriendin. We deden echt heel veel dingen samen voordat ze getrouwd was, lol maken, stiekem uit huis sluipen. Toen ze trouwde, veranderde gewoon echt alles, dat zij zelf bijna niks meer mocht, dat ze moest binnen blijven voortaan. Niet meer als eerst, dat je lekker de stad in kan gaan, en even winkelen of zo. Ik zou dat echt niet kunnen. Ik ben heel lang boos op haar geweest, ze richtte zich alleen maar op haar man. Terwijl hij helemaal niet goed voor haar was. Ik heb vaak tegen haar gezegd: waarom doe je dit jezelf aan? Maar ik wilde nooit direct zeggen: verlaat hem. Omdat ik dan achteraf misschien de schuld zou krijgen. En uiteindelijk heeft ze een dochttertje gekregen en is ze een beetje bijgedraaid, maar niet dat ze zoiets heeft van: ik ben echt gelukkig.

Maar ja, ik wil ook het liefst iemand uit mijn eigen cultuur als man. Die de normen en waarden kent. Mijn ouders kunnen er dan ook makkelijk mee overweg. Ja, ik denk dat het wel moeilijk is om zo iemand te vinden. Ik heb wel een eigen wil en soms kan ik ook dominant zijn, vooral als ik iets onterecht of oneerlijk vind. En in onze cultuur is het toch wel zo dat je niet zomaar alles tegen een man kan zeggen. Ik ben weleens verliefd geworden op een jongen uit een andere cultuur, hij was wel islamitisch hoor. Dan zie je niet alle nadelen, omdat je toch in een andere wereld zit. Maar mijn moeder was erop tegen en ze wist dat mijn vader er ook heel erg op tegen zou zijn. En in het begin begreep ik het niet, maar achteraf ben ik blij dat ik niet met hem verder ben gegaan, want hij was me toch te ouderwets.

Wat ik zelf zou kunnen veranderen in de maatschappij, ik weet het niet. Je ziet nu wel dat er echt veel personen zijn die tegen de islam zijn. Of tegen immigranten, of wat dan ook. Wat eerst niet zichtbaar was. Ik weet wel dat het speelde, maar je was er niet zo mee bezig. Er kwam wel af en toe wat op het nieuws, over Marokkaanse jongeren die wat gedaan hadden. Nu is het echt islam, islam, islam. En daar ben je zo langzamerhand erg bewust van.

Geertje Mulder (1985) werkt op de Amsterdamse Nieuwmarkt achter een groentekraam. Een opleiding afmaken is er nog niet van gekomen, daarvoor zat het leven Kok nog niet genoeg mee. Maar nu moet het afgelopen zijn met het zwartkijken. Haar vriend is werkplekbeveiliger voor de Nederlandse Spoorwegen. Ze wonen in Gorinchem. We spreken haar thuis in Gorinchem.

‘Het staat nog steeds in de planning’

Marktvrouw Geertje Mulder haakte af bij al haar opleidingen, maar verlangt wel naar een hbo-diploma

Blij? Afgelopen zaterdag kwam ik terug van mijn werk met een grote doos mandarijnen. Ik geef turnles en ik zou afscheid gaan nemen, want het wordt nu te zwaar met mijn zwangere buik. Die mandarijnen waren voor de kinderen van mijn turnvereniging. Midden op het zebrapad valt die doos van m'n fiets; auto's rijden eroverheen. Ik steeds ertussendoor: rapen, rapen, rapen. En op een gegeven moment stapt er een man uit z'n auto, gaat wijdbeens op de weg staan en doet z'n handen naar voren van: stop, stop! Heeft-ie me geholpen om al die mandarijnen terug in de doos te doen. Dat vond ik wel een heel mooi moment. Het was een Marokkaanse man en die komen meestal negatief in het nieuws.

We zijn net verhuisd. En de eerste dag al heette de buurvrouw ons welkom. Ik merk ook dat mensen hier oplettend zijn, zeker onze directe burens. Wij hebben beneden in de tuin een konijn en ze hebben al een paar keer aangeklopt van: joh, het konijn is weer uitgebroken. Heel fijn, dat ze even aan de bel trekken en zeggen: er gebeurt iets wat niet in orde is. Ik kom uit Den Haag, daar is het vaak: ikke ikke ikke en de rest kan stikken. Als je bij een tramhalte staat en aan iemand vraagt hoe laat het is, kan je een sneer verwachten. En als je iemand even aankijkt, dan komt er meestal een beetje gegrom uit. Maar kom ik in Tilburg op een station, heb ik binnen *no time* een gesprek met iemand. Ze zijn daar veel behulpzamer. Ik heb het gevoel dat naarmate je meer naar het zuiden gaat, mensen gastvrijer worden.

Als ik bijvoorbeeld bij mijn vader was en een vriendinnetje wilde blijven eten, zei hij: nee sorry, ik heb net drie biefstukjes gehaald. Dan had ik zoiets van: dan deel ik mijn biefstukje toch, geen probleem. Maar dat kon dan niet. Nou ja, ik heb hem sinds mijn zeventiende niet meer gezien. Ik had altijd al een moeizame band met hem, maar een hele sterke band met mijn oma. Ze herkende en accepteerde eigenlijk niemand meer, maar mij wel. Toen mijn oma stierf, barstte ik in tranen uit bij het eten, en mijn vader sloeg zijn arm om me heen. Zijn vrouw zei: dat moet je juist niet doen, je moet niet je arm om haar heen leggen. Ze vraagt alleen maar aandacht. Zijn vrouw en ik, dat boterde al niet, maar op dat moment haalde hij wel zijn arm weg en koos voor haar. Toen heb ik hem inderdaad een paar jaar niet gezien.

Ik ben alleen opgevoed door mijn moeder en zij was altijd aan het werk. Ik ging naar de crèche en naar de kinderopvang, dus ik zag haar 's morgens een uurtje en 's avonds een uurtje en dat was het wel. In mijn opvoeding werd alleen maar de nadruk gelegd op negativiteit. Dat was niet de bedoeling van mijn moeder, maar ze benadrukte altijd wat ik niet goed had gedaan, niet wat ik goed had gedaan. Ik heb nu een fijne band met haar, maar die had ik eerder willen hebben. In mijn jeugd heb ik mijn ouders toch wel vaak gemist. Daarna heb ik geprobeerd het weer op te bouwen, maar het kwam altijd vanuit mij. Ik heb ook een aantal jaar therapie gehad, dat heeft me heel erg geholpen en echt gemaakt en gevormd zoals ik nu ben.

Ik heb heel wat opleidingen geprobeerd, eerst twee jaar pabo, maar toen kwam ik opnieuw in een flinke depressie terecht. Daarna heb ik ook nog een semester sociaalpedagogische hulpverlening gedaan. Leuk, maar veel te breed. Ik zag daar psychomotorische therapie, dat is een vorm van therapie door middel van sport, spel en beweging, maar ik ben toen niet door de toelatingsronde heen gekomen. Dus ik dacht: weet je wat, ik ga het gewoon bij andere sport-academies proberen. En in Tilburg kwam ik erdoorheen. Met m'n propedeuse kon ik nog altijd overstappen naar psychomotorische therapie. En dat staat nog steeds in de planning.

Ik ben eigenlijk toevallig op de markt beland, waar ik nu werk. Ik werkte bij de Albert Heijn To Go, heel erg lopendebandwerk. In dat jaar ging ik ook naar Roemenië op vakantie met mijn moeder. We speelden samen in een Roemeens

orkest, en de orkestleider organiseerde reizen naar Roemenië. In die groep zat een echtpaar, een stel acupuncturisten. Er zat zo veel spanning in mijn lijf dat ze mij een tijdje in behandeling hebben genomen, waardoor ik weer lekker kon slapen. Die mevrouw was vaste klant bij de marktkraam waar ik nu werk, en zij had zoiets van: misschien is het verkopen op de markt wel wat voor je, omdat je graag buiten bent en in beweging. Ik vond het echt heel leuk; ik weet nog de eerste winter dat ik daar werkte en van mijn chef huiswerk kreeg. Ik moest elke stampot maken die je kunt bedenken, omdat ik thuis nooit stampot had gegeten, want dat vond mijn moeder niet lekker. Dan ga je raapstelen proberen, rucola, spinazie, boerenkool, noem maar op. Doe je er een keer een pastinaak doorheen in plaats van aardappel, lekker! Zo kan je je enthousiasme over wat je zelf hebt gegeten weer overbrengen op de klanten.

Ik ben mijn hele leven lang zo'n zwartkijker geweest dat ik nu een beetje immuun ben voor negativiteit. Ik ben bijvoorbeeld met mijn dochter naar het consultatiebureau geweest en daar zaten ze een hoop consternatie te schoppen. Daarom noem ik het ook het consternatiebureau. Mijn dochter was in drie maanden tijd maar een centimeter gegroeid en drie ons aangekomen, en ze zat onder de curve. Ze zeiden: dat moet toch echt in de gaten gehouden worden en over twee maanden moet ik haar terugzien om te zien of ze beter gegroeid is. Ik had zoiets van: ja gunst, dat kind gaat naar het kinderdagverblijf, ze heeft vijf weken lang het ene virus na het andere virus gehad, ik vind het niet zo raar dat ze niet zo veel gegroeid is. Maar ze houden gewoon veel te veel vast aan de norm, in plaats van te kijken naar het kind als individu. Als ik naar mijn dochter kijk, dan zie ik een iets kleiner meisje, maar ik zie wel een actief, vrolijk en gezond kind.

Als ik aan de knoppen zou mogen draaien, nou, dan zou ik pleiten voor het recht op onderwijs. Als we doorgaan met bezuinigen, wordt studeren net als vroeger weer een elitekwestie. En als ik zie dat in het onderwijs de rugzakjes en het speciaal onderwijs weer worden afgeschaft, dan denk ik: waarom? Dan kom je op een gewone school terecht en laten ze je verzuipen. Ook de gezondheidszorg moet anders. In de tijd van het ziekenfonds was alles heel goed geregeld, toen was de drempel om naar de arts te stappen niet zo hoog. Nu is het onbetaalbaar geworden. Ik ben bevallen in het ziekenhuis vanwege een medische

indicatie, maar had ik die niet gehad, dan had ik een eurootje of vijfhonderd neer moeten tellen om überhaupt in het ziekenhuis te kunnen bevallen. Dat is niet iets wat ik met mijn marktsalarisje zomaar even kan betalen. Mensen voelen zich door dat soort dingen in de steek gelaten door de overheid. Dan ga je je er juist tegen keren.

Ik heb me in Den Haag ingezet voor het buurthuiswerk. Kansarme kinderen konden voor een luttel bedrag mee op kamp. Maar dat moest stoppen, omdat de subsidiekraan werd dichtgedraaid. Zelf ben ik jarenlang met heel veel plezier naar een muziekschool in Den Haag gegaan, maar daar worden nu alleen maar privélessen gegeven aan kinderen tot achttien jaar. Volwassenen kunnen ernaar fluiten. Waarom moet zoiets?

Toen ik acht of negen was, dacht ik: ik wil later in ieder geval mijn diploma's halen, minstens twee kindjes, een lieve vriend, een mooi huisje. Ik wil een moeder zijn die er te allen tijde voor haar kinderen is. Wat dat betreft is al een heel groot deel van mijn droom werkelijkheid geworden. Ik zou graag nog een goed diploma hebben en meer verdienen, zodat ik ook wat kan bijdragen aan dit huishouden. Ik word nu onderhouden door mijn vriend, dat vind ik vervelend. Idealiter, over een jaar of vijf, als mijn kinderen vijf en zes en half zijn, gaan ze met veel plezier naar school, worden ze niet gepest en wonen wij hier nog steeds met veel plezier. Misschien heb ik over vijf jaar wel mijn diploma in handen en zeg ik dan mijn baan als marktvrouw vaarwel.

Palle Mulder (1978) geeft les aan groep 7 en 8 op de Great Haersmaskoallein Oudega (Smallingerland, Friesland). Hij doet dat uit overtuiging, zowel het vak, als de plek. Een school in de stad, dat is toch al snel een fabriek. In een stad, daar is het leven harder. Terwijl, mensen moeten elkaar kennen. En je moet een sfeer maken voor die kinderen, dat ze zich kunnen redden in de samenleving. Duidelijkheid bieden, kaders. En als het kan Fries praten. We spreken elkaar in de lerarenkamer van de school.

‘Je moet duidelijk zijn’

Onderwijzer Palle Mulder verdraagt van zijn leerlingen geen fratsen

Ze zeggen geen je of jij tegen me. Ik ben in alle gevallen meester. Je zegt tegen iemand die je niet kent toch ook geen je of jij? Of ze dan meester zeggen, of meester Palle, dat maakt me niet uit. Ze moeten dat ook leren voor de middelbare school, want daar is het dan wel meneer en mevrouw. En ja, je moet gewoon duidelijke grenzen aangeven. Een keer zei een kind ‘kut’. Dat was een jongetje van tien! Ik vroeg hem: weet jij wel waar je het over hebt? Ja, zei-ie. Nou, zei ik hem, ga maar voor de klas staan, vertel aan de hele klas wat dat is. Hij heeft het nooit meer gebruikt. Zo’n klas is een kleine maatschappij. Ik wil ze klaarstomen voor de grote maatschappij, voor het middelbaar onderwijs. Maar er zijn natuurlijk veel meer kleine maatschappijen: gezinnen. En daar zal toch ook iemand de regie in handen moeten nemen? Als beide ouders werken en een kind komt thuis, kruipt hij achter zijn computer en gaat schietspelletjes doen. En als pa thuiskomt, zijn sloffen aandoet, een biertje pakt en lekker gaat hangen, dan sla je volledig de plank mis. Die sfeer, van: tot zo ver en niet verder, die is belangrijk. Die moet je creëren.

Hier in het dorp is het ook duidelijk: dat is meester Palle van groep 7 en 8 van de openbare school. Mijn pake schreef ook in het dorpskrantje, en heel veel familie van mij woont hier in het dorp. Vorige week kwam een jongetje naar me toe uit groep 5 en 6. Die zei: we zijn familie van elkaar. In een stad zal je dat

nooit treffen. Daar gaat iedereen zijn eigen gang en is een school meer als een fabriek: lesgeven en weer weg. Terwijl, als ik vanavond op school moet werken, dan zeggen de ouders uit het dorp: je kunt wel even bij ons eten. Dat zal je in de stad veel minder snel tegenkomen. Daar is het veel meer gehard.

Ik had zelf geen idee wat ik wilde toen ik op de mavo zat. Ik houd van dieren, maar uit een beroepstest kwam dat ik boer wilde worden. Dat wilde ik helemaal niet. Maar omdat ik bij dieren een plusje had ingevuld, kwam dat boer er dus uit. Onzin. Daarna heb ik andere testen gedaan, daar kwam ook niks uit. Toen ben ik maar naar de havo gegaan. Mijn ouders zeiden dat ik op de pabo moest kijken. En ze gaven mij het voorbeeld dat ik het opnam voor een jongetje op de basisschool dat een paar groepen hoger zat, maar het was een beetje een sneue jongen. Hij hoorde nergens bij en was aan één oor doof. Dus al mijn dubbele plaatjes van *The A-Team*, die gaf ik aan hem. Ik dacht toen: dan heeft-ie ook wat. Ik vond het een mooi voorbeeld en dan ben ik eigenlijk heel makkelijk, ik doe de pabo. Ik heb mijn ouders hoog zitten en die zullen daar een goede blik op hebben, van wat goed voor me is. Het is mij goed bevallen, ik heb er geen moment spijt van gehad. Maar we zaten met honderd leerlingen in pabo-1; ik denk dat er veertig leerkracht zijn geworden.

Toen ik hier kwam werken was ik nog niet al te serieus met mijn vak bezig. Ik werkte ernaast, naast het leven zeg maar. Ik maakte het 's avonds laat. Soms wel 's nachts, maar ik stond er wel weer om acht uur. Ik heb acht maanden hoofdpijn gehad. En stond natuurlijk ook te schreeuwen in de klas: rotkinderen. Ik leefde van dag tot dag. Lang leve de lol, was het toen. Als ik maar kon fitnessen, kwark en rijst met kip kon eten. En tussendoor nog een broodje met soep. En wanneer er een vergadering was dacht ik: het zal wel. Toen ik twintig was dacht ik: als ik dertig ben, dan moet ik maar eens serieus gaan worden. Ik had toen een relatie en ik zei tegen dat meisje: ik wil nog een wereldreis maken, ga je mee? Nee, zei ze. Toen was het dus over. Ik ben naar Zuid-Amerika gegaan om Spaans te leren, heb daar met een vriend rondgereisd, heel veel leuke dingen gedaan en lange gesprekken gevoerd. Urenlang, soms tot tranen toe. We hebben een heel mooi gesprek gehad op de veranda van een jeugdherberg, aan de grootste snelweg ter wereld, 24-baans geloof ik, dwars door Buenos Aires heen. Met een rosétje in de hand en dan komen de gesprekken vanzelf wel. Hij hield

mij een spiegel voor, liet me zien hoe ik was. Nou, dat is mooi. En dan denk je van: ja, ik ben iemand! Dat mensen mij leuk genoeg vinden om mij als vriend te beschouwen. Ik had ook nooit lange relaties. Je moet eerst blij met jezelf zijn voordat je blij kan zijn met iemand anders. Dat heb ik daar geleerd. Daarnaast heb ik nog op Curaçao lesgegeven, want ik wilde daar een tijdje wonen. Dat waren dingen die ik eerst wilde doen in mijn leven.

Maar nu is het duidelijk, ik heb een vriendin, het huisje-boompje-beestje. Dat geeft rust, dus kan ik veel meer energie besteden hier op school. Als ik zelf directeur zou zijn... Ik denk dat je van elke directeur iets op kan pakken. Ik vind het belangrijk dat een directeur duidelijk communiceert. Er hangt bijvoorbeeld nu iets op het bord en daar staat mijn naam bij, maar ik weet van niks. Er wordt wel van mij verwacht dat ik er ben. Dat is raar, waarom is dit niet eerst even gecommuniceerd? Het is belangrijk dat je duidelijk aanwezig bent. Naar leerkrachten, naar leerlingen toe, maar ook naar buiten, naar een dorp. Om een band te creëren met de mensen die hier leven, want het leven is hier buiten dit hokje. Het draait om wat hier buiten op het schoolplein gebeurt. Hoe er in de gang met elkaar om wordt gegaan. Slaan ze elkaar neer als de pauze is afgelopen, of gaan ze in het lokaal zitten?

Hiervoor werkte ik in Oudebildtdijk, in het noorden van Friesland. Daar was een schooltje met vijftien leerlingen. Het wettelijk minimum is 23. Ik dacht: als ik in deze hoek blijf werken, links van Dokkum, dan kom ik er nooit tussen, tussen de mensen met een vaste baan. Maar het bestuur wilde me daar wel houden, ik kon daar misschien een vaste baan krijgen. Maar toen kwam de baan die ik nu heb vrij: groep 7 en 8, op een topschooltje, heerlijk. Die andere lui waren kwaad, ze vonden dat we een mondelinge overeenkomst hadden. Maar als ik een contract had gehad, dan had ik toch nooit die sollicitatiebrief geschreven? Je moet echt knokken voor een baan. Ik heb het herhaaldelijk meegemaakt dat directeurs zeiden: we willen jou als leerkracht. Maar dan ging het niet door. Ook op Curaçao zei de directrice: kom maar hier, stap maar in het vliegtuig. Dus ik heb een baan opgegeven, ik ben naar Curaçao verhuisd. Drie maanden later zat ik weer thuis! Werkloos, en trouwens ook nog zonder paspoort. Ik stond voor het gemeenteloket van Leeuwarden om me in te schrijven bij de gemeente. Zeiden ze: u moet eerst naar Curaçao, waar u een bewijs op moet halen dat u

niet op Curaçao bent ingeschreven. Terwijl ik daarvoor drie maanden mijn best had gedaan om wél ingeschreven te worden als burger van Curaçao, wat me dus niet is gelukt. Omdat ik geen baan had, en die had ik nodig om ingeschreven te kunnen worden. Dat avontuur heeft me heel lang achtervolgd, misschien komt daar de angst vandaan dat ik denk van: de zekerheid dat je dus die baan houdt, dat je inkomsten houdt, dat je je huis niet hoeft te verkopen. De rust die ik nu heb wil ik graag houden. Ze kunnen ook hier na drie jaar zeggen: de ballen, bedankt. Om me te wortelen in de school ben ik lid van de MR hier. Dan heb ik rechten als leerkracht. Ik wil ervoor knokken dat ik hier nog een tijdje blijf.

Het is een heel gedoe om je weer te moeten bewijzen op een andere school. Telkens andere kinderen, andere vormen van hoe mensen met elkaar omgaan, andere collega's, andere directeur. Ik ben begonnen in Bolsward. Die klas had veertien invallers gehad en alle veertien konden ze het niet aan. Ik had ervaring nul, maar ik dacht: kom maar op. Dat denk ik meestal, maar op een gegeven moment stond ik daar in die school in het keukentje op vrijdagmiddag en ik moest me echt ergens aan vasthouden, anders ging ik van mijn stokje. Het was zo druk in die klas, er was zo veel gekwebbel en je kreeg ze niet stil. Ik had ook helemaal de ervaring niet als leerkracht om zo'n klas stil te krijgen. En dan nog al die ouders die met je wilden praten. Terwijl je normale leven ook gewoon doorgaat, met vrienden op stap, met vriendinnetjes. Dan wilde het wel eens laat worden. Maar ja, ik moest er wel weer staan om halfnegen, want dan gaat die bel. Wat was ik blij wanneer ik in de bus zat, naar Bolsward vanuit Leeuwarden, dan kon ik even slapen. Ik heb daarna ook nog veel als invalkracht gewerkt. Ik mocht van één directrice geen Fries praten met een leerling, terwijl dat jongetje het veel leuker vond als ik in zijn moederstaal praatte. Nou, dat vond ze helemaal niks. Nee, ze was geen import, dat was het 'm juist. Want hier zit een directeur die komt uit Enschede en ik leer hem Fries, dat wil hij zelf, hij wil zich aanpassen. Maar die directrice vond dat we het verplicht zijn om in het Nederlands les te geven. Dat zal wel, maar niet in Friesland, want hier is tweetalig onderwijs normaal. Voor de klas praat je Nederlands, maar als ik een op een praat met een leerling en die vindt het prettiger dat ik hem aanspreek in het Fries, dan doe ik dat in het Fries. En dan maakt het mij niet zo veel uit wat een directrice daarvan vindt. Dat is wel een conflictsituatie geweest.

Ik heb ook een kleuterklas gehad met 38 leerlingen. Dat zijn 76 veters die je moet strikken, 38 ritsen die je dicht moet doen, 76 handschoenen in de winter. Ik had geen klassenassistenten en een jongetje met het syndroom van Down. Die dan wel weer heel pienter was, alleen hij kon zich altijd verschuilen achter dat syndroom van Down, ook al was hij vijf. Ik heb ook een klas gehad met leerlingen uit groep 1, 2, 3, 4 en 5 bij elkaar. Dan kwam er een brief binnen, 'voor de leerkracht van groep 4'. Dat was dan één leerling. Dat is weer het andere uiterste. Al die kleine dorpjes, iedereen gaat daar weg. Ik wilde daar ook weg. Wat kun je eraan doen? En natuurlijk maak ik me hier ook wel zorgen over deze school, anders was ik niet in de MR gaan zitten. Er wordt hier een nieuwe wijk gebouwd, waar dus jonge stellen kunnen komen wonen en rijke stellen, maar of dat het dorp redt, dat weet je niet.

Ik schiet nu ook weer van het een naar het ander om dan te denken: wat was de vraag ook alweer? In de klas betrap ik me er wel eens op: god, nu zit ik weer opeens in Peru, bij de Machu Picchu, een oude Incastad. De kinderen vinden het prachtig als ik daarover vertel, maar deze school is meer van effectieve leertijd, dus dat je je leertijd nuttig gebruikt. Stapsgewijs iets uitleggen, een voorbeeldje geven, dan even heractiveren van wat de kinderen al wisten, en dan, hup, erdoorheen jassen, die oefeningen. De kinderen hebben een dobbelsteen, als ze die met het vraagteken omhoog leggen help ik ze in mijn loopronde. Maar als de loopronde niet is geweest, dan moeten de kinderen weten dat meester nog bezig is met wat anders. Ze moeten alvast de dobbelsteen neerzetten, som 2 maar overslaan en verder gaan met som 3. Niet dat ze een halfuur zitten te wachten. Ze moeten leren dat ze zelf doorgaan en dat die tijd anders kan worden besteed. Dat is effectieve leertijd.

Nawoord

Nawoord

Ooit hadden partijen eigen kranten en veel zeggenschap over wat er op de radio werd verteld. Veel mensen waren lid van verenigingen, die tegen partijen aanleunden. Op die manier kwam er, zonder dat er bij de burgers bijzonder veel politieke interesse was, toch behoorlijk wat contact tussen de mensen en de politieke partijen tot stand. ‘Verzuiling’, heette dat. De prijs was een samenleving met muurtjes, opgedeeld in fragmenten. Die muurtjes werden gesloopt, de samenleving geopend. De communicatie tussen politieke partij en burger verliep voortaan via de massamedia. De burger werd toeschouwer. De politicus leerde de kneepjes van de dramaturgie, oefende voor de spiegel, leerde zijn zinnnetjes van buiten, en bestudeerde nauwgezet de scène en de invalshoek van het licht alvorens hij zich voor een camera liet vangen. Nederland was een toeschouwers- en een dramademocratie geworden.

Daarmee ontstond er een kloof tussen burger en politiek. Waarschijnlijk hebben Nederlanders nooit eerder in hun geschiedenis zo veel over politiek gehoord en daar met zo weinig belangstelling naar geluisterd. Burger en politiek vervreemdden van elkaar. Vlijtige journalisten die degelijk nieuws brengen, konden dat niet voorkomen. De burgers werden daardoor steeds iets minder burger en de politici pasten zich daaraan aan: zij spreken nu veel meer van ‘de mensen’ dan van de burgers. Maar alles went. Burgers en politici zijn nu van oordeel dat ze het ook best zonder elkaar kunnen stellen. Politici moeten weliswaar om de zoveel jaar de bühne op voor een vertoning-verkiezing, maar dat is het dan. De mensen beschouwen de politiek niet als de oplossing van hun problemen maar als hét probleem. Zij voelen zich heen en weer geslingerd en geregeld op de ziel getrapt door een overheid waar zij geen vat op hebben.

Tijdens een moment van politieke vervreemding duikt het populisme op. Het maakt van de afstand tussen de politiek en de mensen zijn kernthema. Populistische politici willen geen politicus heten, in de hoop op die manier dichter bij de mensen te komen. De mensen, de ‘gewone’ mensen, worden het absolute referentiepunt. Gek genoeg zijn dat nooit echte mensen. Het zijn synthetische mensen – Henk en Ingrid –, bedacht door de populistische politicus en bedacht met alle chagrijn waarop hij graag zou inspelen. Daarom lijken ze ook zo gewoon, want echte mensen zijn nooit gewoon, altijd bijzonder. Zo toont het populisme ons wat politieke vervreemding is: de ontmoeting tussen een politicus die geen politicus wil zijn en mensen die geen echte mensen blijken te zijn. Van een signaal gesproken! Het roept een belangrijke vraag op: hoe komen echte mensen weer centraal te staan in de politiek, en hoe kunnen politici weer politicus worden?

De politiek moet worden heruitgevonden, aangepast aan de ingrijpende veranderingen die zich de laatste halve eeuw in de samenleving hebben voltrokken. De mogelijkheden waarover partijen beschikken om, in het licht van hun waarden en idealen, de maatschappelijke werkelijkheid te analyseren zijn enorm toegenomen. Hun capaciteit om te luisteren naar de mensen, te delen in de wijze waarop zij hun leven en samenleven ervaren, blijkt daarentegen te zijn afgenomen. De middelen waarover partijen een halve eeuw geleden beschikten om naar de mensen te luisteren zijn niet meer beschikbaar, achterhaald of inmiddels volkomen vergeten. Partijen kijken te veel naar de werkelijkheid die ze met hun beleid menen te scheppen, en te weinig naar de alledaagse werkelijkheid waarin de mensen leven. Luisteren naar de mensen is nochtans een van de belangrijke taken van de politiek. Het zijn de problemen en verzuchtingen en dromen van de mensen die de politiek moeten voeden; die moeten worden bekeken in het licht van de waarden en idealen van de politieke bewegingen; die het aanknopingspunt zijn van systeemkritiek; die de vragen leveren waarop maatschappij-analyse een antwoord dient te geven. Hier moet het toch om gaan in de politiek: op basis van de beste beschikbare inzichten en analyses zoeken naar oplossingen voor de problemen die de mensen ervaren, die in de weg staan van hun geluk. Alle mensen stem en slagkracht geven, hen helpen zich te organiseren om hun problemen op te lossen en hun dromen te verwezenlijken. Dat

moet politiek doen en dat doet politiek vandaag onvoldoende. Daarom moet zij worden heruitgevonden. In het Van waarde-essay stelt Monika Sie Dhian Ho dat scherp: 'Met name de linkse politieke partijen zouden zich dit ernstig moeten aantrekken. Van oudsher vertegenwoordigen zij immers het streven naar lotsverbetering via samenwerking. Juist zij hebben aan verschillende generaties en miljoenen mensen greep op het leven en de toekomst geboden...'

Hoe kan er naar de mensen worden geluisterd? Hoe komen hun problemen en verzuchtingen en dromen aan het licht? Hoe ervoor te zorgen dat de mensen politiek aangrijpen om hun problemen op te lossen? Hoe kan een partij zich ten dienste stellen van de mensen, het middel zijn waarmee ze hun problemen aanpakken, hun dromen waarmaken? Daar gaat het om bij het heruitvinden van de politiek.

Politieke partijen moeten weer leren luisteren naar de mensen. Er zijn honderden manieren om dat te doen. De ontwikkeling van de informatie- en communicatietechnologie biedt tal van nieuwe, nog grotendeels onontgonnen mogelijkheden. Drie oude ingrediënten blijven echter onmisbaar: geduld, respect en aandacht. Verder moet met wat wordt opgevangen ook iets worden aangevangen. Het moet worden verbonden met wetenschappelijke analyse en het moet een aanknopingspunt zijn voor beweging, voor collectieve actie, voor het afdwingen en verwezenlijken van oplossingen. Het is een dergelijke vernieuwing van de politiek waarvoor het Van waarde-project is begonnen, en het heeft meteen de vorm aangenomen van wat het wil verwezenlijken: het koppelen van de analyses van een groep wetenschappers aan de verhalen van mensen.

Het zijn die verhalen die u in deze bundel hebt kunnen lezen. Het zijn verhalen zoals mensen die vertellen. Ontroerend soms, aangrijpend soms, een beetje vervelend soms, maar voor wie luistert altijd informatief. De ellende van deze wereld, de gemiste kansen, de vernederingen en de kleine en grote overwinningen. Men kan ze lezen als een diagnose en een aanklacht. Over hoe inzet en expertise verloren gaan ten gevolge van managementtechnieken die de essentie uit het oog verliezen, in het verhaal van Esther Kortenhoff. Over instellingen die mensen beoordelen, classificeren, maar niet duidelijk maken op basis van welke criteria ze dat doen, zoals in het verhaal van Joris

Schuurman Hess. Over gemeenschappen die hun zelfredzaamheid verliezen en hun geschillen alleen nog met hulp van de politie weten op te lossen, zoals in het verhaal van Sandra Lonnee. Sandra, die bij de politie werkt, vertelt ook over het brutaler worden van de samenleving, over de gevolgen van armoede en ongelijkheid in een rijk en welvarend land. Esther en Sandra zijn mensen die in de voorste linie staan, de eerste in de zorg, de tweede bij de politie, en beiden vertellen ons over de minachting voor de voorste linie, het gebrek aan vertrouwen in de mensen die in onze samenleving in de voorste linie staan, het krimpen van hun armslag, het groeien, achter hun rug, van apparaten en instituties en managementtechnieken die hun werk verarmen. De verhalen vertellen ons over vernedering. ‘Mijn baas bij Effektief denkt dat schoonmakers dom zijn,’ zegt Brigitte de Waal. Zij vertelt ook hoe haar collega’s de noodtrap moeten gebruiken om ongezien te blijven. Onzichtbare mensen. Zij en haar man werken allebei maar hebben geen geld voor een dagretour naar Den Haag om de kinderen te bezoeken. Is dat de samenleving die wij willen? Erik Zwart, die samen met zijn vrouw een succesrijke broodjeszaak opstartte, zegt het mooi: ‘Het gaat mij om rechtvaardigheid en liefde.’ Rechtvaardigheid, daar is het de linkse politiek ook om te doen. Liefde, dat is waarschijnlijk te veel gevraagd in de politiek, maar men mag zeker even veel van mensen als van de mensheid houden. En wie de verhalen leest, ontdekt een samenleving waarin heel veel verwezenlijkt werd, een van de beste samenlevingen in de wereld waarschijnlijk, maar de lezer krijgt ook toegang tot levens met te veel nodeloze pijn; pijn die met wat meer rechtvaardigheid en wat meer liefde voor de mensen kan worden vermeden.

Veel van die pijn – en veel vernedering en verkwisting en verkwanseling van inzet en ervaring – vindt zijn oorzaak in het werk en in de ontmoeting, als klant, patiënt of werknemer, met instellingen en organisaties. Het is opvallend dat de dromen en toekomstplannen van de geïnterviewde mensen vrijwel uitsluitend betrekking hebben op hun privélevens. De pijn, de onmacht en de frustraties ontstaan echter zelden of nooit daar, maar op het werk, en in de greep van de nieuwe managementtechnieken, in confrontaties met instellingen die ooit in het leven geroepen zijn om het bestaan beter en aangener te maken, maar zich nu niet zelden keren tegen de mensen die ze zouden moeten dienen. En

de twee werelden van het privéleven en het publieke leven staan niet los van elkaar. De pijn en de frustraties die hun oorzaak vinden in de ene vergallen soms de andere. En als dat gebeurt, is de pijn dikwijls extra scherp omdat de mensen geloven dat die mislukking hun eigen schuld is. Dit is hedendaagse onmacht: dromen mag en kan alleen in de privésfeer; de samenleving dromen, de politiek dromen, mag niet meer, ook al is dat de sleutel van het persoonlijke geluk. En het is de liberale cultuur die de mensen opsluit in de privésfeer en het publieke leven voorstelt als onherbergzaam, vreemd, volkomen bepaald door de werking van onpersoonlijke krachten en wetmatigheden, wat mensen leidt tot beslissingen als die van Esther: 'Ik hou het voortaan klein voor mezelf, want ik wil gelukkig zijn.' Maar zelfs klein kan niet, want de harde werkelijkheid is dat privégeluk niet kan worden bereikt en veiliggesteld zonder collectieve, politieke actie. Daarom verschilt de sociaal-democratische van de liberale cultuur. Zij wil de mogelijkheid scheppen om de samenleving en de voorwaarden van het persoonlijke geluk te dromen en samen met anderen te verwezenlijken. Dat vereist actie en mobilisatie. Het vereist de verontwaardiging van Brigitte: 'We hebben te lang onze bek gehouden, te lang over ons heen laten lopen.' Het vereist dat iemand als Brigitte de politiek vindt, er moet iemand voorhanden zijn die haar helpt haar actie op gang te krijgen, die haar verontwaardiging verbindt met die van anderen. Dat is de taak van de politiek.

Mark Elchardus

In **VOORUIT** vertellen leraren, verplegers, agenten, kleine ondernemers, marktkooplui, jonge migrantenvrouwen, fotografen, schoonmakers, buschauffeurs en allerlei anderen over hun leven en werk. Over hun hoop, hun vrees, hun angsten en hun trots. Eén interview vertelt iets over een mens; samen vertellen de meer dan vijftig interviews een verhaal over Nederland.

Deze collectie interviews, opgetekend door journalist **MENNO HURENKAMP** en WBS-directeur **MONIKA SIE DHIAN HO**, en voorzien van een nawoord door socioloog **MARK ELCHARDUS**, biedt een antwoord op de vraag: waar liggen de tekortkomingen, de kansen, de onzekerheden van het alledaagse leven en hoe kan de politiek hiermee (weer) verbonden worden?

MONIKA SIE DHIAN HO

is directeur van de
Wiardi Beckman Stichting.

MENNO HURENKAMP

is journalist en hoofdredacteur
van **S&D**, het tijdschrift van
de Wiardi Beckman Stichting.
Hij schreef eerder onder meer
Kiezen voor de kudde (derde
druk). Hierover schreef de pers:

«Lees die man!»

John Jansen van Galen
in **Het Parool**

«Een eclatante overwinning
op luie cultuurfilosofen.»

Trouw

WIARDI
WETENSCHAPPELIJK BUREAU
BECKMAN
VOOR DE SOCIAAL-DEMOCRATIE
STICHTING

vangennep amsterdam

